Marin Preda

Scrieri de tinerețe

MARIN PREDA
SCRIERI DE TINEREȚE

Ediție și note de
ION CRISTOIU

EDITURA MINERVA
București
1987

CUPRINS

STRIGOAICA

Era într-o seară din sărbătorile Crăciunului când m-am întors acasă, în satul meu, din orășelul unde intrasem ucenic să învăț cizmăria. Eram mândru de acest lucru și voiam mereu să mă duc să mă vadă foștii mei colegi, altă lume, dar mai ales fetele. De aceea, într-o seară, când mă întâlnesc cu un coleg de bancă, îi spun că vreau să merg cu el la șezătoare, și după ce el îmi spune că chiar ăsta fusese și gândul lui înainte de a-i spune eu, plecarăm. Eu nu fusesem niciodată la vreo șezătoare așa în regulă și îl tot întrebam:

— Și cum e, mă, acolo? Ce fac ei?

— Lasă că ai să vezi tu, zicea el, și botograsul dă Costică mă băgă prin niște întortochieri dă ulițe timp de aproape un ceas.

Era seara aia o seară cu lună și cu stele înghețate pe cer, cu liniște și ger, și cu scârțâituri de zăpadă. Mie îmi înghețase nasul, și băgasem mâinile prin tunică tocmai la buzunarul pantalonilor.

— Mai repede, Boțoghină, că am înghețat jumate, zic eu.

— Păi, am și ajuns, îl aud.

Ne oprirăm în dreptul unei case, luminate se vede cu vreun petromax, așa era dă lumină, și Costică băgă degetul cel mic în gură, să fluiere.

— Bă, ia stai, zic. Păi ce facem noi acuma?

El râse fără să răspundă și fluieră, iar eu tăcui din gură, fără să mai zic nimica. Peste câtva timp, ușa se deschise, și o fată ne chemă și ne spuse că de ce mai fluierăm de pomană.

— Da’ ăsta cine e?

— Asta e Victor, ce nu-l știi pă Victor?

Când intrarăm înăuntru, nu ne băgă nimeni de seamă. Era o zarvă, unii cântau din fluiere, alții jucau, muierile stăteau și torceau lână!… Fetele, care după cum le era firea. Unele stăteau liniștite cu ciorapul în mână, altele

se prindeau și jucau, se scălămbăneau. Altele se certau pentru cutare sau cutare lucru!…

Eu mă așezai pe un scaun și mă uitam, pentru că altceva n-aveam ce să fac. Din cauza gerului, obrajii îmi luaseră foc și mâinile îmi vâlvâiau.

— Ați înghețat, închinaților, dă frig! îmi zise o muiere de lângă sobă. Pune și tu mâinile și te-ncălzește. Ăsta nu e Victor, Stanco? întrebă ea mai departe o altă muiere.

— El e! Ai? Victor e! Ce e, mă Victore, unde ai fost până acuma? mă întrebă ea.

— Să-nvăț cizmăria.

— E, și ai învățat-o?

— Păi stăi, așa repede? zic eu, că acuma abia am intrat.

— E bine, maică, e bine, că vorba ăluia, meseria e brățară… Da’ ce mai face mă-ta?

— Bine!

— Bine, că vorbeam eu cu ea ori de câte ori mă duceam la biserică. E bine că te-ai ținut cuminte, nu te-ai apucat dă prostii. Ia te uită la al meu!… Să te-apuci să dai în el, ce să dai? Te bați în parte, te doare mâna, că dacă pui mâna pă ciomag, zice că sunt muiere rea…

Mie mi se dezghețaseră mâinile, și zgomotu’ ăla și zarva îmi făceau plăcere.

— Da’ frati-tău unde mai e, Victore? mă întrebă iar Stanca.

— E la București.

— Și ce face el p-acolo?

Eu îi spusei ce face, și pă urmă începu să mă întrebe despre cizmărie, că și ea îi spusese lui Victor să se ducă să învețe meserie. Că vorba ăluia, meseria… Dar al ei: „Nu, că ce, n-am cu ce trăi?” „Ai, mă, – că d-aia mi-e mie urât pă el –, da’ ce e rău?” Și fata aia îi ține cont… și, când pui mâna pe ciomag, zice că sunt muiere rea… și câte alea toate…

— Da’ tu cum ai făcut, mă, te-a învățat cineva?

— Nu m-a învățat nimeni, zic eu, m-am gândit că, vorba matale, meseria…

— E brățară de aur, Victore! Bine că nu te-ai apucat dă prostii.

Și încetul cu încetul intrai între muieri și vorbeam cu ele ca și când aș fi fost o babă sau un om trecut de ani. Se lucra, se juca, zbierau și cântau.

Trecuse cam un ceas de când venisem eu la șezătoare. Stanca îmi spunea că îmi dă o rață dacă fac rost de niște ghete mai ieftine pentru fi-său. Eu îi

spuneam că am să-i fac și îi ceream să-mi dea numărul ghetelor. N-apucase să deschidă vorba muierea, când deodată se întâmplă ceva care mă făcu să mă înspăimânt și să-mi rămâie în suflet toată viața: se auzi din depărtare un urlet de om, cum nu auzisem niciodată. Am auzit eu multe urlete și zbierete de oameni, dar ăsta avea ceva în el, de te înfiora până la sugrumare, și deodată toate vocile amuțiră, iar strigătul omului începu să se apropie ca un vuiet. Ajunse prin dreptul nostru, se auzi goană de om și se pierdu. Toți rămăseseră încremeniți, care cum apucaseră, și după un timp, băgai de seamă că la unii băieți mai mari le sticleau ochii, parcă erau aprinși, și se produse o agitație prin toată lumea. Unul dintre flăcăi țâșni ca un piston în sus și urlă cu ochii lucind, înjurând de grijanie:

— Mănâncă vârcolacii luna!

O fetică de vreo cinci ani începu să țipe. Toată lumea năvăli afară. Simțeam și eu ceva care mă făcea să țip și ieșii fără să mai îmi dau seama ce se întâmpla. Era prima dată când vedeam că mănâncă vârcolacii luna, și când ajunsei în curte, tot satul vuia de urlete și fluierături.

Ridicai ochii la lună. Se făcuse roșie și o margine era știrbită. Se auzi o voce de om spunând ceva tare și fără înțeles, și un vuiet puternic de mulțime de voci se ridică spre cer, amestecat cu fluierături și bălăngăieri de clopote. Ulițele erau pline, iar eu, ori de câte ori mă înfioram, dădeam drumul la câte un țipăt lung și zbieram până simțeam că mă înec. Un băiat puse mâna pe o măciucă și începu să lovească cu ea în gard, altul luă un căldăroi și urlă cu capul în el, un altul se smuci și aruncă un ciomag în sus, de nu se mai văzu. Eu pusei mâna pe o tarabă, cu care făceam un zgomot asurzitor, iar alții zvârleau cu pălăriile, cu scurtături sau cu pietre.

Nu știu cât a ținut până ce luna a fost mâncată. Se făcuse întuneric, și satul amuțise. Ne-am pomenit cu toții în casă și toți eram triști, iar ochii băieților și oamenilor nu mai luceau. Eu m-am așezat tot unde stăteam înainte, și încetul cu încetul începură șoaptele.

— Ai văzut, Victore, îmi zise Stanca, ăștia sunt vârcolacii răi, maică. Cum trăgeau și sfâșiau din ea, săraca!

— Da’ cum sunt vârcolacii ăștia, țațo Stanco? întrebai eu.

— Ei, cum sunt! Oameni răi, care mănâncă luna. Cât a strigat lumea și a huiduit, și tot degeaba.

Câteva fete se apropiară de sobă, unde stăm eu, și ascultau și ele.

— Țață Stanco, întreb eu iar, da’ a mai fost mâncată luna vreodată?

— A fost băiete! Mi-aduc aminte, uite, eram tot așa ca fetili astea, și a fost a treia seară, când muri Maria Înghioarța.

— Maria Înghioarța?

— Păi da’, că au văzut-o oamenii cum a fugit prin fundul grădinii, prin văgăuni, și uite așa s-a ridicat ca o matahală spre lună. Da’ au țipat oamenii, au strigat și au gonit-o, spurcăciunea iadului!…

Mie mi se făcu frică, și toți ne zgribulirăm. Câteva fete se rugară să ne spună cine a fost strigoaica aia, și țața Stanca începu să ne povestească. Noi ascultam cu bărbile pe genunchi, iar ea torcea și ne spunea, scuipând din când în când între degetele-i care țineau fusul.

— Pă fata asta, mă maică, să fi văzut-o când trăita, nu-ți venea să crezi că e fată. Parcă erea altă aia! Era neagră la față și avea toate deștili de la mâini și dă la picere albe și buzili tot albe erau. Umbla lăiață și să n-o fi văzut-o noaptea. Doamne ferește! Nimeni nu știa a cui e, și era tocmită să umble cu oile oamenilor. Eu zic că avea pe „Cine-nu-trebuie” în ea, ca să vedeți, maică cum se apuca la bătaie cu oamenii și le spărgea capetele cu măciuca. Odată, când era cu oile pă miriștili dă la popă, a trecut un mocan cu căruța p-acolo. Să duce la el și-l întreabă:

— Ce-ai la căruță m’?

— Pere și nuci, taică, a zis mocanu, iar ea s-a suit peste el, l-a legat și i-a luat ăluia toate nucili și perili! Pă urmă i-a băgat lumea sama, și nimeni nu se apuca cu ea. Ca să vedeți voi și geandarului dă la sexie i-a spart capul. Ăla era cu câinii și a prins-o pă drum, cântând din fluier. Știa să cânte bine, lua-o-ar „Cine-nu-trebuie” acolo în smârcuri, unde-o fi. Și geandarul nu știa, că d-aia i-a zis:

— Ce e cu tine, fă? Nu ță rușine să umbli singură pă linie, cățea! Și harști! Îi dă vreo două, cu o vână d-aia dă bou, peste picere.

Ea îl înjură dă Dumnezeu și-i dă cu fluieru-n cap și pă urmă cu un pietroi. El a vrut s-o ducă la balamuc, da’ i-a spus: „Să nu te apropii că te mănânc”, și a lăsat-o, că păștea oili bine, și oamenii au zis tot așa, s-o lase. Țin minte, maică, mă întâlnesc odată cu ea la matcă și o întreb:

— Ce mai faci, Marițo?

— Ce e, fă? Vrei să-ți rup moațili din cap? mi-a zis.

Da’ eu tot n-am tăcut:

— O’bia, că te întreb și eu, ce răilor?

— Păi ce să fac, a răspuns ea, uite mă duc încoace…

— Unde?

— Dup-un drac!
Că așa răspundea ea și erea numai cu dracu' în gură.
O întreba câte cineva:
— Ce mai faci, Marițo?
Iar dacă se întâmpla să fie mai în apele ei, zâcea:
— Pă dracu!
Ei, măi maică, credeți voi, da' n-a trăit mult. Nu știu când, într-un timp, într-o toamnă, știi, Vasile, când fu plointea aia, dă stăteau locurile înecate, căzu la pat. Îi dăduse lumea și ei o cocioabă unde se culca, și într-o dimineață degeaba așteptară oamenii să auză fluierul ei, că așa făcea ea totdeauna, se scula cu noaptea-n cap și, după ce fluiera, numai ce-o auzeai că strigă așa, lung și rar:
— Dați drumu'… la ooii… băăăăă!
Și oamenii le dădeau drumul. Că d-aia vă spusei, într-o dimineață nu se mai auzi. Să duse cineva și a găsit-o lungită și gemând.
— Ce-ai Marițo?
— Am pă dracu'! Pleacă d-aici că, dacă nu… Și l-a înjurat pă acela, și-au lăsat-o în pace!
Nu știu cât o fi zăcut acolo, că într-o zi auzirăm că îi e rău, trage să moară. M-am dus și eu acolo, s-o văz. Olioooo!… Maică, maică! Urâtă era! Și vărsase sânge pă jos! Nici nu știu cum au îngropat-o niște oameni. Pă urmă să vedeți voi că a treia zi s-a făcut strigoaică. Tot așa ca acuma am văzut cum începe luna să se înroșească și să se ciumpăvească la margine.
Și ne pomenim cu Costică a lui Dumitrache, suflând să-i plesnească splina în el.
— Stanco și Vasile, strigoaica… a venit la mine… a dat cu mine în pământ și zicea! „Cască gura, să-ți scuip în gură, să faci copiii urâți ca mine…” O!… pă urmă odată a fugit, și n-am mai văzut-o. S-a ridicat în sus, la lună!… Și tremura bietul Costică! Cică a zăcut de friguri vreo două zile…
— Țață Stanco, întreb tot eu, de ce îi zicea „Înghioarța”?
— Ei, dă ce! Auz! Fiindcă înghiorțăia, d-aia! Eu nu știu, că n-am văzut-o mâncând, da' așa cică…
Fără ca să bag de seamă, după ce termină Stanca, văzui că toți ascultaseră, fiindcă toți se mișcară și își traseră răsuflarea.
Începurăm să plecăm fără vorbe. Când deschisei ușa, Stanca îmi aminti de rață, da' numai să-i fac rost de niște ghete, așa mai ieftine… Eu îi spusei

că îi fac și îi cerui numărul ghetelor. Pă urmă ieșii în curte. Luna înviase și era parcă mai albă și mai mare. Am pornit repede împreună cu Boțoghină, fiindcă începuse să-mi înghețe nasul.

Și asta a fost într-o seară, la câteva zile de când venisem în satul meu, de acolo, din orășelul unde intrasem să învăț cizmăria.

Publicată în *Timpul*, an. VI, nr. 1809, 23 mai 1942, p. 2 („Popasuri”).

CALUL

I

„Sfânt trup și hrană sieși, Hagi rupea din el”
ION BARBU

Florea Gheorghe avea de făcut o groază de treburi, dar dintre toate voia să termine una acum, de dimineață, înainte ca soarele să răsară și să-l apuce căldura, și la care se gândise încă din ziua trecută.

El se sculase în dimineața aceea mai devreme.

După ce a înghițit vreo câteva gloduri de mămăligă cu brânză, s-a dus în grajd și a început să cotrobăie după niște lanțuri și curele, apoi le-a lăsat, a luat un căpăstru și s-a apropiat de un cal care dormea nemișcat lângă iesle. I-a vârât capul în căpăstru, l-a dezlegat și l-a tras încet în mijlocul bătăturii.

Pe cer încă mai străluceau câteva stele învinețite, din puzderia de peste noapte. Era liniște, și cerul răcoros și curat tremura alb peste dealurile și salcâmii înalți de pe marginea satului.

Era un cal înalt, bătrân, cu părul încrețit pe burtă și ros de ham aproape peste toată pielea. Abia mergea, și capul îi atârna în jos, bălăgănindu-se greu și încet ca o ciutură mare și hodorogită. În mijlocul bătăturii se oprise încremenit, apoi când omul l-a tras de căpăstru, toată osăria trupului a pornit să se desfacă și să se miște, și din toate acestea animalul abia a făcut câțiva pași; fel de fel de oscioare și coarde îi ieșeau pe la încheieturi și printre coaste și se împreunau una cu alta ciudat, ca să-i întindă alene cele patru picioare.

Florea Gheorghe, alături, a început să râdă, oprindu-se pe loc și uitându-se la el cum stă stors în mijlocul curții, cu copitele lățite ca niște străchini negre în țărână și cum nu mai poate merge. S-a apropiat mai mult de el și a început să-l mângâie, trăgându-l de smocul de păr din vârful frunții:

— Hai, tată, hai să mergem, a zis el după o vreme și apoi a pornit cu el de căpăstru spre poarta drumului.

Pe podișcă s-au oprit iar. Calul a sforăit deodată și, tușind scurt, a împrăștiat un smoc de muci în toate părțile.

— Răpciugă, făcu omul, care se șterse și începu iar să râdă.

Apoi continuă:

— Îi sufli pe mine! Bine, mă! E, hai!

Încet-încet, au luat-o prin mijlocul șoselei. Calul călca rar, legănându-și trupul, și la fiecare pas, oasele îi ieșeau ascuțite în sus, împoldindu-i pielea, să i-o rupă.

— Ei, hai, bătrânule, că ți-ai mâncat tărâța… Hai, mă, să paști iarbă verde…

În dreptul unei fântâni, calul se opri pe loc. Omul deodată se încruntă. Câtva timp stătu cu fruntea în jos, și, de astă dată, nu se mai uită la el și nu mai râse. Prin cap îi trecu o fluturare de fum, care i se prelinse înăuntru și îl înfioră. Aceasta ținu o clipă, și în cea următoare, mâna omului strânse biciul domol și începu să-l învârtească în aer:

— Die…

Dar calul nu se urni.

— Vrei să bei apă!… îngână omul. E!… Hai să-ți dau apă…

Florea Gheorghe se apropie de fântână, dădu drumul căpăstrului și apucă ciutura în mână. Din două zvâcnituri o trimise în fundul puțului, o înecă, apoi o trase la fel și o turnă în jgheab. Mai scoase una. Calul începu să vie cu gâtul întins, băgă capul în jgheab și bău. Se vedea cum i se duce apa în ghemotoace mari pe gât și se auzea cum îi cade cu zgomot în burtă.

În tăcerea dimineții, *cei doi* stăteau unul lângă altul liniștiți și împăcați, și, după o vreme, calul oftă, zgârci unul dintre cele patru picioare și se pregăti parcă să rămână acolo, lângă jgheab.

Florea Gheorghe îl apucă de căpăstru și îl trase:

— Hai, mă, că m-apucă nimiezul și am o groază de treburi… Die!… Ei, fire-ai al dracului!… Asta e, acuma!… Oi fi vrând să te iau în spinare?…

II

Întunericul pierise de tot când Florea Gheorghe mai avea de trecut câteva case până să iasă din sat. El trăgea calul de căpăstru, grăbit să ajungă undeva aproape, într-un loc unde se tot uita cam îngrijorat. Era o casă la marginea satului, învelită cu țiglă și, în afară, spre drum, cu prelungire de acoperiș, joasă și făcută din tablă.

Casa avea obloane mari în perete, închise și zăvorâte de-a lungul și de-a latul în niște fiare groase și neobișnuit de lungi. În dreptul ei, Florea Gheorghe se opri și începu să strige:

— Mă Ilie! Mă Chiorule!

Calul se oprise și el și rămăsese răscăcărat, încercând zadarnic să se scarpine undeva cu capul. Omul nu-l lua în seamă. Se uita nemulțumit peste curtea celui la care striga și de unde nu răspundea nimeni.

— Mă Chiorule! Mă Ilie! strigă el a doua oară. Apoi încet, pentru el: „Ce-o fi făcând țiganul de nu se scoală?!”

— Cine e? se auzi tot atunci un glas de femeie.

— Scoală-l pe Ilie, nițel, răspunse Florea Gheorghe.

— Ce-ai cu el? Nu e acasă.

— Dar unde e, fa? Aveam treabă cu el. Să-mi dea *ceva* din fierărie, a răspuns omul.

— Nu e acasă, a plecat aseară să cumpere coptoave… Și a încuiat fierăria.

La auzul celor spuse, omul se încruntă a doua oară și multă vreme rămase nemișcat, gândindu-se la ceva anumit, care se pare că îl nemulțumea și mai ales îl încurca. „Nu-i nimic, vorbi el, o să văz eu. Da, da… o să vedem noi când o să ajungem acolo…”

— Aveam nevoie să-mi dea ceva din fierărie, spuse el tare femeii.

— Pe la prânz se întoarce, a răspuns glasul din curte, îl găsești acasă…

— Nu, răspunse Florea Gheorghe. Aveam nevoie acuma, de dimineață. Dar n-are nimic… N-are nimic… O sa văd eu!…

Cam nehotărât, omul porni din fața casei cu obloane mari și acum se apropiase de gârlă și intrase în ea. Mergeau tot încet.

„Coptoave! Mă, ce e și cu asta! Bărbatu-său e fierar de ani de zile și ea zice coptoave!… Hă… Coptoave! Fi-ți-ar ale dracu’, coptoavele! Proasto!…”

„Die!… Hai, tată, hai, mânzule!” făcea Florea Gheorghe la marginea gârlei, în timp ce calul întârzia în apă, zbicind din coadă.

Satul începuse să se trezească. Se auzea un foșnet care abia atingea urechile, șoapte ușoare care zburau prin salcâmi și piereau neînțelese. Afară, în câmp, aerul se albea ca o pânză îndepărtată și lumina adânc întinderea fără sfârșit. Cu noaptea în cap, unele căruțe răsăreau pe creasta șoselei, coborau tăcute în gârlă, apoi urcau spre câmpie. Câteva trecură astfel pe lângă Florea Gheorghe, care acum urca și el.

III

Una dintre ele, cu un om singur, așezat în ea într-o rână, peste o cergă, opri în dreptul celor doi.

— ’Neata, Florea, strigă omul, ridicându-se pe marginea loitrei.

— ’Neața!

— Unde drac’ te duci, mă, cu talanu-ăla?

— Mă duc… Dă-m’ o țigare, răspunse Florea Gheorghe.

— N-am foc, Floreo! Adică am, dar scapăr greu.

— N-are nimic. Am eu. Mai ai de arat? întrebă Florea Gheorghe, lăsând din mână căpăstrul animalului.

— Mai am un petic colea, la Stanție. Mă, da’ greu se ară, tu-i dumnezeirea mă-sii, făcu celălalt. Scoate, Floreo, auzi tu, scoate plugul niște bolovani cât țestu’, înțelegi?

— Da, mă, știu… Ploaie, Arghire, dacă nu e ploaie!… Ține și aprinde, zise Florea Gheorghe, întinzându-i celuilalt cârpa care scotea un firicel de fum dintr-un colț. Apoi aprinse și el și, pufăind, se aplecă și luă de jos coada căpăstrului.

— E, hai noroc! făcu cel cu căruța, pornind.

— Noroc!

Omul porni și el cu calul pe același drum, urcând spre câmp. Animalul îl urma, clempănind cu gâtul întins, călcând rar și deșelat. Dar, după o vreme, cei doi părăsiră drumul ce se întindea în sus, cotiră pe după o carieră roșie de piatră, și ajunseră în capul unei văgăuni largi și adânci, crăpată peste maluri de scurgerea apelor și plină toată de bozi verzi și îndesați, amestecați cu pietroaie și cu oase înălbite de mortăciuni. Zgomotele din afară nu

ajungeau jos. Se opreau, înghițite parcă de ceva asemănător unor urcioare ce s-ar fi aflat în pereții pietruiți ai văgăunii.

Florea Gheorghe se oprise aici.

Calul se oprise și el și întinsese gâtul alături, bâjbâind și ciugulind cu buzele câteva firicele de iarbă, care crescuseră în mijlocul unei băligi.

— Da, este, este, îngână omul, uitându-se de-a lungul văgăunii, apoi se întoarse la cal, care încerca mereu să apuce firele de iarbă. Lasă, mă! Te găsi pășcutul. Haide!

Îl trase de căpăstru, dar calul nu voia să lase smocul verde de iarbă și îndoia gâtul după el.

— Ei!… M-apucă nimiezul. Die…

Și-l smuci.

Coborâră în văgăună și, într-un loc, Florea Gheorghe se opri. În clipa aceea, peste coama înaltă a salcâmilor care abia se zăreau spre sat, razele soarelui țâșniseră pe nesimțite și umpluseră cu lumina lor roșie întreaga văgăună.

IV

Omul parcă se înfioră, speriat. Se uită în jurul lui, se opri o clipă, scărpinându-se în cap, apoi dădu drumul căpăstrului și trase de peste cingătoare o frânghie, pe care o petrecu pe gâtul calului; se dădu câțiva pași înapoi, ținând mai departe frânghia în mână, și se aplecă jos. El ridică din iarba fragedă un picior alb de cal, gros și întărit de uscăciune, și îl încercă, mișcându-l în mână să-și dea seama cât e de ager. Se alătură de cal, și când ridică mâna, aerul vâjâi. O clipă, peste fața omului se prelinse o cută crâncenă. Animalul tresări cu putere, – ceva începuse să se miște în el –, se ridică aprig în sus, agitându-și capul a teroare.

Ceva asemănător răsări atunci și în Florea Gheorghe. Își simți creierul mișcându-se ca o mașină cu nenumărate rotițe, se trase înapoi, uitându-se la animalul pe care îl trezise fără să-și dea seama și, crâncen, cuprins de spaimă, strânse frânghia și lovi cu o liniște ciudată, care îl uimea, drept în creștetul buimăcit al animalului. Apoi lovi din nou, iar, mereu, trăgând

întruna de frânghie. Ridicându-se încă o dată în două picioare, calul vru să țâșnească înainte, dar se prăvăli și se întinse suflând greu.

Florea Gheorghe, când îl văzu jos, întins și mare, și suflând greu, simți deodată că înăuntrul său ceva se sparge și piere, cum ceva vuiește într-însul, ca o tarabă izbită de vânt, ca și când din cap și din inimă i-ar fi zburat niște păsări; își trase răsuflarea, și-și șterse fruntea năclăită de sudoare rece.

Învârti osul în mână și, liniștit în mișcări, începu să-l lovească din nou, de astă dată surd, cum ar fi tăiat lemne, fără să mai gândească la ceva. Animalul nu mai sufla. Pe bot i se spărsese un ochi și se prelingea jos, ca un gălbenuș de ou. Izbea peste tot, des, chibzuit, și, încă după ce capul calului se scălda în sânge, înțepenit și sticlos, Florea Gheorghe mai lovi de câteva ori.

La urmă aruncă osul, se aplecă jos și începu să caute un loc unde să-i poată lua pielea. Încălecase pe el și trăgea cu amândouă mâinile. Câteodată apleca până aproape capul, apuca strâns, cu mâinile, aplecându-se peste spate și trăgând până ce i se umflau vinele tâmplelor. Peste deal, pe câmp, ciobanii urcau pe urmele oilor, fluierând și azvârlind măciucile după berbeci.

Omul și calul se vedeau de sus, încă luptându-se parcă. Un glas îl făcu pe Florea Gheorghe să ridice capul, speriat:

— Ia uite băăă, răzbătu în văgăună strigătul unui cioban. Unu' belește un cal! Cu-țu, naaa!… Na, bobica, naaa!…

Publicată în *Timpul*, anul VI, nr. 1820, 4 iunie 1942, p. 2 („Popasuri"), inclusă cu modificări substanțiale în volumul *Întâlnirea din Pământuri*. Reluată cu mici modificări în volumul *Întâlnirea din Pământuri*. *Desfășurarea* (Nuvele), Editura pentru Literatură, 1966.

Varianta din *Timpul* e strict realistă, fără dimensiunea metafizică din volum. Lipsesc elementele neliniștitorului: excepționala descriere a calului bătrân, ocolul pe la casa fierarului, răsăritul soarelui, tensiunea din timpul uciderii animalului. De exemplu, scena de la fântână apare astfel:

„În dreptul unei fântâni, calul se opri pe loc.

— Die!

Florea Gheorghe îl înghioldi în coastă cu coada codiriștei, dar calul nu vru să se urnească. Omul îi mai trase câteva bice și cercă să-l tragă de căpăstru.

— Vrei să bei apă! Ei, hai să-ți dau apă… Și Florea Gheorghe îi dădu drumul și puse mâna pe ciutura fântânei."

Descriptivismul plat al variantei din ziar (citită la Cenaclul „Sburătorul") explică lipsa de entuziasm a lui Eugen Lovinescu, amintită de Marin Preda în confesiunile sale. Varianta din 1966, la rându-i, afectează neutralitatea perspectivei prin înlocuirea perfectului compus cu perfectul simplu. Iată un exemplu:

Varianta din 1948: „După ce-a înghițit vreo câteva gloduri de mămăligă cu brânză, s-a dus în grajd și a început să cotrobăie după niște lanțuri și curele, apoi le-a lăsat, a luat un

căpăstru și s-a apropiat de un cal care dormea nemișcat lângă iesle. I-a vârât capul în căpăstru, l-a dezlegat și l-a tras încet în mijlocul bătăturii.”

Varianta din 1966: „După ce înghiți vreo câteva gloduri de mămăligă cu brânză, se duse în grajd și începu să cotrobăie după niște lanțuri și curele, apoi le lăsă, luă un căpăstru și se apropie de un cal care dormea nemișcat lângă iesle. Îi vârî capul în căpăstru, îl dezlegă și îl trase încet în mijlocul bătăturii.”

S-a ales varianta din volumul de debut.

SALCÂMUL

Trecuse de miezul nopții când Tudor Călărașu s-a simțit deștept pe prispa casei. Întâi și-a întins oasele, apoi a dibuit sub căpătâi, scoțându-și flanela cu tutun. Era răcoare, și satul zăcea în liniște. A început să se îmbrace încet, trăgând din țigare și oprindu-se din când în când, după ce băga fiecare crac în pantaloni și-și trăgea flanela pe mâini.

— Dă-l dracului!… Am nevoie de el! Am!…

Se duse la celălalt capăt al prispei și trase pătura:

— Gheorghe! Măi Gheorghe!

Băiatul s-a învârtit mârâind, apoi s-a ridicat dintr-odată în capul oaselor.

— Ce?

— Hai scoal', hai că trebuie să tăiem salcâmul!…

Băiatul sări jos de pe prispă și începu a dibui pe sub hambar niște călțuni pe care-i trase în picioare.

— Băi tată, da' e prea devreme, mă, dracului!

— Lasă că dormi tu… Avem o groază de treburi…

Au plecat amândoi sub șopron și, după câtva timp, au ieșit încet cu două săcuri mari, îndreptându-se spre grădină.

În fund era un întuneric de pădure, și jumătate din bolta cerului era umbrită de un uriaș salcâm, în a cărui coroană se încâlciseră toate sălciile și duzii din întreaga grădină.

Tudor Călărașu și băiatul s-au oprit la rădăcina lui cu săcurile în mâini.

— Pân' la ziuă trebuie să-l trântim la pământ, Gheorghe! Ț-ă foame?

— Mie nu mi-e foame.

— Mă duc să iau ceva-n gură. Să nu începi, că trebui să viu eu și să vedem cum îi facem!

*

Băiatul s-a așezat la rădăcina unui dud și aștepta. Ar fi vrut să-și dea seama: ce se *întâmpla?* Despre salcâm știa că îi spusese cu vreo două zile

înainte că vrea să-l taie; dar nu cu noaptea în cap. Gândul începuse să-l ducă în urmă cu câțiva ani, când tot la fel, într-o dimineață, tatăl său îl sculase și porniseră tăcuți afară din sat, spre pădure. Merseseră mult timp până ce, la marginea unei poieni, tatăl său se oprise și-l țintuise și pe el în dosul unui stejar gros. Tocmai își amintea cum îl văzuse țâșnind spre o mogâldeață care parcă îl aștepta și cum măciucile lor se ciocniseră aprig, iar omul căzuse jos, când Tudor Călărașu îl atinse pe umeri tăcut. Băiatul tresări și se ridică. Cerul era spuză de stele, și Găina începuse să apună. Se uitară unul la altul fără să vorbească și, un timp, omul măsură de sus în jos salcâmul falnic. Se întâmplă un lucru ciudat în clipa când amândoi strânseră săcurile în mâini și se apropiară de tulpina groasă dinaintea lor: un cocoș pâlpâi repede și cântă prelung, dar nu-i răspunse nimeni. Câtva timp, omul parcă se zăpăci, apoi deodată începu să se învârtească jur împrejurul copacului, cu iuțeală, aproape repezit, și băiatul îi ascultă glasul parcă străin, un mormăit care întreba și răspundea, cu o furie care din nou îl înfioră pe băiat; apucă la fel ca și tatăl său săcurea în mâini, și în spatele acestuia, vorbele îi atingeau auzul:

— Hei, cum îi facem, mă? Hai să-i mâncăm întâi rădăcinile. Da' arde-l, nu te juca!

*

Jocul picioarelor încetini, și cei doi strânseră săcurile în mâini. Vânele salcâmului se întindeau jur-împrejur, încolăcite, una peste alta, și-i țineau rădăcina în sus ca o buturugă vânjoasă, împletită într-o movilă de frânghii încâlcite. Cei doi parcă încălecaseră pe tulpina lui și, lipiți de ea, spintecau cu săcurile întunericul, încrucișând forme ciudate și iuți, de vietăți întunecoase și mute. Loviturile se urmăreau, se apropiau, se îndepărtau împletindu-se, se ridicau izbind pământul și își amestecau departe icnirea înfundată cu răsuflul celor doi oameni. De-a lungul văii, unde viroaga grădinii spinteca trupurile pomilor într-un fund îndepărtat și negru, aripile nopții duceau răbufniturile scurte ale loviturilor, împrăștiindu-le până se topeau ca înghițite de întuneric, departe de coviltirul nemișcat și înalt al salcâmului. După-un timp, săcurile începură a-și înmuia zvâcniturile. Cei doi s-au dezlipit de tulpina pomului și s-au îndepărtat, izbind în pământ mai rar, mai adânc, aplecându-se tăcuți și lovind numai în câte un singur loc, înțepeniți cu picioarele desfăcute, scormonindu-i cu chibzuială coardele ascunse. Apoi se mutară. Ghearele lungi ale rădăcinilor erau acum dezvelite. Zgomotele se ascuțiseră, iar așchiile începură a țâșni în toate

părțile. În curând înconjurară tot locul, ca o roată înălbită, și oamenii izbeau înainte, fără să scoată vreo vorbă.

*

Începuse să mijească de ziuă. Salcâmul stătea falnic și nicio frunză nu i se mișca. Cei doi loveau acum dedesubtul lui. Se făcuse din amândouă părțile o scorbură adâncă, și Tudor Călărașu se oprise ștergându-și fruntea cu mâneca de la cămașă:

— Stai, Gheorghe, că nu mai merge! Adu caii!…

Băiatul plecă, și omul se așeză răsuflând rar. Pământul era alb de așchii. După câtva timp, celălalt intră cu caii și, ajuns lângă salcâm, începu să le potrivească ștreangurile și să lege o frânghie lungă de capetele lanțurilor.

— Lasă-i, Gheorghe, mai dă-le drumul să pască! Mă, da' vânos a mai fost salcâmul ăsta, 'ce-am că nu se mai termină! Cum îi facem noi acuma să-l trântim?

*

Dinspre dealul viilor prinsese să se lumineze, și cei doi se odihneau fără să scoată o vorbă. Satul răsuna de cântecul cocoșilor, și lumea începea să se trezească. Parcă s-ar fi auzit fâșâitul a mii de viermi de mătase urcându-se pe frunzele de duzi. Tudor Călărașu se ridică deodată:

— Sa'i, Gheorghe! Adu frânghia și scara!

Și începu să-și răsucească o țigare.

Băiatul depărtă caii și puse scara. Se urcă în salcâm și când coborî, frânghia se întinse ca o coardă. Amândoi se alăturaseră de cai, unul într-o parte și altul în cealaltă.

— Gata, Gheorghe?

— Gata!

Și deodată urlară lung și răgușit:

— Haidaaaaa!…

Caii zvâcniră, și din înălțimea lui, salcâmul se mișcă pornind-o spre pământ.

— La o parte!… urlă Tudor.

La început încet, salcâmul căzu acum cu o iuțeală neașteptată și îmbrățișă grădina ca un uriaș. Văile clocoteau și câinii începuseră să latre. Parcă se prăbușise cerul, și grădina rămăsese mică, năpădită de aer și de lumină.

*

Pe poarta grădinii se văzu nevasta omului. Rămăsese cu mâinile în șolduri, ca o oală cu două mănuși:

— Mă, Tore, ce-ai făcut?

Tot în același timp s-au ivit și vecinii. Toate grădinile și valea parcă erau despuiate.

— Ce dracu' ai făcut, mă Tudore? zise vecinul.

O fetiță a lui Ion Armăsarul începu să plângă:

— Nea Pațanghele, de ce-ai tăiat salcâmu'?

— Bine, măi Tudore, păi p-ăsta te găsiți tu să-l tai?… zise un alt vecin.

Câtva timp, nimeni nu mai vorbi, încremeniți fiecare în locul de unde-i văzuseră pe cei doi. Apoi, încet, întoarseră capetele în urmă și peste acoperișurile caselor văzură lumina soarelui bătând a gol, până departe, spre fundul nesfârșit al câmpiei întinse.

— Măi Tudor Calărașu, începuse numaidecât alt vecin, dar nu putuse să sfârșească, pentru că acela, la început, rămăsese pironit, pierdut, rătăcind cu ochii în golul din care salcâmul, căzând, parcă rupsese o perdea de pe adâncul luminos al dimineții. Nici nu s-așteptase. A simțit că-l cuprinde o teamă rea, un fel de înfiorare, ca și când toți acei care îl înconjuraseră și-l pironeau l-ar fi prins furând ori omorând pe cineva.

Făcu câțiva pași și strânse securea în mâini, luând vorba din gura vecinului:

— Ce e, mă, ce vreți? Ce căutați aici?

Toți vrură să vorbească numaidecât, dar trecu o clipă și nimeni nu deschise gura. Omul se încruntă și iarăși merse:

— Ce e, mă, ce vreți?

Apoi deodată, fără să mai aștepte ca cineva să-i răspundă, se învârti printre oameni și, ridicând mâinile în sus, aruncă securea peste trupul întins al copacului doborât. Se răsti iar, cu toată puterea glasului, aproape țipând:

— Ce dracu' aveți, mă, ce este? Ați înnebunit?!…

Publicată în *Timpul,* anul VI, nr. 1853, 7 iulie 1942, p. 2 („Popasuri") reluată cu mici modificări în *Revista literară,* anul III, nr. 5, 16 martie 1947, p. 7, însoțită de precizarea: „Schiță de Marin „Preda." Într-un context strict realist, scena își găsește locul în *Moromeții,* volumul I, Editura de stat pentru Literatură și Artă, 1955, pp. 78—87. Deosebirile sunt vizibile și în defavoarea episodului din *Moromeții.* Comparate, unele momente sunt realizate în varianta din presă cu o mult mai mare preocupare pentru sugerarea obscurului din adâncuri. Iată, de exemplu, momentul izbucnirii cocoșilor:

Varianta din presă: „Se întâmpla un lucru ciudat în clipa când amândoi strânseră săcurile în mâini și se apropiară de tulpina groasă dinaintea lor: un cocoș pâlpâi repede și cânta prelung, dar nu-i răspunse nimeni. Câtva timp, omul parcă se zăpăci, apoi deodată începu să se învârtească jur-împrejurul copacului, cu iuțeală, un mormăit care întreba și răspundea, cu o furie care din nou îl înfioră pe băiat."

Varianta din roman: „Deodată, niște aripi pâlpâiră undeva într-un prun și încă o dată un cocoș cânta prelung. Când sfârși, în clipa următoare satul răsună a doua oară ca o

alarmă nesfârșită de glasurile celorlalți cocoși.

Moromete se opri, se șterse de nădușeală și lăsă securea jos.

— Ajunge, Nilă, dă-te la o parte! zise el gâfâind. Du-te și adu caii.”

S-a ales textul din *Revista literară.*

NOAPTEA

Ganea lui Teican se sculă înainte de a termina masa și ieși afară, pe prispă.

— Nu mai mănânci, mă? îl întrebă tatăl său.

— Nu, că mă duc cu caii! răspunse și începu să răscolească niște țoale de pe prispă, să-și caute dulama! Peste drum, în curtea vecină, se auzea tropăit de cai, și Ganea fu strigat de un glas ce deschidea poarta:

— Bă a lu' Teican, ești gata, mă?

— Gata, da' stai să scoț și eu căii. Tu îț' iai dulama?

— Eu știu? N-o iau!

— Nici eu n-o iau atunci. Luăm câte-un sac ca să-l așternem jos.

Ganea scoase caii din grajd și le puse căpestrele în cap. Era întuneric și liniște. Caii și flăcăul se vedeau ca niște umbre fără formă chiar când se mișcau.

Ganea trase caii și deschise poarta, apoi, după ce întinse sacul pe spinarea unui cal, întrebă pe celălalt de peste drum:

— Bă Beldie, legăm caii?

— Păi de ce să-i legăm? Eu nu-i leg niciodată noaptea. Bă, eu am încălecat!…

— Și eu!… Diee, arde-o Nae… Băi tată, închide poarta, m'!…

Caii tropăiră scurt, și zgomotul de copite se pierdu încet prin ulițele satului.

Flăcăii ieșiră din sat și începură să urce dealul. Văgăunile abia se vedeau și aveau gurile deschise ca niște prăpăstii adânci. Când ieșiră în izlaz, noaptea parcă era mai puțin întunecoasă. Caii mergeau alături și sforăiau din când în când.

Beldie își trecu amândouă picioarele într-o parte, se lăsă pe șalele calului și începu să cânte:

— Lele, lele, lele, leaaaa!…

Hai leleleaaaaaauu!…
Iu hu… Săr' pă ea, băăă…

Apoi, deodată, se ridică și strânse aprig burta animalului. Calul zvâcni ca o săgeată, și flăcăul își înfipse mâna în coama lui și, aplecându-se înainte, urlă:

— Prinde-mă, a lu' Teican!

Începură să gonească peste câmp, și caii, unul după altul, se întindeau ca niște năluci. Beldie simți cum începe să-i bată inima și cum sângele îi zvâcnește ca niște noduri în vinele tâmplelor. Învârti măciuca pe deasupra capului și o lăsă să cadă vâjiind peste pulpele grase ale armăsarului.

Deschise gura, înghițind feliile de aer ce-i izbeau fața, și urlă a doua oară:

— A lu' Teican, dacă mă prinzi, îți dau pă Voica o dată!…

Celălalt râse, își aplecă corpul înainte și începu să-l urmărească. Câmpia se întindea ca o mare, și cei doi goneau nebunește, scoțând din când în când câte-un chiot lung. Beldie se depărta din ce în ce, și se auzeau bufniturile măciucii în burta calului.

Dar izlazul începea să se termine, și se vedeau porumburile negre și miriștile. Beldie își opri deodată calul, care făcuse un salt întorcându-se și izbind adânc pământul cu copitele. Flăcăul îl atinse și-l struni, făcându-l să se învârtă în jurul lui:

— Stai, mă! Stai! Acu-ț' roz o ureche! A lu' Teican, pă unde mergem?

Ganea lu' Teican opri și el calul, care se învârtea, și nu scoase nicio vorbă.

Apoi, brusc, se aplecă pe gâtul animalului, îi apucă o ureche între dinți și-i arse o măciucă în spate. Calul necheză, se ridică în două picioare și țâșni spre șosea, printre porumburi. Ganea lu' Teican urlă acum și el. În urmă, lui Beldie:

— La Braniște… și, dacă mă prinzi, îți dau p-a mea o dată.. Oooo!… Iu hu! Dă-te la o parte, băăăăă!…

Beldie îl urmărea, scoțând și el chiote și înjurând. De vreo două ori însângeră urechile calului, dar tot nu-l putea ajunge. Goniră mult timp. Praful se ridica în noapte de pe urma lor, și pietrele aruncate săreau ca broaștele în amândouă părțile șoselei. După un timp, Ganea începu să-și domolească calul și intră între două loturi de pământ într-un ovăz. Beldie ajunse și el, și lăsară animalele să rupă vreun sfert de oră, până se uscă nădușeala pe ei. Apoi porniră încet printre locuri, se găsească un trifoi sau

fân pentru toată noaptea, și-l găsiră într-o vâlcea cu fântână și cu vie, și cu multe vetre, unde se copsese porumb sau dovleac.

— A lu’ Teican, tu caută pepeni, și eu aduc struguri… Al cui dracu’ o fi, mă, locu’ ăsta?

— Nu știu!

— Ei, nu știi! Păi tu cunoști p-aici pă la Braniște…

— Da’ nu știu, mă!

— Zi să fie-al dracului!

— ’Ai, mă, du-te și adu struguri! Vezi, pentru mine, ia niște zaibăr d-ăla, că am niște pâine…

Împiedicară caii și intrară în via și pepenii din coasta dealului. Când să se întoarcă, auziră un nechezat la o mică depărtare de vâlceaua unde se aflau ei.

— A lu’ Teican, e unu’ cu caii p-acilea.

— Auzii și eu.

Cei doi flăcăi coborâră spre cai și așternură sacii pe miriște. Beldie își învârfuise pălăria cu struguri, și Ganea lu’ Teican abia putuse veni cu vreo două lubenițe și un alt pepene galben.

— E-necăcios, Beldie, fire-ai al dracului.

— Lasă, că am struguri.

— Mă, cine-o fi ăla cu caii dă p-acilea, a lu’ Teican?

— Mă, al dracu’, dă unde zici tu că să știu eu?

Începură să mănânce. Pepenii erau copți și reci, și amândoi își înfigeau gura cu barbă cu tot în miezul mustos și fraged, înghițind cu semințe cu tot. Apoi aruncau departe cojile, înjurând stăpânul locului și întrebându-se dacă n-o fi având vreo fată.

Înjurau și fata, și pe mama ei, pe urmă crăpau alt pepene și înghițeau sorbind cu zgomot și aruncând cojile. Când terminară, se lungiră pe saci. Din depărtare se auzi șuierul unui tren și zgomot de manevră. Era liniște, și întunericul apăsa.

A lu’ Teican se ridică deodată și zise:

— Mă, Beldie, tu auzi cum sforăie caii ăluia când paște?

Și iar se lasă pe spate, cu fața spre cer. Beldie fuma liniștit. Când aruncă țigarea, începu să înjure și se ridică.

— A lu’ Teican ’ai să-l batem!

— Ia-ț’ măciuca!…

O luară pe poteca vâlcelei și porniră tăind de-a curmezișul porumburile și miriștile.

Într-un loc se opriră și, fără nicio vorbă, amândoi deodată se lăsară jos, uitându-se cu grije spre panta coastei, unde se vedeau vreo trei cai păscând.

— L-ai văzut a lu’ Teican?

— L-am văzut, mă, uite-l că scapără, vrea să coacă porumb… ’Ai s-o luăm pe brazdă, să nu ne vază.

Intrară în porumb și-și ascunseră capetele măciucilor în pumni. În dreptul omului care scăpăra ieșiră repede din porumb, făcând zgomot, și se opriră amândoi deodată.

Mogâldeața sări în picioare, ceva vâjâi în întuneric împreună cu o răbufnitură. Beldie căzu grămadă. A lu’ Teican se repezi, mogâldeața se retrase, și măciucile începură să pocnească. Câteva minute, fiecare căută capul celuilalt, apoi se opriră.

Glasurile erau înfundate, și vorbele ieșeau gutural!

— Care ești, mă?

— Dă ce, mă, ai?

— Mă, spune care ești, că scoț mațili din tine!…

Și se repeziră unul într-altul, căutând să se doboare. A lu’ Teican simți sânge cald în gură, se desprinse cu un urlet și, când se repezi, amândoi căzură mototol jos. Un timp se auziră gemete, pe urmă, glasul lui Ganea tot mai mânios și mai puternic:

— Dă ce, mă?

Și începu să-l lovească. Omul gemea și se zbătea, din când în când, a lu’ Teican urla de durere, urma un moment de luptă, apoi iar răbufnituri și gemete, și vocea lui Ganea, tot mai des:

— Dă ce, mă?… Dă ce, mă?… Dă ce, mă?

Beldie se ridicase și urlă:

— Dă-te la o parte, a lu’ Teican!

Ganea se ridică și, în același timp, Beldie lovi de două ori cu măciuca. Apoi încălecă jos peste om și îl izbi până simți că-i curge nădușeala pe obraji.

— Hai, Beldie, lasă-l dracului! Hai, mă, dă-l dracului!

— Îl omor, auzi a lu’ Teiean?

Se sculă, se scutură, și porniră încet.

Țânțarii bâzâiau sus, și întunericul sclipea.

Peste vârfurile porumburilor, în depărtare, un colț de cer se înroșea din când în când de la pâlpâirea unui foc ce țâșnea din fundul întunericului.

Beldie se opri în coasta dealului și se uită, nemișcat!

— Mă, a lu' Teiean, cum arde focul dă la Moreni…

Publicată în *Timpul*, anul VI, nr. 1882, 5 august 1942, p. 2 („Popasuri"). Într-o formă modificată (mogâldețele sunt două, un flăcău e Niculae Moromete, celălalt, Mărin al lui Matei), episodul bătăii cu măciucile a fost inclus în *Marele singuratic*, Editura Cartea Românească, 1972, pp. 157—159, ca amintire din copilărie relatată Siminei de tânărul horticultor. Focul sondei de la Moreni poate fi întâlnit și în *Moromeții*, volumul II, Editura pentru Literatură, 1967, p. 237: „Pe câmpie oamenii se opreau și se uitau și arătau copiilor cu biciul tot așa de vrăjiți ca și aceștia: arde sonda de la Moreni".

LA CÂMP

Dimineața ardea sub răsăritul roșu și plin al soarelui când două cârduri de oi urcau mărunt spre câmpie pe culmea plină de nenumărate poteci a dealului. Doi ciobani veneau cu mult în urma lor, departe unul de altul, strigându-se pe nume și azvârlind cu pietroaie de-a lungul văgăunelor și carierelor de piatră de la marginea satului. În vârful dealului se petrecu însă ceva ciudat între cele două cârduri de oi. O oaie mărginașe se opri, ridică moțul din cârd, behăi și o luă la goană spre cârdul străin. Numaidecât, toate celelalte, din amândouă părțile, făcură la fel, și cârdurile se amestecară, se îmbucară într-un stol de capete și începură să fugă, înghesuindu-se una într-alta.

— Oiaaa!… Fir-ai a dracului cu țâța ta, zbieră unul dintre ciobani.

— Soiaaaa!… mâncate-ar lupii, urlă și celălalt

— Lasă-le, Bâleo, dă-le dracului…

— Ce să le lași, mă? răspunse acela. Nu vezi cum s-au amestecat? E una dintre ele, una creață și cufurită, care să fie ea a dracului, o omor într-o zi. N-am să mă întâlnesc cu nimeni, cu oi, că numaidecât o vezi cum saltă capul, behăie și fuge în alt cârd… mi-amestecă toate oile.

— A cui e? întrebă celălalt râzând.

— A Ioanei lui Bădel.

— Acum lasă-le. Mergem amândoi și le paștem în Frunzari, ce zici? întrebă cel care râdea.

— Nu zic nimica, răspunse al doilea. Dămâncare ai?

— Am. Dar coacem și porumb… poate prindem și vreo prepeliță.

— Atunci, hai mai repede, să le săturam cât e răcoare, că pe urmă…

Se apropiară de oi și începură să le atingă peste cozi cu măciucile, luându-le la goană. Oile începură să fugă sărind și tăiară câmpia de-a curmezișul, fără să se oprească.

O luaseră pe drumul ce intra spre porumburi, și unul dintre băieți fugi înaintea oilor. Pădurea Frunzari se apropia din ce în ce, și cârdul mergea. Acum încet, fără să se atingă de iarba miriștilor ori a măturilor.

— E departe lotul tău, Stroe? întrebă unul dintre ei.

— Uite, d-aici, din pădure, încă un plan.

— Păi hai să-i dăm drumul mai repede.

După un timp au intrat pe o miriște largă, plină de trifoi, de mohor înalt și de tufe. Oile se împânziseră pe toată lățimea locului și începură a rupe iarba cu lăcomie. Erau un șir de boturi zvâcnind, iar Stroe și Bâlea s-au așezat unul într-o parte a miriștii și altul în cealaltă, să nu intre vreo oaie în porumb. Stăteau răzimați în măciuci.

— Mă, cum mănâncă!

— Da, mă!

— Bâleo, tu câte oi ai? Cât îți dă omul de oaie?

— Vreo patruzeci, n-am multe. Nu-mi dau mult, mă. Doi poli și-un ciurel de mălai. Da’ dă ce?

— Întreb și eu!…

— Stroe, dă unde începe, mă, moșia Zâmbreasca?

— Hă… Uite, chiar de la capul locului nostru. Vezi casele alea? E stâna lui Băduță, neam de ciobani câinari.

Bâlea se ridică în măciucă.

— Sunt niște oi mai încoace. Mi se pare că e și o fată cu ele. O zâmbreșteancă.

— Ce vorbești, mă?

— Uită-te și tu…

Stroe se sui într-un păr mic și se uită mai mult, cu mâna la ochi. Pe urmă se dădu jos.

— E o fată, Bâleo.

— Păi, da, mă! Eu ce-ți spusei?

— Hai să-i fluierăm, zise Bâlea iar, după un timp.

— Las-o, să ne apropiem… poate e cu cineva, să nu dăm de dracu!

Stroe și Bâlea mergeau încet pe lângă oi și mai vorbeau. Soarele începea să se urce în sus și umbrele lungi ale porumburilor, întinse pe miriști, începuseră să se tragă, să se facă mici. Peste câtva timp, cei doi au ajuns sub creasta dealului, unde se terminau locurile lui Stroe și începea moșia zâmbreștenilor. Se vedea din vale un alt cârd de oi, păzite, pe o miriște mai largă, de o fată. Băieții se așezară jos și începură iar să vorbească.

— Bă Stroe, hai să-i fluierăm, e singură, zise Bâlea.

Bâlea era un măgădău cu o față colțuroasă, pătrată, ca un cărpător de țest. Buzele și nasul, deși îi erau groase, nu ieșeau afară din obraji. Când vorbea, făcea un zgomot ca și când din gură i-ar fi căzut niște noduri. Stroe era mai subțire, întins și deznodat.

— Fluieră tu întâi, zise Stroe.

Bâlea se ridică pe jumătate, în genunchi, băgă două degete în gură și fluieră fata, vorbind o înjurătură lungă de dragoste. Când se lăsă jos, Stroe se sculă în picioare și fluieră la început ca un semnal. Apoi începu mai lung, cu vorbe, un fluierat plin, pe care îl luă de la cap până ce ochii începură să i se umfle.

— Mă Bâleo, să nu fie cu cineva.

— E singură, mă, îți spun eu!

După aceea, cei doi ciobani se apucară să adune coceni și baligi uscate, să coacă porumb. Soarele frigea acum în mijlocul cerului, și oile se îmbulūciseră cap la cap, suflând greu și rumegând. Stroe și Bâlea au aprins focul sub un tufan, au început să jupoaie porumbul. Din când în când, câte o adiere de vânt făcea să fâșâie lipanele verzi ale cocenilor de porumb. În timp ce flacăra focului se înălța plină de fum în căldura albă a amiezii, întinzându-se în umbre subțiri și tremurătoare peste iarba deasă a miriștii. Cei doi ciobani stăteau lungiți pe tunici și clefăiau cu cotolanele de porumb copt în mâini. Bâlea mușcă o dată dintr-unul gros și zise cu gura plină:

— Ce-o fi făcând, mă, fata aia?

Celălalt mușcă de mai multe ori la rând fără să răspundă numaidecât. Stroe se uită la el, mușcă vârtos din porumb, pe urmă începu să râdă gros. Azvârlind coceanul gol în mijlocul focului. Luă alt porumb, începu iar să muște, și Bâlea începu și el să râdă. Alături, foaia lată și verde a unui fir înalt de porumb tresări deodată și începu să fâșâie singură, pâlpâind ca o aripă. Prin aer parcă treceau păsări uriașe și nevăzute, înotând în lumină. Pământul era greu și tăcut, iar căldura albă a soarelui apăsa.

— Mergem, mă? zise Bâlea deodată, încet și hotărât.

— Hai să mergem.

Se sculară, încolăcind picioarele pe miriște, și porniră încet, spre capul locului. Aici intrară în porumb și-și încetiniră mersul. Peste drumul care despărțea planurile se deschidea o miriște mult mai largă decât a lor, unde stătea îmbulucit un cârd mic de oi. Lângă porumb, un tufan bătrân și încâlcit lăsa o umbră deasă, neagră. Stroe și Bâlea s-au oprit. La umbra

tufanului dormea fata care păzea oile; era desfăcută și, alături, locul era plin de coceni și coji de dovleac copt. De o creangă îi atârna traista cu mâncare.

— Doarme, Bâleo, șopti Stroe.

— Doarme, mă, răspunse Bâlea, și se uitară unul la altul. Fata avea un picior tras sub burtă, iar celălalt rămăsese gol și întins. Mâinile îi erau la fel, una sub cap, iar alta de-a lungul trupului, răsucită cu palma în sus.

— Mă, să mergem încet, șopti iarăși Bâlea.

Cei doi ciobani ieșiră din porumb și se opriră nemișcați în drumul ce despărțea cele două moșii. Tufanul unde dormea fata era la câțiva pași depărtare, alături de porumb. De acolo începea un fel de coastă, care se termina departe, cu o ușoară înclinătură. Ciobanii călcau ușor pe miriște, ca niște umbre. La un pas de fată, se opriră. Soarele îi izbea în spate, și cefele li se umpluseră de sudoare. Unul duse încet mâneca la frunte și se șterse fără să facă cel mai mic zgomot. Bâlea ridică mâna în sus, o mișcă făcând semn, apoi făcu un pas până lângă fată și rămase din nou înțepenit. Au stat astfel câtva timp și Stroe, tot atât de încet și fără zgomot, făcu și el același pas. Se priviră din nou și mâinile li se mișcară. Vorbeau din ele, scurt, mutește, – fruntea lui Bâlea se încreți, și globurile ochilor i se umflară. Celălalt își mușcase buzele și peste ochi îi trecuse o licărire ca un fluture. Fără să se uite unul la altul, amândoi se lăsară încet pe vine. Fata dormea cu pieptul pe o tunică subțire, și prin deschizătura cămășii i se vedeau sânii mari, arși de soare, ca niște pietroaie roșii. Deodată se deșteptă și sări în capul oaselor. Ciobanii rămăseseră în același loc, nemișcați, încremeniți, așezați aproape, jos pe pământ. Fata se șterse la ochi speriată și-și propti mâna în tunică, aplecându-se pe spate.

— Ce faci acilea, mă neică? vorbi Bâlea, încet și răgușit.

Bâlea începu să sufle încet. Nările i se umflară, și dintr-odată, pe neașteptate, își înfipse mâna în piciorul fetei, rămas dezvelit. Ea tresări, ca și când abia atunci s-ar fi deșteptat din somn, și zvâcni ca un pește în sus. Dar Bâlea, mai înainte, se izbi de Stroe, o cuprinse în brațe și căzu cu ea pe tunică. Un timp rămaseră încleștați. Fetei i se desfăcuse părul și i se lipiseră pe picioare bulgări mici de pământ; se zvârcoli, se întinse cât era de lungă cu fața în sus și, vrând să-l arunce jos, îl apucă de umeri. Era greu, și îl strânse, înfigându-și ghearele în rotunzimea mare a gâtului. Bâlea simți unghiile fetei cum i se înfig în cămeși cum îi iese sângele în piele, gemu lung și înfundat, o apucă și mai strâns, și amândoi începură să se zbată. Câteodată, Bâlea cădea alături, fata se agăța de el, fără să se desprindă, și

încerca să-l izbească în cap cu pumnii, aprinsă la față; când o prinse mai bine, flăcăul se așeză deodată în ea, și fata urlă lung și apoi tăcu.

După un timp, Bâlea sări în sus, ștergându-se pe gât de zgârieturi și de sânge. Atunci, celălalt, Stroe, cu ochii bulbucați în cap, se lăsă repede jos, dar fata își acoperise ochii cu mâinile și nu se mai zbătea. Asta îl înfurie, obrajii i se încrețiră, și urlă fără teamă, apucând-o de mâini și încercând s-o facă să se împotrivească:

— Țipă, hai! Mușcă-mă! De ce nu te zbați?…

Dar fata țâșni de lângă el, sări în picioare și o luă la goană prin porumb. Stroe se luă după ea numaidecât; fata se opri, înfipse mâna în pământul sfărâmicios și îl izbi în ochi, apoi o luă din nou la fugă. Ciobanul întoarse capul cu iuțeală, intră în porumb după ea, și pieriră amândoi în desimea lui.

Bâlea vru să-l aștepte în drum, dar văzând că acela nu se întoarce, o luă încet la vale spre locurile lor. Ajunse lângă oi și se întinse la umbra tufanului. După un timp, deodată, își auzi numele strigat ca prin urcior și se ridică în capul oaselor.

— Fire-ai al dracului, Bâleo!… Fire-ai al dracului să fii!… răsări Stroe la marginea porumbului.

Bâlea râse, făcând să tremure liniștea zilei.

— Hai, du-te dracului, răspunse el… Treci încoace să dezbulucim oile, că e târziu. Ce, ți-e necaz, mi se pare!…

— Cine?! Mie? răspunse Stroe liniștit. N-are de ce!… N-a fugit mult… N-avea de ce!…

Soarele coborâse acum din creștetul cerului, și umbrele ciobanilor și porumburilor se lungiseră și se pierdeau pe miriști. Bâlea își puse măciuca pe umeri, fluierând, și când porni încet înaintea oilor, o cruce mare se bălăngănea în urma lui.

Publicată în *Timpul*, anul VI, nr. 1930, 22 septembrie 1942, p. 2 („Popasuri”), inclusă cu modificări în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1948). Varianta din presă e mai săracă în expresivitate și, într-un fel, mai realist-descriptivă. Lipsesc: descrierea înfățișării celor doi, neliniștea cadrului, alergarea lui Stroe după fată. Reluată cu mici modificări în volumul din 1966.

S-a ales varianta din volumul de debut.

COLINA

I

Într-o dimineață de toamnă, înainte de revărsatul zorilor, Vasile Catrina se trezi deodată din somn cuprins de o spaimă grozavă. Numaidecât își dădu seama că a visat ceva rău, dar buimăceala îl ținea încă înțepenit în pat și nu știa unde se află; vedea cele două ferestre ale odăii și afară cerul înalt și plin de stele nu cunoștea nici odaia și nici patul în care stătea culcat. Încet, gândi că totuși trebuie să fie în casa lui și, răgușit, vorbi fără să-și dea seama!

— Tată!

— Ce e, mă? i-a răspuns glasul omului, de undeva, din fundul odăii.

— Dormi? întrebă flăcăul, liniștit.

— Acuma nu mai dorm. Ce e cu tine? De ce te-ai sculat?

Vasile Catrina se ridică încă buimăcit și se așeză pe marginea patului. Apoi vorbi iar, rușinat că nu știa ce să-i spună, pentru ce se sculase:

— Ce-am spus eu aseară că trebuia să fac acum de dimineață? Nu-ș’ ce dracu trebuia să fac; d-aia m-am sculat mai devreme…

Tatăl său se uită la el prin întuneric și se răsuci în pat de mirare. Totdeauna, băiatul sărea din pat, se îmbrăca la iuțeală și-și vedea de treburi.

— Du-te și te spală, răspunse bătrânul cu asprime. Ce stai așa ca o bleandă?

— Ce e, mă?… Ce vreai tu?… Ce bleandă? Eu?…

Flăcăul a deschis ușa, a dat-o puțin înapoi și, fără să se mai uite îndărăt, a trântit-o cu atâta putere, încât pe la geamuri se dezlipise cleiul de pe margini. A ieșit afară, s-a așezat pe prispă și a început să se încalțe. Se simțea greoi și căuta să se liniștească și să-și facă de lucru. Trăgându-și ciorapii și sforile opincilor, își aminti deodată că într-una din serile trecute îi

spusese cineva că în pământurile din Frunzari grâul lui a răsărit prost, e rar și galben, și că ar fi bine să-l întoarcă și să-l facă ogor pentru o sămânță de primăvară. „Am să mă duc să văd și eu, își spuse el, chiar acuma.”

Era devreme, și gândul îl mulțumi. „La întoarcere am să mă bărbieresc și să mă scald; este timp”, își spunea el mai departe.

Începuse să se lumineze, dar cu cât întunericul pierea, marginile satului se mohorau, și în depărtare plutea o ceață care frământa în goluri mari coroanele înalte și aproape desfrunzite ale salcâmilor.

Vasile Catrina își trase o flanelă pe el și plecă, dar tot atunci își aminti că în ziua trecută, pe seară, strigase Bărăgan cu goarna prin sat că toată lumea să se strângă la primărie; avea notarul și învățătorul nu știu ce să le spună.

II

Vasile Catrina a grăbit pasul, ieșind din sat, și a început să înjure cu glas tare, atât pe Bărăgan, cel cu goarna, cât și pe cei care chemau oamenii de pomană la primărie. Știa că, acolo, ori notarul, ori primarul iese afară cu o hârtie, de pe care începe să citească și din care nimeni nu înțelege nimic. „Își pierd vremea degeaba”, mai spuse flăcăul tăind izlazul și îndreptându-se spre elește.

Mergea iute, cu capul în jos, așternut la pas, fără să se uite în jurul său, mirându-se în treacăt cum vârfurile opincilor lui îi ies mereu înainte și cum el nu simte că talpa i se îndoaie în urmă.

În timpul nopții, căzuse brumă multă și acum era frig. El se gândi să scurteze drumul. Își strânse flanela mai bine la piept și o luă de-a dreptul peste porumbiști. Drumul pe care îl tăiase mergea pe lângă o mică pădure de lăstari, lângă care se ridica o colină ciudată la vedere și înălbită de sumedenie de poteci.

Trebuia să se lumineze de ziuă, dar deși lumina dimineții se simțea crescând, peste pământ, aproape fără veste, căzu o ceață deasă și cenușie, întunecând câmpia și vederea.

Vasile Catrina se pomeni deodată singur, călcând peste brazdele înmuiate de umezeală ale porumbiștilor; se opri neliniștit, ridică fruntea și se uită în jur.

Tăcerea care acoperea pământul, odată cu năvala neașteptată a negurei, îl sperie și mai mult. Întâi se miră că stă și se uită, ca și când s-ar fi rătăcit. Își simțea bătăile inimii.

— Ce dracu'! spuse el tare.

În aceeași clipă văzu ceața deasă, fumurie, cum îi intra în ochi și, în aer, negura care începuse să se spargă. Ca și când de undeva ar fi pornit să bată vântul, ceața se sparse și ea și începu să alerge de-a lungul câmpiei, rostogolindu-se în goluri mari prin fața lui.

Acum, flăcăul începuse, să zărească înainte păduricea de lăstari și colina, care parcă îi jucau în fața ochilor. Ceața trecea despletită peste colină, și Vasile Catrina, o clipă, ameți și-și duse mâna la ochi. I se părea că păduricea se aprinde și piere cu iuțeală. Colina se ridica mereu în sus, se umfla ca o bășică uriașă, se clătina, cumpănindu-se ca o înaltă balanță; pământul se legăna, se lăsa în jos, se scufunda. Vasile Catrina se scutură și porni înainte, plin de mânie:

— Ei! Ce, m-au găsit dracii?!…

Ceața era acum albicioasă și parcă se cernea subțire prin sită. Flăcăul s-a apropiat de colină și a început s-o urce încet. S-a uitat cu mirare la ea, la potecile ei și la iarba deasă, plină de găuri rotunde de păianjeni, cu care era acoperită, supărat încă de amețeala sa de câteva clipe și de timpul pierdut. A iuțit pasul, a ajuns în vârful colinei și a început apoi să coboare în goană.

III

Deodată își dădu seama că cineva trece încet pe lângă păduricea de lăstari. Vasile Catrina s-a oprit, uitându-se spre locul unde se auzeau pașii, nedumerit că nu vede pe nimeni. Tot atunci apăru din colțul colinei, mergând târșâit și cocoșat, un moșneag gros, în cămașă albă de cânepă, cu capul gol și de asemenea cu părul lung și alb.

Fără să vrea, flăcăul făcu câțiva pași spre el, dar tot atunci se împiedică de ceva și căzu, cât era de lung, cu fața la pământ. Moșneagul a întors capul; el s-a sculat și simțea cum îi ard palmele și cum îi tremură picioarele. Obrajii îi ardeau și începu să clocotească de mânie. Căzuse rău, îl dureau

genunchii și coatele, și omul bătrân și cu cămașă albă de cânepă se uitase la el foarte liniștit, pipăindu-și poteca mai departe.

Vasile Catrina izbi cu sălbăticie pământul, înghiți în sec, și strigă furios:

— Ce cauți aici, moșule! Ce cauți?

Moșneagul își opri toiagul din pipăit și se întoarse încet de tot. Fără să-și ridice capul:

— Al cui ești tu, mă? auzise flăcăul.

— Pleacă d-aici… hodorogule… mai mă întrebi și al cui sunt, strigă iar Vasile Catrina, ca și când acela ar fi fost vinovat că el s-a împiedicat și a căzut.

Moșneagul nu se sinchisi și vorbi din nou:

— Mă, dar al cui ești tu?

Vasile Catrina porni spre el și, când ajunse alături, îl privi cu mirare. Bătrânul nu se clintea. Uitându-se la el și văzându-i fața zbârcită, firele rare și albe înfipte în ceafă, ochii și mai bătrâni, jupuiți parcă, înroșiți și cu pleoapele întoarse pe dos, flăcăul simți brusc cum îi crește mânia, dar tot atunci ea se sparse și-l lăsă liniștit, dar cu ceva apăsător în el, turbure și greu ca o apă neagră. Îl apucă pe moșneag de un umăr și-l împinse ușor, făcându-i vânt. Omul bătrân și alb azvârli picioarele înainte, clătinându-se, dar apoi se opri îndărătnic și îngână:

— Mă, da' al cui mai ești tu, mă?

— Pleacă odată! strigă Vasile Catrina. Ce, ești nebun? Și-i făcu din nou vânt.

Acela orbecăi cu picioarele până se opri, se uită câtva timp la flăcău, apoi porni încet, clătinând din cap și pipăindu-și drumul.

Vasile Catrina rămăsese o vreme țintuit locului, gol. Neștiind ce să mai facă, nemaiînțelegând ce e cu el și mai ales ce căuta acolo, lângă colină, moșneagul. Își simți din, nou inima cum îi bate, cum aerul îl apăsa cu o liniște grea, închisă, înfundată, și vru să se smulgă din loc, dar ca într-o sclipire, simțise în palme îndărătnicia omului bătrân, ceața care se frământa și se spărgea necontenit în goluri adânci și rotunde, ca într-o uriașă măcinare, și, înfiorat, flăcăul începuse să tremure.

Deodată o luă la goană, nemaiștiind încotro aleargă, cu tot trupul înmuiat de spaimă și gâfâind întruna. Fugea bezmetic, iar în urma lui sfârâiau, aruncați departe, bulgării și cocenii porumbiștei; omul gonea. Fără să se uite înapoi, ca și când în urma lui duhuri nevăzute, despre care se povestește iarna prin case, ieșiseră din colină ori din păduricea de lăstari și îl urmăreau.

Publicată în *Vremea răsboiului,* anul XVI, nr. 689, 7 martie 1943, p. *7,* cu precizarea: „O schiță de Marin Preda”, inclusă cu modificări substanțiale în *Întâlnirea din Pământuri* (1948). Pentru varianta din volum, autorul a lucrat în direcția sporirii nedeslușitului lăuntric, eliminând precizările în stare să explice ciudățeniile lui Vasile Catrina. Iată, de exemplu, începutul prozei în cele două variante:

Varianta din revistă: „Vasile Catrina nu-și putea aminti ce anume visase și nici nu putea să-și dea seama ce e cu el, căci în dimineața aceea de duminică, după ce se sculă, o făcu pe mamă-sa să se închine și fu cât pe-aci să se ia la bătaie cu tată-său. Se sculase și rămăsese pe marginea patului nemișcat, apoi vorbise, cam morocănos și răgușit, dar fără pornire.”

Varianta din volum: „Într-o dimineață de toamnă, înainte de revărsatul zorilor, Vasile Catrina se trezi deodată din somn cuprins de o spaimă grozavă. Numaidecât își dădu seama că a visat ceva rău, dar buimăceala îl ținea încă înțepenit în pat și nu știa unde se află: vedea cele două ferestre ale odăii și afară cerul înalt și plin de stele: nu cunoștea nici odaia și nici patul în care stătea culcat. Încet, gândi totuși că trebuie să fie în casa lui și, răgușit, vorbi fără să-și dea seama: – Tată!”

Reluată cu mici modificări în volumul din 1966.

S-a ales varianta din volumul de debut.

ROTILA

Nilă deschise ochii și dintr-odată văzu cerul plin de stele, curtea și grădina, și pe tatăl său dormind lângă el.

Își propti cotul în căpătâi și stătu așa câtva timp. Apoi se mișcă de câteva ori, strânse din fălci și-și înfipse ghearele în pătura roșie a căpătâiului. „Dacă se deșteaptă și mă vede, atunci n-am făcut nimic, gândea Nilă, pentru că una e când îl strigi a doua sau a treia oară decât atunci când e întâi și întâi.” Dar în afară de asta, Nilă nu înțelegea nimic, își zicea că ce mama dracului i-o fi venit jigodiei să fugă, să plece, adică să piară sau el știe ce-a făcut.

Nu i-a venit să spună la nimeni ce i s-a întâmplat zilele trecute. Îi era teamă de ceva, se gândea că nu se poate să nu fie nimic, trebuie să fie ceva în toate astea, pentru că, uite, lui îi e frică să încerce să creadă ceea ce îi vine în minte. E anapoda să piară un câine tocmai atunci când ai nevoie de el, și pe urmă n-ar fi nimic, dar de ce, ce dracu’ i-a venit, nu era nici turbat, nici bătrân, nici n-avea obiceiul să se înhăiteze și nu se ducea nici să mănânce cai morți sau să se ia după cățele. Duțulache era un câine! Iar Nilă a avut ieri nevoie de el și nu l-a găsit. Fusese pe linie la o fată și când să se întoarcă acasă, pe la jumătatea drumului, a văzut vreo doi măgădăi cu măciuci că îi ies înainte:

— Bă fire-al dracului, să nu te mai prinz la ea, că-ți sparg capul, spăl briceagu’ în tine!

Nilă s-a oprit și a vrut să se uite ca să-i cunoască, și s-a repezit odată într-unul să-i ia dulama din cap, l-a trântit jos și a încălicat pe el. Celălalt a început să-i care pe spate, dar el l-a apucat strâns pe-al lui și a trecut dedesubt. Aci a început să-l strângă de gât până l-a simțit moleșit, pe urmă s-a ridicat și a început o bătaie la măciuci.

Era să se aleagă cu capul spart, fiindcă avea un ciomag subțire și nu putea să sprijine. S-a dat încet pe lângă gard, a izbit într-o ulucă și a țâșnit într-o

grădină. Dar îi știa cine sunt. Îi cunoscuse chiar atunci, când s-a făcut dimineață și-a luat din pod ciomagul lui de zile mari: o vână ageră de corn, cu piuliță la cap. Îi știa că trec prin Pământuri, de-a lungul unei vâlcele, și când era gata s-o ia din loc, și-a adus aminte de Duțulache. Nilă s-a dus mai întâi la paie. A fluierat și a văzut că nu răspunde. Nu l-a găsit. A intrat în grădină. Pe urmă a sărit pârleazul, iar s-a întors, a mai fluierat. A început apoi să-l caute cu de-amănuntul, parcă ar fi pierdut vreun lanț sau altceva.

— Tu nu vezi, mă, că nu e, ce dracu' dă ești așa prost? i-a fost zis tată-său.

Nilă și-a spus că cine știe unde o fi și a plecat să-i bată pe cei doi. Dar tot îi era necaz, pentru că Duțulache era un câine învățat să înțeleagă și să se bată. Doar îi zicea: „Duță, ghial", și nu mai rămânea nimic și pentru el.

Acum, Nilă nu-și mai aduce aminte ce s-a mai întâmplat. Știe că i-a prins pe cei doi și că i-a deșelat în bătaie. Dar cum s-a întâlnit, ce le-a zis, dacă l-a văzut cineva, acum nu-și mai amintește. Dacă s-ar întâmpla să-l vadă acum pe Duțulache, Nilă l-ar lua între picioare și i-ar tăia urechile, pe urmă l-ar pune în lanț.

Dar acuma nu trebuie să-l vadă nimeni. Trebuie să se scoale încet, și asta e greu… Își trase un picior pe sub pătură și se dezveli. Apoi se chirci, se propti în vârful călcâielor, în gât, și ca un artist care face mișcări periculoase pentru trosnitul mușchilor, își răsuci mijlocul într-o parte, săltă o mână și zvâcni după prispă în patru labe, fără să facă cel mai mic zgomot. Se ridică de jos și un moment se clătină pe picioare, dar amețeala îi trecu chiar când băgă de seamă acest lucru. Era tot întuneric, dar pe cer se vedea că e dimineață, și, deodată, cocoșii începură să cânte. Nilă își drese cămașa și se urni din loc, mergând spre magazie. Un moment se opri, bolborosi ceva, apoi porni din nou. Când ajunse înăuntru, făcu doi pași spre plug și iar se opri. „Timp este, dar… nu, nu, ce parcă… da, nu, este timp… este timp." Aci, Nilă puse mâna pe rotilele plugului și scoase una. Era cam grea și răceala fierului o simțea cum îi pătrunde prin piele și-i apasă oasele. Porni cu un pas rar și legănându-și tot corpul după greutatea rotilei. Când deschise ușa și intră în grădină, băgă de seamă că se întâmpla ceva cu el. Ridică rotila și se uită la ea plin de nedumerire, numaidecât vru s-o arunce, dar se răzgândi și porni strângându-și fălcile. Călca cu nepăsare prin iarba udă de rouă și-i trosneau dovleci cruzi și ceapa sub picioare. Iarăși se opri și porni de câteva ori. Bolborosea câteodată cu voce tare, apoi tăcea numaidecât, iar rotila îi trecea nervos când într-o mână, când în cealaltă. Cântecul cocoșilor

pornea acum din partea de jos a satului, se ridica încet, cu puține glasuri, apoi creștea, se umfla, începea a se lăți cu repeziciune și se spărgea într-un ecou prelung. El ascultă câtva timp, și capul îi era ridicat în sus și înfipt parcă spre a suferi un rău pe care nu-l înțelegea. Își scutură umerii și de astă dată porni cu hotărâre spre un salcâm înalt de la marginea grădinii. Aci se opri, lăsă jos rotila și-și prelinse ochii pe el, din vârf până la rădăcină. Se uita la tulpina lui ca la ceva mic și nemaivăzut, pentru care simțea un fel de teamă amestecată cu nedumerire. După un timp ridică rotila, băgând-o pe mână, și după ce se mai învârti încă o dată pe lângă salcâm, se apropie și se înfipse în tulpina lui. Coaja zgrunțuroasă, adâncă, plină de dungi și uscată a salcâmului îl făcu să i se umfle pieptul; strânse trunchiul cu putere, înlănțuindu-l cu mâinile și picioarele, și începu să se cațere spre vârf. Urca zvâcnind și-și mișca brațele, înaintând ca un înotător. Rotila atârnată la încheietura mâinii parcă era un cercel și din când în când scotea câte un sunet sec, lovindu-se cu buceaua de scoarța salcâmului. Nilă se urca spre vârf, încet, dar cu putere și așa cum îmbrățișase salcâmul și înainta, parcă era un broscoi uriaș, cu două labe și pe care le împlânta în tulpină ca într-un dușman. În urma lui cădeau mulțime de coji desprinse din salcâm, pline de mușchi, fărâmicioase și roșii. Nilă se opri pe la jumătatea salcâmului, propti rotila de un ghenci, își trase răsuflarea și începu să se strecoare printre crăci; când ajunse în vârf, ostenise și-i curgea apă de la subsuori, iar degetul cel gros de la un picior era plin de sânge. Își apăsă fruntea cu cămașa și vru să se odihnească. Acum se lumina și nourii făcuseră un cerc larg soarelui spre a răsări.

Cerul începea să se limpezească.

Nilă se învârti între crăci și apucă rotila cu amândouă mâinile. Simți că are ochii deschiși, se opri la jumătate și clipi de câteva ori; îl ustura fața și se zgâriase.

Și acum, a doua oară, băgă de seamă că se întâmpla ceva cu el; i se părea că visează. Un lucru anapoda i se întâmpla lui numai atunci, dar rotila era în mâna lui și vedea că a ridicat-o în sus și o învârtește ca pe o stea. Câinele trebuia să vie. Își mușcă buzele încruntat și, când apropie buceaua rotilei de buze, mâinile începură să-i tremure de la coate. O lăsă în jos, simțindu-i greutatea pentru prima oară și încercă să se așeze, ca să nu-i mai tremure genunchii. Acum o ridică repede și și-o propti cu buceaua în dreptul ochilor. Trebuia să strige tare. Vedea ceață în toate părțile; tuși clipind și, când își

auzi vocea, se opri înecat și, încleștându-și fălcile, bolborosi și-și apăsă fruntea cu cămașa.

— Băăă Duțulaaache, băăă!…

Glasul i se răspândi puternic pe lângă el, dar nu pătrunse. Asta îl sperie și țipă a doua oară la fel, apăsând și mai mult rotila pe ochi. Fără să vrea, văzu în jos, și mișcarea dimineții îl pătrunse, aerul îi izbea fața și urechile, și zgomote înfundate i se păreau că îl lovesc în cap ca niște ciocane vătuite. Rotila acoperea cu spițele ei jumătate din cer, tăia satul cu linii mari, se întorcea peste viroage și peste șurile întinse de paie ale oamenilor, apoi se înfigea în el și-i acoperea soarele. Rotila îi scăpă din mână și, trosnind printre crăci, căzu cu o răbufnitură la picioarele salcâmului. Nilă rămase un timp năuc, cu ochii deschiși și fără să clipească. Apoi, apăsat de o teamă ce îl strângea parcă de gât, se gândi la Duțulache, la rotilă și începu să coboare atât de iute, că, văzându-l, ai fi zis că se rostogolește.

Publicată în *Evenimentul zilei*, anul V, nr. 1419, 25 aprilie 1943, număr special de Paști (care explică prezența acestui text literar într-un ziar strict informativ), p. 4. În *Moromeții* I, Duțulache apare într-o lumină net diferită: „Duțulache țâșni de undeva și se înfățișă dornic să capete ceva de mâncare. Era un câine pașnic.” (op. cit, p 103)

PLECAREA

…locul acela era foarte ciudat. Nu era la o înălțime deosebită, dar de acolo puteam totuși să văd cu binoclul întreaga mișcare a regimentului ce conduceam. Știți, niciodată de atunci pierderea piciorului meu nu m-a oprit să fac reflecții dramatice. Numai o umbră. Dar, vedeți, umbra aceasta se împrăștie totdeauna când acel ceas îmi vine în minte. E o viziune care mă stăpânește cu putere și nu-mi mai simt lipsa piciorului.

Colonelul se opri, neobișnuit să fie ascultat vorbind atât de mult. Își duse mâna la cap și-și pipăi tâmplele, apăsându-le cu vârful degetelor. Încerca să poată vorbi, așa cum ceasul acela era atât de puternic în mintea lui.

— Dar vreau să aud care e acea viziune!

În chioșcul larg al spitalului se făcu deodată liniște. Erau șase ofițeri superiori, care se ascultau fiecare, unul vorbind, altul părând că ascultă, altul pipăindu-și bandajele sau ghipsurile în care era băgat.

— Ei bine, vreau să aud și eu despre acest proces extraordinar.

Colonelul și ceilalți întoarseră capetele. Afară din chioșc, pe o bancă, stătea un om cu fața tânără, în halat, însoțit de o infirmieră a spitalului. El îi privea cu vioiciune, ținând capul întors către chioșc. Un mușchi al bărbiei îi tremura, schimbându-i în fiece clipă înfățișarea obrazului. Prezenta glasului atât de intens împrăștie toate întâmplările ce oamenii aceia și le spuneau fiecăruia.

— Cine e? întrebă colonelul.

— E un sublocotenent tânăr, sosit aici de vreo câteva zile.

Omul de pe bancă se ridică fără să audă protestul infirmierei. Începu să vină în chioșc, și fața i se făcuse albă, încremenită parcă.

Vorbea stăpânit, dar mișcarea ochilor trăda o stare sufletească atât de vie, că nimeni nu mai vorbi. Colonelul parcă nu povestise nimic până atunci. El se așeză pe un scaun și reuși să prindă privirea colonelului.

— Te rog să nu mai povestești nimic, zise el. Fiecare din noi știm ceea ce ai avea de spus. Nu-i așa?

Omul își plimbă privirea asupra fiecăruia, și toți simțiră că, într-adevăr, ceea ce avea să urmeze, cu deosebire de date formale, le aveau deja în minte. Dar glasul omului se ridică și tăie gândurile celor care îl priveau cu o vie curiozitate.

— Însă, explică-mi acest proces, pe care nu-l înțeleg. Dv. înțelegeți? se adresă el celorlalți.

— Despre ce vorbiți? zise colonelul, mișcându-se încurcat pe scaunul lui.

— Doar despre ceea ce spuneai adineauri. Care viziune? Pentru că stăteai sus și priveai mișcarea regimentului, pentru că la un moment dat inamicul a făcut una din acele manevre neprevăzute în urma căreia a trebuit să te urci într-o mașină și să bați în retragere… Ei bine, situația aceea era războiul însuși și, însoțit de grupul de comandă, ai tras cu mitraliera. Ai urcat drumuri groaznice, surprins de inamic ai tras cu mitraliera, te-ai oprit și te-ai adăpostit într-o poziție favorabilă!…

Omul își trase răsuflarea, și vorbele îi năvăliră cu o mai mare intensitate.

— Dar nu atât. Atât, nu. Proiectilele ți-au vâjâit deasupra capului, acolo în șanț. Trage. Focul se apropie. Inamicul se strecoară spre flancuri pentru o mișcare de învăluire. Se apropie, iar proiectilele fac aerul să țipe. De câte ori șuierul sinistru se aude, inima încetează bătăile. Te strângi în șanț, trupul ți se înghemuiește în pământ, apoi zgomotul se sparge. Inima te lovește cu atâta putere în piept, apoi iarăși același șuier și iarăși de la început… ore întregi. Mâna? Piciorul? Dar capul ți-i gol de gânduri, și tragi, simțind că nebunia te stăpânește. Care viziune? Acuma, aici, în acest chioșc, care viziune? Au toate astea vreo legătură cu piciorul pe care nu-l mai ai? Nu mai ai un picior, toată viața. Pur și simplu ai rămas fără un picior, dar ce legătură are acest lucru cu toate acestea, cum e posibil ca d-ta să te gândești că ai pierdut un picior în luptă, când toată povestea e altceva… Pur și simplu e cu totul altceva?!

Din nou, omul își învârti ochii peste grupul ce îl asculta și, ca și când n-ar fi putut lua în seamă nici ce a spus și nici ceea ce ar voi să audă, mâinile i se încleștară, și izbi cu furie tăblia mesei rotunde în jurul căreia stăteau.

— Dar nimic nu e mai groaznic ca *plecarea.* Acolo, în luptă, e altceva. Pentru toate ororile, omul are în el posibilități ce corespund. Ei bine, plecarea…

În acest punct, trăsăturile omului se schimbară cu repeziciune și, după fiecare minut, ochii îi sclipeau din ce în ce mai ciudat și bărbia îi tremura. Fața lui era din moment în moment alta, și ofițerii se priviră pe rând, lăsându-și capetele în jos.

— Dar ce spun eu de plecare, continuă el, să vă spun, ei bine, eu n-am niciun picior lipsă, dar eram acolo, alături, când s-a întâmplat. S-a întâmplat lângă mine, la un pas. E altceva să vezi morți în luptă… Dar de ce nu vreți să înțelegeți că e cu totul altceva să sări din șanț și să pornești la atac, să calci peste cadavre și să fugi înainte! Înțelegeți că nu înseamnă nimic să tragi cu mitraliera în punctele ce abia se mișcă înaintea ta… E asta atât de grozav? Ce înseamnă dacă scoți inamicul din găuri, în timp ce alții urma ta cad ca să nu se mai scoale niciodată? Și dacă arma ce o ții în mâini te înnebunește, dacă greutatea ei și lemnul ei tare te răscolesc, te înfioară în cele mai ascunse lucruri ce nu ți le-ai bănuit niciodată și dacă nu mai vezi mare lucru și înfigi cu baioneta înainte, acest fapt credeți că înseamnă ceva? Dar ce vă spun eu? Ce să se întâmple? Nu se întâmplă nimic… dar dacă te întrece, pur și simplu, înnebunești…

Era lângă mine, la comanda plutonului, ocupasem poziția de vreo câteva ceasuri și stăteam de vorbă. Nu mai simțeam armele, era o dimineață clară, uitasem tot și vorbeam împreună. Ei, da, stăteam de vorbă, și era o poziție muntoasă, iar liniștea uitată din noi… uitasem armele și vorbeam despre altceva.

Deodată s-a întâmplat. El stătea liniștit și răspundea privind înainte. Nu voia să scape niciun fum din țigarea ce fuma, o ținea numai în gură și se uita înainte, iar eu îi vorbeam, și el răspundea liniștit, împăcat de acea minută neașteptată.

Cum s-a întâmplat, continuă omul privind aprig grupul de ofițeri ce îl asculta vorbind. De ce nu știți să răspundeți?

Omul se mișcă în scaun, și ochii îi clipiră câtva timp cu repeziciune. Fața i se schimbă, și o expresie a unei tensiuni nervoase începu să-i tremure în formele obrazului. Făcu o sforțare, zgâlțâindu-și puternic și scurt capul, apoi deodată se răsti:

— Cum nu știți ce să spuneți? Dar stăteam alături, atât de aproape, și s-a auzit piuind proiectilul. Era departe, nu venea spre noi. Atunci cum?… Că prin aer am văzut țâșnind un picior de cizmă, se învârtea ca o roată și a căzut cu călcâiul în el. Cu călcâiul cizmei drept în față, și l-am auzit țipând scurt, și l-am văzut cum cade… Era doar alături de mine și vorbeam

amândoi, iar el fuma. Am pus mâna pe picior și am vrut să-l dau la o parte, dar el a țipat atât de tare… Pintenul piciorului cu cizmă stătea înfipt ca un piron în ochiul lui drept. Se înfipsese tot, până la carâmb. Ascultați, am luat cizma în mână și am tras… Am tras pintenul acela din ochiul lui, l-am tras afară. Am făcut acest lucru foarte simplu, dar din ochiul lui curgea… Eu mă uitam calm, cum ceva galben se prelinge pe obrazul lui, ceva negru și roșu, cum ceva bâlbâie și se scurge încet pe obraz… Am scos batista și am vrut să-l șterg, dar furtuna se dezlănțuia… Dar credeți că dacă m-am trezit aici, tocmai în acest spital, asta înseamnă ceva? Asta am simțit-o de mult, când am plecat… asta ai simțit-o și d-ta, toți am simțit-o, pentru că nimic nu se aseamănă cu acest lucru. Cuprinde el, acest „ce”, tot ceea ce ai spus d-ta, ce am spus eu, tot ce e în luptă? Plecarea are totul în ea, mocnește acolo, nu pintenul acela înfipt în ochi sau în piciorul d-tale, pe care nu-l mai ai… Dar d-ta, dv., cum, ce viziune? Ce viziune e aceea, despre ce anume vorbești, când spui că nu-ți mai simți lipsa piciorului… care anume lipsă să simt eu, când acel ochi cu pintenul acela…

Omul începu să gâfâie ușor. Infirmiera se apropie de el și se așeză alături, iar ofițerii se mișcară în scaunele lor, cu ochii lăsați în jos. Sublocotenentul își mișcă iarăși buzele și o urmă de spumă ușoară i se ivi în colțurile gurii, ochii i se mișcau acum cu mai puțină siguranță, clipi și din nou izbi cu pumnul în tăblia de alamă a mesei.

— Dar de ce nu înțelegeți că plecarea acolo cuprinde nu ceea ce am spus până acum, ci cu totul altceva? Mult mai groaznic, pentru că are în ea toate picioarele zburând în aer, toate capetele ce se învârtesc departe de gât, proiectilele ce îți rup spatele, lăsându-ți plămânii dezveliți…

Cine dintre ai dumitale, atunci când a trebuit să pleci, a zis: „Nu te duce, stai!” Femeia ta te-a petrecut până la gară, să fie cu tine la plecare!… S-a aruncat ea înaintea trenului, să nu te ducă acolo? Care mamă sau iubită s-a dus înaintea acelui care vrea război și să cadă înaintea lui, rupându-și hainele, sfâșiindu-și pielea, smulgându-și părul… Nimeni, niciuna, niciodată… Te-au lăsat să te duci, să-ți intre un pinten în ochi, să-ți rupă piciorul, pentru că cineva vrea război, vrea să cucerească!…

Sublocotenentul se opri iarăși, și fața îi tremura. Vru să continue, dar mâinile îi tremurau. În chioșcul spitalului era liniște, iar infirmiera îl apucă de braț, încercându-l încet și vorbindu-i, să-l liniștească. Ieșiră afară și, din mișcarea mâinilor și a capului, el continua mut să vorbească, calcând rar și nesigur prin poteca albă, ce șerpuia în jurul spitalului.

Publicată în *Tinerețea*, anul I. nr. 11, 16 septembrie 1945, p. 2, ca precizarea „Nuvelă”. O schițare a gestului cerut de sublocotenent se întrezărește în disperarea Vetei, la plecarea pe front a lui Nilă din *Povestea unei călătorii*.

ÎNAINTE DE MOARTE

I

Stancu lui Stăncilă înțelegea că e pe moarte; că stă întins pe o velință vărgată la umbră și zace. Dacă ar fi vrut să se scoale, s-ar fi înecat în gât și, ca totdeauna de vreo două luni încoace, ar fi scuipat roșu și s-ar fi uitat la scuipat cum stă alături și se face ca o minge mică în țărână. Se întâmplase acum un an.

Se apucase să sape un gropan. Fântâna cu apă bună era departe de casa lui, și într-o zi se sculă de dimineață, luă târnăcopul și începu să caute un loc prin grădină, să sape un gropan, o mică fântână a lui. A săpat toată ziua și înspre seară arunca pământul cu o căldare; nu se mai vedea din el.

A săpat mai multe zile până a dat de apă. Se făcuse seară. A dat de câteva ori cu târnăcopul și o dată l-a scos ud. „Ha! Al dracului, că începusem să mă satur”, a zis, a lăsat târnăcopul în voie, a întors căldarea cu gura în jos și s-a așezat pe fundul ei să se odihnească.

Se gândea că e bine acuma, n-o să se mai ducă tocmai la dracu, în fiecare zi, după atâta apă! Are gropanul lui. Ce-i mai trebuie: două crace unde să bage un șurub, o să taie salcâmul din spatele casei, că e bun de cumpănă și să-l pună cumpănă; pe urmă o frânghie, o căldare și gata. „Când o văz pe nevasta asta, a mea, că vine cu vadra cu apă drept pe creștetul capului și tocmai din vale, de la măgură, mă găsesc năbădăile! Ia să fac eu o fântână, mai așa… un gropan! Bine că l-am făcut, am dat de apă acuma și gata, mai am nițel și termin.”

Stancu lui Stăncilă s-a ridicat din fundul gropanului, de pe fundul căldării și a pus mâna pe târnăcop. Dar a rămas cu el așa, în mână, fără să se mai miște. Un junghi i-a ieșit din coastă, parcă l-ar fi spart cineva. S-a mișcat

încet, a săltat o mână și s-a îndoit de mijloc pe spate, sudoarea i-a înghețat la subsuori și pe frunte. „Cum, junghi? Care junghi? Cum, ce! Ce junghi? Dumnezeii! Pe mine?” Când a izbit cu târnăcopul în pământul moale de sub picioare, lama și capul fierului au intrat cu totul în clisă. Apa a țâșnit, udându-l pe obraji.

Stancu lui Stăncilă a tras târnăcopul, a pus mâna pe lopată și a început să umple căldarea cu noroi. Izvorul se amesteca mereu cu bulgării negri de pământ. El lucra acum cu picioarele în apă și-și ștergea cu mâinile sudoarea ce-i umplea sprâncenele. În câteva ore a pus un strat de nisip, să se curețe apa, a rotunjit fântâna și a terminat.

Acum stă sub dud, la umbră, cu capul dincolo de căpătâi. Apa a fost bună ca vioreaua! A făcut gropan, – și când lucra să-i pună cumpăna și lumânarea, atunci a trecut și Ion al lui Geacă de la primărie.

— Ce zici, mă Geacă, este sau nu este?

— Mă, Stancule, ce-i al tău, vorba-aia, îl punem deoparte!

— Al dracului, bărăgane! Mă, ca să te las să iai apă, știi ce să faci tu?

— Ce?

— Tot ești tu bărăgan; urlă cu goarna diseară, să se strângă toți la primărie… ăia proștii, înțelegi?

— Ei??

— Să le trag eu o bătaie… Ia sui-te aici, să dăm o gaură. Am un junghi de ieri, un junghi al dracului. Lasă, nu te mai sui, că mi-a trecut. Când să viu la soacră-ta, să mă tragă? Azi-noapte n-am dormit neam. M-am perpelit ca pă jărăgai! Călduri, niște sudoare, niște visuri! Geacă!

— Ți-au căzut mușchii, a zis Geacă, lasă că ți-i ridică bătrâna. O să-i spun eu că vii diseară.

— Nu știu, spune-i că vin. Da’ ce zici de fântână? Vezi ce ghizduri i-am pus? Da’ o să se înverzească…

Acum stă sub dud și fântâna e dincolo de el.

Stancu lui Stăncilă își aduse aminte de gropan și se uită să-l vadă. Sudoarea îi năvăli sub părul de la ceafă, și mâinile începură să-i tremure. „Ale dracului ghizduri, vorbi el încet. Ion al lui Geacă! A rămas al dracului, tot buzat și roșu ca porcul. Toți au venit să ia apă. Mi-au făcut poteci în toată grădina. Și eu gâfâi. Nu mai am grădină, că le-am vândut-o lor, să dau pe doctorii, să-i dau doctorului.” Se sprijini în cot și sta cu capul atârnând.

Trecuse mult timp; se dusese la soacra lui Geacă să-l tragă de junghi. Băuse un chil de vin fiert cu piper și nu se mai căutase. Pe urmă, după alt

timp, începuseră iar năduşelile şi tuşea gol.

„Toţi mi-au mâncat zilele, scrâşni Stancu lui Stăncilă. Şi Geacă, şi nevastă-mea, şi chioru' ăla de Mitroi, şi ăstălalt de dincoace… Niciunul! A! Vreau să ştiu! Acum nu-l mai las! Mai pe seară trebuie să vie şi-am să-l întreb: «Domnule doctor, ce tot doctorii şi nu-ş' ce?! Mai trăiesc sau nu mai trăiesc? Ce, mai trăiesc! Nu mai trăiesc, dar vorba… când? Când mor, gata!» Să-mi spună când, să mă pregătesc, că e daravela dracului şi cu asta. Ai murit, mare scofală! Parcă se face gaură în cer dacă moare Stancu lui Stăncilă!"…

Omul stătu un timp nemişcat, apoi capul îi căzu pe căpătâi. Încet, frunza dudului începu să se mişte fâşâind, şi umbrele de pe pământ se plimbau alene pe faţa omului. Stancu lui Stăncilă ridică deodată capul aprig, ca şi când urmele boalei sau chiar boala ce-l trântise la pământ ar fi pierit. Oasele mâinilor i se încordară, şi vinele gâtului îi ieşiră prin piele. Se rostogoli de pe aşternut şi-şi înfipse ghearele mâinilor în ţărână, năpădindu-l sudoarea, udându-i părul capului într-o baie de grăsime. Se alătură de trunchiul dudului, îl luă în braţe, sângerându-şi unghiile, şi cu dinţii începu să roadă gemând scoarţa grunţuroasă şi neagră a copacului.

— Stancule, ai înnebunit, ţipă din curte şi alergând spre el nevasta lui.

Îl ridică de subsuori şi-l întinse pe aşternut. Nu mai gemea. Închisese ochii, şi femeia îl înveli până la gât, ştergându-i faţa rece şi fruntea năclăită de sudoare.

II

Umbrele dudului întâi se măriseră. Frunzele se îndepărtaseră, jucând, apoi toată coroana ieşise de sub rădăcină, crescuse alături de copac şi se pierduse sub privirea de jos a soarelui. Stancu lui Stăncilă dormea acum în bătaia galbenă a asfinţitului. Se sculă obosit cum nu se mai simţise niciodată şi, încercând să se ridice, coardele mâinilor îi tremurau, şi nu putu; se lăsă iar pe căpătâi. Ochii i se mişcau în cap ca şi când globurile lor s-ar fi rupt din găurile frunţii. „Nu mai vine", vorbi el încet. Îi năvăli în piept deodată fiorul unei simţiri necunoscute, ca o sfârşeală ce-l nimicea

până la oase. Un dor viu îi bătu în inimă, o dorință a unei rugi arzătoare, niciodată împlinită.

— Nevastă, nevastă, vorbi el iarăși, nu mai vine doctorul?

— Ba a venit, dar a plecat. Te-a văzut dormind și mi-a spus să nu te scol, că vine mai pe seară, răspunse nevastă-sa.

Stancu lui Stăncilă se holbă la ea.

— Atunci, trebuie să vie.

— Da, trebuie să vie, că a plecat de mult.

— Ce zici tu, mă fac bine? întrebă el iar, uitându-se la ea.

Femeia întoarse capul în altă parte.

— Nu știu, Stancule, că ce fel de fire de om ai fost. Ți-aduci tu aminte? Spune drept. Îți spuneam acu un an: „Mă, ascultă-mă pe mine, că… proastă oi fi, dar așa am pomenit de la biata mama… Era unu’ care îngălbenise ca ceara. Nu-ș’ cine i-o fi spus: a tăiat nouă oi și s-a dus la munte, la stână. Trei zile la rând stătea în câte o piele de oaie și bea lapte nefiert și când se scula, după aia (că venea și se usca până și pielea vie cum era), se îmbrăca așa gol cu o alta și câte o vadră de lapte bea în fiecare zi. Ți-am spus eu ție, Stancule, era un doctor care nu mai credea în el și când s-a dus să-l vadă și s-a uitat în pieptul lui, a văzut cum îi crescuseră alți bojoci mititei, iar ăia vechi putreziseră la o parte. N-ai vrut! M-o ierta Dumnezeu, că n-am fost aia care să nu-ți fi spus.

Femeia începu să plângă și se sculă să plece. Omul se mișcă și închise ochii, desfăcându-și brațele și dezvelindu-și-le, apoi îi deschise clipind și-și văzu nevasta cum se uita spre drum.

— Ce este? întrebă el, răgușit.

— Vine doctorul!…

Ochii omului începură iar să se miște în fundul capului. Femeia se așeză jos și-l înveli.

— Pleacă d-aici, vorbi el, asudat. Du-te și lasă-mă în pace.

— Dar, omule, stai liniștit.

— Du-te, apasă el, pleacă acuma și nu mai aștepta.

Ea se sculă și ieși înaintea doctorului, care tocmai deschidea poarta grădinii. Venea repede, strângându-și geanta groasă de sub braț. Când ajunse lângă dud, se uită neclintit la bolnav fără să scoată vreo vorbă; ochii rătăceau alb în toate părțile. Era cărunt, cu fața plină, și liniile lui vorbeau despre toate lucrurile negre, despre bolnavii care sunt fără scăpare, despre moarte…

— Ce-ai făcut azi? zise el, întrebând încet. Mi se pare că ai vrut să te scoli.

— Nu, am stat aici toată ziua, răspunse Stancu.

— Auzi, cum vorbește!… Ce ți-am spus eu ieri?

Stancu lui Stăncilă tăcea. Inima îi zvâcni în piept, și-și pironi ochii pe chipul femeii.

— Ți-am spus să pleci; pleacă odată: tu n-auzi? Domnule doctor…

Femeia se urni încet și plecă. După un timp, bolnavul îngână, plecându-și privirile:

— Domnule doctor…

— Ce este?

— Mai stai, stai! Am să te mai întreb. Știi, te-am mai întrebat o dată și n-ai vrut. Vedeți și dumneavoastră, e greu, femeia asta a mea e singură, copii n-am avut, părinții noștri… Am muncit amândoi și ne-am luat. Că așa a fost. Mi-a plăcut munca, n-am pregetat niciodată, uite fântâna! Cine mai are fântână aici? Nimeni! N-aș vrea să se vorbească. Cum vă spuneam, să fie așa cum trebuie, și numai dumneavoastră… că sunt atâtea de făcut la o înmormântare și aș vrea s-o mai sfătuiesc și eu, că e singură, săraca. Vedeți, eu sunt om mare, îmi dau seama ce să mai fac?… A! Au murit ei oameni!… nu ca mine! Ce, parcă! Dar de ce să nu fie așa? Eu v-am spus dumneavoastră de atâtea ori: „Domnule doctor, ce atâta grijă? Greu vă e? Când?” „Atunci”, să spuneți, și gata, vă sărut mâna ca la un sfânt. La asta m-am gândit zile întregi și mă uitam la muiere cum se zbate și nu știe încotro s-o apuce. Așa, doar i-aș spune: „Bagă de seamă, că în cutare timp”… și să fie în regulă.

— Cum în cutare timp? vorbi doctorul. Adică ce-mi ceri dumneata? Că nu vreau să înțeleg bine.

— Păi de ce nu vreți, suflă Stancu lui Stăncilă, e greu?

Fața omului se chirci a durere. Frunzele din vârful dudului se ciocneau, fâlfâind ca niște aripi. Doctorul îngenunchease alături și-i desfăcu împreunarea neagră a sprâncenelor. Omul se ștergea, apăsat, de sudoare. Un timp se auzi numai trecerea ușoară a aerului prin copaci.

— De aia te frământi tu atâta? Dar e mai rău pentru tine, zise doctorul.

— Ce! Că am să mai trăiesc de două ori atâta? Eu știu…

— Păi atunci ce mai vrei?

— Când! Asta vreau, se rugă el blând, aproape lăcrimând, că, vedeți… E greu să-mi spuneți? „Uite, mă, omule, în cutare timp, pregătește-te”, și gata!

— Bine, dar ăsta e un lucru după cum simți tu, zise doctorul tot așa de încet.

— Dar după cum simt eu, trebuia de mult să fiu în pământ, răspunse Stancu lui Stăncilă. Spuneți-mi. Asta m-ar mângâia. Mi-e milă de ea, săraca. Așteaptă și se chinuie mai rău ca mine. Barem eu… mă duc… dar ea?

Doctorul se uită mult timp la el, fără să scoată vreun cuvânt, apoi ochii îi rătăciră peste grădină, și, de câteva ori o lumină ciudată îi străluci peste chip. Lăsă capul în jos:

— Să vedem, Stancule, e toamnă, ți se schimbă sângele… Dacă ai fi luat-o de la început… N-ai să poți trece cu sângele schimbat.

— Ce, n-am să trec toamna? întrebă bolnavul încet și adânc.

— Așa se întâmplă totdeauna, murmură doctorul, la fel de încet.

Omul închise ochii, câteva clipe își mestecă mușchii feței, apoi, ca și când din el ar fi căzut o piuliță, brațele i se desfăcură, trupul i se îndoi ca un cerc, ridicându-se de jos, de pe așternut, și-și înfipse amândouă mâinile în gâtul doctorului. Fața i se înroșise cu pete vii de foc și, încordat, năvălise asupra lui; îl strângea scrâșnind, încercând să-și înghită spumele și sângele închegat, ce-i ieșise pe buze. Horcăia.

Doctorul aproape îl trânti la pământ.

— De unde știi tu, mă? gâfâi cu turbare Stancu lui Stăncilă. Soarele și Dumnezeii mă-tii, de unde știi tu? Spune, de unde știi tu?… Arhanghelii și steau'… De unde?… De unde?…

Publicată în *Tinerețea*, anul I, nr. 16, 21 octombrie 1945, sub titlul *Doctorul*, cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda”. Sub titlul *Înainte de moarte*, va fi inclusă, cu mici modificări, în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1948). Reluată, cu mici modificări, în volumul din 1966. În volumul II al *Moromeților*, primul soț al Catrinei, pe numele Năfliu, moare la fel ca Stancu lui Stăncilă: „Se apucase acest băiat să sape un gropan, să facă o fântână în fundul grădinii, și nu-și dăduse seama cum intrase răcoarea în el și îl pusese la pat o oftică fulgerătoare, în câteva săptămâni se prăpădise”. (op. cit., p. 28).

S-a ales varianta din volumul de debut.

IUBIRE

I

Valea Morii își avea numele cu mult mai înainte decât satul, și nimeni nu știa dacă a fost în ea vreodată vreo moară. Nici urme nu sunt. Un singur drum o spintecă în două părți, ieșind din fundul grădinilor de la cea mai îndepărtată margine a satului. O taie și urcă dealul, apoi se pierde în nesfârșitul câmpiei. Poate că numai Guma o fi avut aci moară. Dar în partea ce se apropie pădurii, Valea Morii e mâncată în coastă, acolo unde pământul e galben, de adânci și încremenite cariere de piatră. În spatele acestor găuri țesute de frunze și iedere sălbatice, se încovoaie liniștit, ieșind din pădure, Pârâul Câinelui. Pârâul, la această cotitură, e bogat în apă și înconjoară dealul, încovoindu-se ca o secere. În acest loc și-a săpat drum adânc, a intrat încet sub aripa văii și sub grădini și s-a oprit. Aci, ochiul e negru, apa a stricat arcul văii, învârtindu-se cu încetineală sub umbra unei sălcii bătrâne, plină de scorburi și păsări, a mâncat malul și s-a înfipt atât de adânc în pământ, încât se pare că chiar Guma ar fi zis odată, plimbându-se pe aici: „Ochiul ăsta e adânc și nu seacă niciodată. E locul cel mai potrivit unde să-mi fac moară pentru oameni. Aici vântul nu bate! Și locul e bun pentru valea morii.” Nu se știe cine o fi trecut pe acele poteci, fiindcă iarba crește în timpul verii peste genunchi. Acum n-o paște și nu o cosește nimeni, locul e plin de pietre ciudate, amestecături de culori cenușii, roșii ori scânteietoare, cioburi groase de sticlă, alămuri și oase înălbite. Câteodată, după ploaie, soarele apare strălucind, și Valea Morii amețește sub raze. Oamenii din Siliștea-Gumești știu că aici nu s-a bătut nimeni, niciodată. Un timp, în apă nu voia niciunul să se scalde. În vale, ochiul era atât de liniștit și salcia atât de bătrână, că băieții se temeau de șerpi. Pe urmă au început a

arunca pietre. Apa clipocea sunând a adânc și fără să se miște. Într-o vară, zilele au fost arzătoare și cerul, totdeauna adânc și plin de secetă. Într-una din zile, de pe creasta drumului ce tăia Valea Morii, un om cobora în fuga înnebunită a unui cal. Animalul era plin de spume, iar omul abia îl mai ținea în frâu. Pe la mijlocul văii, calul se ridică în două picioare, sforăi, apoi țâșni cu iuțeală de-a curmezișul drumului și sări în apă. Omul se apucă din zbor de crengile sălciei și se cățără deasupra unei scorburi. Calul, un timp, nu se mai văzu, apoi încet, zvâcnind, capul îi sforăi deasupra, ieși și începu să înoate. Fără să se mai gândească, omul se dezbrăcă repede, își lăsă hainele în salcie și se aruncă și el în mijlocul apei. Groapa nu era adâncă, și după el, cât ținu vara, frica de șerpi pierise, și toți băieții satului se scăldau ceasuri întregi sub salcia din Valea Morii.

Se pare că asta a stricat liniștea și adâncimea ochiului. Pe mal, iarba se tocise și locul se făcuse alb, iar nisipul, nu se știe de unde, micșorase încetul cu încetul ori apa, ori forma gropanului. Pe urmă, pe fund, începuseră a se face mici goluri cu nămol. Vara a trecut, și într-alți ani a plouat mult, dar ochiul de sub salcie n-a mai crescut, nici nu s-a adâncit. În zilele liniștite, de pe mal, apa e atât de curată și mică, încât se văd zvâcniturile argintii ale peștilor. Se vede și nisipul de pe fund. În cel mai adânc loc, cât s-ar putea învârti doi inși, apa nu avea mai mult de un metru, acolo unde la început intrase de două ori lungimea unui cal. Coroana bogată a salciei este acum mai sus, și acel loc a rămas uitat, și în el nu se mai scaldă nimeni.

*

Înainte de a se scula din pat, Dugu o chemă pe mamă-sa. Era prea de dimineață, și știa că, dacă se culcă să doarmă iar, are să se deștepte târziu. Se gândi că e bine și-i spuse:

— Mamă, du-te tu și dă ceva la cai, că eu plec mai pe urmă, astăzi! Și fă-mi ceva să mănânc, taie o găină și sparge-mi și niște ouă în untură! Nu iau nimic la mine.

Mamă-sa se uită la el cum stă proptit în cot și vorbește.

— Eu nu-ș' ce-i cu tine, Dugule, zise ea moale și abia vorbind. Glasul îi era parcă stăpânit de o căldură ce n-o mai simțise de când îl făcuse pe băiat. Ești așa de frumos, mamă, că mă topești. De o săptămână mă uit la tine cum ți se schimbă ochii. Așa era tat-tău cu vreo câteva zile înainte să se ducă.

— Hai mamă, lasă-mă să dorm, du-te! se înnoura el deodată.

Mamă-sa plecă, și el se întinse în pat. Simți că-i piere somnul și se învârti. „Ei, ia stai!” scrâșni, băgând capul în căpătâi. Foșnetul paielor îi

intră în urechi, și-și înfipse cu furie dinții în pătură. „Sângele mă-tii, numai o dată să dai, eu te las, dar pe urmă te mănânc cu dinții”. Încet, clocotul din el pieri, se întoarse cu fața în sus, și ochii i se învârtiră sub mișcarea unui lucru nevăzut. Nările îi fremătau încet și atât de viu, încât liniile feței îi pieiră, luară altă formă, iar ochii îi rămaseră deschiși, și tot timpul încetă a mai face altă mișcare. Inima îi zvâcni iarăși în acea dimineață de trei ori, puternic, zgâlțâindu-l, apoi începu să bată ca un ciocan, rar și adânc, și închise ochii. Freamătul nărilor i se amestecă cu acel al buzelor, și fața i se udă deodată de lacrimi. Se înghemui încordat și se liniști, uitându-se din nou de la cap peste zilele din urmă. Adormi, liniștindu-se un timp, până ce gândul ajunse din nou de-l zgâlțâi, totdeauna dimineața, [pe] care n-o cunoscuse până atunci.

Acum două zile încălecase pe cai și plecase la câmp. Când să iasă la câmp, se întâlni cu unul dintre prieteni.

— Pe unde te duci? îl întrebase.

— Prin Frunzari.

— E iarbă?

— Iarbă! Dar să vezi, niște peri!…

— Măi Dugule, hai mai bine în pădure! În Tina-Dia.

Dugu își aduce aminte că a vrut, a întors caii și au luat-o spre pădure. Era răcoare acolo, s-au culcat și, spre seară, au pornit să-și caute caii. Dugu nu cunoștea bine pădurea. Au mers mult timp și i-au găsit într-o poiană păscând. Unul se culcase în iarbă și dormea întins.

— Ce facem, Dugule? Să-i lăsăm, mă, plecăm d-aici drept acasă.

— Mă, eu nu știu în ce parte vine satul, zise Dugu. Ce dracu’, soarele parcă apune în partea ailantă!

— Ți se pare!

— Știu eu că mi se pare, dar încoace ce este, unde e dealul ăla? Încolo, unde duce pârâul?

— Valea Morii.

— Ia stai, mă, zise Dugu, râzând. Cum moară? Care moară? Cum, ce moară?

— Nu e nicio moară. Așa-i zice, Valea Morii! Tu nu știi?

— Nu. Mă, eu mă duc p-aici, zise el după un timp, încet. Mă fac de râs. La șaptesprezece ani nu cunosc tot satu’.

— Du-te, da’ să vii repede, că trebuie să plecăm, mie mi-e foame.

Dugu o luă încet pe malul pârâului, fluierând. Mergea drept și în urmă îi trosneau crengile uscate sub picioare. „Ia te uită! Muream și asta n-o mai auzeam!” El încercă să-și aducă aminte dacă a mai fost vreodată pe aici și de la un timp, nu mai fluieră. Pârâul coti după un dâmb și ieși din pădure. El lăsă apa și urcă dealul încet, simțind că e un călător, așa cum i se întâmplase când făcea drumuri de negustorie la munte. Ajunse deasupra și se opri. „Asta trebuie să fie Valea Morii”, își zise. Vru să coboare, dar se opri iarăși și-și înghiți fără voie câteva vorbe ce-i veniseră dintr-odată în gât. „Ce dracu, mă, ia uită-te ce sălcii”. Întoarse capul și porni pe marginea văii, pe lângă pârâu. Mergea așa de încet, că nici el nu simțea. Își dădu seama că tace și-și băgă fără rost mâinile în buzunar, fără să scoată ceva. Aici, pârâul era subțire, cât un pas, și nisipul albiei strălucea la soare. Dugu îl trecu calcând rar și se opri la marginea fundului grădinii, sub umbra unei sălcii. Întinse mâna și vru să rupă o nuia. Trosnetul altei crăci îl opri cu mâna întinsă. Așteptă. După un timp, trosnetul se amestecă cu alte fâșâituri mai mici și cu altele ce semănau cu cele făcute de cineva care se joacă în apă. Dar abia se auzeau. „Cum, cine e p-aici? Parcă e moartă valea asta”, își zise. Fără să vrea se mișcă din loc, și ochii i se opriră pe salcia stufoasă, aplecată deasupra ochiului larg al văii. Văzu din depărtare că cineva se joacă la marginea apei cu o nuia lungă de salcie. Se apropie mai mult să vadă și se alătură încet de gardul grădinii. „Dar asta e Drina lui Albu”, își zise Dugu, simțind că trebuie să se apropie mai mult, să vadă mai bine. „Ce-o fi căutând în valea asta?” Merse el încet, abia simțindu-se. Deodată se apucă de ulucă și se lăsă jos la pământ. Era acum aproape, în dosul salciei bătrâne, la câțiva pași. Fata aruncase nuiaua și începuse să se dezbrace. Își desfăcuse foile și-și trecea degetele peste rupturile și peticile mici ale fustei, fără să se uite undeva, liniștită și cu fața și pieptul acoperite toate de părul ce și-l desfăcuse. Apoi, repede o aruncă jos, pe nisip, își desfăcu mărgelele de la gât și începu să-și scoată cămașa. Stătea acum goală, încercând să-și adune părul ce-i atârna lung pe spate, să și-l strângă pe umeri. Se întoarse cu fața spre cotitura pârâului, și soarele o izbi în față, orbind-o. Își duse amândouă mâinile la ochi și se întinse pe nisipul alb, liniștită, în voie, mișcându-se atât de încet, ca și când ar fi fost în brațele unui vis. Dugu simți deodată că pieptul nu i se mai mișcă; încremenise și se îneca, vru să țipe, apoi numaidecât inima îi zvâcni cum nu i se întâmplase niciodată, puternic, de trei ori, zgâlțâindu-i tot trupul lungit pe pământ, apoi începu să-i bată ca un ciocan, rar și adânc. Își simți fața arzând ca văpaia, și oasele i se

înmuiară ca și când ar fi început a i se topi în căldura unui somn de boală. Fata se ridicase acum și intra încet în apă.

Dugu își aduce aminte acum. Stătuse jos, acolo la cotitura pârâului, mult timp. Fata se jucase în apă strălucind la soare, iar el nu se putuse ridica. Ea se îmbrăcase, își făcuse părul și pierise în grădină. Când s-a întors în pădure, caii lui plecaseră odată cu prietenul. S-a dus acasă zăpăcit, a așteptat să se întunericească și a plecat repede în cealaltă margine a satului, unde știa că trebuie să se afle casa ei. A găsit-o repede, și unul dintre băieții de pe drum l-a întrebat râzând:

— Ce cauți acolo!? Vezi că dai peste Achim al lui Achim.

— Cum, Achim? Care Achim? Cum, ce Achim, nu-l cunosc! Dă-mi un ciomag, zise el, simțind că tremură tot, că se îneacă. Ce Achim e ăla, sângele mă-sii, îl nenorocesc, ce caută el acolo?

Porni atât de iute, că genunchii tremurându-i, era să cadă pe brânci. Mai mult ghicise de departe care e casa. Pe o stănoagă, la capul podiștei din fața porții, stătea ea, vorbind încet cu un om înalt, mare. Dugu se apropie repede și se opri între ei. Gâtul îi era plin și mormăi, vrând să spună ceva, mâinile îi tremurau iarăși și pieptul îi zvâcnea.

— Bună seara, zise omul încet, curat, puțin nedumerit.

— Achim-Achim!

— Da.

— Ce cauți aici?

— Eu?

— Tu, tu, tu!

— Ce ai, măi băiete. Ai cui ești tu?

— Dugu, zise fata. Ăsta e Dugu din deal.

Dugu se răsuci spre ea și încercă să se stăpânească. Se gândi că e prost, nu face nimic, nu știe ce vrea, o să râdă fata de el. Se așeză pe stănoagă, neștiind ce să mai facă. Apoi, deodată, capul i se făcu vârtej, se sculă și nici acum nu știe cum i-a spus:

— Drina vin’ mai încoace să-ți spun ceva.

Și s-a îndepărtat vreo zece pași, iar fata a venit încet spre el.

— Ce este?

— Dă-te mai încoace!

Glasul îi tremura și cu greu s-a ținut să n-o apuce de mână, s-o tragă ori să-i facă ceva ca să-l simtă.

— Mă, tu mă cunoști? i-a zis. Eu te-am văzut pe tine, auzi, cine e Achim ăsta? Tu trebuie să te măriți cu mine, auzi, ești atât de frumoasă, că am să-mi vânz averea să te îmbrac. Trebuie să vorbești cu mine!… Du-te și-i spune să plece. Să plece acuma Achim ăsta, ai auzit?

Fata nu-l auzea ce spune. El îi apucase o mână, și-l simțea tremurând tot, se înăbușea vorbind, nu înțelegea nimic.

— Spune-i să plece acum, spune-i că ești în vorbă cu mine de mult și, dacă ți-o face ceva, îl mănânc. Auzi, spune-i acuma, du-te! Îți place de el?

Fata se mișcă, nu mai auzise atâta patimă în glasul cuiva, și amețise. Pe Dugu îl văzuse duminica și sărbătorile, dar nu îndrăznea să se uite la el. Era îmbrăcat bine, frumos și nu vorbea cu nicio fată. Achim-Achim făcuse armata și era așa de liniștit, că ea nu scotea o vorbă cu el.

— Dugule, dar ce-i cu tine, ce înseamnă asta?

— Nu știu! Drina, fugi în casă! Mâine seară să ieși, am să viu singur. O să-ți fluier lung, de trei ori, și să ieși!

Fata înțelese că iese de undeva o umbră, ceva îi intră încet în piept și-i întunecă ochii. Fugi pe poartă, trase zăvorul și pieri în urma ușii.

— Drina, unde fugi, Dumnezeii mă-tii, scrâșni omul de pe podișcă.

— De ce înjuri, Achim-Achim? suflă Dugu, înăbușit de izbândă.

Amândoi stăteau unul în fața celuilalt.

— Fata e a mea, zise Achim, pot s-o și omor!

— Măgădăule, te strâng de gât, gemu Dugu, dacă te mai prind p-aici, să le spui acasă să-ți caute pietre roșii.

Se prinseră de gât. Achim-Achim îl zgudui și începu să-l tragă în drum.

— Să nu facem gălăgie, să mergem în vale, aici jos, sări Dugu, șoptind apăsat. Stai. Tu știi cine sunt eu?

Amândoi erau cu mâinile goale.

— Nu, o să ne întâlnim mâine, mergem mâine înainte de prânz. Că ești beat, și vreau să mă ții minte. Viu la stejar, în Pământuri. Că mi-e rușine de mă-ta, o cunoaște toată lumea.

Achim-Achim sări gardul alăturat și pieri.

— Să vii în Pământuri, dacă vreai să mai fii om. Aici sunt în stare să te amestec cu țărâna, mai zise el din întuneric.

II

Dugu se mișcă în pat, trezindu-se a doua oară din somn.

O văzuse iar, visase că plecase dimineața în pădure cu caii, și pe urmă se făcea în Valea Morii. Dar Valea Morii nu mai semăna, era altfel. Începuse să se frământe, dealurile se mișcau ca niște grămezi mari de fum și piereau. Pe urmă închidea ochii. Valea se făcea iar ca înainte, și el voia să meargă în dosul salciei, nu știa ce să caute. Gleznele picioarelor îl trăgeau la pământ. Le ridica chinuindu-se, pornea încet, și salcia se mișca singură, fără să sufle niciun vânt. Sufletul îi ieșea la gură, să fugă iute, să se trântească la pământ în cotitura pârâului. Pe urmă, iar Valea Morii parcă era de fum, parcă se scufunda, se ducea în jos, un vânt nevăzut îi împrăștia dealurile, grădinile, și pierea tot. Apoi, salcia ieșea din nou din cotul pârâului, mișcându-se încet, și mereu i se tăiau picioarele, și voia să se ducă.

Se deșteptă răscolit, cu ochii ațintiți pe lumina soarelui intrată prin ferești, și gemu: „Drina!”, apoi își înfundă fața în căpătâi, ascultându-și zvâcnirile pieptului și ștergându-și obrajii înfierbântați. După un timp, zgomotele din curte îl pătrunseră încet, și se ridică.

— Mamă! strigă el.

Sări cu iuțeală din pat, își trase pantalonii, cuprins dintr-odată de o bucurie ce-i gâlgâia în ochi, își băgă picioarele în pantofii lui de abá, ieșind dintr-o săritură în tindă.

— Te-ai sculat, măi, spuneai că mai dormi. Uite, puiul e gata, ia și mănâncă!

— Mamă, auzi tu?… Da’ lasă, nu-ți mai spun.

Dugu începu să mănânce mușcând adânc din pieptul puiului, iar femeia se uita la el nemișcată. Băiatul creștea, larg în umeri, iar arcul buzelor mai întârzia cu întorsături și mișcări de copil. Dar când se ridică de pe scaun și ieși în curte, toate lucrurile parcă se ridicară după el. Masa, ușa, geamurile ieșiră afară. Femeia se răzimă de stâlpul casei.

— Mamă, dar ți-am făcut ouă, tu mi-ai spus!

— Lasă-le acolo, când m-oi întoarce. Că mă-ntorc repede.

Dugu intră în grajd și trase caii afară. Îi legă alături și trecu în stânga, mângâind spinarea linsă a celui pe care îl ținea de frâu. Apoi, deodată, îi sări în coamă și trecu prin poartă, trântind-o de stâlpi.

— O, Bigică, stai!

Caii se întinseră la pământ, tropăind cu iuțeală, apoi din nou se opriră.

— Costache! strigă Dudu. Gata, mă?

Dintr-o curte, ieși altul cu doi cai, sări șanțul, lovindu-i peste bot să se oprească.

— Unde-ai spus, mă, că vine?

— Dă-i drumul! În Pământuri, la stejar. Dă-te jos și adu-mi ciomagul meu cu piuliță, de ce l-ai uitat?

Celălalt sări repede și se întoarse cu o vână ageră de corn, verde, cu o piuliță îngropată într-unul dintre vârfuri.

Unul după altul, caii o întinseră de-a lungul șoselei satului și, până ieșiră în câmp, de departe se vedea urmărindu-i o dâră albă și groasă de praf. Apoi o luară peste miriști, tăiară valea viilor zburând și intrară în Pământuri. Departe se vedea, încă înalt, cel mai mare stejar din toate împrejurimile.

Perechile se înfipseră cu burta la pământ, și pământul începu să vâjâie în urmă. Săreau cocenii, învârtindu-se în rotogoale, și brazdele se rupeau împrăștiindu-se în toate părțile. Drumurile de plan se încrucișau, se apropiau, apoi rămâneau în urmă pierind, topindu-se printre vâlcele.

Stejarul se apropia din ce în ce cu repeziciune.

Dugu iuți caii, îl ocoli cu dibăcie într-un cerc larg, și amândouă perechile se învârtiră în goana cailor timp de mai multe minute.

Costache îl întrecu, suflându-i:

— Repede! Lași caii mie și termini iute. Vezi că nu e singur!

Dugu, din goană, sări deodată și se înfipse în pământ. Se opri, zvâcnind de amețeală, apoi începu să se apropie de stejar.

Achim-Achim, cu încă doi inși, stătea proptit într-o măciucă și aștepta.

— Ți-ai luat măciucă, mă, zise Dugu, te mănâncă câinii cu ea cu tot!

El se apropie mergând la fel, fără să se gândească, parcă nu-l văzuse de mult timp și voia să-i dea mâna.

La doi pași, Achim-Achim, tot așa de liniștit, luă măciuca într-o mână și începu s-o învârtească ușor, între degete. Capul ei îi vâjâia lui Dugu prin fața ochilor, și simțea că se apropie din ce în ce și mai repede de el. Dar nu se clinti, nici nu răspunse. Deodată, aruncă ciomagul lui cu piuliță departe și începu să râdă.

— Dă, mă, hai dă! Dă aici!

Și-i întinse capul, râzând. Achim-Achim aruncă și el măciuca în același loc și rămaseră cu mâinile goale.

— De ce nu dai, mă? Achim-Achim!

Achim-Achim îl prinse în crucea ochilor. Dugu stătea drept, cu mâinile la spate, și nu răspunse. „Dacă îi dau una, îl fac morman, gândi Achim-Achim.

Să vedem ce vrea să facă.”

Dugu se apropie de el, își lăsă mâinile în jos și începu să se uite cum stă. Erau așa de aproape, că se puteau măsura care e mai înalt.

— Ce e, mă, cum? se vârî Dugu.

Achim-Achim tăcea. Apropierea celuilalt începu să-l fiarbă. Își dădu seama că aștepta să dea el întâi, și un fior îi trecu prin tot corpul. Capul îi zbârnâi, și pumnul îi plecă împins de o putere ce nu și-o știa, ce lucra fără el. Dugu se rostogoli la pământ, și Achim-Achim, împins fără judecată, căzu peste el.

Uitase toată dibăcia bătăii și, când îl lovise și chiar înainte, nu-și făcuse nicio socoteală. Simțea doar că e mai tare, că dacă îl apucă în mâini, îl deznoadă. La fel făcuse aruncându-se peste el, dar Dugu, scrâșnind cu durere, îl prinsese, se rostogolise, să nu cadă dedesubt, cu iuțeală, și-i sărise în spate. Dar nu stătu nicio clipă și nici nu-l atinse, că cei doi se repeziră spre el.

— Costache! strigă el, apoi simți o lovitură tare în umăr.

Știa că unul dintre cei doi îi va da în cap și se ferise, sărind cu iuțeală spre locul unde își azvârlise ciomagul.

Achim-Achim se ridică în același timp, amândoi puseră mâna unul pe ciomag, iar altul pe măciucă și începură să se bată.

Achim-Achim se făcuse negru la față. Dădea la cap, și, un timp, Dugu abia îi putea sprijini loviturile de măciucă. De vreo câteva ori fu atins la mână, rupându-i pielea.

— Zi, dai, mă! Dai!

Costache se bătea cu cei doi, și unuia i se rupsese măciuca. El se bătea numai cu unul acum și nu-l mai băgă în seamă pe celălalt. Dugu simți deodată o izbitură puternică în spate și se împletici. Acum îi pieri veselia și începu să fiarbă. Dintr-o mână îi curgea sânge, și durerea îl înnebuni. Țipă, sărind doi pași înapoi:

— Să fiu al dracului dacă te las cu capul nespart!

Începu să învârtă ciomagul cu agerime, spintecând aerul în toate părțile. O ploaie de lovituri căzură peste capul lui Achim-Achim. Lemnele trosneau puternic și, dându-se pas cu pas înapoi, Achim-Achim se apăra. Apucase măciuca în amândouă mâinile și se îndârji sprijinind loviturile. Dar nu ținu mult și simți că are să fie lovit. Se pregăti să sară în lături și să înceapă a lovi, dar mâna lui Dugu îl minți, n-avu timp să sprijine, și capul îi piui înfundat și rău, ca o vâjâială grea și întunecoasă.

Dugu se întoarse și-i văzu pe cei doi, unul fugind pe cai, iar altul mâncând pământul spre vâlcele, pe jos.

— L-ai atins, Dugule?

— L-am, mă, dar mi-a zdrelit cotul, că am fost prost, știi, am așteptat să dea el întâi.

— Păi să nu mai aștepți!

— Hai la cai, Costache!

Se azvârliră în spinarea cailor și o luară la goană. După un timp, goana începu să se domolească.

— Stai, mă, ’opa! Stai! Costache!

— Ce e, mă?

— Tu ce faci azi? Eu am să mă culc, auzi? Mi-e somn.

— Mă, nu-ș’ ce-i cu tine, Dugule! Unde-ai fost aseară, că nu mi-ai spus? Ce e cu alde Achim. Ai ceva cu el, dă ce?

— Costache, are cineva nuntă mâine? Unde cântă lăutarii?

— Are, mi se pare. Nu-ș’ cine… unul de pe la vale.

— Hai, Bigică, mână… Răscrucea mamei tale de cal!

III

Când intră în curte, Dugu uită tot. De pe drum simțise un leșin umblându-i ca argintul-viu, în piept, prin oase.

Abia descălică.

— Mamă, bagă tu caii în grajd!

— Dar ce ai, unde ai fost?

— Pân’ la vii. Am încurat caii nițăl, da’ ce te uiți așa? Așterne-mi, că mi-e somn.

Dugu adormi cu brațele întinse, zbătându-se. Când se deșteptă, se pomeni cu ochii deschiși, aproape fără să-și dea seama că e în casă. Se înecă și simți că în piept i se deschide la fiece suflare un gol care îl chinuia, neștiind cu ce să-l umple, să-l scoată din el! De două ori vru să vorbească, să-i spună ceva ei, dar mamă-sa umbla prin curte și nu-i venea să vorbească. Stătu așa mult timp, încordându-se, suflând rar, adânc, strângând din mâni, ghemuindu-se și întorcându-se pe toate părțile. Apoi, pieptul i se umplu, și deodată duse

mâna sub coastă. Leșinul din oase îi pierise și se îngrămădise într-un loc, mișcându-se încet, ca un ghem viu, rupându-i parcă din carne. Gândul îi porni acum din cap până în picioare, și inima iar îl zgâlțâi. „Drina!” gemu el și se apucă de căpătâi atât de tare, că lâna înflorată începu să se destrame. Se întinse cu fața în sus, și ochii îi rătăciră pe geam. Soarele asfințea, și în mijlocul casei, umbra frunzelor din mărul grădiniței se zbătea în toate chipurile sub razele îngălbenite ale soarelui. Dugu rămase cu ochii nemișcați, sorbind parcă toate jocurile frunzelor, cum luau asemănări de animale, de oameni, de lupte, cum se desfac și se îmbucă, cum capătă un chip și cum piere în aceeași clipă, cum se împreună iarăși și se întrec, așa cum numai în visurile frumoase se întâmplă. Viața parcă ieșea din el și se ducea jos, apoi umbrele începură să nu se mai vadă și prin colțurile casei era acum întuneric. Rămăsese cu capul aplecat peste pat, cu ochii deschiși și, așa cum stătea, mușchii feței i se lăsaseră în voie, odihnindu-se, iar partea în care era aplecat, a părului, îi căzuse rotund peste obraji. Parcă ieșea din jos, nu din pat, cum se uita pe luciul pământului din casă. Dugu simți că ghemul din piept i s-a topit, dar chiar atunci îl auzi parcă mișcându-se, și fața i se schimbă. Începu să se scoale încet și să se îmbrace. Pe urmă, din ce în ce, picioarele parcă i se întăreau, zvâcni din mâini și, brusc, o apucă pe mamă-sa de gât, zguduind-o:

— Ce faci mamă? Dă-mi să mănânc, că mi-e foame!

— Da’ ce ți-a venit, de mă zgudui așa?

— Nimic, ’ai, dă-mi repede să mănânc! Dă-mi, hai, dă-mi, dă-mi să mănânc, dă-mi odată!

— Ei, stai că ți-oi da! Că n-ai să leșini, ce ți-a venit?

— Mi-au venit dracii! Auzi, mamă? Dracii! Ție nu-ți vin dracii niciodată?

Dugu începu a râde atât de tare, că femeia se sperie. Se zgâlțâia scaunul cu el, râdea cu tot trupul, că mamă-sa iar se uită la el și-și făcu cruce, râzând și ea încet.

— Cum vine asta, mamă, când te găsește dracii și când îți vin e totuna?

— Măi mamă, zise femeia, mai du-te și tu la biserică! Mâine e duminică, în loc să dormi sau să te duci cine știe unde, dă ce nu te duci și tu, că mai vin băieți p-acolo?

Dugu tăcu și începu să mănânce. Tăcuse dinainte, nici n-auzise ce-i spusese mamă-sa la urmă. Era acum întuneric, o seară fără lumină, și era cald.

— Mamă, zise el, ridicându-se. Să-mi aşterni pe prispă că mă culc afară. Eu am plecat.

Mergea iute şi, din când în când, îşi trăgea adânc răsuflarea. Nu-i era frig, plecase în cămaşă, dar mereu îşi freca mâinile, tremurând.

Satul era lung, dar ajunse repede în partea cealaltă. Se opri şi fluieră. Nu se auzi nimic. Simţi că întunericul îi intră în ochi, în cap şi fluieră din nou, de trei ori. Cu ochii deschişi, nevenindu-i să creadă, uşa casei se deschise şi închise repede, şi o umbră ieşi în poartă, oprindu-se încet lângă stâlp.

— Drina!

— Eu.

Dugu ajunse lângă ea, o luă în braţe, simţind că altfel ar cădea jos, şi o strânse cu tot frigul, o înfăşură în braţe, o ridică de la pământ şi porni repede, cu atâta iuţeală că fata ameţi.

— Stai, unde te duci, opreşte-te, Dugule!

Ea îşi scoase o mână şi i-o puse pe faţă, vorbindu-i încet:

— Unde vreai să te duci? Stai aici că înnebunesc, opreşte-te!

El se opri şi-i dădu drumul. Capul îi urla.

— Stai jos, uite aici, banca, de ce nu vorbeşti?

— Drino, ai să te măriţi cu mine, auzi?

Fata se aşeză pe bancă şi începu să râdă tot aşa de uşor cum vorbea.

— De ce nu vii aici pe bancă? Nu mai stă acolo în picioare!

— Nu, plec! zise el, apropiindu-se.

Tremurul mâinilor îi mai încetase, dar nu de tot. O luă de umeri şi iar o strânse.

— De ce tremuri?

Dugu se înecă. Ghemul viu ce i se rostogolea în piept îl simţi tăindu-i răsuflarea şi amuţi. O strângea chinuit şi începu să-i vorbească gâfâind, abia auzind-o, iar vorbele îi ieşeau înăbuşite din gât. Fata se mişcă de durere în braţele lui, îi fu frică, apoi se topi cu încetul sub căldura şi tremurul trupului lui.

— Să vii mâine la nunta de p-aici… E o nuntă undeva… Dar să vii, că am să te caut… Să vii devreme, Drino, că acuma plec… Nu pot să mai stau!

El o slăbi, desfăcându-şi braţele, dar fata rămase lipită de el, o strânse iarăşi, pe urmă îi dădu drumul, se întoarse şi porni iute, pierzându-se în întuneric.

Fata se împletici, îşi duse mâna la frunte şi se aşeză pierdută pe stănoagă, capul greu şi-l simţi înfundat de noapte, plină de teamă, aproape neştiind un

timp ce trebuie să facă. Așa nu se simțise niciodată, și urechile îi țiuiau. Gândul îi zbură, și ascultă mult timp zgomotul pașilor, până nu mai auzi nimic.

IV

Când se sculă a doua zi, Dugu își dădu seama, ținând ochii deschiși, că n-a băgat niciodată de seamă că soarele răsare, că e dimineață, și ziua care este e o zi când nu știe nimic ce are să se întâmple atunci. Era duminică. Își roti ochii pe cer, i se păru lungimea zilei fără sfârșit, nu știa ce are să se întâmple, cum are să fie asfințitul soarelui, ce o să facă el. Ieri, alaltăieri, când a fost de s-a întâmplat? Dormise toată noaptea și, acum, aerul dimineții îi năvălea, în gură. Toate întâmplările se topiră în el, pieriră și în față îi rămase Drina, necunoscută, întinsă pe nisip, acoperită doar de grămada rotundă a părului. Mușchii îi zvâcniră, se întoarse scrâșnind, încercând să apese pieptul, să-i ție și să oprească cele trei lovituri ce-i zgâlțâiau tot trupul.

Dugu vedea soarele răsărind, crengile nemișcate și înfipte în cer ale salcâmilor. Din fundul grădinii auzea cântecul cocoșilor, simțea viermele dimineții cum îi roade și-i deschide ochii. Nu mai putu dormi, sări de pe prispă casei și, îmbrăcându-se, îl apăsa ca o piatră de moară lungimea neînchipuită a zilei. Începu să umble prin curte, trânti poarta grădinii și se duse la paie. Într-o gaură, câinele dormea încolăcit. Se lăsă lângă el și deodată începu să-l mângâie. Golul din piept i se lărgea, se făcea mai fără fund, și din când în când își trăgea răsuflarea atât de adânc că mult timp apoi stătea locului ascultându-și inima cum bate. Intră printre pomi și, apucând unul, îl scutură până ameți. Prunele îi cădeau pe față ori se loveau turtindu-se pe pământ. Vru să mănânce câteva, dar le lăsă, o luă agale spre părul din fund și începu să se urce în el. Ajunse în vârf și aci se răsuci de pe o creangă pe alta, se întoarse în toate părțile, încercând încruntat să omoare parcă amețeala ce îi orbea lumina ochilor. Nu văzuse până acum sfârșitul coroanelor de salcâmi, frunzele îndoite pe sub care pământul se vedea jos, cu iarbă mică și atât de verde, și nici întinsul câmpiei care i se părea nou, străin, atât de departe și fără sfârșit. În el parcă se deschideau niște uși pe

unde intra acum tot ce urechile auzeau, toate zgomotele, și când se uita în orice loc, ochii îi duceau gândul și bătăile inimii până-n fund.

Dugu coborî și rămase cu capul plecat, fără să se fi atins de vreo pară. Se uită la umbrele copacilor și i se păru că nu mai trece ziua. Îl durea tot trupul, mâinile, gâtul; se întinse în iarbă și-și băgă fața în pământ. „Drina!” gemu el încet, și mâinile i se înfipseră în florile verzi ce i se îndoiseră sub piept. Gândul îl prinse acum încet, strecurându-se ca sfredelul, și sub întunericul pleoapelor, Pârâul Câinelui curgea mic, alunecând pe nesimțite prin nisipul alb. Valea Morii se deschidea singură, cu dealurile ce acopereau marginile cerului, iar sub salcie, Drina începea să se dezbrace. Era albă și stătea goală, cu mâinile la ochi, deschisă în ochii soarelui. Dugu se opri aci, și gândul îl stăpâni cu putere. Fata se mișcă, se întinse pe nisip, încet, apoi se strică, salcia se învălmăși, iar valea rămase sub mâinile lui, simțind că pământul de sub iarbă îi intră în obraji. „Drina!” șopti el iar și clipi tremurându-i toată grădina înaintea ochilor.

Dugu se sculă deodată și începu să meargă iute spre grajd. Se întoarse și lăsă grajdul, apoi, începu să strige:

— Ursule, na, Ursule!

Câinele sări gardul, stârnind găinile, și veni lângă el. Dugu începu să fugă prin grădină, și câinele, atent, ridicase urechile și sălta alergând scurt cu câțiva pași în urmă.

El înconjură grădina, alergând cât îl țineau picioarele, oprindu-se din când în când și arătând câinelui ce sărea în urma lui, cu mâna întinsă, un punct mai departe și zbierând la el cu părul învălmășit pe frunte:

— Ia-l, ia-l, ghial!

Câinele sărea câțiva metri, se învârtea în loc, scoțând lătraturi scurte, apoi alerga mai departe, după el. La un timp, Dugu se opri dintr-odată. Luă un pietroi și izbi câinele în cap cu atâta sete, că-l lăsă urlând cu picioarele în sus, în iarbă.

— Dugule, ce ai mamă cu el?

— Dă-l dracului de câine! Eu îi spui „Ghial!” și el sare ca o țopârlaie și se uită anapoda în toate părțile.

— Păi bine, mă, ce să ia? Era ceva?

Dugu se opri și se încruntă deodată.

— Ei, era, da’ așa!… Dar dacă ar fi fost?

— Doamne ferește, maică! Închină-te și tu! D-aia te sculași așa de dimineață?

Dugu nici n-o ascultă. Se aplecă cu repeziciune jos, luă un lemn scurt și-l trimise zbârnâind într-o găină de lângă gard, rupându-i amândouă picioarele. O luă repede în mână, îi rupse gâtul și-o aruncă în curte.

— Na, mamă, frige-o!

— Dugule, ești țicnit la cap, mă! Unde-ai mai pomenit tu asta? Te vede lumea și zice că ai luat câmpii. Stai, maică, locului și vezi-ți de treabă!

El se întoarse din drum și, deodată, trupul i se înmuie, lăsă mâinile în jos, atârnând, și se lungi acum cu fața în sus, închizând ochii. „Nu, să nu mai văz nimic, e bine așa”, zise el, dar simți că nu poate sta nemișcat. Își dădu seama că n-are de ce să se ridice, și gândul îl ocoli din nou, îl simți apropiindu-se și se înfioră lung, ca și când frigurile l-ar fi zguduit, din cap până în picioare. „Parcă nici n-am văzut-o aseară, gândi el, parcă nici nu era cu mine. Drina!” scrâșni el încrețindu-se, apoi parcă o apă ar fi început să intre în el, mușchii i se întinseră, și în cap simți cum i se încovoaie ca niște melci, culcându-se, greu, toate zilele din urmă, pe care abia le putea cuprinde cu gândul. Drina era în altă parte, tot în locul unde o văzuse și n-a fost niciodată la ea. Astăzi este în capul satului o curte largă, unde are să vie lume multă, și are să se ducă… Are s-o găsească acolo. Aici, Dugu se opri și, deodată, se ridică în cot și rămase așa. Timp de ceasuri întregi, fața lui se schimbă ca sub frământarea ciudată a unui aer greu, ori a unei mâini străine ce îi aluneca mereu peste ochi. Părul i se îngrămădise pe frunte, îi cădea peste obraji, și fără să se miște, dorința i se urca fâșâind ca o pamblică lucioasă, răscolindu-i trupul; ochii îi clipeau cu repeziciune, iar gândurile nu-l mai dureau, se opriseră într-un singur loc, gata a începe să fiarbă și să-l ajute.

Dugu ridică acum capul spre soare, și lumina îi întări liniile noi ale feței. El se ridică acum altfel și intră în casă ca și când ar duce ceva, parcă ar fi venit cine știe de unde, după câteva zile de lipsă.

Era amiază, și mamă-sa îl chemă la masă.

— Dugule, tu nu te speli, nu te duci în sat? Ai rămas ciufulit și ia uită-te ce ochi ai!

— Hai, mamă, să mâncăm, și taci din gură! Mă spăl eu.

*

Curtea unde începuse să se adune lumea era atât de largă, încât fiecare, cum intra, credea că omul își rupsese gardurile și-și bătătorise grădina. Sub un umbrar lung erau întinse mese pline cu farfurii și sticle.

Când ajunse, Dugu se opri lângă poartă și se răzimă de tulpina unui salcâm. Începu să se uite și din când în când își mușca buzele, să nu se mai simtă tremurând. O căuta s-o vadă și porni iute printre oameni, uitându-se în toate părțile. Îi era teamă și din ce în ce se simțea tremurând că n-are s-o cunoască. La el nici nu se gândea, nu știa dacă îl văzuse vreodată ca acum. Cu capul gol și cu părul întins până la spate, își lăsase hainele, se înăbușea. Era în cămașă, cu gâtul gol, și pantalonii negri îi stăteau drept, strângându-i mijlocul subțire și încordându-i ușor mușchii prelungi ai pieptului.

Deodată o văzu, și pieptul îi zvâcni. Drina venea alături de o femeie măritată, și Dugu o cunoscuse. Îi ghicise părul atât de negru și fața în care bătea soarele. Fata era puțin înaltă și mergea ușor pe drum, ca și când ar fi fost ca fulgul. Ea intră în curte și se uită în toate părțile, rămânând singură. Îl văzu, Dugu vru să se ducă spre ea, dar nu se clinti.

Drina nici nu se gândi, îl văzu răzimat de stâlp, cu cămașa descheiată la gât și frumos. Simți că se topește, zâmbi și se opri puțin mai departe de el, neîndrăznind să-l prindă în ochi. Nu-l cunoștea, dar îl simțea cum stă acolo, îl cunoștea așa cum sta acolo și îl aștepta. Un fel de leșin o cuprinse și începu să-și frângă mâinile. Acum îl auzi venind, își lăsă capul în jos, simțind cât de tare îi bate inima, ca niciodată până acum. Ca niciodată până acum ea își ridică ochii să-l vadă, îl văzu, și sângele îi năvăli obrajii, își simțea fața vâlvătăi de foc. Nu mai vedea pe nimeni și se simți apucată de mână, cum îi strânge atât de tare degetele, să i le rupă.

Mergea afară fără să simtă. Vedea doar lumea, salcâmii, gardurile, drumul, dar numai lumina soarelui o stăpânea, și degetele zdrobite, pe care nu putea să și le tragă.

Dugu nu scoase nicio vorbă, îi strângea mâna și se uita tremurând cum merge așa de ușor și aproape de el. Ea nu știa unde se duce, dar îl simțea alături, mergând undeva, se simțea în el și mult timp nu îndrăzni să se mai uite drept, să-l vadă bine.

Dugu ocoli satul pe la marginea aceea și coborî de-a lungul pârâului. El mergea repede și din ce în ce o strângea de mână și mai tare. Nisipul văii începu să se albească, să se curețe, apa să se facă mai limpede și mai mică, și ajuns la cotitură, Dugu se opri deodată. Salcia i se părea acum mai mare, apa mai liniștită și soarele mai viu, valea mai verde.

— Dugule, unde mergem?

Fata abia șopti, simțind că piere, și o teamă o învălui ca în nopțile pline de spaimă. El nu vorbea, tăcea strâns, cu ochii strălucind, și nemișcarea

liniilor lui o rupse în două și se lăsă pierdută, agățându-se de umerii lui.

El o luă în brațe și alergă sub umbra salciei, jos. O strânse și o înfășură, zgâlțâit de bătăile de ciocan ce-i spărgeau pieptul, apoi o întinse pe nisip. Fata se încordă deodată, se zbătu, începu să-l lovească. Dar îl simți cum vine puternic, și când îi simți trupul tremurând ca frunza bătută de vânt, mișcările îi muriră, dăruindu-se, trezindu-se într-o sumedenie de rotogoale, ce îi mistuiau trupul. Cercuri vii, mici, ca niște scântei, i se urcau în piept, se topeau, se urcau în gât, și se agăță acum de umerii lui fără teamă, înfigându-și adânc în mușchii lui degetele ei mici. Îl strânse, îi izbi cu palmele peste ochi, apoi iarăși simți că i se desfac oasele și ameți.

Dugu se sculă, ridicând-o ca pe un fulg. Drina se uită acum la el, se uită de-a lungul văii, se întoarse spre cotitura pârâului, și soarele o izbi în față. Își duse mâinile la ochi, orbită, și se simți strânsă, goală, așa cum de-atâtea ori venise aici, în Valea Morii, să se scalde.

Publicată în *Viața socială*, anul XIII, nr. 8, decembrie 1945, p. 35-40. Sub titlul *Întâlnirea din Pământuri*, un episod din această povestire va fi publicat în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1948). Diferența dintre cele două variante e atât de mare încât, practic, se poate vorbi de două proze distincte. Textul din volum se concentrează pe unul dintre momentele nuvelei *Iubire*: întâlnirea din Pământuri. Scena în care Dugu o surprinde pe Drina scăldându-se e povestită de acesta tovarășului său, al lui Teican, și, prin aceasta, își pierde caracterul misterios. Tot ce în *Iubire* reprezenta element încețoșat e eliminat din *Întâlnirea din Pământuri:* descrierea văii, starea bolnavă a lui Dugu, întâlnirea dintre Dugu și Drina, aducerea fetei la locul magic.

S-a ales varianta din revistă.

ÎN CEATĂ

I

Uitați-vă la el, sări-i-ar bolboșile ochilor! De ce tăceți din gură? Am treizeci de clăi de grâu. Îi sparg capul ăluia care s-o apropia de mine. Mecanicul mănâncă, mă duc la șira mea, o stropesc puțin și-i dau foc. Dau foc și la mașină, mă duc la fiecare șiră și o aprind, la toate tărgile astea cu paie, dau foc la toată aria! Dacă eu sunt tânăr și sărac, singur cu muierea, voi trebuie să fiți niște hoți? Nu mă bat cu pumnii în piept și în cap, fiindcă mi-e frică de voi. Al dracului să fiu, dacă nu pun mâna pe un par și vă zbor. Nimic nu se mai alege din voi. În viața mea nu m-am atins de nimeni, niciodată! Asta o știți cu toții și ați crezut că sunt prost. Vedeți aria asta unde treieră atâta lume? Cu voi toți mă bat,” cu toată aria! Muncesc de două zile pentru voi, și niciunul nu vede. Să vă spui eu: în timpul treieratului, să mai fi dat jos de pe batoză și să fi pus umărul dedesubtul ei, așa bine! Să fi dat-o cu cracile în sus. Abia atunci ați fi băgat de seamă; nu că am muncit două zile, singur cu muierea, pentru voi, pentru o ceată întreagă de haidamaci și de puturoși: „Ia te uită, mă, al dracului, a răsturnat mașina!”. Numai asta, dar că eu n-am treierat niciun spic, și voi vreți să mă lăsați, asta nu! N-ați fi băgat de seamă! Vă zvânt. Vă sparg capetele. Vă gonesc cât e izlazul ăsta de mare, niciunul nu mai prind, dacă mă reped în voi. Ați crezut că Ilie Resteu e ca și când n-ar mai fi. Și acuma tăceți toți din gură, nu vă uitați nici la mine, nici la voi. Uitați-vă la mine, care are coraj!

Nu vă vine a crede că mi-am sărit din balamale. Și n-aș fi zis nimic. N-am cai. N-am căruță. N-am copii. N-am ajutoare. N-am targă. Nici furci pentru mine și muiere n-am. Nici cel puțin de mâncare pentru mecanici. Am știut, am zis: am două mâini, dar gândiți-vă că am două mâini! Nu mi-e

rușine de dumneata, părinte, nu te mai uita așa la mine! Crezi că, dacă ești popă, pentru dumneata nu vorbesc? Că dumneata m-ai scos din țâțâni! Dumneata ai venit la urmă… dar ce mai vorbesc eu aicea? Ia-o repede pe poteci, dacă vrei să n-o iei pe coaje! Și vezi, calcă mai de sus, să nu-ți intre pleavă în pantofi…

Vă uitați unii la alții și ziceți că-s nebun… Poți să te superi, părinte, vezi dealul asta al nostru de lângă sat? Du-te acolo în vârf, lasă-ți pantalonii și izmenele jos și dă-ți drumul la vale pe pielea goală. O să-ți treacă atunci supărarea, că nu te arde inima ca pe mine. Cum viscolește soarele ăsta, ce jărăgai ce vipie! Îmi scot sufletul din piept, îmi bag secerea în piept și-mi scot sufletul de-acolo afară!… Habar de grijă la voi, pentru Ilie Resteu. Singur știu ce e acum și ce a fost nu mai târziu decât la începutul anului. Arde soarele ăsta ca fundul iadului. Și dacă acum am o botă plină cu apă rece, pe care o duc la gură și-mi sting arsurile din burtă, atunci buzele pocneau de ger și de sete, ca niște râme umflate de arșiță.

A fost un șarpe aici și v-ați uitat la el și tăceați din gură. A luat-o la goană înaintea popii, dar nu luați în seamă ce țip eu aicea. Eu sunt nebun, o să-mi iau câmpii, așa ziceți voi. Bine, oamenilor, dar nu stați așa, că n-am omorât pe nimeni în viața mea. Pațanghele, tu ești vecin cu mine și mă cunoști. Miai, al lui Cocoșilă, Crâșmac, voi mă cunoașteți; e prânzul acum, ascultați. Vă spun pe Dumnezeul meu. Să-mi sară ochii din cap, ăsta sunt. Îmi dau foc la șiră, iau muierea asta și-i dau drumul, să facă ce-o ști, și plec d-aici din sat. Dacă voi nu vreți să m-ascultați cu dreptate…

II

Nu mă potolesc, Pațanghele. Nu se poate, asta e din cale-afară… Bine, stau jos, am să stau, dar veniți toți încoace. Spuneți și voi, că v-ați adunat aici toată ceata… Un suflet avem și dacă ni-l încărcăm și pe ăsta, numai noi avem de îndurat. Ascultați! Voi ați treierat pe rând, cu toții, poate nu știți, n-ați văzut, dar zilele astea numai eu și muierea mea le cunoaștem. Care știți cum mi-am cărat eu grâul aici? Dar să las asta, să încep de alaltăieri, când ne-am făcut ceată. Eu n-am știut nimic. Întreb și eu: „Cine l-a ales cu ceata pe Beleagă?…” Știu, ați zis fiecare: „E om bătrân…”, și dacă în viața mea

nu m-am atins de nimeni, să vă spun: sub o claie, când încărcăm grâul, văd că se ridică un șarpe mare, gros ca o coadă de sapă, și începe să se înfășoare pe un snop. L-am luat de coadă – mi se urcase sângele la cap – și cât era de lung, am început să-l învârtesc ca pe-o frânghie pe deasupra capului. Fluiera ca vântul și încerca să se încovoaie. L-am învârtit și l-am izbit de oiștea căruței până i-au sărit creierii pe miriște. Așa am amețit când l-am văzut pe Beleagă cu popa.

Dar nu, Pațanghele. Nu asta. Nu pentru că era el, Beleagă. Nu alaltăieri și nici ieri. Și nici azi-dimineață. Acum, în câteva ceasuri. Au fost numai câțiva oameni din altă ceată, n-ați fost toți. Crâșmac știe, al lui Cocoșilă… Ascultați. M-am suit la coș, – ziceam așa și-i spuneam și muierii: Noi n-avem de nici unele, să stau eu la coș toată ziua și tu lângă mine, și la sfârșit să ne-ajute și nouă ceata; unul o căruță, unul caii, unul un băiat, altul altă căruță, altul alt om, și să treierăm și noi.” Așa a fost:

— Beleagă, nouă când ne vine rândul? l-am întrebat.

— Mai așteaptă. Ai venit și tu, câine surd la vânat, așa mi-a răspuns.

— Beleagă…

— Unde ți-e căruța? s-a răstit, ca și când aș fi fost sluga lui.

— Beleagă, dar eu stau de azi-dimineață la coș! i-am mai spus.

N-am ținut seama de neamul meu, de neamul muierii mele, am să v-o spun și p-asta, dar am zis: are dreptate. Să mai muncesc încă o zi. Să vedem. De ce să încurc ițele! Dar voi nu știți, vi se pare că-s nebun, că nu m-ați văzut niciodată ca azi. Așa cum a fost șarpele ăsta de om și Dumnezeu i-ar fi spart capul. Când m-am însurat cu muierea asta… Oamenilor, n-am vrut s-o spui niciodată, dar acum nu pot să mai rabd.

Ascultați.

Nu m-am gândit la păcatul ei de fată mare. A îndurat mult de pe urma copilului pe care l-a adus cu ea și care a murit. Dar cum a murit, am să vă spun acum, și să înțelegeți că în viața mea nu m-am atins de nimic, că am crezut așa, în om…

Beleagă e văr de al doilea cu muierea asta și vine la noi după ce mă însurai eu cu ea: „Eu n-am copii, zice, dați-mi mie fetița de suflet și după ce mor eu, că sunt bătrân, i-o rămâne ei averea”. Muierea asta se cam codea. Zic: „Dă-i-o, de ce să nu i-o dai?” Și i-am dat-o. Avea cinci-șase ani, săraca, și era așa, mititică. Într-o zi, după asta, după vreo câteva săptămâni, mă duc într-o luni la târg la Balaci. Ne-am dus amândoi… Nu-ș’ ce-am cumpărat

noi, nu-ș' ce-am mai stat și plecăm. Când să trecem drumul-de-fier, odată o aud pe muierea asta a mea:

— Mă Ilie, nu e aia Ioana, care păzește vitele?

Mă uit încolo peste locurile Bordenilor și o văz. Era Ioana, mititică, cu capul gol, fugea șchiopătând după niște ale dracului de vaci. Opresc căruța, și muierea asta a mea sare jos și o ia la fugă spre ea. Scot și eu pălăria și încep să-i fac semn și s-o strig. N-auzea nimic, că era departe. Stam în căruță și făceam o țigare, îmi părea rău că aveam mâna goală, nu-mi venise în gând să iau ceva din târg. Cine știa? Când o văz că vine, îmi cade biciul din mână. M-am uitat așa într-o doară. Arsă de soare, cu cămașa ruptă pe ea și șchiopătând.

— Mă fetițo, mă! Ce e cu tine? am întrebat-o.

— Ilie, ăștia mi-au nenorocit fata, plângea nevasta. Ia te uită, zice. Picioarele îi sunt umflate, pline de mărăcini. Ia uită-te, cum îi umblă păduchii în cap!…

Mă uit mai aproape, mă dau jos din căruță. Mă: câine să fi fost și tot ar fi îngrijit-o mai bine. Era numai piele și oase. Înnegrită, zgâriată, cu buzele arse de sete, plină de praf… Păduchii se plimbau prin părul ei ca într-un cuibar.

— Fata tatii, zic eu, sui-te în căruță. De ce n-ai venit acasă dacă ai văzut așa?…

— Vacile, suflă ea.

— Dă-le în Cristosul lor de vaci și sui-te în căruță!

Fierbea sângele în mine. Îmi venea să trag caii spre Bordeni, s-o iau spre Beleagă și să-i trag o sfântă de bătaie… dar m-am gândit. Am luat-o acasă și la început îmi părea rău. Eram mâhnit, mă gândeam la Dumnezeu. Cum poate să rabde asta? Am înghițit în mine și-mi ziceam că nu se poate, fiecare trebuie să-și primească ce e al lui. Dar numai asta n-o mai așteptam: mă pomenesc cu el a doua zi că intră în curte. Când l-am mai și văzut, mi s-a făcut negru înaintea ochilor.

— Ce e, mă? zic. Ce Cristosul mă-tii mai vrei?

El se uită, roșu la fată. Și țipă. Că de ce mi-ați luat fata și mi-ați lăsat vacile, și au intrat în niște otavă de mături și s-au umflat…

— Fi-ți-ar vacile ale dracu', că dacă n-au plesnit toate, o să te umflu eu acum, cât ești de bătrân… Neam de om ești tu, mă? Nici să te fi gândit că e fata unei rude, da' așa, a nimănui…

El se umflă la mine, și pe urmă iese și muierea asta a mea:

— Du-te, țipă ea, să nu mai auz de voi. Lovi-v-ar cataroiu’ ăla rău. Câinilor.

— Nu plec până nu-mi dați fata, să-mi slujească până-o plăti vaca. Mi-a lăsat vacile în mături, cățeaua, și una a murit.

Am rămas așa. De, mă, al dracului, să pun acu mâna pe el și să-l deznod. M-am dus încet spre el, și când m-a văzut, a început să meargă de-a-ndaratele spre poartă. A deschis poarta, a ieșit, am ieșit pe urma lui la șosea, a întins-o! Mă uitam după el, cu mâinile în șolduri. Nu știu, n-am scos nicio vorbă, da’ nici el n-a mai zis nimic și mergea iute. Lumea știa, văzuse. Unii ziceau: „De treabă Resteu. Altu’ i-ar fi făcut capul țăndări.”

A plecat, n-am mai auzit de el. Spre seară, fetița s-a culcat și a adormit. Făcuse muierea niște pâine caldă. Stătea pe prispă, cu picioarele ei mici atârnate în jos, și abia își mișca mâinile. Pe urmă văd că începe să închidă ochii, ca și când ar fi usturat-o, și-i cade felia de pâine din mână. Mă duc la ea și-o iau în brațe. Îngălbenise și abia mai sufla.

— Fata tatii, ce ai?

— Mi-e somn…

Am întins-o pe prispă, dar n-a durat mult. N-am mai văzut… i se îngălbenise tot trupul ca o turtă de ceară. Se îmbolnăvise. A zăcut multe zile. Pe urmă, o dată, pe la miezul nopții, când o întreba maică-sa ceva, aia mă cheamă speriată că fata nu mai vorbește. S-a stins repede; își ridicase mâinile în sus și se zbătea cu ochii dați peste cap. Un pic s-a înroșit la obraji, s-a liniștit, râdea ca o floare… Pe urmă din ce în ce a îngălbenit, s-a învinețit, a început să-și întindă gâtul și a murit, biata fetiță!

Ce s-a întâmplat am aflat mai târziu. Șarpele și nevastă-sa o băteau în fiecare zi și, când o trimiteau cu vacile, în loc de mâncare, îi puneau în traistă cruduciuni, prune acre și ceapă, și-i dădeau drumul.

Oamenilor, au trecut apoi doi ani, credeam că nenorocirile mai îmbunează pe om. Uitați-vă acuma.

Două săptămâni mi s-a scurs sudoarea în ochi până am secerat bruma asta de grâu. Te uiți prin aria asta și vezi atâtea șire. Dar pentru unul ca mine, ce-a fost asta, chiar dacă o știe orișicine, nu orișicine o știe pe spinarea lui. Dar s-o iau de alaltăieri dimineață, că fiecare v-ați văzut de treabă și n-ați băgat de seamă.

III

Când s-a făcut ceata, în seara aia, mi se pare cu o zi înainte de treierat, chiar atunci veneam d-aici, eram ostenit mort, abia isprăvisem șira și m-am dus acasă. Mi se părea că izlazul ăsta se leagănă cu mine, o să caz și n-am să mă mai scol. Pe drum îi spun muierii:

— Fă, du-te tu și vezi ce ceată e gata pentru mâine, că eu nu mai pot. Vezi ce e acolo, în arie, și bagă de seamă, spune-le la oameni că n-avem de nici unele, ca să știe… și spune-i ăluia care o fi șeful cetei să te scrie acolo, în numele meu.

Nu știu ce-o fi făcut, că după ce am ajuns acasă, nici nu mai știu dacă am mâncat ceva. M-am culcat și am dormit până dimineața ca un buștean. Când m-am sculat dimineața, ochii mi se lipiseră și parcă mă bătuse cineva cu măciuca.

— Ilie, hai la arie, că azi începe ceata noastră să treiere, îmi spune nevasta.

— Te-a trecut acolo la rând? o întreb.

— Da, ne-a trecut.

— Cine e șeful cetei?

— Nu știu, zice ea, nici nu știu, am vorbit cu alde Pațanghel, cu al lui Cocoșilă…

„Dacă veni vorba de Pațanghel, zic eu, e bine. Vecinii noștri!” Ne-am luat furcile la spinare și am plecat aici. O mai întreb iar pe nevastă:

— Fă, tu le-ai spus că n-avem căruță, n-avem cai?…

— Le-am spus…

— Uite ce e, îi spun eu, la coș, pe batoză, e munca cea mai grea. O să muncim și noi, fără să ne schimbăm de la coș, și când ne-o veni rândul, să ne treiere ceata.

Ați văzut. Care ați văzut! Nicio zi, barem! Atât să mă fi odihnit. M-am suit pe batoză și parcă nu știu ce m-a apucat când am văzut gura aia sfârâind. Mă gândeam că azi o să muncesc și pe urmă o veni și rândul snopișorilor mei. Și am început să arunc la snopi în mașină. Aruncă, aruncă, dezleagă, resfiră și potrivește, prinde și iar aruncă. Nici nu știu când a venit prânzul și când am mâncat. Făcuse biata muierea asta niște teci de fasole și o mămăliguță de parcă ziceai că cine știe ce bunătate este. Am înghițit vreo douăzeci-treizeci de dumicați și m-am suit iar la mașină! Cine poate să știe câți snopi am aruncat!… Până seara… M-am snopit, dar nu simțeam nimic, că abia așteptam; atâtea mizerii, o iarnă ca asta cum n-am mai pomenit.

A venit noaptea; când m-am dat jos, se învârteau șirile astea cu mine. Am căzut chiar aici alături, unde stăm noi acuma, și aici am murit până dimineața. Muierea asta mă tot întreba și mă zgâlțâia, că nu iau ceva în gură? Ce să iau? Mai simțeam ceva? Două zile întregi am înecat mașina cu snopi. Iad. Blestemul iadului. Parcă îmi fierbea capul de arșiță. Azi-dimineață nici nu răsărise soarele când m-am deșteptat. Fochistul ăsta de la vapor se uita la mine lung, dumneata.

— Nea' Ilie, parcă ai fi de fier. Dar lasă, azi scapi și…

Așa ziceam și eu. Mă sui iar pe batoză și, când se traseră căruțele la scară, îl văz și pe Beleagă. Nu știu cum mi-a venit. Întreb un mecanic de lângă vapor:

— Ce tot învârtește ăsta p-aici'm'?

— Cum ce învârtește?! Păi nu e cu ceata ta, nu e el șeful cetei?…

— Beleagă?!

— Beleagă – Beleagă!

Îl văz că vine spre batoză.

— Resteu, zice, tu ai treierat? Da' mai întâi, ai cai, ai căruță? Cu câți inși ești tu?

Mă opresc din prins, eram chiar cu un snop în mână. Tac din gură. Încep să bag snopi și pe urmă odată mă opresc.

— Beleagă, zic, să vie cineva la snopi, aici la coș, că trebuie să-ncarc și să treier și eu.

S-a făcut că nu m-aude. Mă uitam după el. Mașina țipa goală, și toată lumea se oprise și se uita la mine. Aha, ce, nu se vede? Las coșul și încep să mă dau jos. M-am dat la o parte și m-am proptit într-o furcă. Nu mai puteam. Mai era unul de treierat și veneam eu la rând. Ziceam că să mă odihnesc un pic și pe urmă să vorbesc cu oamenii și să-mi încarc. Mă scol în sus și-l văz pe Beleagă c-o ia spre sat. Strig la el!

— Beleagă, stai aici, că eu n-am treierat și să nu plece cineva, să mă lase așa…

— Ai căruță și cai? întrebă el, fără să se întoarcă.

— Beleagă, zic eu, nițel mai tare.

El se întoarce.

— Ce țipi așa, Resteu? Ți-am spus! ai căruță, treieri. Nu? Nu!

Oamenilor, nu-mi venea să cred. L-am lăsat în pace, nu m-am supărat. Se duse muierea asta și vorbi cu alde Miai, cu Crâșmac, pe urmă mă pomenesc cu ea. Abia îndrăznea să vorbească, parcă cine știe ce-ar fi făcut:

— Ilie, oamenii au plecat aproape toți. Ce facem noi? O să intre altă ceată și vai de capul nostru, ne rămâne grâul în arie…

IV

Mi s-a făcut roșu înaintea ochilor. Mă așez jos, zăpăcit. Nici eu nu mai știam ce să fac. Pe cine să iai de gât? Nimiezul se apropia, ceata nouă era gata… Care ați fost cu Beleagă în sat, d-aici din ceata asta? Aproape toți. M-ați văzut vreunul că n-am treierat? Păi de unde să știți voi rândul la atâția oameni? Dar șarpele… Stați nițel… Când mă ridic de jos, vă văz pe toți în partea ailantă, grămadă. Voi terminaserăți. Beleagă cu popa vorbeau cu mecanicul. Nu pricepeam. Mă uit la mașină. Cocoșilă era pe terminate, dar în urma lui veneau alte căruțe, încărcate. Îl întreb pe Cocoșilă ăsta:

— Mă, tu ai terminat?

— Da, am terminat.

— Da ale cui sunt căruțele alea care vin?

— Nu știu.

Un șir de căruțe așteptau gata să tragă la mașină, și eu parcă murisem. Nu mai vedeam. Beleagă cu popa făceau semn la căruțe să tragă la mașină. Caii și grâul popii, am înțeles eu și mi-am dat seama că tremur și nu mai știu. Așa că Beleagă plecase în sat, vorbise că să-l treiere și pe popa, fără să țină seama de mine. Toate câte vin după afacerea asta, și pe care le înțelegeți voi destul, le las la o parte. Până acum, când vă spun asta, prea bine nu știam ce are să se întâmple cu mine. Când a murit fetița, de durere, îl uitasem. Acum era în fața mea…

— Oprește mașina! am țipat.

Am pus mâna pe furcă și am vrut să mă reped după Beleagă. Mă zăpăcisem. Voi n-ați văzut nimic, nu știați nimic. Când am ridicat furca și am izbit în caii popii, atunci eram ca și nebun. S-au ridicat cu picioarele în sus și au căzut grămadă sub oiște. Vă uitați la mine și nu înțelegeați nimic, dar vă uitați ca la un smintit care și-a luat câmpii… Am lăsat furca, am pus mâna pe un par și m-am luat după Beleagă. Oamenilor, nu știu cine mi-a înmuiat picioarele. M-am opintit o dată și am azvârlit parul drept după el,

să-l deșel. Vă uitați după el și tăceați, și popa mai sta aici, să mă afurisească.

Fugea cât era de bătrân printre șiri, în loc să stea aici, să-l vadă toți și să vorbească. Și acum îmi țiuie capul ca un fier… Abia mai pot să mai vorbesc… Mă doare pieptul… Și tâmplele…

Așa s-a întâmplat, și îmi pare rău că nu l-am prins adineauri pe bătrân. Cum l-ați ales voi șef de ceată? Oamenilor, sunteți nebuni?!

Am pomenit să se adune om cu om și să se înțeleagă omenește. Așa se treiera odată. Tu spui, Pațanghele, că trebuia să vă spun vouă, dar ce să vă mai spun? Toată ziua am stat ieri sus… Mă vedeai de la o poștă, dar nu mă vedeai, trebuia să mă dau jos, să-mi desfac brâul și s-o iau la goană printre șiri, și să fi urlat: „Băăă! Uitați-vă la mine. Uitați-vă că muncesc!” Nu, Pațanghele, asta nu.

Că nu vă supărați… n-ați știut… Nici eu nu zic nimica. Acum e mai răcoare, și câteva ceasuri după ceata asta n-o să mă doară mai mult ca după atâtea săptămâni.

Dar niciodată nu mi s-a întâmplat. Parcă o văz pe biata fetiță murind, galbenă și slabă, de pe urma lui. Eram copil și când am venit să văz cum se treieră, îmi bătea inima și mi-era frică. Vedeam ceata forfotind și cum viscolește praful și pleava; se mai certau oamenii, se băteau și cu furcile, dar treierau toți. Că nu sunt cetele cete de nebuni, e câte-un șarpe negru sub buze, ca Beleagă; sări-i-ar bolboșile ochilor!…

Publicată în *Lumea*, anul I, nr. 14. I ianuarie 1946, p. 7. sub titlul *Ceata* cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda”. Inclusă cu modificări în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1940), sub titlul *În ceată*, cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda”. Reluată cu modificări în volumul din 1966.

S-a ales varianta din volumul de debut.

MĂRITIȘUL

I

Când Petra lui Sandu Bădună își încetini mersul, un vârtej țâșni ca un fuior din marginea satului. Se întinse suindu-se în sus și o luă la goană printre salcâmi. Frunzele verzi vâjâiau ca izbite de furtună, un val de pulberă începu a se învârti amestecând în mijloc fluturi și păsărici speriate și se mări înfigându-se fără sfârșit în albastrul îndepărtat al cerului. Femeia se opri lângă o podișcă și-și încleștă o mână de stănoaga văruită a șanțului. Vârtejul veni spre ea și-i izbi ochii. Auzi un vuiet amestecat de garduri putrezi și crăci uscate, simți o pală aspră de aer răvășindu-i cămașa și orbind-o cu pietricele și gunoaie, apoi, câtva timp, izbituri puternice de geamuri sparte; clocotul frunzelor se îndepărtă și vârtejul intră ca un duh în miezul stufos și negru al satului. Petra lui Sandu Bădună deschise ochii și-și apăsă mâna pe piept. Inima îi bătea ca un clopot.

Plecase de acasă aici, la marginea satului, și vârtejul se iscase la sfârșitul drumului. Se oprise, dar nu știa la ce să se mai gândească. În cap, în piept, în mâini, mai mult în gât se urcau și se spărgeau ca niște bășici de apă, noduri mici, niște scântei, o apă de neînțelegere, un gust amar pe care nu-l simțise niciodată ca acum. Îi veniră în minte zilele măritișului, anii de foamete și de boală. Căldurile. Simțea acum că, fără tot ce a îndurat, copiii lângă care suferise să-i facă mari, pe toate le avea numai în gând, și niciodată ca acum nu se temuse de urmele pe care le va lăsa în urmă viața, pe care o ducea parcă pe umeri; fără toate zilele din urmă, toate zburau și o lăsau parcă împăcată cu anii. Astăzi de dimineață, o cămașă cenușie i s-a așezat peste frunte; ca o năvală a unor nouri străini, peste ochi a simțit tremurându-i toate zilele din urma acestei dimineți.

Petra lui Sandu Bădună se măritase săracă și venise în casa bărbatului. Soacra murise, rămăsese bătrânul Petrache, tatăl bărbatului. Câțiva ani trăise aici și o făcuse pe Catrina. Într-o dimineață trebuiau să plece la câmp, și bărbatul se sculă în capul oaselor în pat. Își aduce aminte. Aveau agățată de grinda casei, chiar în dreptul patului lor, unde dormeau, coșnița cu mâncare. Făcuse de seara azimă și o pusese în coș, agățată de grindă.

— Hai să mergem, i-a zis el. Ai făcut pâine?

— Am făcut.

Bărbatul a întins mâinile în sus să ia coșnița. Abia a apucat-o și a rămas cu ea în sus, încordat, cu mâinile înțepenite.

— Neculae, ce-i cu tine?

Atât i-a zis, și el a căzut țeapăn la loc și n-a mai mișcat. Bătrânul Petrache a auzit-o țipând și a intrat. S-a uitat la ea, la fiu, pe urmă, fața i s-a încrețit ca o coajă de copac. A apucat-o din pat de subsuori și a dat cu ea în mijlocul casei.

Anul care a trecut după moartea bărbatului a fost pentru ea o spaimă de miez de noapte. Bătrânul socru se încrețea totdeauna uitându-se la ea. O singură dată a bătut-o. Uitase să ia la câmp porumbul alb, pe care trebuia să-l pună în pământ. Era slăbiciunea lui porumbul alb.

— Întunericul tău de natantoală, de ce n-ai luat coșul cu porumb alb?

Și-i cârpise una după ceafă, zăpăcind-o, scrântindu-i junghietura gâtului.

Ajunsese de se speria în timpul nopții când îl auzea tușind. Apoi, după primul an de doliu, începu să uite. N-avea nici douăzeci și cinci de ani, și bătrânul din zi în zi parcă n-o mai vedea. Lua fetița și se ducea cu ea în grădină. Într-o toamnă intră în vorbă cu Sandu Bădună și se mărită a doua oară. Când i-a spus bătrânului, parcă ar fi vorbit cu un buștean. A început să facă a doua casă și pe urmă au venit copiii. După război au început să piară banii de argint. Lumea se închina, înfricoșată de grâul ce începuse să crească. Paiul era gros și înalt, iar spicul izbea ca o măciulie de mătrăgună.

Petra lui Sandu Bădună a uitat parcă și de viața ei. Singură cu bărbatul a secerat o vară întreagă în nămeții de aramă ai spicelor. Într-un timp parcă orbise. Când se apleca să înfigă secerea, capul, umerii, obrajii i se înecau în pulberea albicioasă de mană. Pe urmă alt an, iernile urlau săptămâni întregi, și primăvara noroaiele câmpului și munca o topeau în fiece dimineață, și uitase de fată. Catrina creștea cu bătrânul, și anii fugeau. De sărbători, fata venea pe la ei, se ducea și ea pe la bătrân, până în seara trecută. Noaptea a dormit rău. Întâi n-a crezut, a vrut să se ducă numaidecât și să știe, dar nu-și

dădea seama că îi este frică să nu fie adevărat. Sandu Bădună îi aruncase străin:

— Fă Petro, s-a măritat Catrina din vale. A luat și asta o procopsanie de băiat…

Acum, lângă podișcă, parcă nu poate să creadă. Casa fetei și a bătrânului socru e băgată în fundul grădinilor și e tot ca înainte. Se gândi că e mai bine să mai aștepte, să se mai gândească. Încercă să vadă bine, fără teamă de ceva. „Catrina, fata mea, s-a măritat”, gândi ea. „Dar cum, cum asta?” Fața i se împietrise și din piept se ridicau ca niște săgeți, vârfuri ascuțite de mânie. Vru să se scoale de pe stănoagă și gândul o îmboldi cu putere. „Ce, e fără mamă, fără nimeni, așa ca o… dar eu cine sunt?” Mânia i se urcă în gât, îi înfipse gheara în fălci, în ochi, o strânse cu putere: „Nemernica, mama ei sunt eu, sau cine sunt?” Din nou vru să se scoale și să pornească. Brațele i se înmuiară, se opri și lacrimile începură a-i curge pe obraji. „Nu putea să-mi spuie: «Mamă, mă mărit, mărita-m-aș moartă, că nu mai pot… și gata». N-aveam să-i leg de gât pietre de moară. Dar să-mi fi spus…” Se șterse la ochi repede și, cu gâtul înnodat, intră pe ulița ce ducea la casa fetei și a socrului. Din amândouă părțile, salcâmi grei, negri, astupau intrarea, și înăuntru parcă era întuneric. „Am s-o întreb numai atât: «Catrino, mie de ce nu mi-ai spus? Măta ta sunt eu, fă, sau cine sunt?…» Pe urmă…”

II

Petra lui Sandu Bădună începu să coboare pe lângă văgăuni și se apropia de grădina casei. O pisică îi sări înainte, se opri în mijlocul drumului și, când ridică laba, o privi pe femeie cu luminile ochilor, mieunând. Ea se înfioră și-și făcu cruce, înfricoșată. Puse mâna pe o piatră, încrâncenându-se, și-o aruncă cu putere. Piatra zbârnăi, lovind gardul uliței, și pisica sări repede într-un salcâm. Mergea acum și mai încet și simțea că e liniștită. „Poate nu e așa”, gândi ea. Când bătu în poartă, un câine lățos începu să muște gardul, lătrând cu furie. „Azor, Azor. Cuțu-na!” Ușa casei se deschise. Se însera, umbrele salcâmilor se amestecau într-un fum ușor, străveziu, și văgăunile se întindeau ca niște urme de bube pe albia prelungă a câmpiei.

— Cine e?
— Deschide, Catrino, eu sunt!
Fata veni repede și-i deschise. Era îmbrobodită cu o basma subțire, și marginile pânzei îi acopereau, atârnând, obrajii. Femeia o luă înainte fără să se uite la ea. În prag închise ochii la lumină și se opri. De dimineață, de când își pusese în gând să vie aici, nu se gândise că mai trăiește și bătrânul Petrache. Îl văzu întins pe pat și inima începu să-i bată. Stătea cu fața în sus și nădragii îi erau așa de largi că nu se băga de seamă care e pătura patului și care e el. De la bătrân, ochii îi căzură pe un scaun, lângă fereastră. Văzu un băiat înalt, spelb, cu mâinile și picioarele lungi ca niște crăcane. Îl cunoscu. Era Albei, un băiat de prin Cățelești, nu prea bogat, dar cinstit. Se uită la el mai bine și îl văzu cum lasă ochii în jos, dar nu se clinti din prag.
Toți tăceau.
Fata închise ușa și trecu lângă sobă, pe pat. Bătrânul parcă era mort, nici nu se uita. Petra lui Sandu Bădună simți parcă un vânt rece, ca un fir de gheață, cum o înțeapă. Se uită în toate părțile; ochii îi căzură pe fată și deodată se sperie auzindu-și glasul înalt, subțire și aproape răgușit:
— Bine, fă, Catrino!?!
Fata clipi deodată și-și înfipse mâna în pătura roșie a patului.
— Ce e, mamă?
— Măta sunt eu, fa?
— De ce, mamă, ce este!
Pe pat, nădragii bătrânului se frământară, dar Petra nu văzu. Sângele îi ardea obrajii, și ochii parcă i se făcuseră mai mari.
— De ce, fă… Cum! Cum?!
Se repezi în fată și-i înfipse mâinile în cap. Fata țipă, apoi apucă mâinile mamă-sei și vru să și le desfacă din păr.
— Întunericul tău, d-aia ai venit? Nici nu se putea, de când te aștept! Ieși afară!…
— Tu, taică, nu te-amesteca, sări Petra..
— Eu să nu m-amestec?
Bătrânul se mișcă larg și întinse mâna la grinda casei. Băiatul sări de pe scaun, dar bătrânul îl îmbrânci; tot atunci, el îndoi pușca de vânătoare, o trosni și trase. Casa se umplu de fum, detună, un geam și sticla lămpii se sparseră și căzură pe jos.
Petra lui Sandu Bădună țipă, căzu pe brânci și, oarbă, începu să dibuie ușa.

— Întunericul tău, ai lăsat-o și te-ai măritat, acum vii iar aicea, ieși afară că te împușc! Nu-ți convine! Eu sunt tatăl și mama ei, că tu te-ai dus după ăla cu ochii cât cepele! Ieși, că te împușc, întunericul tău!…

Petra lui Sandu Bădună se ridică lovindu-se de clanța ușii. Se simți apucată de umeri, încet, sprijinită de niște mâini lungi. În gând îi veni băiatul, dar nu înțelese.

— Lasă, mamă, lasă, hai încet să nu cazi! Hai lasă!…

III

Când se văzu afară, câtva timp, Petra lui Sandu Bădună aproape uită unde se aflǎ. Nu mai vedea. Își duse mâinile la ochi și vru să arunce sclipirile roșii ce-i ardeau obrajii. Se gândi că poate a orbit, și deodată răsuflarea i se tăie. Începu să clipească plină de spaimă. Apoi, încet, văzu spuza de stele pe cer, salcâmii negri, ca niște matahale nemișcate, și porni spre șosea. Când ajunse la podișcă, picioarele i se tăiară și se lăsă jos ca o cârpă. Întâi îi licări un gând, îi veniră în minte pogoanele ei de pământ pe care trebuia să i le dea zestre, apoi și asta pieri. Parcă îi ardea pieptul, și lacrimile îi veniră acum ca o ploaie fierbinte, înfășurând-o și topindu-i obrajii. I se părea că plânge abia acum pentru toată viața ei și fața ca o coajă de copac a bătrânului socru o atinse iar, și capul îi era aprins într-o vâlvătaie de foc. Catrina se înmuie în sufletul ei, se amestecă într-o lumină blândă cu toți copiii ei; lacrimile îi năvăliră acum din tot trupul și plânse zbătându-se în iarbă, până ce o toropeală ca de vis îi închise ochii.

O văzu pe fată apropiindu-se în întuneric și simți cum un șuvoi de lumină îi despică parcă vederile. Parii gardurilor se amestecară cu salcâmii, se auzi un fâșâit, ridică ochii, dar nu era nimeni. Trupul i se încordă, și plânsul țâșni acum neiertător. Căută cu durere copiii, dar nu-i găsi; încercă să se lase în brațele întâmplării din seara aceasta: nașterea fetei o alunga, copilăria ei fără mamă, lângă bătrân. Își înfășură fața în basma și-și băgă capul cu deznădejde în iarba rece a uliței.

Se trezi, târziu, înfrigurată, cu obrajii uscați de sarea lacrimilor. Se sculă încet, ușoară ca fulgul, și își simți sufletul împăcat și liniștit, ca o apă. Își trase răsuflarea și gemu încet:

— Am să le dau tot. Și casă, și pământ… Ce de păcate, Doamne, pe care Tu le știi mai dinainte…

Publicată în *Veac nou*, anul II, nr. 7, 19 ianuarie 1946, p. 6—7, cu precizarea: „Nuvelă de Marin Preda”. După Geo Șerban (vezi *Obsesiile artistului tânăr*, în Secolul XX, nr. 253—254—255, 1—2—3, 1982, p. 166—174), e posibil ca schița să fie cea lecturată la *Sburătorul* sub titlul *De capul ei*. Întâmplarea, fără pregnanța din schiță, apare în *Moromeții*, vol. II, ed. cit., p. 29—30, și e pusă pe seama Catrinei, nevasta lui Ilie Moromete, a cărei fată din prima căsătorie, Marița, rămasă la bătrânul Năfliu, se mărită cu Albei. Marița, poreclită și Poanca, e un personaj memorabil din *Moromeții*, II, și *Marele singuratic*. Felul în care apare primul bărbat al Petrei e împrumutat de narator unui alt personaj al creației sale, bărbatului Ficăi, din *Marele singuratic*, Editura Cartea Românească, 1972, p. 356.

NEPOTUL

I

Stan Tudose muri pe neașteptate, într-o dimineață de toamnă, când după ceața ce năvălise în zori peste sat răsărise, la jumătatea cerului, un soare viu și strălucitor. Murise încet, fără să se zbată, topindu-se parcă: a deschis doar gura de câteva ori, umflându-se în gât și pe urmă n-a mai mișcat. Despre moartea aceasta ciudată s-a vorbit mult timp în sat și niciodată oamenii n-au simțit spaima, aproape groaza, ca la moartea lui Stan Tudose. Femeile nu plângeau ca la orice mort, chiar nevasta lui și cele două fete, care se măritaseră cu câteva săptămâni înainte, stăteau fricoase, lângă pat, cu ochii rătăciți de neliniște și neînțelegere.

L-au îngropat ca pe orice om, și nevasta și copiii au dat, după obicei, o masă la înmormântare. Gătiseră mâncăruri din belșug și multă băutură. Vecinii, rudele și cunoscuții s-au strâns în curte, au mâncat și au închinat pentru odihna mortului, dar nimeni nu vorbea și nu uita, nu încercau să-și îndrepte gândurile spre viața lor, care nu se oprea în loc, nu puteau să-și vadă de-ale lor, nu glumeau ca timpul să treacă și să înceapă a cerne viața lui peste ciudata moarte a lui Stan Tudose. S-au sculat și au plecat de la masă stăpâniți de o liniște cum nu simțiseră niciodată la moartea cuiva. Era o liniște apăsătoare, lipsită de gândurile moi și odihnitoare că asta e soarta la toți, că toți vor muri, dar că până atunci nu se știe nimic, până atunci fiecare să-și vadă de treburile lui, de bucuriile ori necazurile fiecăruia. Uitaseră parcă totul, dar era o uitare lipsită de pace, era o liniște tulbure și neagră, o liniște care nu duce nicăieri: nici pace, nici bucurie, nici tristețe, nici nădejde ori frică, ori deznădejde și revoltă. O stare din care nu puteau face niciun pas, o liniște fără scăpare, fără lumină ori întuneric.

II

Multe zile după aceea, moartea lui Stan Tudose i-a ținut pe vecini și cunoscuți într-o stare de muțenie și lâncezeală. Un timp, câțiva începură să vorbească de o boală. Era unul, pe care nu-l prea cunoșteau, un nepot care dădea semne la fel cu acele ale mortului cu o săptămână înainte. Dar vorba se opri, și oamenii, trăgând nădejde că vor înțelege, stârniseră zvonul acesta. Nepotul însă se schimbă, deveni vorbăreț, începu să râdă fără pricină și, nu mult după aceea, fu văzut în fiecare seară îmbătându-se și vorbind fără socoteală. Boala nu se mai asemăna cu nimic. Era ceva nou și ciudat, dar era altceva.

— De ce-a murit? rânjea el, clătinându-se în mijlocul cârciumii. Spune, cârciumarule, cum vine moartea lui?

— L-a luat Dumnezeu, răspundea câte unul.

— De ce? De ce l-a luat, așa fără socoteală?

Cineva ar fi vrut să răspundă că socoteala asta nu îi doare pe ei. Nu-i a lor. Dar își dădeau seama că așa cum l-a ajuns pe Stan Tudose, e o socoteală de neînțeles, fără rost. Nu se întâmplase nimănui să moară așa.

— Cum s-a întâmplat? întreba altul.

— Cum să se întâmple? A murit și gata.

Nepotul răspundea chiorâș, cu paharul în mână, și se pregătea să le spună cum a murit, dar băga de seamă că ceilalți nu sunt nerăbdători. Stăteau tăcuți ca și când din creștet până în tălpi le-ar fi bătut cineva un piron și i-ar fi țintuit în pământ.

— Tu ești nepotul lui, începea altul, ai întrebat-o pe nevastă-sa cum a trăit el înainte…

Omul ar fi vrut să spună *înainte de moarte*, dar se oprise ca și când i-ar fi fost greu să mai vorbească degeaba.

— Când înainte? răspundea flăcăul.

— Înainte de… moarte. Cum când?

— Care înainte? *Înainte…* Înainte, când?

— Cu câteva zile… Sau, eu știu!… Săptămâni, luni…

— Cum trăim fiecare. Ca orice om. Mânca, bea, se culca: își vedea de treburi…

— Își vedea de treburi?

— Își vedea!…
— Și a murit? De ce a murit? Suferea de ceva?
— Ca și d-ta! Nu știa nimic. Mânca, bea, se culca… D-ta suferi de ceva?
Ceilalți oameni tăceau. Dar când flăcăul întrebă pe cel ce vorbea, toți întoarseră capetele, și întreaga înfățișare li se schimbă: o umbră de *tăcere* li se așternuse peste chip.
— Și a murit? mai întrebă după un timp același om, ca și când n-ar fi știut bine dacă e adevărat.
— Da, a murit, răspunse flăcăul la fel. Este mort, mai zise el după câteva clipe. A murit ca un cocoș. Hâc, hâc, din gât și gata.

III

Nimeni n-ar fi știut să răspundă, dacă l-ar fi întrebat cineva, de ce i se par un lucru ciudat casa și grajdurile lui Stan Tudose. Chiar când treceau pe lângă poarta lui pe drum: gardurile parcă nu mai erau la fel. Spre seară se simțea un rânjet din gardurile acelea. Ulucile negre, nemișcate și ascuțite în vârf, parmaclâcul lung de-a lungul prispei, bătătura albă și prăfuită, grădina înțesată cu pruni și duzi, și salcâmii la fel de înalți, întunecoși și nemișcați; femeia omului, tăcută și galbenă la față; parcă simțeau din toată așezarea unde stătuse Stan Tudose o umbră unică, neagră, vie, un aer care se mișca încet și greu, intrând și ieșind în pământ, și scormonind. Scormonind în uluci, sub casă, la rădăcinile mari și întinse ale salcâmilor.
Vecinii, rudele și cunoscuții așteptau, fără să-și dea seama, să se întâmple ceva. Să treacă timpul și să uite cu toții de moartea omului. Așteptară mult timp. Era o toamnă liniștită, fără ploi și fără vânt. Dar nu se întâmplă nimic. Unii dintre ei începură să vorbească zgomotos, alții chiuiau seara, se strigau la un pahar de vin și înjurau fără să se gândească la ceva.
Singur nepotul umbla bezmetic prin cârciumi, se îmbăta și rânjea:
— Am făcut avere, am s-o beau pe toată.
— Pe toată, răspundea câte unul.
— Și de ce? Nu mă întrebați? Așa vreau eu, rânjea mai departe el. Unchiul Stan n-a vrut și a murit. Dacă ar fi vrut, n-ar fi murit.
— Să bea? Dacă ar fi vrut să bea?

— Nu, taică, să moară.

— Trebuie să fii nebun. Da, a ținut mult la tine, asta e!

— A ținut la mine!… rânjea flăcăul, uitându-se chiorâș. Dacă ar fi ținut la mine ori la copiii lui, n-ar fi murit. N-a vrut să ție. Ce! Unde i-a căpătuit pe toți, și pe mine, că și-a făcut gospodărie și de toate?… Atunci…

Flăcăul se ridica în clipa aceea de la masă și râdea lung, mai mult hămăia, rânjea:

— Atunci… de ce a murit?

— De ce a murit?

— Dacă n-a vrut să trăiască? El n-a vrut…

Oamenii tăceau. Câte unul se ridica de la masă, mergea spre ușă, o deschidea și nu mai sta. Niciunul nu răspundea la vorbele din urmă ale nepotului. Apoi, acesta se așeza iar la masă, bea mai mult, se îmbăta și pleca încet, clătinându-se și rânjind.

— E nepotul lui Stan Tudose. Un om care a murit… așa… din senin… fără să aibă ceva, fără să bolească, să zacă ori să-l doară capul. Cum aș fi eu, n-am nimic, nu sufăr de nimic, îmi văz de treburi. Ca oricare. Pe urmă mă duc, mă culc în pat, dorm, mă scol, mă culc iar și mor. Asta… știi, așa repede, într-o zi sau două.

— De ce? întreba omul care nu știa despre ce e vorba. Și se sălta în cot peste masa lucioasă, deschizând ochii mai mari.

— De ce?! Eu știu?! Așa!

IV

Trecuseră aproape trei săptămâni, și încetul cu încetul se răspândi vestea că nepotul lui Stan Tudose e bolnav de ceva care trebuie să fi fost și la cel mort. Ce era însă și mai ciudat, băiatul acesta, până la moartea unchiului, era un fel de nevoiaș pe care nu-l băga nimeni în seamă. Nu se pricepea să vorbească, și atunci când se strângeau oamenii pe marginea șanțului, în zile de sărbătoare ori când se întâlnea om cu om, el tăcea din gură și nu se amestecă. Dar nici nu stătea deoparte, așa cum stau cei mai de nevoie. Și nici nu atrăgea luarea în seamă a cuiva. Îi făcuse unchiul o casă alături, avea câteva pogoane, vite, gospodărie. Nu se însurase, fiindcă era prea mic și

nimeni nu vorbea prea mult despre el. Nepotul lui Stan Tudose și atâta tot, ca și când ar fi și n-ar fi.

Rudele și acei care îl cunoscuseră pe mort atât au așteptat. Începu să se audă chiar prin marginile și ulițele cele mai îndepărtate ale satului. Se zvoni că nepotul știe de ce a murit Stan Tudose, și pe rând, vecinii așteptau să intre nepotul în cârciumă și să-l audă spunând. Nu înțelegeau ce fel de boală poate să fie când un om bea și întreabă fără rost, rânjind, de ce a murit unchiul său. Un timp zvonul pieri, apoi din nou începu să umble. Dar oamenii nu înțelegeau nimic.

— Ce fel de boală? întreba câte unul.

— Cine știe ce e cu el. Parcă despre Stan a știut cineva?

La șase săptămâni după înmormântare se întâmplă însă ceva care îi făcu pe oameni să clatine din cap și să înțeleagă. Timpul se răcise și acum bătea vântul. În dimineața aceea însă era soare și cald, și lumea venise la parastas aproape mai multă decât la înmormântarea răposatului.

V

— Vreți să știți, întrebă rânjind mereu nepotul lui Stan Tudose.

Părintele care făcuse slujba pentru pomelnic plecase, și oamenii se așezară la masă. Se împărțea câte o ceașcă de țuică, și oamenii o dădeau pe rând peste gât, așteptând mâncarea. Flăcăul vorbise din mijlocul oamenilor, uitându-se peste ei și așteptând. Nu-i răspunse nimeni.

— Vreți, dar nu sunteți în stare, mai zise el.

— Cum nu suntem în stare? Ce să știm? Ia spune!

— Unchiu-meu, răspunse scurt, aproape repezit, nepotul lui Stan Tudose.

— Dumnezeu să-l ierte, spuse un vecin.

În timpul acesta, flăcăul luase una din sticlele cu țuică de pe fereastră și-și turnă în ceașcă, înghițind repede, cu frică parcă, lichidul galben.

— Atunci de ce-ați venit așa mulți, mai mulți ca… la început, întrebă el tot așa de repezit. Ca să vedeți ce e… ce am eu… așa e?

Oamenii tăceau, și câte unul ridica ochii și se uita la el, apoi repede se prefăcea că nu pentru asta a ridicat fruntea. Cele două fete ale mortului și cu

mama lor începură să aducă mâncarea. Erau două oale mari, pline cu ciorbă de pasăre, și alte oale mai mici, cu varză și fasole.

Deodată toată lumea începu să se miște neliniștită pe scaunele lungi, întinse de-a lungul mesei. Toți simțiră că are să se întâmple ceva, dar niciunul nu vorbi și nu se sculă de la masă. Nepotul mortului înghițea ceașcă după ceașcă. Îngălbenise, și mâinile îi tremurau.

— S-a îmbătat, murmură o femeie speriată.

În același timp, flăcăul țâșni dintre oameni și izbi sticla cu țuică de pământ.

— Nu se dă nimic, spuse el crunt. Ieșiți afară!

— Ce e cu el, ce are? murmurară oamenii, ridicându-se de pe scaune și apropiindu-se de el. Dar numaidecât se întoarseră la locurile lor. Nepotul lui Stan Tudose se apropiase iar de masă, intrase între scaune, și înfățișarea i se schimbase atât de mult, că fiecare se sperie, și o teamă ușoară începu să-i stăpânească pe toți.

— Ați venit mai mulți ca la… început, vorbi flăcăul.

Se îngălbenise și abia sufla. Se făcuse tăcere, iar cele două fete ale mortului și mama lor stăteau încremenite și ascultau. Dar nimeni nu ascultă mult.

— A murit unchiu-meu. Nu știți? Să vă spun eu! S-a sculat dimineața să-și aprindă o țigare. Pe urmă a aprins alta, mai multe, a fumat mereu. Era ceață, eu venisem de la deal și intrasem prin grădină în curte la el. Dormea pe prispă. Era devreme. Stătea într-un cot și uitase să mai tragă din țigare.

— Bună dimineața, unchiule, i-am spus. Mai avem ceva de făcut? Noi terminasem tot, el trebuia să fie liniștit. Era o ceață!… Unchiul Tudose avea patruzeci și opt de ani, era sănătos, și a murit. Sta într-un cot și uitase să mai tragă din țigare. N-avea nimic… Era o ceață! Ei, ce vă uitați așa? Ce vă uitați? A murit, pe urmă, așa din senin! Fir-ați ai dracului! N-avea nimic…

Nepotul lui Stan Tudose se mișcă în scaun și rânji:

— Eu am să beau, așa vreau eu. N-am să vă spun nimic… Nimic!…

Se sculă iar, vru să-și toarne altă ceașcă, dar câțiva îl opriră. Rânjea întruna și se clătina, abia mai stătea pe picioare. Îl duseră spre pat și îl culcară.

— Mie mi-a spus unchiul. Mi-a spus ceva. A mai trăit trei zile. Zicea că e un vierme… un vierme care i-a răsărit așa… adică nu… zicea că nu, dacă vreau să trăiesc… un vierme negru… să-l omor… din timp… mai ales dimineața… o gânganie a noastră!

El îngâna mai departe vorbe fără șir, dar nu se înțelegea nimic, și nimeni nu-l mai asculta. Se mai frământă în pat, de câteva ori, se ridică într-un cot bâlbâind, apoi căzu iar pe căpătâiul înflorat și adormi. Fetele și nevasta mortului începură să împartă ciorba în străchini, și oamenii mâncau aplecați peste masă și liniștiți, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic.

VI

După această întâmplare, oamenii dădeau din cap și păreau că înțeleg atunci când nepotul lui Stan Tudose trecea împleticindu-se pe drum. Dar nu mult după aceea flăcăul se îndreptă, însă era atât de schimbat, că nimeni nu putea să-și dea seama ce are în gând, ori ce vrea să facă.

Moartea lui Stan Tudose nu fu uitată decât târziu, de copii, după mai mulți ani. Oamenii care îl cunoscuseră și rudele, când își aduceau aminte, *tăceau,* plecau în altă parte, iar dacă erau mai mulți la un loc, fără să se bage de seamă, se pomeneau că luau altă vorbă.

Publicată în *Studentul român,* anul II, nr. 2, serie nouă, 10 decembrie 1946, p. 5, cu precizarea: „Fragment”. Fragmentul e inclus, cu modificări, în *Moromeții,* II, ed. cit., p. 50—58, și-l are ca erou pe Niculae Moromete, unchiul fiind Sandu Dogaru, soțul Titei.

CASA DE-A DOUA OARĂ

[I]

Nimeni nu se aștepta ca tăcerea așternută în casă după întoarcerea lui Gheorghe să se spargă și să sufle peste toți ca o vijelie. Încremeniseră toți așa cum ieșiseră din tindă. Ilie în mijlocul bătăturii, Ioana și Sae jos, după prispă, uitându-se tăcuți, cu mâinile încleștate de stâlp, iar sub umbra rară a mărului, Gheorghe, ca și când n-ar fi văzut nimic, cu capul în jos și cu fruntea acoperită de umbre.

Grajdul cel vechi căzuse la pământ dintr-o singură lovitură. Cotețul era făcut fărâme, iar găinile, împânzind grădina, zburau crăonind pe deasupra paielor și cocenilor de porumb. Tudor Gângoe izbea acum cu o secure lată dedesubtul pătulului cu porumb. Cât îl văzuseră copiii la început, un gând le zburase prin cap, zbârnâind ca o piatră scăpată din praștie. Întorseseră capetele înspăimântați și, în același timp, se uitaseră lung la Gheorghe. Joița se dădu jos de pe prispă și cu glasul sugrumat de spaimă, mișcându-și brațele spre cer, se apropie de el:

— Gheorghe, fugi, fugi!… Fugi, mamă, nu mai sta!

Apoi se întoarse în timp ce băiatul ieșea pe poartă și îl apucă pe Ilie de mână, zgâlțâindu-l:

— Ilie, du-te la el și oprește-l. Roagă-te de el!… Sae, ce vă uitați?

Glasul îi suna gol în mijlocul curții. Băieții nu se mișcau niciunul, se uitau încruntați la tatăl lor cum se oprește aruncând securea și se urcă în pătul. Un timp nu se mai auzi nimic. Soarele albea țarina încremenită pe întinderea curții, și salcâmii îngălbeniți de toamnă se ridicau nemișcați în sus, acoperind înălțimea adâncă a cerului. Câinele se lungise lângă prispă și-și desfăcuse burta la soare. Un pârâit puternic, apoi un trosnet făcu să se

crape acoperișul de șiță al pătulului; un căprior țâșni pe deasupra învârtindu-se în aer ca o sfârlează, apoi căzu în mijlocul curții, gata să lovească pe cei trei băieți. Ilie se feri tăcut, se dădu la o parte și rămase mai departe nemișcat. Joița se apropie iar de el, și fața chinuită i se strângea a plâns:

— Ilie…

— Du-te în casă, mamă, lasă-l să vedem ce face…

După un timp, Ilie se așeză pe prispă și nu se mai uită.

Joița își dădu seama că nimeni nu-l va opri, și o sudoare rece îi înțepeni spinarea. Se dădu jos de pe prispă. Făcu câțiva pași, se învârti. Se întoarse și se sui iar, apoi coborî din nou zăpăcită, și plânsul izbucni cu zgomot, schimonosindu-i fața:

— Ilie, Sae, Ioana… nu-l lăsați!…

Se apropie de ei, îl apucă pe cel mai mare de flanelă și începu să-l tragă, zgâlțâindu-l. Copiii plecau capul, se ridicau, apoi se așezau din nou pe prispă, îngânând:

— Ce vreai, mamă, ce să-i facem noi?

— Ilie, tu ești mai mare…

— Ce să-i fac eu, mamă?…

Femeia își duse mâinile la ochi, le ridică în sus și se apropie șchiopătând de pătul:

— Tudore! Tudore, vai de capul nostru…

Se întoarse iar spre prispă, strigă, plânse, și după un timp, o deznădejde vie îi acoperi fața.

Tudor Gângoe se suise acum peste acoperiș și aruncă cu iuțeală în aer, ca un vânt puternic, bucăți mari de șindrilă și drugi. Un timp se uită prin curte să-l vadă pe Gheorghe și nu-l găsi. Gândul îl înfurie atât de tare, că apucă unul dintre căpriorii ce mai țineau podul pătulului și-l trase cu un geamăt lung, lăsând să curgă grâul în țărână. Praful se ridică în sus, și, după un timp, maldăre de fân și coceni începură să zboare prin curte. Își simțea răul mângâiat de furie ca de o alifie binefăcătoare pusă pe o bubă. Trebuia să sfârșească și cu asta. O săptămână așteptase ca întoarcerea lui Gheorghe să nu-l aducă aici. Până acum, până astăzi de dimineață. Dar după un ceas, când toți l-au văzut azvârlind sulul negru de abá în mijlocul casei, niciunul nu s-a gândit că întoarcerea lui Gheorghe o să-l facă pe Tudor Gângoe să-și iasă din minți.

Trecuse o săptămână; dimineața, acum șapte zile, au auzit oile behăind și îngrămădindu-se la poartă. Joița plecase la biserică. Își aduc aminte cum s-a întâmplat.

— Tudore, du-te și adu abaua de la piuă, acum cât avem bani.

Nimeni nu se mai gândea ce are să spună Gheorghe despre vara pierdută la București. După ce trecuse o săptămână, astăzi-dimineață, Joița întinsese masa, luase laptele de pe foc și-l turnase în strachină.

— Vezi, e o parte din abá pe care am dat-o mai târziu, dacă e gata și aia, ia-o pe toată, Tudore, îi spusese Joița bărbatului ei.

Gheorghe mânca din dimineața de atunci cu pleoapele lăsate peste ochi. Se așeza la masă, punea mâna pe lingură și începea s-o strecoare prin strachina mare din mijlocul mesei. Pe urmă înghițea tăcut, și după fiecare lingură, nodul gâtului îi număra fiecare dumicat până ce întindea lingura înaintea lui; se freca pe mâini de mămăligă și se scula.

Acum câteva ceasuri, Ioana se sculase de la masă și luase din odaie o căldare cu var. Când a ieșit pe poartă, Tudor Gângoe se oprise pe podișcă și se uita la vale, peste drum. Gheorghe și Ilie stăteau pe prispă, rezemați de parmaclâc, și se încălzeau la soare.

— Sae, tu ești mai curat, ești copil, îmbracă-te, mamă, și hai la leturghie.

— E sfânta duminecă Tore… mai veneai și tu la biserică, vorbise Joița după un timp bărbatului ei.

— Ai să te duci tu în rai, și eu în iad. Să fie ăla al dracului care nu s-o duce…

Ioana începuse să măture pe lângă garduri, și Joița plecase spre biserică, fără să mai zică nimica. Tudor Gângoe parcă era o umbră mergând alături cu salcâmii. Ziua era domoală și, spre prânz, lumina soarelui încremeni peste curte ca o apă. Ilie străbătuse curtea cu pași mari și intrase repede în casă, ca și când ar fi căutat ceva. Gheorghe se uită la el câtva timp, se mișcă de lângă parmaclâc și porni încet după el.

Ioana rupea surcele lângă pătul. Încărcă repede brațul, ajunse în tindă și le aruncă pe vatră:

— Gheorghe…

— Ce e, mă?

Ioana deschisese ușa și se uitase înăuntru. Ilie și Gheorghe stăteau întinși pe pat și tăceau.

— Ce e, nene?

— Ce e, mă, ce să fie?

— Cum…

Fata se uită câtva timp peste pat, se întoarse spre fereastră, uitându-se alb, apoi închise ușa și începu să răvășească surcelele în vatră. Afară, poarta de la drum scârțâi și se auzi izbindu-se de stâlp. Tudor Gângoe intră în curte cu un sul mare și negru de abá, ducându-l legănat peste umeri. După el venea încet și șchiopătând Joița, care se întorsese de la biserică.

— Tore, ai adus și pe aia care am dat-o mai târziu?… zise ea în timp ce intrau în tindă.

— Am adus-o, răspunse Tudor, oprindu-se în mijlocul casei.

Un timp, omul o cumpăni în mâini și așteptă. Ilie se uita cu ochii deschiși la el, lungit peste pat, cu mâinile făcute cruce sub ceafă. În celălalt pat stătea Gheorghe. Numaidecât Tudor Gângoe simți cum vâna de la mâna stângă i se mișcă, cum peste cap îl apasă o pânză cenușie și așteptă mai departe cu abaua ridicată deasupra umerilor. Totdeauna când se aducea câte ceva în casă se punea în patul de la fereastră, patul în care se lungise Gheorghe. Tudor îl învălui pe băiat cu privirea din mijlocul casei, ținând mai departe sulul negru de postav peste umeri. Dar Gheorghe ținea pleoapele peste ochi și nu se uitase decât atunci când tatăl lui intrase înăuntru. Ochii omului se mișcară, și pleoapele îi clipiră cu repeziciune. Femeia deschise gura să zică „Gheorghe”, dar tot atunci abaua se ridică în sus și căzu răbufnind greu peste picioarele băiatului.

— Gheorghe, nu pune paie peste foc, zise Joița, tremurând.

Băiatul zvâcni din tot trupul și-și duse mâinile la genunchi.

— Scoal’, mă, în sus, zise Ilie, ridicându-se din pat.

În timpul acesta, Ioana lăsase focul în vatră și intrase înăuntru. După ea veni Sae. Amândoi se opriseră în picioare lângă ușă, așteptând.

— Voi ce așteptați, mă, zise Tudor Gângoe, întorcându-se cu fața schimonosită la ei. Vreți să vedeți cum stau ăștia lungiți în pat și se uită la mine?

Ioana își întinse buzele să râdă. Nu știa de ce intrase. Se uită de vreo câteva ori la ei și ochii îi sclipiră, pe urmă zise:

— Vreau să văd și eu abaua…

Și se duse spre pat și începu să o pipăie încet, fără să ridice ochii.

— Și tu vrei s-o vezi, mă? zise el iar, uitându-se la Sae.

Din duminica trecută și până astăzi, Joița nu-i lăsase să stea singuri. Însă acum simți că nu mai poate face nimic. Se apropie apoi de Gheorghe, dar

ochii bărbatului o făcuseră să rămână nemișcată. Teama începu ușor să o pătrundă, asemeni unui vânt ce suflă încet. Un gând îi trecu prin cap:

— Gheorghe, fugi repede, că a scăpat un cal în grădiniță…

Glasul îi era moale. Ioana și Sae se uitară unul la altul. Gheorghe nu se mișcă din pat. Întoarse doar capul și se uită pe fereastră. Caii erau amândoi legați și mâncau liniștiți în iesle.

— Tu n-auzi, mă, ce spune mă-ta? zise Tudor Gângoe învârtindu-și ochii în cap.

— Sae, du-te de leagă calul, vorbi Gheorghe, fără să se miște.

— N-a scăpat niciun cal, răspunse băiatul.

Tudor Gângoe se uită la el, și băiatul îi înfruntă privirea. Toți voiau să se termine odată cu întoarcerea lui Gheorghe, dar nimeni nu simțea că asta are să se întâmple chiar acum. Femeia simți și căută să-i îndulcească pe oameni. Gheorghe tăcea. Era o nemișcare și o tăcere de cărbuni acoperiți cu cenușe. Singură Joița nu putu să-și dea seama, și glasul ei intră dintr-odată în gândurile învălmășite ale bărbatului ei și în ochii tulburi ai copiilor. Ea vorbi, dar cei doi băieți, Ilie și Gheorghe, făcuți de bărbatul ei cu nevasta dintâi, se uitau la ea fără să o bage în seamă.

— Gheorghe, tu ce stai, mă, înaintea lui? Îl vezi că vine în casă și te uiți la el ca și când tu ai fi ăla care ai ceva de cerut. Ieși afară și vezi-ți de treabă! Ai fost în primăvară la București cu oile, ne-ai lăsat pe noi aicea fără lapte și te-ai întors cu nimic. Ce mai vrei?

Băiatul întoarse ochii și se uită lung la mamă-sa. Ilie își aprinse o țigară și-și mișcă picioarele în pat.

— Ce te uiți, mă, așa? zise Tudor Gângoe.

Gheorghe își întoarse ochii de la mamă-sa și se uită la el:

— Cum mă uit, m’?

— Ce te uiți? Nu e așa?

— O fi, că prea spui.

Joița încremeni, și ochii i se făcură mai mari. Sae și Ioana ridicară capetele de pe abá și se uitau îngroziți la Gheorghe. Nu băgaseră niciunul de seamă că tăcerea lui Gheorghe mocnise o săptămână întreagă și până acum o săptămână nu simțiseră că Ilie și Gheorghe sunt frații lor vitregi. Joița, Sae, Ioana, Tudor Gângoe, până și Ilie, care era mai potolit și mai moale atunci când era vorba de ceva rău, toți simțiseră în dimineața aceea de astă-primăvară, când Gheorghe plecase la București, bucurii mari, luminate de timpul lung ce-l aveau de așteptat, când Gheorghe avea să se întoarcă și

cine știe ce să le aducă. Gheorghe pleca la București și nu era vorba că pentru fiecare el va aduce ceva. Că fiecare se gândea că merită o cămașă frumoasă, o rochie, o pereche de papuci noi și înflorați, o minge cu două culori sau o pereche de bocanci cu ținte pentru iarnă. Gheorghe își cumpărase un brâu roșu și lat și în dimineața aceea se încinsese cu el. Avea un ciomag gros în mână și un bici. „Parcă ai fi cioban, Gheorghe”, i-a zis Ioana, plină de bucurie.

Tudor Gângoe a deschis poarta, și atunci au ieșit cu toții din casă și s-au strâns lângă el. Gheorghe pleca la București să facă bani. Nu era vorba de asta. Tot ce cunoșteau ei, după atâtea luni cât avea să stea acolo, el trebuia să le aducă. Dar nu se gândea niciunul la ele, pentru că erau fleacuri. Gheorghe trebuia să se întoarcă cu altceva pentru ei. Nu știa niciunul ce anume. Ceva frumos, tulbure, ce nu mai văzuseră ei niciodată. „Dar ce sunt? a răspuns el, nu sunt cioban, acuma?”.

„Păi ești” a îngânat Ioana cu glasul topit de bucurie.

Se uitau toți la el, și o lumină moale, plină de necunoscut, începuse să-i învăluie. Gheorghe strânsese ciomagul într-o mână și cu cealaltă, în care ținea biciul, atingea oile, pregătindu-se de plecare. Aveau patruzeci de oi, toate cu miei, cu lapte mult. La București, oamenii nu au nimic și dau bani pentru tot ce le trebuie.

— Vezi, Gheorghe, i-a zis Tudor Gângoe. Trei luni de zile…

Atunci, toți îl văzuseră departe, înconjurat de oameni străini. Gheorghe, în mijlocul lor, lua bani de la fiecare și-i băga la chimir. Timpul li se părea nemăsurat. Sae se uită la el pierdut, îngânând:

— Gheorghe, unde o să ții banii?

— În chimir, răspunse el, mergând spre poartă.

Când a ieșit în drum, l-au petrecut buluc la poartă. Tudor Gângoe se gândise să-i mai spună ceva. Să bage de seamă să nu-l înșele tovarășul sau să piardă vreo oaie. Se gândea la plata locului, la chirie, la multe lucruri, dar nici el nu știa cum este acolo. Locurile și oamenii unde trebuia să stea el toată vara erau îngrămădite și, ca niște gângănii nenumărate, tulburi, se mișcau în fața lui acoperite de ceață și fum.

— Vezi, Gheorghe… îi spuse el iar, când băiatul începuse să se depărteze.

Apoi tăcuse și lăsase capul în jos, intrând încet în curte. Joița și Ilie se urniseră spre poartă. Oile porniseră încet și, după câțiva pași, un nor de praf a început să se ridice printre salcâmi. Ioana și Sae rămăseseră nemișcați lângă podișcă, uitându-se lung în urma lui.

— Gheorghe, i-a strigat fata, abia îngânând.
— Ce e, mă?
— Să-mi iai și mie!…
După o lună de zile, Tudor Gângoe le spusese la toți. Era într-o duminică. După ce mâncară, el își aprinse o țigare:
— Joițo, mă întâlnii adineauri cu Bâzdoveică și mă întrebă iar: că ce fac cu pogonul ăla din Braniște? Vă întreb pe toți, că sunteți aicea. Eu zic să-l vindem, că nu avem ce face. N-avem o cămașe pe noi. Mai mă gândesc și la Zamfir. A îmbătrânit și mi-e să nu ne lase pe brazdă. Îl vindem și cumpărăm altul. Și când vine Gheorghe de la București, ne cumpărăm alt pogon. Ce zici, Ilie?… Mă, Ilie, de ce taci din gură? Tu te gândești că ai să iai pe-a lui Voicu și să-ți dau ție pogonul, că sunteți alături… dar trebuie să-ți mai dau un pogon. Și atunci?! Dacă vine Gheorghe de la București!… Lasă că am eu grije de tine!
— Tată, să nu rămânem fără pogon…
— Mă, Ilie, păi vine Gheorghe de la București, n-auzi?
— Eu nu zic nimic… da' eu știu că dacă te apuci într-o casă și începi de deznozi un nod, nu e greu să-l înnozi la loc, dar…
— Adică tu ce zici, că dacă vând calul și nu-l cumpăr numaidecât, sau pogonul…
— Pogonul! Păi pogonul!… Ai să mi-l cumperi iar? Și cal, și noi, că n-avem o cămașă, și pogon, și cine mai știe…
— Ilie, zise Joița, vezi cu ce umblu eu? Mi s-a făcut fusta asta numai jurăbii. Lasă… Că dacă vine Gheorghe de la București…
Ilie a tăcut din gură, și Tudor Gângoe a plecat chiar atunci să-i vândă pogonul lui Bâzdoveică. Peste câteva zile a ieșit la plug, și Tudor Gângoe se gândea să vândă calul duminica viitoare la obor. În ziua aceea se răzgândi. Zamfir trăgea, și araseră aproape jumătate din locuri. „Nu-l mai vând, se gândi Tudor Gângoe. Acuma, aproape că au trecut muncile, și nu mai are preț. La toamnă, până atunci, în timpul verii, o să se mai îndrepte, și pe urmă, tot atunci, vine și Gheorghe…”
După treierat, Tudor Gângoe se gândi să facă un pătul. Banii ce-i mai rămăseseră îi băgă în drugi și șiță pentru acoperiș. Începu să lucreze la el, și într-o zi, când era gata să-l termine, îl auzi pe Ilie:
— Măi tată, de ce nu-i faci și un fânar? Mai cumpără stinghii și drugi și fă și fânar, deasupra…

— Da, mă, trebuie să fac și un fânar… Mă duc pe la Albei, că nu-mi ajung banii, să-mi dea niște bani. Ilie, eu zic să înnoiesc și acoperișul casei… Dacă vine Gheorghe de la București, aranjez eu cu Albei.

Au dezvelit casa și, aproape tot timpul verii, au lucrat amândoi la fânar. Era într-o dimineață, după sărbătoarea târgului de toamnă, când se pomeniseră cu Bâzdoveică intrând în curte:

— Pațanghele, am fost la București. Știi, după ce am cumpărat pogonul de la tine, m-am dus la băiatul meu să-i spui… Știi, ai lui erau banii… Mă, am fost și pe la Gheorghe.

— Ei, ce vorbești?

— E bine, mă!

Ioana, Sae, Joița, când îl auziseră, se strânseseră grămadă pe lângă el. Tudor Gângoe și Ilie începură să se deie jos după acoperișul casei.

— Spune, Bâzdoveică! zise Tudor Gângoe.

— Mă, Pațanghele, m-am întâlnit cu el pe drum. Era cu gălețile goale. „Ce faci, mă, Gheorghe, îi zic, noroc, tată, cum merge?” „Nene, bine de tot, hai colea să bem o țuică,” îmi zice el, și intrarăm într-o cârciumă. Îl văz că lasă gălețile jos și, știți așa, fără prea multă vorbă, se apropie de tejgheaua cârciumarului, trage geamul ăla de deasupra, și-l văz că ia două oauă, care erau gata fierte și curățate, și începe să le înghită. Pe urmă mai ia două și-mi întinde și mie două. „Ia, nene”, zise, și pe urmă tare cârciumarului: „O jumate drojdie aicea la noi”. Pațanghele, mai știi tu pe Vasca, fata aia a lui Simion Brutaru, care era aici, în sat, acum vreo câțiva ani? Ei, o văz că vine la masa noastră, ia un scaun și se așază lângă noi. Pe urmă se uită la Gheorghe, râzând, și o auz că cere și ea un păhărel. Gheorghe râdea și el și nu zicea nimica. Ce să-ți mai spui? Am băut acolo, și eu am vrut să plec. El, nu. Că să mai stau și să merg cu el la stână, să dorm la el. „Gheorghe, eu mă duc la tren, că vreau să plec acasă”… „Nu, stai să mergi cu mine la stână, mai stai o zi, că n-ai nicio treabă…” Am rămas, am mâncat acolo în cârciumă, și când să plecăm, Gheorghe desface chimirul să plătească. Numai mii, Pațanghele… Avea chimirul plin! Am ieșit să mergem. Vasca i-a pus mâna după gât, și nu știu ce-i spunea, că râdea a dracului, de răsuna cârciuma. Gheorghe, e bine, să știi… Dimineața se scoală, mulge oile, pune jumătate din lapte la cheag și pe urmă dă drumul la oi și pleacă în oraș! Ei fac cu rândul. Într-o zi le mulge unul, într-o zi altul. Chirie pentru loc… nimica toată. Zicea că o să vă scrie. Nu v-a scris?

— Nu, răspunse Tudor Gângoe, răgușit.

— O duce bine, Gheorghe. Tu ce mai faci?

— M-apucasem de casa asta… Bâzdoveică, nu ți-a spus, mă, când vine?

— Mă, eu am adormit, știi, am vorbit nițel cu el și m-am culcat. I-am spus și eu… Am vorbit cu el mai mult, o să-ți spui eu mai multe. Vin într-o zi pe la mine, să stăm de vorbă.

Bâzdoveică se mișcă spre poartă! Ioana și Sae rămăseseră cu ochii deschiși, uitându-se pierduți în gura omului. Joița stătea nemișcată și asculta. Toți ascultau fără să scoată o vorbă.

— Hai Ilie, sus pe acoperiș! zise Tudor Gângoe.

Din dimineața aceea se gândeau că e toamnă și că trebuie să vie. Se apropia culesul porumbului. Soarele începuse să se îndepărteze, și diminețile începeau să fie din ce în ce mai friguroase. Ziua era cald, dar vântul, care umfla răcoare în zilele de vară prin coroanele negre ale salcâmilor, zbura acum, în vârtejuri înalte, crăci uscate și pâlcuri îngălbenite de frunze.

Niciunul nu știa câte luni trecuseră. Dimineața plecării lui Gheorghe se pierdea în urmă, dar nu uitaseră niciunul timpul când îl petrecuseră la plecare. Lui Sae și Ioanei, când au auzit ce spune Bâzdoveică, începuse să le bată inima ca atunci primăvara. Gheorghe umbla în învălmășala și fumul de acolo și vedea tot. Avea bani mulți în chimir și, când s-o întoarce, o să le cumpere… Acolo sunt mii de târguri, care nu țin o singură zi. În fiecare zi e târg, și oamenii cumpără orice. Scot banii din buzunar și i-i dau lui Gheorghe în fiecare zi. Când intră în casele oamenilor, trebuie să se urce în sus. Ei nu se duc la șanț sau în poiană. Au apă în perete și, când au nevoie să se ducă la șanț, intră alături, în altă odaie. Dedesubtul caselor au o sobă mare, unde stă un om și face focul pentru toată lumea. Gheorghe are un sac încărcat și începe să vie spre casă… Ostenește. Strânge sacul mai bine, pleacă iar. Acum e pe drum…

— Pe unde o fi ajuns? întreba Ioana în fiecare dimineață.

— Trebuie să fie în pădurea aia mare, răspundea Sae. S-a oprit să pască oile, să se mai odihnească.

Vara trecuse fără să-l aștepte. A fost acum două săptămâni, dimineața, când a căzut bruma. Tudor Gângoe s-a sculat în capul oaselor și a spus încet, proptindu-se cu cotul în căpătâiul înflorat de lână. Stătea tăcut în așternut și fuma:

— Sae, du-te în fânar și scoală-l pe nen-tu Ilie, că astăzi mergem să culegem strugurii. Pune caii la căruță. Săptămâna asta trebuie să vie și

Gheorghe de la București, a mai zis el după câtva timp, aruncând țigarea în mijlocul curții.

Ioana a tras hârdăul și putina și le-a opărit cu apă fiartă. Ilie înhăma caii, iar Joița făcea mâncare. Când a fost gata, Tudor Gângoe a deschis poarta, s-au suit toți în căruță și au plecat la vie. Era o dimineață friguroasă, și Sae uitase să-și ia călțunii de abá. Când s-au dat jos, a început să țipe:

— Mamă, păi degeră…

— Păi degeră… zise Tudor Gângoe încet, uitându-se lung și tăcut peste întinderea nesfârșită a câmpiei.

Făcu câțiva pași și se opri nemișcat.

— Pică carne, Sae! Nu te uitași? îngână el fără să se întoarcă. Cât ieșirăm din sat, încoace pe drum, eu văzui numai carne picată. Când ți-oi da acum câteva bice, nu te mai prind cât e întinderea asta de mare…

Tudor Gângoe o luă încet prin vie, cu capul în jos, mișcându-și rar picioarele și oprindu-se din când în când. Ceilalți apucară hârdăul și-l traseră la capul locului. Joița rupse rafia ce lega o viță de lângă drum, se aplecă la rădăcina ei și începu să culeagă struguri. Tudor Gângoe mergea mai departe, ca o umbră înceată, și după un timp se pierdu în fumul dimineții și nu se mai văzu.

— Sae, dă-te, mă, jos, zise Joița. Uite, culegeți și voi struguri din ăștia și nu-i amestecați. Puneți-i deoparte, să guste și Gheorghe, că ați văzut, tat-ăsta al vostru îi stoarce pe toți…

Au început să culeagă, și soarele se urca peste cer. Ioana și Sae se mutau de la un cuib la altul fără să vorbească. Amândoi, când găseau câte un strugure mai mare și cu boabele mai umflate și mai înghesuite, îl rupeau încet și nu-l amestecau cu ceilalți. Ioana făcuse o grămăjoară de iarbă și-o acoperise cu foi de floarea-soarelui, să n-o vadă Tudor Gângoe. Se gândeau cum o să intre Gheorghe pe poartă cu un sac la spinare, plin… Oile intră în curte liniștite, cu lâna pe ele, albe și frumoase, și cu mieii mari. Gheorghe închide poarta și vine vesel spre prispă. Pune ciomagul alături la locul lui, lângă stâlp, ridică sacul din spinare, îl pune pe prispă, pe urmă se așază și începe să-l desfacă la gură, să-i rupă sfoara. Din tindă, Joița lasă căldarea pe foc și vine și ea. Tudor Gângoe e în grădină. Greblează cocenii risipiți, strânge glugile la vârf, pe urmă se dă jos după scară și vine mai târziu. „Așa e taicul” gândește Sae. „Hai mai repede!” zice Ioana. „Ce e, mă, blendărăilor!” răspunde el. Și ei, toți, știu că Tudor Gângoe zice așa când se bucură, când îi pare bine. Glumește și le dă câte o palmă peste vârful

capului: „Păzea d-aici, dă-te la o part' d-aci!”, zice el, chiar dacă n-are nevoie să stea în locul tău. Pe urmă, Gheorghe desface sacul și începe să scoată dinlăuntru. Tudor Gângoe nu se uită, stă pe prispă alături și tace. Sae ia ce-i dă Gheorghe și sare după prispă în mijlocul curții. Țipă. Se învârtește mereu și saltă când într-un picior, când, din tot trupul. Îl apucă pe Tudor Gângoe de umeri și-i vâră în ochi ce i-a dat Gheorghe. „Taicule, ia uite!”… El se uită câtva timp la el: „Ce e, mă blendărăule?” „Ia uite”… „Păzea d-aici, dă-te la o parte d-aici!” Gheorghe nu râde, e mai mare și știe ce face. El e ca Tudor Gângoe. Bagă mâna în sac și mai scoate. Îi dă Joiții ceva și Ioanei. Ioana se uită și, de bucurie, râde ca proasta. Apoi, Gheorghe vorbește mult timp cu Tudor Gângoe și cu Ilie…

Soarele pripește peste vie, și în aer parcă fâșâie o grămadă uriașă și nevăzută de frunze uscate.

— Sae, îți mai degeră? zise Joița, ridicându-se de lângă un cuib…

— Nu. Mamă, Ioana râde singură. Ce te râzi, mă, că proasta? răspunse el de sub o viță.

Ca niciodată după culesul viei, Tudor Gângoe[1] n-a stors struguri cu sulul de la războiul de țesut. S-a dus la Călin Dogaru și a luat linul.

— Duminică trebuie să vie Gheorghe de la București. Căline, i-a zis el. Cum vrei? Ori îți dau vin, ori îți plătesc.

— Pațanghele, vin am și eu, i-a răspuns Călin Dogaru.

— Păi d-aia… Duminecă vine băiatu' și-ți dau gologanii.

Joița cu Sae și cu Ioana au umplut pe furiș o oală cu must, pe care l-au tăiat să nu fiarbă.

— Să guste și Gheorghe, că p-acolo n-o fi, a zis Joița încet.

II

Duminica ce veni, dimineața, Tudor Gângoe se sculă posomorât, ieși pe poartă și se opri câtva timp pe stănoaga podiștei. Era răcoare, și bruma căzută peste pământ, iarba șanțurilor și țărâna albă și măruntă de pe șosea încremeniseră, înghețate ca de ger. Se gândea că astăzi trebuie să vie Gheorghe. Era devreme, și nu putu să aștepte. Își răsuci o țigare, se sculă și apoi o luă încet pe lângă garduri.

— Unde s-o fi dus tat-tău, Ilie? întrebă Joița, ieșind pe prispă.

Cerul era acoperit de nori mărunți și albi, iar soarele abia răsărise, luminând cu raze lungi și roșii acoperișurile caselor și curților înălbite de brumă; câțiva nori se întâlniră izvorând din fund, și ziua se opri învălită într-o lumină cenușie și plină de umezeală. Apoi, cerul se lăsă încet peste câmpie ca o umbrelă uriașă, fâșâind apăsătoare, îndepărtată și nevăzută, adunată de la margini ca într-o plasă dedesubtul căreia se zbat neliniștite sumedenie de gângănii. Un timp se făcu întuneric. Salcâmii rămaseră nemișcați, pierduți în adâncurile apăsătoare ale negurii. Cerul se ridică iarăși, și lumina se revărsă un timp mai vie decât la începutul zilei. Șoseaua și acoperișurile se luminară, gardurile negre rânjiră ca niște colți înfricoșători, roși de putreziciune, și acum, cerul respiră adânc, asemeni unui fâlfâit întins de aripi, ce și-ar fi tras răsuflarea. Unda dealurilor ce opreau săritura câmpiei peste sat se pierdu numaidecât, înghițită de întuneric, și cerul se întinse și se rupse în valuri cenușii, înghițind depărtarea vederii. O cioară zbură intrând deasupra satului și începu să înoate peste case cu un fâlfâit greu și negru din aripi. O puzderie de ciori o urmară numaidecât, la început pierdute în fundul câmpiei; de peste câmp, din depărtare, intrară pe sub nori, cu țipete ascuțite din mii de ciocuri, zgâriind caierii liniștiți ai negurii. Când năvăliră peste sat, se păru că pustiul din țipetele lor și pâlcurile numeroase și înghesuite ce se ciocneau de-a valma crăonind vor împrăștia norii și vor începe a smulge cu furie salcâmii din rădăcinile lor, acoperișurile caselor și gardurile fumurii de primprejurul curților. Împânziră satul și se lăsară peste coșuri. Altele se îngrămădiră prin cuibare ori prin casele părăsite și prin cuiburile cu porumbei. Gârâitul lor ascuțit umplu aerul, și mult timp, viața parcă pierise din sat după ce zburară mai departe.

Din grădina lui Tudor Gângoe se auzi deodată un țipăt pătrunzător. Una din ciori fâlfâi câtva timp deasupra curții și se lăsă repede peste vârful înalt al fânarului. Aici gârâi de trei ori, bătu din aripi și zbură.

— Nu vine Gheorghe azi, zise Joița, scuturând o pătură de parmaclâcul casei.

Dar nu o auzi nimeni, fiindcă vorbise încet. Totdeauna Ioana și Sae, și chiar Ilie și Tudor Gângoe râdeau de ea când a auzeau vorbind despre gârâitul ciorilor.

Spre prânz, cerul se lumină. După ce mâncară, Tudor Gângoe și Ilie intrară în casă și se întinseră în pat. Gheorghe nu veni, și Sae scoase caii din

grajd.

— Eu mă duc cu a lui Teican, mamă, spuse el, mă duc să mai încur[2] nițel caii. Poate prind vreun iepure, că văz că Gheorghe nu vine azi.

Spre seară, Ioana se îmbrăcă și se duse la horă. Ziua era caldă, iar soarele cobora încet printre garduri, galben și sclipind în lumini moleșite.

— Tore, spuse Joița către Tudor Gângoe, te cheamă Iangă la poartă.

— Spune-i că viu eu la el, răspunse el, mormăind. Dorm… lasă-mă în pace… Păzea de-aici!…

Joița ieși și o luă încet spre un pâlc de muieri adunate la soare pe marginea unui șanț.

Începuse să însereze, și lumea se scurgea în grupuri spre casă. Muierile întoarseră deodată capul, și încă din depărtarea șoselii, pâlcurile de fete și băieți se fereau în lături, sărind cu țipete de râs peste șanțuri. Un cârd de oi, înghesuit pe drumul strâmt, mătura țărâna, ridicând în sus trâmbe înecăcioase de praf.

— Ce-o fi și cu ăsta de-a venit așa devreme cu oile? întrebă o muiere.

Cârdul se apropia de casa lui Tudor Gângoe. Când ajunse în dreptul salcâmilor, Joița se ridică numaidecât, și obrajii i se înroșiră ca focul.

— Asta e Gheorghe, aproape țipă ea și ieși dintre muieri, alergând șchiopătând spre poartă.

— Tore, scoal’ în sus! zise și intră înăuntru spre Tudor Gângoe. Scoal’, mă, în sus, a venit Gheorghe.

Începu să-l zgâlțâie trăgându-l de pantaloni. Omul se morfoli în pat, tușind înfundat, și izbi cu mâna de marginea patului.

— Ce e, fa? Păzea de-aici!… Dă-te la o part’ d-aici!…

— Scoal’, mă, c-a venit Gheorghe cu oile! Ilie, scoal’ și tu în sus.

— Ce e, fa? Unde e?

În timpul acesta, pe poarta mică de la drum începu să se îngrămădească, izbindu-se de stâlpi, cârdul de oi ce venise pe șosea. Tudor Gângoe ieși pe prispă și se răzimă alene de stâlp. Căsca rar și mulțumit, crăcănându-se pe picioare. Joița și Ilie se dădură jos după prispă și se uitau spre poartă. Cârdul îngrămădit intra pe poartă, trăgându-se ca un fir subțire, iar în drum, Gheorghe și cu celălalt cioban – se uitau tăcuți, urmărind alegerea oilor. După un timp, Gheorghe vorbi ceva încet cu celălalt și se despărți. Intră pe poartă, o închise tot așa de încet și veni spre prispă. La capătul prispei se opri, răzimă liniștit ciomagul de gard și, ca și când n-ar fi avut nimic de spus, ca după o despărțire de câteva zile, rămase nemișcat, fără să aștepte

sau să spună ceva. Nu era nimic, dar Joița simți un junghi ușor zvâcnindu-i în capul pieptului. Tudor Gângoe strânse picioarele, se opri din căscat, și peste față îi trecu o umbră ca o fulgerare. Ilie tăcea. Când Gheorghe făcu câțiva pași moi și se așeză liniștit pe prispă, Joița se duse șchiopătând spre el. Tudor Gângoe și Ilie se apropiară și ei tot așa de încet.

— Gheorghe, zise Joița și tăcu. Apoi iar: Gheorghe!…

Băiatul ridică ochii și se uită la toți la fel cum venise pe prispă și se așezase: fără să aibă ceva de spus sau de întrebat, liniștit și împăcat. Tudor Gângoe îi prinse privirea ca într-o licărire și întoarse în același timp, cu repeziciune, capul. O umbră, pe care o învățase s-o prindă în ochii copiilor lui, o găsi licărind în fundul privirii limpezi și liniștite a lui Gheorghe. Joița și Ilie nu înțelegeau nimic, dar cunoșteau zvâcnitura capului lui Tudor Gângoe și se uitară nedumeriți și apăsați de neînțelegere când la băiat, când la el.

— Ce-ai făcut, Gheorghe, cum ai dus-o? zise Joița, și toți simțiră că glasul ei nu se atinge de niciunul și nu înseamnă nimic: nici vorba ei de acuma și nici de mai târziu, și nici răspunsul limpede și liniștit al lui Gheorghe.

— Bine, cum s-o duc?!…

Tudor își plimbă ochii peste toți, mișcându-i în găurile adânci ale frunții cu o iuțeală care îi neliniștii.

— Cum? zise el. Adică cum?

— Bine, răspunse Gheorghe din nou, moale și fără nimic în glas.

Tudor Gângoe făcu câțiva pași și, după ce se opri liniștit la fel cum făcuse Gheorghe, o luă încet spre poarta de la drum. Mergea ca totdeauna și parcă nu vedea oile ce veniseră azi, după aproape jumătate de an. Ilie și Joița rămaseră pe prispă lângă Gheorghe și tăceau. Când Tudor Gângoe deschise poarta de la drum și o luă pe lângă garduri, Joița se mișcă neștiind ce să mai facă; se mai uită de vreo câteva ori la Gheorghe și pe urmă îl întrebă:

— Gheorghe, ai mâncat ceva? Să-ți dau ceva de mâncare, ți-o fi foame?

Gheorghe nu răspunse nimic, și Joița intră în tindă, lăsându-i pe cei doi băieți singuri. La început, Ilie îl întrebă ceva, și acesta răspunse încet câteva vorbe. După un timp, Ilie iar îl întrebă ceva, și Gheorghe răspunse tot încet, dar mai lung și cu mai multe vorbe. O clipă se opri, apoi începu din nou și, atunci când sfârși, întrebă ceva scurt. Ilie răspunse numaidecât, aproape repede, și Gheorghe ridică puțin glasul, vorbind mai repede. Vorbi mai mult și…[3] Fără să aștepte răspunsul, o luară de la început cu glasul încet; tușea,

ca și când de mult timp s-ar fi dezvățat să vorbească, și glasu-i se întindea și se pierdea, oprindu-se departe, ca un mers abia simțit de căruță. După un timp, Gheorghe se opri și se sculă după prispă. Intră în tindă, unde rămase puțin mirat, și se uită moale spre ușile celor două odăi ale casei, apoi deschise ușa și se întinse pe pat.

— Gheorghe, stai să mănânci ceva, îi zise Joița.

— Zice că-i ostenit și nu-i e foame, răspunse Ilie, care se ridicase și el și se așezase pe un scăunel lângă tindă.

Începuse să se întunericească, și Joița aprinse lampa. După un timp veni și Sae. Când văzu, începu să țipe:

— Aăăăă, Gheorghe, a venit Gheorghe.

Tot atunci intră și Ioana pe poartă. Câtva timp îl ascultă pe băiat, apoi obrajii i se îmbujorară și se opri prostită de bucurie lângă stâlpul porții. Pe geam se vedea lumina mică a lămpii, și focul din vatră ieșea prin tindă, tăind cu o fâșie roșie întunericul ce se lăsase peste case.

— Aăăăă, unde e Gheorghe? țipă Sae, aruncându-se cu iuțeală peste prispă drept în mijlocul tindei.

— Unde e, întrebă și Ioana cu un glas moale și pierdut.

— Hai Sae, tăceți din gură! Doarme! Lăsați-l în pace, să doarmă!…

Băieții se uitară la ea, și văzură pe Ilie tăcut. Deodată se înmuiară. Stătură câtva timp ca trăsniți, pe urmă, Sae strigă iar:

— Gheorghe!

Intră în casă și se opri lângă pat. Ioana veni după el. Gheorghe adormise cu burta întinsă de-a lungul patului și sforăia. Cei doi se uitară câtva timp la el și se dezmeticiră parcă. Sae se uită pe pat, se aplecă peste el și săltă pătura, să vadă dacă nu e ceva dedesubt. Se întoarse repede, și ochii îi umblară înfrigurați peste mașina de cusut, peste patul celălalt și se opriră pe vârful sobei. Când ieșiră în tindă, Ioana se lăsă pe prag, întinzându-și tristă mâinile în poală. Ilie tăcea mai departe, iar Joița vâra încet paie sub pirostrii.

— Mamă, suflă Sae, n-a adus nimic…

Femeia lăsă capul în jos. Glasul copilului o topi. Răspunse abia șoptit, încercând să-și stăpânească apa amară ce-i năvălise în gât:

— Mamă, Sae… Lasă, maică!…

Deodată o podidiră lacrimile și se aplecă mai mult peste vatră, umflând flacăra mare a focului. Se șterse, târziu, ca din întâmplare, fără să mai spună vreo vorbă.

III

Acum își aduc aminte de săptămâna când au cules strugurii. „Ăsta-i nebun”, îi trecu numaidecât prin minte Joiței, uitându-se la el cum stă nemișcat. Din duminica întoarcerii și până acum, astăzi-dimineață, a trecut o săptămână întreagă, și Gheorghe, la fel ca și în seara când a intrat pe poartă, n-a vorbit nimic. Se uita liniștit la fiecare, și pe față nu i se mișca nicio cută. Ca și când ieri ar fi fost la câmp cu oile și ar fi mas peste noapte acolo. Iar a doua zi, pe seară, s-ar fi întors. Senin, se așeza la masă cu pleoapele lăsate peste ochi, punea mâna pe lingură și începea s-o strecoare prin strachina mare din mijlocul mesei. Pe urmă înghițea tăcut, și nodul gâtului i se urca și se lăsa numărându-i fiecare înghițitură. Dar când Tudor Gângoe se uita la el, mâna i se mișca mai încet și fălcile se opreau din mestecat. Atunci ridica pleoapele, și toți întorceau capetele și-i vedeau luminile ochilor ca niște ape încremenite, primind crucea dreaptă dintre sprâncenele lui Tudor Gângoe. Gheorghe se uita puțin la el, apoi își întorcea cu blândețe privirea prin ușa deschisă a tindei, afară, spre vârfurile salcâmilor. Sae și Ioana nu-l mai întrebaseră nimic. Nici el pe ei. Se uita la fiecare, la fel ca și înainte de a pleca. Într-o zi, Joița căută să vorbească și să-l întrebe ce a făcut, dar se opri de frica lui Tudor Gângoe. Gheorghe și Ilie nu erau ai ei, Tudor îi făcuse cu nevastă dintâi. Nu s-ar fi putut stăpâni și s-ar fi certat. În fiecare zi aștepta ca lucrurile să se sfârșească. Gheorghe nu zicea nimic, își întorcea cu blândețe ochii în altă parte, dar în fiecare zi, Tudor Gângoe văzu mărindu-se și licărind mai nestăpânit o umbră grea și întunecoasă în fundul ochilor limpezi și liniștiți ai lui Gheorghe. Astăzi de dimineață, Joița se deșteptă mai devreme. Avusese un vis chinuit și se trezise lac de sudoare. Nu știa ce visase, dar o stăpânea, ca o spaimă de moarte, un bulbon uriaș unde se făcea că cineva vrea s-o arunce și s-o înghită. Întâi se rupseseră toate podurile satului, și apa năvălise cu furie. Casele începuseră să pârâie și să se dărâme, un vânt grozav umfla valurile și întindea cu mânie crestele salcâmilor, îngenunchindu-i în vâltoarea apei. Pe urmă, parcă totul se spălase, casele parcă nu mai erau, se făcea o poiană neagră în mijlocul căreia un bulbon se urca urlând în sus și fierbând a sânge negru amestecat cu păcură și cu o putoare de miasme otrăvite. Zicea că e locul muierilor măritate a doua oară: cu copii, cu casă de-a doua oară. Când

se trezi, se făcuse dimineață, și toți dormeau. În mijlocul casei, frunzele mărului din fața ferestrei se jucau ciudat, sclipind și îmbucându-se sub razele galbene ale soarelui. Se șterse pe frunte de sudoare și se ridică în capul oaselor; sări din pat, răsuflând, și încercă să-și adune puterile, zicându-și că n-are să se întâmple nimic, nu trebuie, oricum ar fi, sunt tot frați, și totul trebuie să se piardă.

Pe la prânz îi aminti lui Tudor Gângoe de abá și plecă la biserică. Puterile însă o lăsară atunci când bărbatul, întors cu abaua, aruncă maldărul negru, fulgerând, peste picioarele lui Gheorghe. Sae și Ioana stăteau încremeniți și se uitau fără să zică ceva, așteptând.

— Ieșiți afară! urlă deodată Tudor Gângoe, învârtindu-și cu o iuțeală turbure ochii adânciți în fundul capului.

Dar nimeni nu se mișcă, îngroziți parcă de glasul lui.

Deodată, ochii lui Gheorghe, blânzi și liniștiți până acum, începuseră a se mișca și se întunecară. Își trase picioarele mai bine, se săltă în cot și se înfipse în căpătâi.

— Săr-i-ți-ar ochii! urlă Tudor Gângoe. O fi, că prea spui, spui tu?

Gheorghe se mișcă și se frământă, făcând să fâșâie și să trosnească paiele și foile de porumb cu care era umplut căpătâiul.

— De ce să-mi sară ochii, mă?

Un val de furie începu să li se urce în gât lui Sae și Ioanei, și Joiței. Tudor Gângoe se uită la băiat și în clipa aceea nu simți răspunsul greu și nemaiauzit al lui Gheorghe. Ochii acestuia, umbriți, întunecoși, i se păru că îl învăluie, ca o judecată a neamului lui, sângele mamă-si. „Eu sunt băiatul tău, și Ilie la fel. Te-ai însurat iar și ai încă doi copii. Noi… Eu și Ilie…”

— Să-i dea una!… șopti Ioana răgușită de furie.

Dar n-o auzi nimeni.

Tudor Gângoe izbi cu pumnul, spintecând aerul în sus pe lângă fața lui Gheorghe, și urlă iar, simțind valul de întuneric adânc și nedeslușit din ochii băiatului cum îl împresoară și-i omoară puterile:

— Săr-i-ți-ar ochii!…

Gheorghe nu se clinti. Văzu doar fulgerarea neagră a pumnului cum zboară ca un arc pe lângă fața lui. Nici nu clipi, numai fălcile i se mișcară, ca un scrâșnet învechit de lemne tari.

În casă se făcu deodată întuneric, și ferestrele albite de soare parcă se lăsară în jos, înghițite de zidurile casei… Joița începu să tremure. Se uită la Ilie și îl văzu tăcut, cu fața umbrită în colțul patului. Altă dată sărea între ea

și Tudor Gângoe sau când acesta ori chiar ea se apucau să-l bată pe Sae ori pe Ioana.

— Tore, îngână ea, tremurând din tot trupul. Nu-i lucru curat. E sfânta duminică… Ilie!

Nimeni nu se uită la ea. Se întoarse la Sae și Ioana, care erau copiii ei, dar fata stătea cu ochii înțepeniți și cu fruntea încrețită, uitându-se cu mânie la Gheorghe.

— Ochii să-ți sară… luminele lor…

Tudor Gângoe stătea în picioare, cu fața întunecată, încercând să se potolească, uitându-se spre fereastră, spre dealul ce oprea săritura câmpiei lângă sat și strângând mereu în pumni gâtul mașinii de cusut în care se proptise.

— O moarte să ne lovească pe toți… mâine dimineață să nu ne mai sculăm niciunul… câinii să ne mănânce… sau viermii neadormiți!

Joița amuți, și un val de fum simți cum îi întunecă ochii și se lăsă pe pat. În glasul bărbatului, ea singură cunoscu o sfâșiere și o otravă de moarte. Începu să plângă, dar nici acum n-o băgă nimeni în seamă. Gheorghe stătea neclintit și pe fața strânsă și turbure nu i se mișca nicio cută.

— N-o să ne lovească nicio moarte! zise el deodată, cu glasul încet, dar ridicat și clocotind sub o frământare abia stăpânită.

— O moarte, răspunse numaidecât Tudor Gângoe cu toată puterea glasului. O moarte să ne umfle pe toți până mâine dimineață… Gușterul!… Gușterul să ne mănânce!…

Gheorghe deodată parcă crescu. Joița se opri numaidecât din plâns, iar Sae și Ioana, din furie, simțiră cum o frică grozavă cade peste ei ca o ploaie. Gheorghe avea aproape nouăsprezece ani și până acum îl știau ascultător și tăcut. Acum, nimeni nu-l mai cunoștea. Poate Tudor Gângoe așteptase această vreme fără să le spuie. Joița înțelese dintr-odată ceea ce la început, când Ioana și Sae erau mici, i se părea că e un păcat al bărbatului ei. Când începuse Ilie să fumeze, Tudor Gângoe s-a supărat. Întâi l-a pălmuit și i-a spus că dacă-l mai prinde îl snopește în bătaie. Pe el, ca și pe Gheorghe. Dar își aduce aminte. Nu știe cum însă, într-o zi i-a văzut pe amândoi, pe Tudor și pe Ilie, în căruță, când veneau de la arat, fumând. N-a mai zis nimic. Peste un an, era într-o iarnă. Într-o dimineață auzi afară niște țipete. Când s-a uitat pe fereastră, a văzut în mijlocul bătăturii, în zăpadă, pe Tudor Gângoe, cu un ciomag în mână, cum îl bătea pe Gheorghe. Îl lovea fără să se uite, peste cap, peste față, iar el țipa ca în gură de șarpe. Își aduce aminte

vorbele lui. A ieșit afară să-l oprească. Tudor Gângoe s-a răstit la ea, spunându-i să intre în casă, dar nu l-a ascultat, ci încercat să-l oprească. Atunci, el a îmbrâncit-o și i-a croit una peste spinare. „Ăsta, mă, ăsta? Spumega el. Ăsta? Ăsta, mă?… P-ăsta n-ai să-l mai cunoști, ascultă tu ce spun eu… i-am spus să nu mai fumeze!…”

Acum înțelege. Joița se întoarse îngrozită la Sae și la Ioana.

— Ieșiți afară nu mai stați aici…

— Taci, maică, din gură, zise Ioana încet și hotărât.

Văzură un om posomorât, ridicându-se din pat cu putere. Nu mai era Gheorghe. Nu-l mai cunoștea nimeni. Copiii rămaseră și mai nemișcați, dar pe fața fetei se întinse neputincios o îndârjire cruntă.

Gheorghe își lăsă picioarele în jos, ridicându-se: la toți li se părură că sunt lungi și groase, ca la un om mare.

— Care gușter, tată? se răsti el, mișcându-și mâinile în aer.

Glasul i se ridică din ce în ce mai mult, mai puternic, din ce în ce mai spart:

— Care gușter? Cum? De ce? De ce?

Tudor Gângoe se înfioră. Nu cunoștea glasul. Simți că lupta o să fie grea și-și dădu seama că acum trebuie să răspundă și să ceară socoteală omenește, care o avea dreptate să stea și să răspundă pentru toți ceilalți din casă.

— Gheorghe, zise el tare, cu glasul liniștit și potrivindu-și gândurile și furia ce-l îneca. Gheorghe, ești om mare, acuma, uite… Eu îmbătrânesc, mă dau la o parte de aici, urmă el și în același timp făcu o săritură din fața băiatului. „Eu mă dau la o parte. Și băiatul ăsta se dă, că e mai mare ca tine…” Tudor Gângoe se întoarse și-l învălui pe Ilie cu privirea, căutând să-i vadă ochii și să-l simtă că i-a ghicit gândurile și e de partea lui. Ilie stătea ca și înainte. Nu se mișcă, nu făcu niciun semn. Omul simți din nou un fior, curajul îi pieri dintr-odată. Creierul însă îi fierbea „Cu amândoi atunci, gândi el cu repeziciune, atunci cu amândoi”. Furia îi dădu putere, și ochii i se turburară și mai rău. Urmă totuși mai departe, stăpânindu-și glasul: „Așa… eu mă dau la o parte și zic. «Plec eu, Tudore, și stai tu Gheorghe, că ești om mare. Așa!… rămâi tu!…» dar înainte de asta… înainte de asta…”.

Tudor Gângoe se înecă, și mâinile începură să-i umble prin aer ca niște vârtelnițe rupte. Lui Gheorghe i se umflaseră obrajii și ținea gura deschisă, cu gâtul parcă pregătit să răspundă.

— Ce e înainte de asta? Ei, ia spune, ce e înainte de asta? bolborosi el, ridicând capul în sus cu o zvâcnitură.

— Înainte de asta, să ne socotim!… răspunse Tudor Gângoe, stăpânit și urmărindu-și gândurile cu putere.

Glasurile urmară unul după altul, cu repeziciune, pline de patimă, urcându-se din ce în ce mai sus!

— Da, să ne socotim! răspunse Gheorghe numaidecât.

— Să ne socotim!

— Să ne socotim!

— Să ne socotim! apăsă Tudor Gângoe, ca și când n-ar fi auzit glasul băiatului.

— Păi să ne socotim, hai să ne socotim!

— Așa, scrâșni Tudor. Așa… ce-ai făcut tu?

— Cum ce am făcut?!!

— Ce-ai făcut? Tu! Așa ca om, ce ai făcut tu pe pământul ăsta?

— Cum ce am făcut, mă, izbucni Gheorghe, nestăpânit. Cum, ce am făcut?! Am muncit.

— Ai muncit, urlă Tudor Gângoe numaidecât și se întâmplă a doua oară când vorba grea, puternică, a băiatului nu-l atinse.

Aruncă la fel ca la început pumnul în aer, gata să-l atingă peste față, se înfipse înaintea lui și urmă cu ochii strălucitori:

— Pentru mine, mă, pentru mine? Spune, pentru mine?…

— Da’ pentru cine!?

— Pentru mine?

— Dar pentru cine? Pentru cine?!

— Boală, scrâșni Tudor Gângoe, sări-ți-ar luminile ochilor!… Te-ai sculat de cu primăvară, gras ca porcul și ai luat oile d-aici din bătătură… ne-ai luat oile din curte și te-ai dus la București… Te-ai dus la București… Așa le-ai luat și ce-ai făcut?… Ai muncit pentru mine!… Ce ai făcut cu oile?… În primăvară am vândut un pogon de pământ cu nădejdea că ai să vii tu… Era să vând și calul… Am făcut pătul, fânar, și-am împrumutat o groază de bani… Ce-ai făcut cu oile? Ai muncit pentru mine!… Ai strâns mii de lei și când se duse Bâzdoveică la București și aflași de pogon, ce zici? „Fir-ar al dracului tata… că vându pogonul… las că-l aranjez eu… îi aranjez, eu… să le ia lor de toate…” N-ai zis așa?… La ficați îți bag mâna… pe beregăți îți bag mâna… Spune… ce-ai făcut cu banii? I-ai băgat pe toți în curu’ ăleia… Toată vara ai îndopat-o pe aia cu bani. Vasca lui

Simion… Și aici te așteptau bieții băieți cu inimile fripte… Aaaa… ai muncit pentru mine!

Tudor Gângoe apucă cu repeziciune un scăunel. Tot atunci, ca fulgerul, Gheorghe sări în picioare, și când omul lovi, Gheorghe îl apucă cu îndârjire de mână. Scaunul îl lovi în creștetul capului, aproape în frunte, și pielea se umflă numaidecât. Amândoi tremurau și se învăluiau cu privirea. Ilie sări din pat și puse mâna între pumnii celor doi.

— Tată, zise el negru, răgușit, stai! lasă…

Omul se smulse cu putere și se trase repede din mijlocul casei.

— Și tu… Și tu! Ilie…

Ilie tăcea, și sprâncenele i se împreunaseră negre peste ochi, apoi vorbi:

— Adu-ți aminte, când îți spuneam, zise el, mergând spre fereastră. Aci se opri și se întoarse cu spatele, uitându-se întins spre vârfurile câmpiei. „Tată, pogonul!…” „Pogonul?” „Păi, pogonul, nu-l dă…” „Nu, că, dacă vine Gheorghe de la București…” Uite, a venit de la București!… A venit Gheorghe de la București!…

— Câinii să vă mănânce! urlă Tudor Gângoe, simțind că își pierde puterile.

Se opri câtva timp, și pieptul i se ridica și cobora cu greutate. O durere vie se urcă în el și fu gata să-l copleșească. Strânse din pumni și înghiți cu toată puterea ce-i mai rămăsese nodul umflat ce i se înțepenise în gât. Se întoarse ca într-o fulgerare în viața lui și din adâncul măruntaielor răscoli anii de foame și de trudă în care-i crescuse pe Ilie și pe Gheorghe. Își dădu seama că ei îl judecă acum și au dreptate. Că au muncit de când erau mici și că au ajuns să-și dea seama cum el, tatăl lor, va împărți averea și cu Ioana, și Sae. „Dar cine e de vină?” se întrebă, și numaidecât capul îi ameți și vorbi fără să-și mai stăpânească gândurile.

— Dacă a venit de la București, ce? Lasă-l în pace, zise el larg, învârtind mâinile în aer. Lasă-l!… Eu mă dau la o parte… Nimeni n-are nimic de împărțit cu mine…

Fața i se schimbase, buzele i se uscaseră și i se făcuseră pământii. Parcă s-ar fi sculat după o boală nesfârșită și rea.

— Taicule! schișni Ioana, venind înspre ei, dar el o lovi cu brațele pe care le învârtea mereu în toate părțile.

— Nu. Eu mă dau la o parte. Să nu se apropie nimeni de mine, că-i sparg capul!…

Ieși pe ușă, trântind-o cu turbare, și cei din casă îl auziră scotocind în odaia cealaltă. Când pașii lui Tudor Gângoe trecură prispa, Joița ieși repede, cuprinsă de o spaimă de moarte, Ioana și Sae se luară după ea, dar tot în același timp se izbiră în piept. Joița năvăli în casă și începu să-l zgâlțâie pe Ilie, țipând:

— Ieșiți afară! Gheorghe, Ilie, ce stați?…

Glasul înfricoșat îi dezmorți pe cei doi și le alungă ura de pe față. Ieșiră repede pe prispă și rămaseră încremeniți. Niciunul nu se aștepta ca întoarcerea lui Gheorghe să se spargă și să sufle peste toți ca o vijelie. Cotețul și grajdul vechi căzuseră la pământ dintr-o singură lovitură. Tudor Gângoe învârtea securea cu o singură mână, iar cu cealaltă smulgea și arunca în aer stinghii și drugi, și bucăți mari de șindrilă. Un căprior pârâi cu putere și, din înălțimea lui, pătulul începu să se clatine. Grâul curgea în țărână amestecat cu snopi de coceni și cu maldăre îndesate de fân.

— Ilie! țipă iar Joița. Sae!

Dar n-o auzi nimeni.

— Eu mă dau la o parte, strigă Tudor Gângoe, ridicând securea în sus. Mă dau la o parte…

Apoi se îndoi din nou, izbi cu putere, și amestecându-se cu grâul, porumbul se vărsă dintr-odată, uruind lung, cu un tunet îndepărtat.

— Așa! gemu Tudor Gângoe. Mai am grajdul și casa, și vitelor o secure în cap!…

Ridică piciorul de pe stâlpul pe care ședea și vru să se mute. Dar un drug se legănă de câteva ori, și alunecă pe spate. Securea îi căzu jos în mijlocul porumbului, și el veni încet după ea, cazând întins cu fața în sus. Femeia și copiii alergară spre el, dar Tudor se sculă gemând, învârtindu-se în toate părțile…

— Nu! urlă el, dar glasul i se isprăvise și abia se mai ținea pe picioare. Nu, stați, că n-am terminat… Mai am… mai am grajdurile și casa… și la vite câte una în cap… Să vie el încoace, și pe urmă gata… eu mă dau la o parte… eu mă dau…

Ilie îl culcă în fân, și Tudor Gângoe închise ochii, zbuciumat. Tot trupul îi tremura. Joița se aplecase lângă el, plângând, și-i ștergea fruntea cu palma. Îi mângâia mâinile și pieptul și căuta cu sete, aplecată, să-l facă să uite tot răul, să se zbată pentru el și să-l liniștească, să plângă mai mult…

Publicată în *Contemporanul*, nr. 26, 21 martie 1947, p. 7, și nr. 27, 28 martie 1947, p. 7, însoțită de precizarea: „Nuvelă de Marin Preda”. Năvala agresivă a ciorilor e reluată în

Morometii, vol. II, ed. cit., pp. 48—49, ca atmosferă prevestitoare a morții lui Sandu Dogaru, cumnatul lui Niculae Moromete, soțul Titei.

ÎNTÂIA MOARTE A LUI ANTON TUDOSE

A doua zi a fost o vreme frumoasă, deși era frig și căzuse o brumă groasă care albise satul ca după o ninsoare. Rudele lui Stan Tudose pregătiseră totul încă din timpul nopții, și dimineața, când lumea începu să se strângă, măturară în mijlocul curții și întinseră din timp, deși nu era nevoie, o masă atât de lungă, încât cei care treceau pe drum și nu știau despre ce e vorba se întrebau cu mirare cine este omul ăsta care își face un parastas atât de mare. Era frig, și copiii, care umpluseră bătătura, așteptau zgribuliți, în pâlcuri dese, sosirea celor patru preoți. Grădina și împrejurimile miroseau de departe a mâncăruri lungi de fasole și varză. Vecinii își lăsaseră treburile, și în ulița întreagă era o tăcere ciudată.

Când soarele s-a ridicat la un stat de om, cei patru preoți au coborât în fața casei lui Stan Tudose și au intrat încet, câte doi, în curte. Lumea se ferea în lături, uitându-se tăcută la patrafirele curate și sfințite ce atârnau de gâtul lor. Ei au intrat în casă fără să bage în seamă lumea adunată și copiii zgribuliți care se apropiaseră buluc lângă fereastră, ștergându-și nasurile înroșite cu cotul.

Înăuntru, peste două paturi erau întinse *capetele*; niște colaci de o albeață dulce și moale, împletiți în fel de forme de aici și învârfuiți cu colivă amestecată pestriț cu bomboane mici și stafide. *Cei patru preoți* au deschis cărțile, și femeile din casă, pierdute, neașteptându-se că vor veni atât de dimineață, își făceau una alteia semne disperate să se aducă lumânările și să aprindă *capetele*. Unul dintre preoții străini chiar vorbi gros, liniștit și cu vocea sunând a răspuns din altar.

— Aprindeți *capetele,* aduceți niște tămâie și lumânări mari pentru slujbă.

Numaidecât, femeile au aprins lumânările din colaci, preoții au luat câte un șervet lung și brodat, atârnându-l parcă de mânecă, și slujba a început. Întreaga casă, curtea, grădina și împrejurimile se umplură de cântecele ce se auzeam în odaia unde se slujea. Parastasul a ținut mai mult decât știa lumea.

Trecuse mai bine de un ceas și preoții tot nu ieșeau. Într-o vreme, un vecin vru să întrebe pe cineva:

— De ce ține așa mult?

Dar în clipa aceea poarta de la grădină se deschise și intrase pe ea nepotul mortului, Anton Tudose.

— N-au terminat? a întrebat și el pe vecin.

— La asta mă gândeam și eu, a răspuns acela.

— Sunt patru, a vorbit iar nepotul după un timp. Dacă ar fi numai unul, ar lua-o de la sfârșit și-ar termina mai repede.

Flăcăul era liniștit și parcă împăcat cu ceva care îl muncise grozav. Fața îi era obosită, dar luminoasă și plină de bunătate.

— Ce faci, Antoane, a spus omul, ce mai zici?

— Eu? a răspuns el puțin mirat. Ce să fac!… Bine.

S-a mișcat de lângă vecin și s-a amestecat printre copii. Mergea încet, parcă pe nesimțite, strecurându-se. Câteva femei se uitau în urma lui, nedumerite, întrebându-se dacă e adevărat că băiatul acesta slăbuț și liniștit a făcut ce-a făcut.

— Am auzit că la groapa răposatului a râs și a scuipat pe crucea lui.

— Dumnezeu mai știe! Că din neamul ăsta n-am pomenit; îl cunosc și pe răposatul răposatului. Nimic! Oameni așezați…

— Taci… Ies popii, a vorbit altă femeie.

Cei patru preoți ieșiseră în prag și se uitau fără grabă peste oameni. Își scoseseră patrafirele și vorbeau încet între ei. Lumea a înțeles că au fost opriți la masă și că sfințiile lor primiseră. Rudele se mișcau zăpăcite de colo până colo, așternând peste mesele din bătătură și cărând cu brațul străchini și linguri.

— Toată lumea să stea la masă, s-a auzit glasul unui om, și în clipa aceea copiii au năvălit îmbrâncindu-se pe scaunele lungi.

— Haide, mai vorbi același glas către oameni. Poftiți și sfinția-voastră!

Lumea a început să se așeze, și *cei patru preoți* luaseră și ei loc în cap, unde li se întinsese o altă masă mai mică, învălită cu față brodată și cu scaune negre și lucioase în jur. S-a adus mâncare și s-a împărțit în străchini. Tot în același timp, de o parte și de alta a celor două șiruri lungi de mese, doi oameni cu damigeana sub braț împărțeau la rând câte o ceașcă de țuică fiecăruia. Era o pomană lungă și bogată, cum se întâmpla să fie rar în sat, în anii buni, când era totdeauna vreme frumoasă și ploaie la timp.

Cei mai bătrâni și rudele mai apropiate se așezaseră la un loc, în capul mesei, aproape de *cei patru preoți*. Lumea începuse să mănânce, și preoții s-au ridicat în sus să ciocnească cu neamurile pentru odihna celui dus dintre ei.

Începutul mesei a trecut repede împreună cu un fel de gălăgie liniștită făcută de fiecare: „Dumnezeu să-l ierte”, „Să-i fie țărâna ușoară”. Aproape de sfârșitul mesei se întâmplă însă ceva neobișnuit. Lumea își aduce aminte de întâmplarea aceasta ciudată din sat cu o teamă și un fel de frică neînțeleasă.

De obicei, la o astfel de masă, la început se închina și se vorbea puțin despre cel mort, apoi toată lumea îl lăsa în pace, începea să se mănânce bine și mai ales să se bea zdravăn. De băut însă nu se dădea decât la rude și vecini, și la cei chemați anume să ia parte. Și aceștia nu erau prea mulți față de numărul celor obișnuiți să colinde pe la toate pomenile: copii zdrențăroși, orfani, văduve prăpădite, bătrâni învechiți de sărăcie, toți amestecați la un loc cu cei mici, mâncau până se umflau. La o pomană ca aceea dată de rudele și nevasta lui Stan Tudose, ei aduceau și trăistile, în care aruncau tot ce se dădea la masă: pâine multă, bucăți de carne, felii nenumărate de mămăligă. Unii scoteau încet câte-o oală și turnau în ea resturile. Se întâmplau câteodată și încăierări mici, dar pomana aceasta a fost atât de bogată că această lume de sărăcie își îndesă până în vârf buzunarele, sânii și trăistile lor jigărite. Nimeni nu le luă seama.

Se băuse țuica și, după închinarea făcută mortului, rudele și vecinii începuseră a se înveseli din ce în ce mai mult. Femeile au adus sticle pe masa lor, vin destul, fripturi rumenite, găini întregi prăjite în unt și pline cu orez. A doua oară când se închina pentru mort, și ciocniră liniștiți, voioși, și când spuneau „Să-i fie țărâna ușoară”, cineva care n-ar fi înțeles limba ar fi putut crede că se urează cuiva care a înfăptuit ceva frumos: „Să fie cu noroc” ori „La mulți ani fericiți”. Ceștile erau mărișoare și țuica tare și curată. În clipa aceea, la a doua urare, nimeni n-a băgat de seamă că nepotul lui Stan Tudose, care se așezase între doi vecini, la o margine din capul mesei, își ridică încet ceașca plină și o vărsă sub masă. Mâncase puțin din ciorba de pui plină cu rotogoale mari de ou bătut și acum sta liniștit, uitându-se tăcut în strachina-farfurie în care zăcea în grăsime un ciortan rumen și mare de găină. Din când în când se uita alături, la masa preoților, și parcă aștepta ceva; se întâmpla un lucru straniu cu fața lui. Obrajii își

pierdeau liniștea simplă a trăsăturilor și ochii îi rătăceau streini peste oameni, ca și când nu și-ar fi dat seama unde se găsește.

După un timp, uitându-se mereu, întreaga lui înfățișare a atras atenția vecinilor. Era parcă nerăbdător, însă o nerăbdare liniștită, sigură, și acest lucru se vedea numaidecât din căutătura lui spre *cei patru preoți* și din mulțumirea care parcă o simțea văzându-i că sunt mai veseli și mai voioși. Cei care îl văzuseră mai de mult își dădură seama că flăcăul, deși s-a schimbat, gândurile lui sunt însă tot ciudate și negre în legătură cu moartea unchiului, dar nimeni nu știa ce are să facă. Se uitau la el voioși, cu paharele în mâini, și ascultau sau spuneau una și alta.

— Dumnezeu să-l ierte, Antoane, a spus unul încet și prefăcându-se trist și tăcut, dar nepotul nu i-a răspuns nimic și se pare că nici nu l-a auzit.

— Părinte, să vă întreb ceva, a spus el deodată tare, ridicându-se atât de repede și trecând în capul mesei, că într-o clipă lumea amuțise și lăsă ochii în jos.

Se vedea că, deși oamenii vorbiseră înainte, mâncaseră și băuseră, toți, văzându-l pe nepot la masă, se gândiseră la el. Vorbele flăcăului nu erau neașteptate, dar dacă ar fi tăcut, ar fi fost totuna, nici acest lucru n-ar fi fost ceva care să-i uimească. Acum tăcuseră și așteptau, gata să-și vadă liniștiți de treabă orice s-ar fi întâmplat.

— Întreabă, taică, a răspuns unul mai bătrân.

— Chiar pe sfinția-voastră aveam de gând. Unchiu-meu a murit în trei zile, fără să știm pentru ce, nimeni nu știe. Eu am să vă spui mai pe urmă ceva, dar sfinția-voastră ce credeți?

— Dumnezeu, taică…

— Bine, Dumnezeu, a vorbit flăcăul repede. Nu, nu, să vedeți, să vă spui mai bine… să vă întreb. Oamenii vorbesc, adică un om poate să se gândească la orice. Eu am făcut ca unchiu-meu, ca să știu ce-a fost cu el. Eu l-am văzut mergând încet prin grădină și tot uitându-se în sus. Mi-a venit așa: ce e în sus? Mă uitam în sus și mi se părea că viața mea e așa de lungă că n-o să se mai sfârșească niciodată. N-am să mai îmbătrânesc și n-am să mai mor. Sfinția-voastră de ce sunteți bătrâni? Părinte, sfinția-ta ai să mori, nu ți-e frică?

— Taică, toți o să murim, a răspuns preotul puțin înțepat, roșindu-se.

— Nu! Stai, părinte, stai puțin, a continuat flăcăul înfierbântat.

Ochii i se făcuseră mari și era atât de viu, încât tot trupul îi tremura. Mâinile i se frământau pe masă, și urmărea, vorbind, un anume lucru cu

atâta încordare, că se încurca, glasul îi era muncit și limba i se amesteca uscată în gură.

— Stai puțin, să vă întreb. Vorbesc cu sfinția-ta. Sfinția-ta ai îngropat o grămadă de morți și acum ai îmbătrânit și mata, ai să mori într-o zi ca unchiu-meu. Când îngropi un mort, sfinția-ta nu te cutremuri, nu te gândești că ai să fii la fel, să intri în pământ?… Știu, părinte, știu, ai să-mi spui că te-ai cutremurat, dar atunci nu înțeleg, de ce *ai îmbătrânit*. Eu știu ceva, părinte, și d-aia te întreb, să văd dacă l-ai știut și mata când erai ca mine.

— Ce să știu, taică, a răspuns preotul uitându-se zăpăcit la el.

La masa oamenilor care îl auziseră se făcuse o liniște ciudată. Preoții se uitau înmărmuriți la flăcău, întrebând din ochi pe ceilalți țărani dacă băiatul a băut mult. Dar oamenii tăceau. Numai unul a făcut un semn cu paharul, dând să înțeleagă că nepotul n-a băut nimic; a aruncat țuica sub masă. Unul dintre preoți se făcea că nu ascultă și nu-l ia în seamă pe băiat. Își aranja liniștit friptura în farfurie și se pregătea s-o apuce de os și s-o ducă la gură. Flăcăul păru o clipă că se pierde. Își plimbă ochii cu repeziciune peste masa preoților, și trăsăturile i se schimbară uimitor. Îl lăsă pe cel cu care vorbise înainte și, fără să piardă timp, simțind parcă ceva hotărâtor, vorbi tare, adresându-se preotului care nu-l lua în seamă. Deși acela nu se uita la el în clipa aceea, când auzi glasul, își ridică numaidecât ochii surprins, ca și când flăcăul i-ar fi pus mâinile în cap.

— Și sfinția-ta, părinte, ai îmbătrânit. Mănânci mult, dar ai să mori și sfinția-ta.

Preotul și-a întors privirile la ceilalți. Dar se petrecu ceva ciudat. Ca într-o fulgerare flăcăul, a țâșnit în sus și a rămas drept în picioare. Unul dintre *cei patru preoți* voise să răspundă la fel, că *toți vom îmbătrâni și muri*, dar vorba îi încremenise pe buze. Se făcuse liniște peste toată pomana, și mișcările muriseră pe rând până la capătul celălalt al mesei.

— Oameni buni, a strigat flăcăul tare ridicând o mână în sus.

Cei din preajma lui se uitau încremeniți la el. Era parcă mai înalt, mai frumos, nimeni nu-l mai cunoștea. Ochii și obrazul îi erau străine, și vorbele, și purtarea ciudată.

— Oameni buni, a strigat el a doua oară. Mâncați și beți la moartea unchiului meu. Voi, ăia din fund, aproape că vă bucurați când moare cineva, ca să vă duceți repede să vă îndopați. Și sfințiile-lor la fel, au de mâncat și de primit bani când moare cineva. Așa e treaba. Așa s-a pomenit. Și așa sunt toate treburile noastre, ne duc toate în pământ.

Băgând de seamă că acum liniștea s-a făcut și mai deplină, flăcăul s-a oprit, uitându-se aprig peste chipurile oamenilor, înțepenit în picioare și roșu la față.

— Niciunul nu s-a gândit singur de ce a murit din senin bietul unchiu-meu. Nici sfințiile-lor. Că au aflat, de asta. E o boală care a intrat în sat pe nesimțite și are să treacă prin fiecare casă. Chiar trece acum pe la fiecare casă când voi sunteți plecați. A intrat în sat *mai de mult,* mi-a spus unchiu-meu într-o zi. „*Am să mor, Antoane* mi-a spus el. Și mi-a spus boala. „*Dacă scapi de ea, n-ai să mai mori*”, așa a zis. Eu știu de ce a murit. La început nu-l credeam, fiecare spune că o să moară când îl apasă ceva. Am să vă spui acum.

Flăcăul s-a oprit iar și întorcându-se cu privirea la masa preoților. Apoi a privit din nou peste capetele oamenilor. Toți ochii îl pândeau nemișcați, tăcuți, și liniștea era așa de mare, că lumea străină de pe drum, atrasă de ciudățenia acelei pomeni, se oprise lângă gard și se uita înăuntru. Pe flăcău parcă îl surprinse și îl doborî acei nenumărați ochi, de o parte și de alta a șirului lung de străchini și mâncare, pentru că tăcu mai departe, și o umbră îi întunecă privirea. Și-a mișcat fălcile, încercând să treacă peste ei și să nu-i vadă. Ochii lor tăcuți și fumurii parcă se lipeau de fața lui.

— Ce vă uitați așa? a strigat el.

Nimeni nu i-a răspuns și nu s-a auzit nici cel mai mic zgomot.

— Ascultați, a urmat el după câtva timp cu glasul schimbat, ca și când ceva la care nu se așteptase l-ar fi ostenit grozav, pentru că ochii i se înmuiaseră și se mișca încet pe picioare.

Dar vorbind, încetul cu încetul, glasul își revenise, se făcuse la fel de tare și de aspru, și ochii din ce în ce mai mari și mai luminoși.

— Întâia zi după nunta verișoarei mele, eu ieșisem în grădină de dimineață. Vream să-mi caut un ciomag, să mă duc la deal. Mă gândeam la niște ogoare. „Ia să-l chem și pe unchiu-meu, poate merge și el, mi-a trecut mie prin cap.” Trec la el în grădină și intru în curte. Nici nu răsărise soarele, era devreme, și senin. Unchiu-meu dormea afară, pe prispă, în dimineața aceea. Era în prima zi după nuntă, cum v-am spus, d-atunci n-a mai dormit afară. Mă duc la el lângă prispă și-i spui: „Bună dimineața unchiule, te-ai sculat?” El n-a răspuns. Dormea cu capul spre hambar, și era puțin întuneric. Mă aplec peste căpătâiul lui și mă uit să văd ce face. Nu dormea. Stătea cu fața în sus, cu ochii deschiși, și se uita… O mână o avea scoasă afară, cu o țigare aprinsă între degete și care arsese singură: uitase să mai

tragă din ea. „Ce faci, unchiule, mai dormi? i-am spus eu iar. Vreai să mergem pe la deal… Poate facem niște ogoare de toamnă… n-ar fi rău…” El nu-mi răspunde, dar văz că se mișcă în așternut și se uită țintă la mine. Pe urmă se ridică încet și-mi spune: „Ce să căutăm la deal Antoane, nu vezi că eu mă duc la vale?” „Dar ce-ai, unchiule, îi spui eu, te doare ceva?” „Hai că merg, răspunde el. Merg, merg, merg…” Așa a spus: de trei ori și rar, și mișcând înainte din cap. Pe urmă s-a sculat, s-a îmbrăcat, a sculat-o pe tușa, am mâncat ceva și am plecat. Pe drum, se lăsase o ceață cum n-am mai văzut eu niciodată. Unchiu și-a făcut iar o țigare, a scos amnarul și a încercat să dea foc la iască. Nu m-am uitat să văd ce face, dar când mă întorc să-l strig, chiar atunci lăsase mâinile în jos și dăduse drumul pietrei și amnarului. „Ce ai unchiule?” îl întreb eu. Îl văd că începe să meargă și tace. Am ieșit la miriști și ne apropiam de locurile lui. Când ne-am oprit, eu am vrut să merg peste răzor. „Antoane, stai, unde te duci?” „Pă locuri”, îi răspund. „Ce cauți?” „Să văd ce ogor e de făcut.” „De ce?” „Cum de ce, întreb eu, ca să vedem!…” „Ce să vezi?” îmi ia el vorbă din gură. Se uita la mine și-mi strângea mâna rău. Ceața se făcuse așa de deasă, că o vedeai cum se lasă pe mâini înaintea ochilor. „Antoane, îmi spune el, ascultă aici. Eu am să… mi-a intrat un vierme pe os.” „Ce vierme, unchiule, ce vorbești?” „Un vierme negru, pe măduva oaselor…” „Unchiule, ești bolnav, ce te doare, ce ai?…” „Nu, nu doare, e un vierme, vezi, de mulți ani îl simt cum mă mișcă pe os, la inimă, mi se întunecă ochii, parcă mă apasă ceva negru. Ascultă aici. De mulți ani, rar dimineața… se întâmplă… mă gândesc. Mai ales dimineața, dar când eram mai tânăr, nu luam seama, săream în sus și m-apucam de treabă… Uitam. Acuma am terminat rostul, nu mai am treabă, nu mai pot să uit… mai ales dimineața, când mă scol și mă gândesc la ce mai am de făcut… și mai ales acuma, când nu *mai am nimic de făcut,* Asta e: *am terminat* sau nu mai pot. Nu mai am chef…” „Unchiule, de ce n-ai spus, să te fi îngrijit?” „Taci din gură, spune el. N-am nimic. Nu e o boală pe care să ți-o îngrijească *altul.* Începe întâi de pe os, pe urmă vezi o grămadă de prostii, de nimicuri. Cum te văz eu acuma. Uite, că ai sprâncenele prea mari, nasul ca o piatră albă și ascuțită, gulerul cămășii mototolit și murdar, cum calci pe un mușuroi mic de furnici… Așa începe: vezi o grămadă de fleacuri și te gândești anapoda la ele. Și te tot uiți la ele. Și tot uitându-te la ele, le vezi că nu mai sunt ca la-nceput. Se umflă, se fac mari, deschid gura și parcă râd de tine; altele se mișcă, ți se pare că nu mai știi ce sunt, uiți de unde ai plecat și stai așa… și pe urmă iar o iai de la cap.

Cum sunt eu acuma, mi se pare că ce am de făcut, *n-aș vrea să mai fac*. Ăsta e începutul… e rău. Te uiți în sus și nu înțelegi nimic și când te uiți jos și-ți vezi căruța în bătătură, parcă te trezești din somn și nu mai știi nimic…” „Unchiule, îi spun eu, de ce nu te odihnești mai mult?!! Dumneata, așa ai făcut mereu. O viață întreagă ai muncit, ai alergat, n-ai stat deloc. Ia să mai stai…” „Acuma stau eu, că n-am încotro… N-am să stau mult…” „Bine, dar să mai stai, nu așa… hai să mergem, i-am mai spus eu, dă-le încolo de ogoare, mai venim și altă dată…” Ne-am întors, și el s-a culcat. O întreb pe tușa a doua zi ce face el, și-mi spune că stă în pat toată ziua. „Să stea, i-am spus eu, să-l lăsați în pace. Mi-a spus ieri că se simte prost, e foarte ostenit.”

Flăcăul s-a oprit din vorbit și abia acum se uită drept la oameni. Avea glasul tare, liniștit și plin de bunătate. Nimeni nu vorbea. Ca și înainte de a începe, lumea tăcea uitându-se cu ochii peste el, peste buzele lui, peste nas și obraji. Uimit, nepotul lui Stan Tudose a tăcut mai departe, plimbându-și privirea pe fața fiecăruia și, nevăzând nimic din ceea ce aștepta, a pălit, și fruntea i s-a încrețit pe neașteptate.

— Ce vă uitați așa, a strigat el a doua oară, cu glasul turburat și răgușit; ca și mai înainte, nu s-a auzit niciun glas și nici cel mai mic zgomot.

Amețit parcă de singurătatea sa, flăcăul ridică o mână în sus și a pălit iarăși, de astă dată, mult mai tare, dar stăpânindu-se totuși:

— Ce mai vreți? Asta e tot! S-a odihnit… până a murit. Și acum se odihnește… Ce se odihnește? Cine să se mai odihnească? Nu mai e. Dacă nu mai e, cum o să se odihnească? Cine moare e mort. S-a terminat cu el. Sufletu’ lui era cu trupul lui. Părinte, părinte, țipă flăcăul, ce stai cu mâinile în sân? De ce stați cu mâinile în sân? Nu vedeți că moartea ne pândește? Nu putem să stăm așa ca proștii să muncim o viață întreagă de pomană și pe urmă să murim. Nu, părinte!… Oameni buni!…

Glasul i se ridica din ce în ce mai tare. Mâinile i se învârteau prin aer ca niște aripi și ochii îi scăpărau. O forță sau o spaimă puternică se părea că pusese stăpânire pe ființa lui.

— L-ați văzut pe unchiul meu mort, a urlat el. L-ați pus în tron și l-ați băgat în pământ. Nu se poate. El nu mai e. Și voi mâncați și beți liniștiți, și vă ghiftuiți, iar el nu mai este. Și dumneata, părinte, ai îmbătrânit și ai să mori. Nu mai ai mult. Îți tremură mâinile, nu mai poți merge într-o zi ai să rămâi în pat, da, într-o zi, *într-o zi*, ca mâine, auzi, părinte nu ți-e frică, spune, nu te zbârlești?… Și voi toți munciți mereu, când din nimica ați

putea trăi, ați putea să nu muriți… Vă certați, vă dușmăniți, umblați fără rost… Ce vă uitați așa ca boii? Credeți că mai trăiți și pe *dincolo?* Gata. Nu. Aici e tot. De ce vă e frică? Ia spuneți, de cine vă e *frică?* Mie nu mi-e frică de nimic, n-am să mor niciodată. N-am să mor. Nu mai stați cu mâinile în sân. Noi suntem aici un sat de oameni! Trăim și muncim aici. Și sus e cerul care nu-i pasă de noi. Și din când în când dintre noi, câte unul se duce. *Să nu mai plece nimeni…* Nu se poate… trebuie să facem ceva… trebuie să ne gândim ce să facem… ce e de făcut… A!… dar voi n-auziți! Sunteți surzi? De ce tăceți?

Nepotul lui Stan Tudose s-a oprit deodată năucit și, apoi, ca în prada unei furii neașteptate, a urlat:

— De ce tăceți?

S-a întors ca într-o fulgerare spre *cei patru preoți* și, cu o mișcare iute, a apucat masa, dând-o cu repeziciune peste cap. În aceeași clipă s-a învârtit iarăși spre oameni, a apucat de masa lungă plină cu străchini și pahare și a intrat dedesubtul ei, azvârlind-o și pe aceasta peste oameni, urlând întruna:

— Animale… boi… Cristoșii… biserica… altarul mamei voastre.

S-a tras în mijlocul curții și a apucat un par gros în amândouă mâinile:

— Afară!… afară!… Afară cu voi!…

Femeile și copii au început să țipe năvălind buluc spre poartă. *Cei patru preoți* se dăduseră în lături și se ștergeau pe fustele lungi și negre pătate de mâncarea și vinul care se vărsase pe ele.

Flăcăul ridică parul deasupra capului și se repezise în grosul oamenilor. Cei mai mulți se feriseră, dar alții, mai tineri, rămaseră nemișcați, așteptând. Nepotul lui Stan Tudose se abătu din drum și urlă înaintea preoților:

— Ieșiți afară, că vă deșel!… Vă deșel!…

Preoții se trăseseră spre prispa casei, și tot atunci câțiva oameni au ieșit înaintea flăcăului.

Acesta s-a oprit, i-a măsurat câtva timp, apoi deodată a aruncat parul în lături și a apucat o sticlă cu țuică ce căzuse jos, care era plină și astupată cu un cocean. O destupă și a dus-o la gură. Lumea se împrăștiase, și peste mesele răsturnate năvăliseră doi dulăi, care hlepăiau flămânzi bucățile mari de mămăligă și de carne. Nepotul lui Stan Tudose a răsuflat la jumătatea sticlei și a început să se clatine. Lumea care rămăsese, rudele și vecinii se apropiară de el, și, când a dus a doua oară sticla la gură, cineva i-a smuls-o din mână. Fața îi era roșie și pe obraji începuse să-i curgă lacrimi. Gâfâia.

— Nu!… Nu!… Dă-mi sticla!… dă-mi sticla!…

— Săracul! se auzi un glas.
— Sticla… dă-mi! dă-mi!…
Se lăsase înainte, iar fata cea mică a lui Stan Tudose și cu o rudă mai apropiată îl și apucaseră de câte o mână:
— O!… Sticla… Nu mai pot. Dați-mi s-o beau. Mă doare!… Mă doare!…
— Antoane! Hai… lasă, hai înăuntru, lasă… lasă…
Zarva se potoli repede, și câțiva inși începuseră să ridice mesele și să strângă strachinile și farfuriile nesparte. Nepotul lui Stan Tudose fu dus în casă și întins pe pat. Gemea întruna și plângea. L-au învelit cu o pătură, și cineva a rămas lângă el. Nu se uita la nimeni. Tot trupul îi tremura ca de friguri. *Cei patru preoți* se urcaseră în briști și plecaseră. În cele din urmă, flăcăul a început să geamă din ce în ce mai încet, pieptul i s-a liniștit, și, istovit, a închis ochii și a adormit.
După această întâmplare, Anton Tudose zăcu câteva zile în șir și slăbi atât de rău că nimeni nu-l mai cunoștea. Crezură că n-o să scape. Dar el nu muri. Se întremă tot atât de repede, trecu în casa lui, făcută cu ajutorul unchiului, și câteva săptămâni nu vorbi aproape cu nimeni și nu ieși în sat. Încetul cu încetul însă își reveni, dar părea acum mai bătrân cu zece ani. Despre unchiul lui nu mai vorbi cu nimeni și nu se mai duse la cârciumă, cum făcuse în primele săptămâni după moartea unchiului. Peste un an se însură, își duse nevasta în casă și peste alt an avu un copil.
Își mări gospodăria atât cât îi trebuia și, deși nevasta avea ceva mai multă avere, nu căută s-o mărească. Vorbea cu orice om despre ce trebuia și despre ce avea nevoie. Din când în când, câte cineva, în serile lungi de iarnă, bătea în poarta lui de la drum și-l striga:
— Măi, Antoane!
El deschidea ușa, întreba cine e și-i spunea să intre înăuntru. Dacă era cineva mai din altă uliță, îl sfătuia ca altă dată să vie fără să mai strige, pentru că are un câine care nu se dă și nu mușcă. În casă vorbeau despre una și alta, și Anton mai mult asculta. Câteodată povestea și el câte o întâmplare din drumurile pe care le făcea la munte să vândă porumb, dacă omul sau oamenii care veneau pe la el doreau să bea ceva țuică sau vin și să mănânce câte o gogoașe făcută în untdelemn, el le dădea și cinstea și mânca odată cu ei. Peste câțiva ani, nevasta îi făcu alt copil, de astă dată o fetiță dolofană, cu nasul ascuțit ca un țâmburuș și care semăna cu el. Copiii îi crescură mari și sănătoși, și îi dădu la școală. Învățau foarte bine, mai ales fetița, care trei

ani la rând luase premiu. Despre unchiul său nu mai vorbi niciodată și nici de întâmplarea de la pomană; și nici altcineva nu-l întrebă sau să aducă vorba când era el de față. Mulți oameni uitaseră de tot. Alții își mai aduseră aminte câtva timp, apoi uitară și ei.

Cu toate acestea, nu se știe pentru ce, Anton Tudose trecea în sat drept un om destul de ciudat.

Publicată în *Revista literară*, anul III, nr. 11, 27 aprilie 1947, p. 4—5, cu precizarea: „(Fragment) de Marin Preda”. Episod inclus, parțial, cu modificări, în *Moromeții*, II, pp. 50—58.

DIMINEAȚĂ DE IARNĂ

„Stăpânul meu mai pomeni de o însușire pe care câțiva din servitorii lui o descoperiseră la unii *yahoo*-i și pe care el nu o înțelegea de fel. Îmi spuse că, uneori, câte unui *yahoo* îi venea o trăsnaie și că atunci se retrăgea într-un colț, se trântea pe jos și începea să urle și să geamă, ba chiar să gonească pe oricine se apropia de el, măcar că îl vedeai tânăr și voinic și că n-avea nevoie nici de mâncare și nici de apă; și niciun servitor nu știa să spună ce îl doare.”

JONATHAN SWIFT

I

Deși se culcase ca de obicei pe la miezul nopții, Paraschiv Moromete, la o anumită vreme a dimineții, se trezi ușor și rămase nemișcat în așternut. Afară se lumina cu încetul. „E vremea, gândi el. Ce-o fi cu tata, de nu se scoală?” Deodată, flăcăul își dădu seama că s-a trezit așa cum trebuia și cum se întâmpla întotdeauna, numai că tatăl lui întârzie să se miște din pat, să-și tragă flanela cu tutun și, în timp ce-și răsucește țigarea, să înceapă cu glasul lui blând și înfundat: „Paraschive, Ilie… Paraschive… Ilie… sculați!”

Paraschiv Moromete se întoarse pe o parte, așteptând să audă glasul omului. Patul era cald și plăcut. Își aminti de seara petrecută, și trupul i se moleși de plăcere. Umblase multă vreme pe lângă o fată și aseară ajunsese cu ea la o înțelegere. Multe săptămâni, ea nu vrusese, cu toate rugămințile lui, să iasă în tindă. Vrând-nevrând, acum ieșise. Adică nu ieșise ea… Paraschiv își aminti. Era o fată de vreo șaptesprezece ani, de pe Dela-Vale. Îi făcuse un prieten vorba cu ea. La început îl supărase. Fata era ca o păsărică: fricoasă. Îl ținuse cu frica ei multe săptămâni. Apoi, pentru seara trecută, Paraschiv Moromete aranjase ca să termine. Niște prietene de-ale

lui îl ajutaseră, fără ca el să-și dea seama prea mult de atâta prietenie. „Uite, îi spusese una dintre ele, cheam-o la noi, la clic, duminică seară. Se scarmănă lâna. Pe urmă vii acolo, și noi ți-o dăm în tindă.” „Nu vrea, n-am încercat eu?” a răspuns el „Știu că nu vrea, că e mică, îi e rușine, zice că cele de seama ei nu ies și d-aia. Dar facem așa, l-a sfătuit prietena. Să vezi: eu am s-o chem și pe Drina, și pe Tita, care sunt de-o seamă cu ea. Și o să le dăm și pe ele în tindă cu cineva, așa, ca să creadă ea… vorbesc eu cu ele.”

Paraschiv Moromete zâmbi, aducându-și aminte cum s-a întâmplat. Fata lui, și așa, tot nu voise să iasă. Dar celelalte au împins-o și i-au încuiat ușa în urmă. Când a simțit-o în întunericul tindei, el a pus mâna pe ea și a tras-o în jos, lângă vatră. „Tremura ca proasta și plângea”, gândi Paraschiv. A trebuit să se lupte cu ea, să nu țipe. Pe urmă, amintindu-și că a stat acolo multă vreme, flăcăul se simți toropit ca de o adiere moleșitoare și adormi.

II

Era o câmpie nesfârșită, plină cu flori și cu fel de fel de fluturi frumoși, care zburau pe deasupra. Paraschiv Moromete, călare pe un cal roib, se plimba în goană prin iarba deasă a câmpului și chiuia. Apoi se făcea că e toamnă și că începe culesul porumbului. El dormea pe prispa casei și auzea prin somn un glas blând și ciudat, care îl înfiora. Atunci îi trecea prin cap o groază de pogoane de porumb uscat, care trebuie cules și e plin de brumă și taie…

— Paraschive, Ilie! Sculați…

Flăcăul tresări cu putere din somn și se deșteptă. Își aminti de vis și se bucură că e iarnă acum și nu e cules de porumb. Simți însă o oboseală așa de mare în oase, că deși deștept, nu făcu nicio mișcare să se ridice. Îl vedea printre gene pe tatăl său în capul oaselor, răsucindu-și țigarea. „Iar zice”, gândi el, și, plin de groază, încercă să se scoale. Oasele îi erau așa de moleșite, că flăcăul, deznădăjduit, gândi că ar da unul dintre multele lor pogoane numai să-l lase să doarmă cât va putea.

— Paraschive, Ilie!… Ce e cu voi? Sculați-vă odată.

Fratele său mai mic, Ilie, țâșni de sub pătură și începu să-și caute bocancii sub pat. Sora lor vitregă, Ilinca, se mișcă și ea în pat, împreună cu mama ei,

și se ridicară, la fel, să se îmbrace. Tatăl lor se sculă, ieși în tindă, unde ardea lampa mică, își aprinse țigarea și, fumând, își trase repede hainele pe el și vorbi, în timp ce toți ceilalți se întindeau și căscau.

— Ilie, eu mă duc în grădină, că am văzut ieri niște glugi dărâmate. Mă găsești acolo. Tu, Paraschive, vezi ce e de făcut p-aici. Mi se pare că nu mai avem făină.

Omul ieși încet, cu țigarea în gură, fără să închidă ușa în urma lui. Asta o făcea totdeauna iarna, spunând că e bine să tragi aer curat în piept, în timp ce te îmbraci.

Paraschiv Moromete, care abia începuse să se scoale, păși repede spre ușă și, dârdâind, o trânti cu toată puterea. Geamurile zăngăniră. Mama și sora lui vitregă îl măsurară pieziș.

— Trântește-o, mă, vorbi femeia…

— O trântesc, răspunse el, cu glasul îngroșat.

Se simțea rău, nu înțelegea de ce trebuie să se scoale mereu, în fiecare dimineață, cu noaptea în cap. Nu înțelegea niciodată, dar astăzi îi venea să urle. „Ce am de făcut, gândi ei furios. N-am nimic de făcut.” Apoi, deodată, își dădu seama că trebuie să se ducă la moară, să macine. Pe urmă, să rânească în grajduri, să țesăle vacile, să vadă de oi, să nu fete vreuna și să-i mănânce câinii mielul… Toate îi trecură cu repeziciune prin cap, și-și ridică umerii voinici, privind cu ură la femeia care nu era mama lui. Totdeauna îi înghițise vorbele ei, neîndrăznind, de rușine, să-i răspundă. Acum gândi mohorât că ea și cu fata ei nu fac nimic, stau degeaba, pe ele omul nu le strigă să se scoale dimineața.

Își trase bocancii de sub pat și vorbi fără să-și dea seama:

— Dac-o trântesc, ce? Ai făcut-o tu?

— Ce-ai spus? strigă femeia, încremenită.

— Ce-ai auzit, răspunse flăcăul, strigând și mai tare.

— Lasă c-o să vezi tu de la ăla *(ăla* era tatăl lor), spuse femeia, înecându-se de mânie, amenințătoare.

Paraschiv Moromete, pentru prima oară, nu se sperie de amenințare. Ridică fruntea și, drept răspuns, rânji:

— Altceva mai știi?

El nu se gândi că, deși totdeauna, încă de când erau mici, mama lor vitregă îi amenința astfel, dar, cu toate acestea, aproape niciodată nu ajungea să-i spună bărbatului, fără să știe de ce se simțea tare. Când să se

încalțe, simți ciorapii uzi și, mânios, îi ridică deasupra capului și-i izbi în mijlocul casei.

— Cine mi-a aruncat ciorapii dintre sobă? întrebă el, uitându-se drept la sora lui vitregă.

— Nu ți i-a aruncat nimeni, răspunse fata, mirată.

— Cum nu mi i-a aruncat nimeni? Sunt fleașcă, bombăni el. Eu i-am pus între sobă, și voi mi i-ați aruncat.

— Mai umblă toată noaptea cine știe pe unde, tăvălește-te, și acuma scoate-mi mie sufletul, țipă femeia scoasă din fire.

— Ce stau eu! făcu Paraschiv, ridicându-se. Pe urmă, tot eu sunt ăla care n-am făcut și n-am dres. Stați toată ziua aici și vă clociți amândouă și eu să umblu cu ciorapii uzi! Iete-te! Păi d-aici înainte…

III

Sub una din ferestre se afla o ladă acoperită cu pânză mare, brodată pe la margini, lada era vopsită în albastru cu fel de fel de floricele. În ea își țineau femeia și fata lucrurile lor. Nu umbla nimeni în ea, nici chiar omul. Paraschiv se apropie de ladă și o deschise, în timp ce mama vitregă și fiica se uitau la el îngrozite.

— Nu umbla acolo, țipă fata, sărind spre el și apăsând capacul cu toată puterea.

Paraschiv își trase mâna, dar buza capacului îi strivi un deget. El ridică palma, scrâșnind, și o lăsă cu toată greutatea în capul fetei. Aceasta își duse mâinile la tâmple, îngrozită, uitându-se la mama ei.

— Mă, ești nebun, vorbi femeia încet, uimită, ca și când ar fi descoperit că acela era chiar nebun.

— Da, închină-te, răspunse Paraschiv.

— Du-te, fă, și cheamă-l pe tat-tău! Du-te!

În același timp, cel mic, Ilie, se îmbrăcase și aștepta, rânjind și el din când în când la cele două femei, încolțite parcă.

Fata deschise ușa, ieși pe prispă și cei din casă o auziră strigând. Paraschiv se încălța nepăsător cu niște ciorapi noi, pe care totuși îi luase din ladă. Fata se întoarse înăuntru, tremurând de frig. Așteptară câtva timp, dar

omul nu venea. Uitându-se la cei doi, femeia avu deodată o amețeală, ca și când ar fi înțeles prea târziu un lucru îngrozitor, de care nu-și dăduse seama niciodată. Îi văzu pe cei doi fii ai bărbatului pentru prima oară, numai ai lui. Ei erau *băieții lui,* la care ținuse totdeauna mai mult decât la ea și la fată, care era și ea a lui. „Ăștia doi m-ar arunca afară, dacă el ar muri, gândi femeia, tremurând. D-aia n-a vrut el, până mai acum câțiva ani, să se cunune cu mine!”

O deznădejde amară îi înecă gâtul, și căută să-și dea seama unde ar putea să stea, dacă bărbatul ar muri. „Dar fata? Ce să fac cu ea? Ce să facă ea cu două pogoane, câte abia i-a trecut? Cine s-o ia? O să rămână nemăritată, săraca…”

Începură să-i curgă lacrimile, și izbucni în plâns.

— Mamă, ce ai? vorbi cu asprime fata.

— Tu nu vezi, fa, nu vezi? Vai de capul nostru cu ăștia…

— Și fără noi, tot vai de capul vostru, rânji Paraschiv Moromete.

Ilie Moromete, fratele mai mic al lui Paraschiv, rânjea și el și stătea răzimat de ușă cu tot trupul. Tot în același timp, clanța ușii se mișcă. Ilie Moromete se dădu la o parte, și omul de afară, fără să intre, băgă capul înăuntru. Văzu femeia plângând, îl văzu pe Paraschiv îmbrăcându-se alene și se uită și-l văzu și pe Ilie, îmbrăcat de mult, dar care *aștepta.* Așteptarea aceasta o înțelese omul numaidecât și înțelese la fel tot ce se petrecea. *Știa* de mult că s-ar putea ca fiii lui să ajungă aici.

IV

Omul intră înăuntru.

— Ce e, mă, cu voi? vorbi el cu glasul de toate zilele, chiar mai blând.

— Ți-am spus eu, îngână femeia, sughițând. De mult ți-am spus și n-ai vrut să mă crezi. Ai țipat la mine ca la o nebună. Uită-te acuma. Eram săracă, dar curată. Am fost o proastă. Cu glasul tău bun; că așa și așa; cu averea ta, că ai s-o împărți cu mine și să-mi treci un loc de casă; erai om bun; dar *numai la ei* te-ai gândit; numai pentru ei ai făcut avere, și acuma mă dai pe ușă afară… că ți-am slujit; ți i-am crescut; i-am făcut mari, să sară pe urmă la mine… nu i-am spălat și nininit destul și nu mi-am mâncat

destul viața cu ei… și nu mi-e de mine… fata asta… că ea… săraca… vai de capul ei… cu cine o să se mărite… că cine s-o ia…

Femeia sughița și plângea întruna, ștergându-se la ochi cu basmaua, și vorbea mereu, neoprită. Bărbatul ei *tăcea*, asculta cu fruntea în jos, *vinovat* parcă, lucru care o făcea pe femeie să plângă și mai tare. Fata îngălbenise la auzul celor spuse de maică-sa. Numai cei doi, văzându-l pe om tăcut și cu fruntea plecată, se uitau nepăsători peste grinzile tavanului.

Omul se apropie de femeie și o întrebă de astă dată și mai blând:

— Ce e, fa?

Femeia nu-i răspunse.

— Ce e, fa, n-auzi, ce ești surdă? zise omul din nou.

Apoi o apucă de mână și așteptă.

— Ți-am spus, zise femeia, uitându-se la el.

În aceeași clipă, el ridică pumnul și o izbi în cap cu toată puterea. Fata țipă-și se repezi la el, dar omul o dădu la o parte ca pe-o muscă și se uită iar la femeie, care se prăbușise jos și, ciudat, încetase să mai plângă.

— Ce mi-ai spus? întrebă el liniștit și o lovi din nou, și pe urmă iar, întrebând-o mereu și lovind-o: Ce mi-ai spus? Ce mi-ai spus, fa? Ce mi-ai spus?…

După o vreme o lăsă acolo mototol și se opri în mijlocul casei, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic. Apoi se uită pe geam și, în treacăt, la cei doi și porni spre ușă. Cu mâna pe clanță, se întoarse și spuse *liniștit:*

— Paraschive tată, vezi că trebuie să te duci la moară.

Acesta se uită la tatăl său și abia răspunse:

— O să mă duc.

Și se întoarse nepăsător, să-și caute căciula sub așternut.

— Ilie, zise omul iar, tu ce faci aici, ți-am spus să vii cu mine la glugi… Ce făceai aici?

— O să viu, răspunse băiatul, ca și când ar fi mai avut ceva de făcut acolo, în casă.

Acela deschise ușa și ieși, dar nu repede. Cei doi nu băgau de seamă încetineala aceasta. Femeia se ridică și fugi iute afară, dar flăcăii nu pricepură și-și vedeau de treabă; cel mare se tot îmbrăca și celălalt îl aștepta.

Ușa se deschise iar, și omul se opri la fel lângă ușă, cu mâinile la spate.

— Ce e cu voi astăzi, vorbi el mereu liniștit. Ce aveți?

— Ce s-avem? întrebă Paraschiv, fără să se uite.

— Ce aveți? zise omul, apropiindu-se de el.

— Cum, păi ce s-avem? răspunse Paraschiv, abia uitându-se la tatăl său, dar deodată fața i se schimonosi.

Omul desfăcu mâinile de la spate cu iuțeală, le ridică în sus, și un ciomag lung spintecă aerul. Paraschiv își duse coatele înainte, ferindu-și capul, dar lovitură îl trânti la pământ.

— Ce aveți, Paraschive, tată, spune!

Flăcăul, jos, gâfâia de spaimă.

Omul ridică iar ciomagul și acum nu-l lovi o singură dată. Începu să-l piseze cu lovituri pe unde nimerea. Și întreba la fel, mereu:

— Ce aveți? Ce aveți? Astăzi! Ce aveți voi astăzi? Spune, tată, spune. Spune-mi mie, ce ai tu astăzi…

După o vreme, flăcăul începu să urle. Atunci, întețind loviturile, omul începu să spună altceva. Îl lovea și, după fiecare lovitură, spunea mereu:

— Taci!… Taci din gură! Nu urla! Taci!

Celălalt băiat tremura ca varga. Când omul se întoarse spre el, acesta, fără să fie lovit, deodată țipă:

— Aoleu!

— Ce e, Ilie? Ce ai?

Când începu să-l bată, flăcăul țipa ca în gură de șarpe. Omul îl lovea și întreba întruna cu același glas, la fel de *liniștit*, și se oprea după fiecare lovitură:

— Ce e, Ilie? Ce ai?

Într-un timp, ca sub apăsarea unui gând turbure, începu să-i bată și mai rău și mai întețit. Îl lovea o dată și apoi se oprea, ca și când ar fi vrut să-i lase timp să răspundă după cum întreba el.

— Ce e, Ilie?

Acela urla.

— Ce ai?

Și-l lovea chibzuit, ca să-l întrebe pe urmă din nou.

— Am să vă bat până când o să-mi spuneți ce-aveți astăzi, spuse obosit, după ce flăcăul căzuse jos și nu mai putea nici să țipe.

Omul se întoarse spre fată și o măsură din ochi. Dar fata vorbi cu o hotărâre care-l opri.

— Tată, să nu dai în mine, că eu n-am făcut nimic.

— N-ai făcut nimic, urlă el, abia acum la sfârșit, gâfâind. N-ai făcut nimic? Am să te bat, ca să știi să nu faci, țipă el mai departe, dar fără să se

apropie de ea.

— Tată, să nu dai, răspunse fata la fel, curajoasă și hotărâtă.

Omul tăcu un timp, se uită la cei doi care gemeau pe jos și apoi strigă iar:

— Vă omor pe toți, dacă mai aud vreodată că se mai întâmplă ceva.

— Tată, dar…

— Taci, urlă atât de tare omul, că și cei doi de jos încetară să mai geamă. Vă omor, continuă el, mișcând ciomagul în aer și amenințând. V-am bătut eu vreodată? Te-am bătut eu pe tine, Paraschive și Ilie? V-am bătut, mă? Că ți-am dat o palmă acum doi ani și ție un bici acum trei ani? Ce? V-ați făcut mari și v-arătați colții ca dulăii? Ai, mă? Sunt eu om rău? Paraschive? Ce, sunteți babe d-alea care stau la marginea șanțului și scârmă cu bățu-n țărână? Cu mine și cu *ea* ați crescut. Ce? Începe neamul Moromeților să vă împungă cu coarnele? Păi, fire-ai al dracului mamă-ta care te-a crescut! Cine e vinovat că nu-ți place? mumă-ta care te-a crescut! Cine e vinovat că nu-ți place? Ea *nu poate* să fie, asta s-o știi de la mine, cât ai să fii. Or fi altele, dar nu ea. Și atunci, cum? Cum? Cum, mă, să vii tu ca o muiere, ca o fleandură și să-mi spui mie că nu. Că acum te omor. Ea poate să fie vinovată, dar față de voi niciodată. Dacă eu sunt vinovat, atunci să vii și să-mi spui: „Bă, de ce ne-ai luat mamă vitregă? De ce ne-ai adus-o pe cap? Nu ne place de ea.” Atunci stăm de vorbă. Pentru asta m-am pregătit de mult. D-aia am muncit, ca să pot acuma să vă spui: „Îmi cereți mie socoteală? Bine! Să vedeți, purcelușilor, uitați-vă la socoteală. Una v-am plătit-o acuma. Cu asta am terminat. Să vedem astălaltă. De ce am trăit așa? Paraschive, Ilie?… Vă răspund: așa am făcut, nu se mai poate schimba. Uite, tu Paraschive și tu Ilie, na ție atâta avere, na ție încă atâta, și plecați, dacă nu vă place cum am făcut…”

Omul se opri din vorbit, gâfâind. Vorbise rar, din când în când strigând tare și răgușit. După o vreme vorbi iar, cu glasul schimbat, moale, dar cu urme de mânie și apăsare:

— Sculați în sus.

Cei doi se sculară, și omul se uită adânc la ei, în ochii fiecăruia.

Paraschiv era mohorât, cu ochii tulburi și fruntea încrețită. Celălalt tremura încă, ștergându-și lacrimile de pe obraz.

V

Omul începu să se plimbe în sus și în jos, mușcându-și buzele. Înțelesese care din cei doi era cu el. Suferea. Deodată auzi un glas stins, care îi atinse inima ca un fier înroșit:

— Tată, iartă-mă, vorbise cel mic, Ilie Moromete.

Omul îl privi în ochi, și limpezimea lor îl făcu să lase capul în jos. „L-am bătut prea rău, gândi el, și pe ăstalant l-am bătut degeaba. Ăsta pleacă.” Simți un fel de sfârșeală și amărăciune rea cum i se suie încet prin piept. Deodată, toată mânia îi pieri, și vorbele îi pieriră din minte. Rămase mai departe nemișcat, multă vreme. Paraschiv îl privea mai mohorât și, din când în când, ochii îi străluceau de neînțelegere și ură.

Într-un timp, omul se mișcă și se uită la cel mai mic.

— Du-te în grădină, Ilie, și vezi că sunt două glugi acolo, în fund, desfăcute. Leagă-le. Pe urmă înhamă caii și du-te la moară. O să-ți ajute mamă-ta să încarci boabele. Pe urmă, vezi ce mai e…

Flăcăul își puse căciula în cap și ieși. Omul se întoarse spre Paraschiv, se uită câtva timp la el și-i spuse și acestuia, cu același glas, dar mai lipsit de nădejde, ca și când despre cele spuse nu se mai putea face nimic.

— …și tu, Paraschive, află de la mine că sunt aproape bătrân: nu-ți place să muncești, și eu nu știu, nu-ți spun, dar bine n-o să fie din ce-ai să faci. Eu n-am să-ți mai fac nimic. Dacă tu așa mă vezi pe mine, aia e, cum ți-am spus… Ai să pleci? Să faci altceva? Nu știu ce-ai să faci tu, dar eu nu-ți mai spun nimic de-acuma încolo. Poți să ajungi tu, pe-acolo pe unde ai să te duci, împărat, înțelegi? Pentru mine n-o să însemne nici cât e negru sub unghie…

Omul tăcu, vru să-i mai spună ceva, așteptă. Dar Paraschiv, neschimbat, nu răspunse nimic. Își privi tatăl cu îndrăzneală, mușcându-și adânc buza de jos, se învârti în loc și ieși afară spre șosea.

În dreptul casei, pe podișcă, el se mai opri, căută în chimir ceva, dibuind și numărând parcă bani. Apoi plecă. La prânz îl așteptară la masă, dar el nu veni nici la prânz și nici seara. Abia târziu, după miezul nopții, bătu în ușă; când femeia îi deschise și îi văzu ochii sticloși, la început încremeni, privindu-l cu spaimă. Apoi înțelese că întâmplarea de astăzi nu se sfârșise. Paraschiv Moromete o privi de sus, ca pe-o gânganie, și ea se feri; uitându-se în urma lui, își dădu seama că nu-l cunoaște; își aduse atunci aminte că omul ei nu era în casă – ieșise să se mai uite la oi – și rămase lângă ușă, înmărmurită de groază.

Publicată în volumul *Întâlnirea din Pământuri* (1948), pp. 173—192, însoțită de precizarea: „Această nuvelă prefațează primul roman al autorului, urmărind aceeași oameni angajați într-un conflict mai larg; această lucrare, aflată în pregătire, va apărea în curând.” Deși scena se regăsește, cu modificări substanțiale, în *Moromeții,* vol. I, ed. cit. pp. 492—508, totuși romanul amintit în notă nu e cel din 1955, ci prima lui variantă. Scriitorul n-a mai inclus textul în reeditările ulterioare ca proză scurtă, considerându-l, probabil, topit în *Moromeții.* El rezistă însă în sine, diferit fundamental de episodul din roman. Spre deosebire de volumul din 1948, varianta din roman explică în chip realist tradițional atât izbucnirea lui Paraschiv, cât și bătaia administrată băieților de Ilie Moromete.

POVESTEA UNEI CĂLĂTORII

I

Întâlnirea celor doi frați cu bătrânul Moromete avusese un sfârșit neașteptat. Achim și Paraschiv Moromete se ridicaseră de pe pat și plecaseră amenințând. În clipa când ieșeau din curte, bătrânul deschisese fereastra dinspre drum și strigase în urma lor, scuipând printre cercevele:

— Să vă întoarceți când mi-oi vedea eu ceafa! Ați crezut că de dragul vostru am strâns și mi-am făcut! Am să vând până la o palmă…

— Avem să vedem noi, bătrâne, a răspuns Paraschiv, trântind poarta. Noi am venit… am crezut că înțelegi omenește… Acum am terminat. Du-te și vinde și o să vedem noi!

— Ia stai puțin, a strigăt atunci Achim, apucându-l pe celălalt de braț și întorcându-se cu fața spre geamul prin care Ilie Moromete scuipase în urma lor.

Paraschiv, surprins, s-a oprit și el și s-a uitat intrigat la fratele său.

— Ce este? întrebă el.

Achim Moromete, fără să-i răspundă, îi lăsă brațul și se întoarse îndărăt, intrând din nou în curte. El se opri în fața casei, lângă prispă, gândind la repezeală dacă trebuie sau nu să mai intre înăuntru. Ilie Moromete, însă, îl văzuse și ieșise amenințător în prag.

— Ascultă, tată, zise Achim încet. Să-ți mai spun și altceva. Mi se pare că ai uitat prea repede… Știi la ce mă gândesc? Că poate n-ai să faci ce spui și… mi-ar părea rău. Să nu crezi că mint. Du-te și vinde. Am venit din București pentru alte socoteli, nu te speria degeaba. Ne-am descurcat noi zece ani și fără pământul tău. Crezi că de acum înainte?… Ei, asta am vrut să-ți mai spun.

Achim Moromete își măsură tatăl de sus până jos, aruncându-i o privire ascuțită, se întoarse în loc și se grăbi spre Paraschiv, care îl aștepta intrigat.

— Ce i-ai spus? întrebă el, mormăind, neînțelegând ce putea să mai spună Achim după două zile de certuri și amenințări care răscoliseră tot satul.

— Știi ce? zise Achim, mulțumit. Mi-ar părea rău să nu vândă. Ascultă aici. Acum trei ani, când a plecat Nilă pe front, s-a întâmplat ceva despre care pe bătrân nu-l taie capul. Nilă, săracul, parcă a știut că n-are să se mai întoarcă și a avut grijă cu o săptămână înainte să se însoare. Adică să se cunune cu fata aia cu care trăia. Nici tu și nici tata nu știți că avea un copil de cinci luni… Abia acum mi-am adus aminte de asta. Copilul trăiește și are dreptul la douăzeci de pogoane de pământ. Până la douăzeci și unu de ani, mama lui, Veta, poate munci și strânge de pe dreptul copilului, de pe douăzeci de pogoane…

— Și i-ai spus bătrânului? îngână Paraschiv, uimit de prostia celuilalt.

Achim Moromete rânji și nu răspunse decât târziu, hotărând altceva.

— E ceasul douăsprezece și jumătate. La două fără un sfert e o cursă spre Pitești. Am plecat! Lasă-l să vândă…

— Ești nebun, unde te duci? Tocmai acuma? zise Paraschiv, neînțelegând.

— Mă duc la Veta. Proasta nici nu știe… De doi ani de zile, de când ar fi putut să vie aici și să… Eu i-am spus lui Nilă, dacă mai ți-aduci aminte: „Las-o, mă, dracului de fată și lucrează cu mine…” N-a vrut… Ei, ce să mai pierdem timpul! Eu mă duc la gară. Lasă-l să vândă, pe tata!…

— Ia stai puțin, zise Paraschiv. Ce vreai să faci?

— Ai să vezi mai pe urmă. Cred că mâine mă și întorc… După ce a plecat Nilă pe front, m-am dus într-o zi pe la Veta. Primisem o scrisoare de la Nilă și mă ruga s-o ajut, să-i dau ceva parale. N-am găsit-o, plecase la țară, dacă mai ți-aduci aminte, în Vaideci, de unde spunea că este… Așa are să se întâmple, Paraschive, mai spuse Achim, uitându-se la ceas și oprindu-se în mijlocul drumului. Eu mă duc pe jos la gară. Ți-am spus: mâine cred că mă și întorc. La revedere!

Achim coti pe o uliță care ieșea afară din sat, spre câmpie, și fără să mai spună vreun cuvânt, îl lăsă pe fratele său buimăcit în mijlocul șoselei.

„Ce-o fi vrând să facă? se întrebă Paraschiv, bănuitor Se duce la Veta! Pentru ce? Pierdere de timp.” Plecarea aceasta i se părea fără folos. „Bătrânul are să vândă, și ce are să se întâmple cu Veta? Ce poate să-i facă? Să-l dea în judecată?”

Paraschiv Moromete o luă încet spre casa Mariei Moromete, sora tatălui lor, încercând să-și dea seama ce poate ieși în urma plecării pripite a lui Achim.

Întorși de două zile din București, frații Moromete încercau să oprească înstrăinarea averii familiei, pe care bătrânul Moromete voia s-o fărâmițeze într-o afacere încâlcită cu cineva din comună. Cu zece ani în urmă, cei trei copii dintâi a lui Ilie Moromete plecaseră de acasă în urma unor certuri nesfârșite, cărora tatăl lor le pusese capăt printr-o bătaie cruntă, împărțită fiecăruia fără milă. Ilie Moromete voia să-și treacă pe numele lui copiii din a doua căsătorie, ceea ce însemna că cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, vor trebui să împartă moștenirea și cu frații vitregi.

Pe vremea aceea, tatăl lor nu era bogat. Plecarea fiilor l-a îndârjit. Câțiva ani mai târziu, o întâmplare neașteptată a schimbat viața familiei. Nevasta lui Ilie Moromete moșteni de pe urma unui frate fără urmași casa, câteva pogoane de vie și un pogon de pădure într-o comună învecinată.

Ilie Moromete luă în mână aceste locuri și, în scurt timp, averea lui crescu repede. Cu toate că el vânduse această moștenire, care era de drept a copiilor femeii sale, el nici după aceea nu se cunună și nu-și trecu fiii pe numele lui. Creșterea aceasta a averii îi uimi pe cei trei din București, care – în afară de cel mijlociu, Nilă, dispărut pe front în timpul războiului – reușiseră și ei să se descurce repede. Paraschiv avea acum, undeva, pe Șoseaua Pantelimon, colț cu Șoseaua Iancului, un „Consum alimentar”; cât despre Achim, el înțelesese mai adânc viața orașului, pentru că el nu se oprise *să vândă iaurt*, cum spunea el în batjocură despre fratele său mai mare.

Hotărârea bătrânului îi adusese în sat după zece ani de lipsă. Ilie Moromete se încăieră cu ei chiar din pruna zi, îndârjit de apariția lor, care îi încurca planurile.

Plecarea bruscă a lui Achim i se părea fratelui său fără rost. El nu înțelegea pentru ce e nevoie s-o aducă și pe soția lui Nilă în această afacere. Veta Moromete nu se poate să fi uitat ziua când ea se măritase cu Nilă. Întâmplarea aceea o țineau minte amândoi.

II

Cu toate acestea, Achim Moromete, care nu gândea la fel, plecase din sat, luase trenul la ora 2 după-amiază și, după câteva ceasuri, ajunsese în Pitești. El coborî apoi în gară și căută o cursă spre satul unde o știa pe soția fratelui său. Așteaptă două ceasuri și, când mașina veni, se urcă în ea și, după cinci ceasuri de drum, ajunse într-o comună învecinată cu aceea a cumnatei sale, unde trebui să coboare și s-o ia pe jos încă vreo șase kilometri.

Când a intrat în Vaideci, era acum aproape miezul nopții și drumul satului pustiu și întunecos. Era un sat de munte, cu casele împrăștiate la mare depărtare una de alta. Achim Moromete bătu în poarta primei case care i se păru mai luminată și, când cineva veni să-i deschidă, gândindu-se acum de cine va trebui să întrebe, își aminti că numele de fată al Vetei era Bododea, iar tatăl ei, găzar, un om care umbla prin sate cu butoiul.

— Vreau să întreb unde stă cumnata mea, Veta Moromete, a lui Bododea, găzarul, spuse el omului care îi deschisese și care se uita la el intrigat, după ce îi dădu bună seara și se rugă să-l ierte dacă l-a sculat din somn.

— Veta Moromete, a lui Bododea Găzarul?! se miră omul, vorbind rar și încet. Cumnata dumitale? Dar cine ești dumneata?

— Sunt cumnat cu ea, răspunse Achim, socotind că ajunge atât.

Omul începu să râdă, scărpinându-se la spate.

— Ascultă, zise Achim, neliniștit. Știi sau nu știi?

— Bododea Găzarul?! se miră iar omul. Ia stai nițel!

El se întoarse din poartă, intră în casă, și Achim îl auzi vorbind multă vreme cu cineva.

„Ai dracului de toromaci, murmură Achim, nerăbdător. Aici s-a răsturnat carul cu proști! Nici nu se cunosc între ei…”

Omul se întoarse la poartă, dar acum nu era singur. O femeie venea în urma lui. Amândoi se apropiară misterioși, și femeia își vârî nasul în fața lui.

— Bododea Găzarul nu e nimeni la noi în sat, spuse omul.

— Care e porecla, întrebă și femeia. Poate nu-i zice așa!

— E unul Bododea, care are o fată, Veta. Veta s-a măritat la București cu fratele meu, Nilă Moromete. Tatăl ei e găzar, umblă cu butoiul cu gaz și păcură prin sate. Eu sunt cumnatul ei, fratele lui bărbat-său.

— Ei știu de, făcu femeia. Păi nu-l cheamă Găzarul, spuse ea tare, ducându-și mâna la frunte, a mirare. Ei, stai, stai! E Vasile Joacă, nu-l cheamă Găzarul! Veta! Așa!… Are copil mic!…

— Cum, strigă și Achim, nu-l cheamă Bododea? Spui că are copil?

— Aia e, zise femeia, sigură pe ea. Are copil mic. Bododea îl mai cheamă pe tat-său? se întoarse ea spre bărbat.

— Mi se pare că așa îl cheamă, răspunse omul. Vasile Bododea, care are o fată… Da, așa îl cheamă!

— Are copil mic! Aia e, zise iar femeia.

— Nu e de pe-aici, spuse omul, apropiindu-se mai mult de Achim. Noi îi spunem Vasile Joacă, e oltean, odată la nuntă… nunta lui…

— Ei, unde stă, întrebă Achim ostenit, văzând că cei doi nu se grăbesc deloc să se culce.

Tot atât de fără grabă, omul și femeia îi spuse că Vasile Joacă stă lângă un pod. Casa lui e chiar în dreptul podului, la dreapta, cum mergi în sus.

Achim Moromete plecă și, după ce merse un timp, auzi un glas din urmă strigându-l. El se întoarse și-i văzu pe cei doi că stăteau tot în poartă și se pare că se uitau după el.

— Lângă pod! Nu e departe. Ține drumul drept… auzi el vorbele femeii.

Achim grăbi pasul și nu răspunse nimic. „Ăștia ori n-au treabă, ori sunt eu nebun”, își spuse el, neliniștit deodată de tăcerea nopții. El merse multă vreme pe șoseaua bine pietruită, uitându-se tot timpul în jurul său să nu treacă de pod fără să bage de seamă. Într-un timp, părându-i-se că a mers prea mult, se opri pe loc, și neliniștea de la început îi crescu. Aprinse un chibrit și se uită la ceas. Mai mult de o oră de când intrase în sat și întrebase de Veta, și podul nu se vedea nicăieri. Furios, se întoarse înapoi, uitându-se de astă dată numai spre marginea dreaptă a șoselei, așa cum îi spuseseră omul și femeia. Fiindcă trecu iarăși multă vreme de mers și podul tot nu se vedea, se hotărî să se întoarcă iar înainte și să meargă mereu până va ieși din sat. Liniștit puțin, porni acum mai încet, spunându-și că nu face nimic dacă se întâlnește cu Veta un ceas mai târziu. Abia după încă o jumătate de ceas văzu într-adevăr spre marginea drumului capul unui tub de beton care intra într-o albie subțire a unui pârâu fără apă. *Lângă pod* însă, nicio casă. Alături de drum se așternea o vâlcea într-o parte și alta a pârâului, și Achim, răsuflând greu, după ce se uită scormonind cu ochii de-a lungul pâlcurilor de sălcii ce umpleau locul de jur împrejur, se opri zăpăcit, nemaiștiind ce să facă. Abia târziu ghici în depărtare, pe un dâmb înalt și pustiu, forma întunecată a unui bordei.

El porni într-acolo, ferindu-se să nu dea în gropile pietroase care umpleau vâlceaua, și când ajunse sus, picioarele îi tremurau de oboseală. Casa,

împrejmuită cu o ulucă veche și aproape putrezită, zăcea în întuneric, fără lumină. Achim Moromete rupse un băț gros dintr-o sălcie, să se apere de vreun câine, și vru să intre în curte, dar se răzgândi, bănuind că Veta e singură și e mai bine să bată în poartă, să n-o sperie. Așa și făcu, dar trecu iarăși multă vreme, și nimeni nu răspunse. În cele din urmă, pierzându-și răbdarea, Achim intră în curte, se apropie de geamul casei, urcându-se pe o prispă pipernicită, și bătu ușor în el cu vârful bățului.

— Veto, strigă el, deschide. Eu sunt; Achim Moromete.

Nu se simțea nimic. Bătu din nou, tare, dar nici de data aceasta nu se arătă vreun semn că cineva locuiește casa. Achim se sperie puțin, ieși cam repede din curte și, ajuns afară, se aplecă jos, căută un pietroi și începu să izbească în poartă cu toată puterea. În depărtare, câțiva câini îi răspunseră prin lătrături stinse. Casa rămânea mai departe în întuneric. Omul se uită în urmă, se mai plimbă un timp, mai bătu de câteva ori, până ce își dădu seama că Veta – dacă stă acolo – nu este acasă. Mirosea a pustiu. Obosit, o luă înapoi pe vâlcea, hotărât să aștepte dimineața. Se uită la ceas. Arăta 2. Mergând și ferindu-se de gropi, se gândi să încerce undeva în sat să ceară găzduire, dar numaidecât părăsi dorința, aducându-și aminte de omul la care întrebase de casa Vetei. „Cine știe ce dracu se mai întâmplă, gândi el. Mai bine dorm aici, în vâlceaua asta.”

Achim Moromete oftă, se opri câteva clipe, alegând un loc cu frunze mai multe, se întinse la pământ, se dezbrăcă de haină, îi îndoi mâneca să-i țină cald sub coaste și se ghemui alături de un tufiș uscat, cu gândul să adoarmă numaidecât și să uite întâmplarea. Întinse capul pe cot și închise pleoapele. La început era gata să adoarmă, dar după câtva timp, în loc ca somnul să vie, omul începu să simtă ceva neobișnuit, crâmpeie de întâmplări și mai ales glasuri cunoscute îi vorbeau în urechi ca de pe altă lume. Un ce asemeni unei gângănii ce și-ar fi avut culcușul în inima lui porni să se frământe încet, și frământarea crescu, apăsându-i pieptul, amețindu-l, trezindu-l din toropeală și alungându-i oboseala. „Banii n-au miros, lasă că e bine: fiecare dintre noi cu daravelile noastre. Dacă ți-aș fi cerut brânză, nu ți-aș fi mai dat-o îndărăt, cu toate că lumea zice *invers.* Ia-ți banii!…”

Achim Moromete deschise încet ochii și se frământă pe pământ. „Nilă! Ei, Nilă!” își spuse Achim, gândindu-se că așa cum stă el acum la fel o fi putrezit fratele său, pe undeva, pe întinderea stepei rusești. Cuvintele dinainte i le spusese Nilă, odată, când îi înapoia un împrumut. Deodată îl fulgeră prin minte că o fiară sălbatică ar putea să dea peste el și să-l

mănânce. Sări în sus înfiorat; vru să se ridice și să plece, dar în aceiași clipă se liniști și se culcă iarăși. „Vara nu sunt dihănii, și aici, chiar dacă e luncă, e aproape de sat”, se liniști el. Omul încercă din nou să adoarmă, dar gândul la fratele său nu-l slăbea. Abia acum, după doi ani, își dădea seama că, într-adevăr, Nilă nu mai este. Pricepea bine că fratele său nu va mai fi nicicând, deloc, pentru veșnicie, și această pricepere îi umplea sufletul de spaimă. Rămase cu fața în sus, privind cerul, și încetul cu încetul se liniști. Noaptea era caldă și senină, și prin aer bâzâiau subțire țânțarii. Uitându-se mereu peste cerul plin de stele, uită de soarta fratelui și i se topiră în minte și întâmplările din urmă, cu tatăl său. Setea lui de a nu scăpa averea pentru care se sfâșiaseră, el și cu ceilalți, de atâția ani, i se topi și ea, pierindu-i din gânduri. Achim se întoarse într-o parte, gemu greu și închise ochii, adormind buștean.

III

Comuna Vaideci era așezată pe o vale adâncă, între două dealuri care se asemănau atât de mult între ele, că de cele mai multe ori, străinii care treceau pe-aici, la ieșirea din sat, rătăceau drumul din cauza lor și se întorceau zăpăciți îndărăt, să-i întrebe pe oameni.

Când se deșteptă dimineața sub tufișul unde adormise peste noapte, Achim Moromete sări în sus buimăcit, câtva timp nefiind în stare să-și dea seama unde se află. Asemănarea dealurilor îl ului și mai mult. Casa Vetei, la lumina zilei, îi era necunoscută. Abia când zări micul pod, cu tubul lui alb de beton, își aduse aminte pentru ce petrecuse noaptea în luncă. Se frecă la ochi, își aranjă cămașa și-și trase haina pe umeri, uitându-se puțin îngrijorat în toate părțile: se temea să nu-l fi văzut cineva și să-l creadă nebun sau fugit din pușcărie. Nu se auzea și nici nu se vedea nimeni. Numai glasuri amorțite de câine răzbăteau îndepărtat.

Achim Moromete ieși la șosea cu gândul să întrebe la prima casă dacă o cunoaște cineva pe Veta, unde stă, dacă stă în casa de lângă pod, unde este plecată și pentru cât timp.

Fiindcă era prea de dimineață, se hotărî să mai aștepte. Uitase de spaima pe care o simțise înainte de a adormi și toată întâmplarea o trimise înapoi

tatălui său, din cauza căruia trebuise să facă această călătorie. Gândul la bătrân îl înfurie pe neașteptate și, ca să se liniștească, începu să se plimbe aprig în sus și în jos, trosnind la fiecare pas pietrișul aspru al șoselei și uitându-se neîncetat la ceasul de la mână, cu toate că știa bine că e zadarnic să se uite mereu la el; aici la țară, oamenii nu dorm și nu trăiesc după ceas.

Achim Moromete era un om căruia îi plăcea să-și amintească totdeauna că e și el de la țară, numai pentru a se bucura că acum nu mai este. Ceasul de la mână nu încetase de atâția ani, să-i facă plăcere, tocmai pentru acest lucru. De asemenea și hainele de pe el, cravata și chiar ciorapii. Nu numai despre faptul că nu mai este țăran îi plăcea să-și amintească, la fel de încântat era și atunci când cineva aducea vorba despre viața din București, la începuturile ei. Am spus că Achim se descurcase la fel de repede ca și fratele său mai mare, Paraschiv. Nu se oprise însă ca acesta, la un „Consum”. După ce înțelesese că trebuie să-și lase cât mai curând, acolo de unde plecase, obiceiurile și felul de a vorbi, Achim Moromete, în scurtă vreme, a priceput mai bine și mai adânc decât frații săi viața orașului. El n-a stat decât doi ani ca ucenic la un mare magazin de încălțăminte. În al treilea an a ajuns vânzător, iar în celălalt an, director al magazinului, lucru care-i uimise la culme nu numai pe frați, dar și pe aceia care îl angajaseră. În acest post a rămas până astăzi, dar viața omului s-a schimbat totuși neîntrerupt. Pe vremea când făcuse „primul pas” în afaceri, a trăit câteva zile de chin. Cuvântul *afacere* îl speria. Acest început venise la câteva luni după ce patronul îl numise șef peste vânzătorii magazinului.

— Dopuri de plută! Cine dracu’ își poate închipui că poți să faci bani cu ele?

Cel care îi vorbea era un vânzător nou angajat, care îi dădea târcoale.

— De ce nu încerci singur? întrebase Achim, bănuitor.

— Pentru că n-am bani, a răspuns omul. Îmi trebuie leafa mea pe câteva luni. Dopuri de plută!… Gândește-te și dumneata, a continuat vânzătorul. Trebuie sau nu trebuie să astupi sticlele? Și dacă le dai mai ieftin ca fabrica, le vinzi sau nu le vinzi?

— Bine, da’ de unde le iei? a întrebat Achim, surprins și mereu bănuitor.

— Tot de la fabrică, a spus acela, râzând.

Atât i-a trebuit lui Achim Moromete. Să cunoască și să-și dea seama de felul în care merg unele lucruri. De aceea, a doua „afacere” a făcut-o singur. Câteva nopți a dormit neliniștit. Avea nevoie de o sumă destul de mare și, pentru ca s-o aibă, a semnat o poliță și l-a rugat pe patron să-l gireze.

Patronul l-a girat, făcându-l să înțeleagă că polița va veni apoi în mâinile lui, și el, patronul, nu se va mulțumi doar să nu-i mai plătească mulți ani salariul. Achim Moromete nu se gândea deloc la postul lui de director. Deși nu fusese închis nicio noapte, cuvântul *pușcărie* îl îngrozea. Totuși, lucrurile erau limpezi. La Constanța, peste câteva zile, vor sosi lămâi. Acolo, la descărcare, într-un anumit fel, se puteau cumpăra aceste lămâi pe loc, fără niciun fel de hârtie. Era limpede ca lumina zilei. În București, nimeni nu se gândea că prețul unei singure bucăți înseamnă de zece ori câștig.

După această afacere, Achim Moromete s-a întâlnit cu Paraschiv, care, văzându-l atât de schimbat la îmbrăcăminte, – și chiar altfel –, a încercat să-l descoasă:

— Ce leafă ai, mă, acolo? De unde te-ai îmbrăcat așa? Ce faci!!!?

— Ce fac? a întrebat Achim, scurt. Crezi că vând iaurt, ca tine?

— …!!!

— Bani! a continuat Achim, rupând cuvântul *bani,* cu buzele închise și călcând măreț pe trotuar.

— Cum bani, de unde, din leafă? Câtă leafă?!…

— Bani! Fac bani!

— Faci draci, a mormăit Paraschiv în zeflemea.

Fiindcă Achim nu s-a sinchisit de zeflemeaua fratelui și nici n-a căutat să-i dovedească contrariul, acest lucru a trezit invidia în Paraschiv.

— Păi dă-mi și mie, a cerut el timid, fără voie.

— Îți dau, i-a răspuns Achim ca mai înainte, scurt și apăsat, cu un glas care de pe acum, fără să le rostească, punea condiții viitoare.

Achim Moromete a făcut după aceea alte afaceri, datorită cărora a putut să scape și de armată și de front. Cu toate acestea, mai ales acum, după război, el își dădea seama că atâta timp cât are să rămână într-un magazin oarecare, chiar și director, niciodată n-o să poată face avere. Înțelegea că pentru asta nu ajunge să faci azi o afacere și peste cinci luni, alta: afacerile trebuie să se țină lanț, să curgă una din alta. Știrea că tatăl său vrea să vândă averea îl înfuriase, mai ales că în ultimul timp, mirosind bine oamenii, se hotărâse să-și dea demisia din postul lui și să deschidă singur, undeva, un mare magazin alimentar. Pentru capital voia să se însoare și să-și vândă partea lui de treizeci de pogoane, cât socotea că i se cuvine de la tatăl său. Dârzenia bătrânului nu-l îngrijora.

Plimbându-se pe șoseaua din Vaideci, se liniștise și se gândea acum la întâlnirea cu Veta. Era mulțumit că nu-i spusese lui Paraschiv ce anume voia el de la cumnata lor.

„Proastă trebuie să fie femeia asta”, își spuse el, uitându-se pentru ultima oară la ceas și pornind agale spre una din casele apropiate. Satul se trezise și, de pe undeva, răzbătea în liniștea dimineții glasul singuratic al unui om. În curtea în fața căreia se oprise Achim, un copil de nouă sau zece ani mătura bătătura.

— Hei, zise Achim tare, făcând un semn cu degetul.

Copilul a lăsat târnul și a rămas nemișcat. Văzând semnul străinului, se codi câteva clipe, apoi se apropie de poartă.

— Tu o cunoști pe Veta lui Vasile Joacă? a întrebat Achim încet, nevoind să-l audă părinții copilului. Are un copil mic, adăugă el, aducându-și aminte că, în seara trecută, femeia care îl îndreptase spre pod o cunoștea pe Veta, pentru că avea un copil mic.

Băiatul nu răspunse și nici nu păru că se gândește să spună ceva. El deschise poarta, ieși în drum și se uită la Achim într-un fel anumit. Omul nu înțelegea.

— Hai să vă arăt, spuse băiatul, făcându-i semn cu capul.

— Știu că stă acolo, zise Achim, pricepând.

— Știți? întrebă copilul, nedumerit și mirat.

— Da, dar nu e acasă! Nu e nimeni acolo, zise iar Achim.

— Păi atunci unde e? întrebă din nou băiatul, cu mirare.

— Ia vezi, poate știe mamă-ta, se hotărî Achim. Vrei să te duci s-o întrebi?

Băiatul s-a întors în curte și după un timp a revenit, spre surprinderea omului de la poartă, singur.

— Mama spune că Veta e plecată de astă-primăvară în Vlădoieni, la niște rude.

— Unde e Vlădoienii ăștia? întrebă Achim îngrijorat.

— În sus, spre Câmpulung, ce, nu știi? răspunse băiatul. Trece mașina de la Grințeni, într-un ceas ajungi acolo.

Grințeni era tocmai comuna în care Achim trebuise să se dea jos spre Vaideci. Achim Moromete se îndepărtă încruntat. Știa că mașina spre acești Vlădoieni trece tocmai seara. Nu voia să piardă atâta vreme și se gândea cum ar putea s-o întâlnească mai curând pe cumnată.

— De-acolo, din Vlădoieni, când vine cursa? întrebă el iar, gândindu-se la ceva.

— Mi se pare că pe la prânz. Stai să-l întreb pe tata, că el știe, răspunse băiatul, fugind în curte.

— Pe la prânz trece prin Grințeni, spuse tare un glas din casă, și Achim văzu un cap de om ieșind pe fereastra deschisă.

— Bună dimineața, zise Achim omului. Nu știu cum să mă întâlnesc mai repede cu Veta, care stă aici, lângă pod. Băiatul spune că e plecată de astă-primăvară în Vlădoieni. La cine stă ea acolo? Eu sunt cumnatul ei.

— Păi la niște rude, așa mi-a spus, se auzi atunci un alt glas de femeie. A plecat înainte de Moși și mi-a spus că se întoarce. Mi-a lăsat și cheia de-acasă. Zicea că stă câteva zile, dar a trecut o lună, și tot nu s-a întors. Mi-a trimis pe urmă o scrisoare. Unde e scrisoarea aia, Dadine, mai spuse femeia, uitându-se de pe prispă la omul din geam. Apoi vorbi mai departe, fără să aștepte răspunsul bărbatului. Îmi spunea că a găsit acolo de lucru și are să stea mai multă vreme… Păi de, dacă vreai s-o vezi, eu știu?! N-ai decât să iei cursa de la Grințeni și să te duci acolo, sfârși femeia.

— Și la cine să mă duc? întrebă Achim, îngrijorat mereu că femeia nu cunoaște cine sunt rudele Vetei.

— Eu zic că o știe lumea acolo, că stă de mult… Ei, și pe urmă, ce, e un sat mic!… A nimerit el orbul…

— E departe primăria? îi luă Achim vorbă din gură. Vreau s-o chem la telefon de-aici, spuse el.

Femeia încreți fruntea plină de mirare.

— De! Eu știu?! O fi!

— Cum, zise Achim, nemaiînțelegând nimic. Nu știi dacă primăria e departe sau nu, de aici?!

— Primăria?! A! Primăria! răspunse femeia. Ziceam că de telefon întrebi, de! Cum să nu știu. Drept înainte. Ai să vezi că are o curte mare, cu monument. Cât vezi monumentul acolo e…

IV

Omul porni grăbit, uitându-se din mers la ceasul de mână. Voia ca Veta să prindă cursa de prânz chiar astăzi și să se întoarcă la Vaideci. A ajuns la primărie și a intrat în curte cu pași mari. Și aici, de astă dată, un bărbat mătura curtea cu un târn uriaș de nuiele.

— E cineva aici? întrebă Achim grăbit, fără să se oprească și fără să dea bună dimineața.

Omul s-a ridicat de mijloc și, când l-a văzut, a dus repede mâna la pălărie:

— Să trăiți! Da, a venit domnul secretar ăl mic. Poftiți! a răspuns el, lăsând târnul și luând-o înaintea lui Achim, să-l conducă.

Au intrat amândoi într-un coridor mic, cu pereții încărcați de afișe și ordonanțe, și omul s-a îndreptat spre una din uși pe care scria *„secretarul”*.

— Poftiți, a spus din nou omul care îl conducea pe Achim, deschizând ușa și arătându-i cu mâna un tânăr care stătea la o masă și scârțâia cu penița pe un maldăr de hârtii. Vorbiți cu dânsul… Dânsul e…

— Dragă, uite ce este. Bună dimineața! Vreau să vorbesc cu cineva din Vlădoieni la telefon. Sunt din București, am treabă pe-aici. Ești drăguț să ceri legătura? a vorbit Achim repede, ștergându-și fruntea.

Ajutorul secretarului, un țăran tânăr de vreo șaptesprezece ani, se ridică de la masă și răspunse zâmbind, puțin bâlbâit:

— Da… sigur! Cum să nu! Imediat! Liniile sunt libere dimineața. Cu cine vreți să vorbiți din Vlădoieni?

— Cu o cumnată a mea, Veta Moromete. Ea e de-aici din Vaideci, cred că o cunoști…

— Nu, n-o cunosc, a răspuns tânărul, mergând spre telefon, trăgând și înfigând fișele cu dibăcie. Am fost și eu în București până acum câteva luni… am stat acolo vreo patru ani… acuma am plecat… nu mai e de trăit…

— Pe unde-ai stat? întrebă Achim, ca să spună ceva.

Telefonistul nu răspunse, pentru că aparatul începuse să țârâie. Achim Moromete se așeză pe un scaun, neliniștit că poate Veta nu va fi fiind cunoscută acolo unde se află și va trebui să piardă prea mult timp și să se ducă după ea.

— S-a făcut, spuse după un timp tânărul, printre apelurile pe care le făcea pentru legătură. Da, merge repede. Ei, oficiule! Cine e la aparat? O convorbire extraurgentă. Da, da! Bine! Șapte și zece. Bine! Să trăiești! Eu te-am așteptat, de ce n-ai vrut să vii! Bine, te servesc, dragă, și să știi că îmi

pare rău; dă-l dracului, fă-i un raport și înaintează-l dirigintelui. Dau și eu o declarație! Parcă numai o dată mi-a dat mie?!… Ba un pachet de tutun, ba un timbru, mereu câte ceva lipsă… Vine și numără, le încurcă… pe urmă eu plătesc ca fraierul… Păi vezi? Fă-i un… Da, sigur! Trimite și te servesc…

— Ei, făcu Achim, nerăbdător.

— Se face, zise telefonistul, atârnând receptorul încet, ca și când cine știe despre ce ar fi fost vorba. Apoi adăugă cu alt glas: Ce mai e prin București?

Achim spuse ceva, și tânărul începu să-i povestească ce s-a întâmplat odată la „*Vulturul de mare*”, unde lucra el, cum a venit poliția și a răscolit prin magazin. Asta se întâmplase în ultima vreme; pe urmă n-a mai stat în București.

— Soră-mea lucra la „Singer” și a plecat și ea, știți, nu-i mai ajungea leafa nici pentru o pereche de ciorapi. Aici…

Telefonul țârâi, și Achim sări de pe scaunul unde se așezase. Tânărul se ridică fără grabă, încet, făcându-i semn că nu e nicio grabă, trebuie să mai aștepte.

— Alo! Vlădoienii? Ei, ce repede! Cine e la aparat? Da, întreabă oficiu'! Este acolo în sat o persoană, Veta Moromete? Da!? Să vie la aparat, să vorbească cu un domn din București. Urgent! Da?? Stă aproape!? Atunci aștept, nu închide linia. Sigur, chiar acuma!… Aveți noroc, spuse telefonistul, adresându-se lui Achim. Cică stă chiar lângă Primărie, la câteva case…

Achim Moromete se apropie de aparat și luă receptorul din mâna telefonistului. Tremura puțin de nerăbdare. După un timp destul de îndelungat, auzi un glas gros strigând, „Vorbiți!”, apoi numaidecât o voce necunoscută, care îl uimi prin asprimea cu care îl întimpinase:

— Cine e acolo?

— Veta, tu ești? Aici e Achim.

— Achim? Care Achim?!

— Ei, ce e cu tine, nu ne mai cunoști? Ne-ai uitat de tot!… Fratele lui Nilă…

Din cealaltă parte, câteva clipe, glasul nu răspunse nimic, și Achim vru să-i spună din nou cine e, dar fu întrerupt…

— De unde vorbești? îl întrebă de dincolo femeia.

— De-aici de la tine, din Vaideci. Am sosit aseară și nu te-am găsit acasă. E ceva urgent, vreau să vorbesc cu tine, așa că ia cursa care trece acuma, de

dimineață, prin Vlădoieni, și eu am să te aștept la Grințeni cu o căruță. Pregătește-te repede, să nu scapi mașina.

— Ce vreai să-mi spui? a întrebat glasul de dincolo. S-a întâmplat ceva?

— Da, s-a întâmplat, e ceva important. Nu te caut eu tocmai din București de pomană! Te privește mai ales pe tine, personal… Te aștept la Grințeni… La revedere!

Glasul din cealaltă parte mai întrebă ceva, dar Achim, care era acum sigur că va veni, răspunse de câteva ori tare, ca și când n-ar fi auzit ce spune:

— La revedere, Veta, vino urgent, vezi să nu scapi cursa… la revedere!…

Apoi așeză receptorul în furcă și, mereu grăbit, scoase din buzunar câteva hârtii, să plătească. Plăti și ieși afară aproape în goană, lăsând ușa larg deschisă, fără să mulțumească și fără să salute.

Puțin timp după toate acestea, Achim Moromete găsi un om care se învoi să-l ducă înaintea mașinii și nu vru să aștepte niciun minut, deși până la Grințeni nu erau decât șase kilometri, iar până la sosirea mașinii trebuiau să mai treacă multe ceasuri. Fără să-și dea seama pentru ce, lui Achim nu-i plăcea satul Vetei. Dacă s-ar fi gândit bine, și-ar fi dat seama că acest lucru nu este străin de faptul că n-a găsit-o acasă pe cumnată și mai ales că a fost nevoit să doarmă sub cer deschis, deși satul nu avea nicio vină. Achim, însă, nu era necruțător cu el însuși. Ceea ce simțea era bun simțit, de aceea, când se văzu în căruța omului, strigă la el să-i dea drumul mai repede.

În clipa când treceau prin fața primăriei, omul pe care îl găsise dimineața măturând ieși repede în urma căruței, făcând semn cu pălăria și arătând ceva spre curte, înapoi. Căruțașul trase de hățuri, și Achim, intrigat, se întoarse în leagănul mic pe care ședea, strigând totuși către omul care îl ducea să nu oprească să-i dea drumul înainte.

— Stai să vedem ce are cu noi, a răspuns căruțașul, nepăsător, sărind alături de cai.

Tot atunci se petrecu ceva neașteptat. Din curtea primăriei ieși un alt om, îmbrăcat orășenește, care se alătură de cel dintâi, uitându-se lung în urma căruței. El îi zâmbi lui Achim ca unui cunoscut și, de departe, îi făcu un semn familiar cu mâna. Nedumerit, Achim se uită la vizitiu și-l întrebă:

— Ce e cu ăsta?! Ce vrea de la mine?!…

— E notarul de la primărie, răspunse acela. Ei, ce este, strigă el înapoi. Ce vreți?

Achim se uită iarăși în urmă. Omul îmbrăcat orășenește îi făcu din nou un semn care îl neliniști. „Cine știe ce s-a întâmplat, și n-am să pot ieși înaintea

Vetei”, își spuse Achim, furios.

— Ascultă, strigă el către căruțaș. Urcă-te și dă-i drumul odată, că m-am săturat de-atâtea…

— Stai să vedem ce-are cu noi, răspunse căruțașul. Ce e, mă, ce s-a întâmplat?

Omul îmbrăcat ca la oraș, la întrebarea vizitiului, îl apucă pe celălalt, lângă care venise, de braț și răspunse iarăși prin câteva semne ciudate, intrând în curtea primăriei și lăsându-i pe cei doi nedumeriți.

— La întoarcere, strigă el înainte de a intra în curte. La întoarcere!

Răspunsul acesta i se păru lui Achim ca o amenințare.

— Ce dracu’ tot vor ăștia?! strigă el mișcându-se agitat pe micul leagăn al căruței. Ai de gând să-i dai drumul sau o iau pe jos?!

— Pe jos? întrebă căruțașul. Nu se poate. Cum o să te duci pe jos când e căruță? mai spuse el, urcându-se pe loitră și apucând hățurile în mâini.

Când se așeză pe cutia lor, roatele zdrăngăniră și caii o luară la trap. Deodată însă, parcă înadins, țăranul ridică mult biciul deasupra capului și, învârtindu-l în aer agitat, ca unul care gonește să ajungă undeva înainte de a se întâmpla o nenorocire, începu să strige întruna, gonind pe șoseaua pietruită și făcând o larmă asurzitoare:

— Haidaaa! Eei!… Ciorapii lui tac-tu de cal! Puturosule!

De prin casele rare ale satului, câte-un om își sucea gâtul, uitându-se lung după ei. Într-un timp, Achim prinse cu urechea un glas subțire de copil care striga în urma lor, cu veselie:

— Fuga-n Egipt!… Fuga-n Egipt…

Goana aceasta a ținut până ce au ieșit din sat. Fără vreun motiv, ca și cum ar fi fost înțeleși cu țăranul, caii s-au oprit amândoi deodată din plin trap și au luat-o încet la pas, mișcându-și cozile lor lungi parcă a mulțumire. Țăranul a lăsat și el biciul din mână, a atârnat în același timp hățurile de vârful loitrei, și-a scos pălăria din cap și a așezat-o alături de el, pregătindu-se nu se știe pentru ce.

— S-a întâmplat ceva? întrebă Achim, nedumerit de oprirea bruscă a cailor și de mișcările omului.

— Nu, nu s-a întâmplat nimic, răspunse acela, fără să se întoarcă; apoi adăugă după un timp, ținând în mână ceva învelit într-o cârpă verzuie: Vreau să-mi fac niște tutun.

Achim se întinse peste leagăn și oftă, uitându-se la ceas. Țăranul își desfăcuse cârpa verzuie și se pregătea să sfărâme în fundul pălăriei o

păpușă uscată de tutun.

— Mă mir de ce te-i fi grăbind, spuse el, însoțindu-și vorba cu sfărâmatul păpușii. Mașina vine abia pe la prânz…

— Nu-mi place să merg în căruță, răspunse Achim înțepat. Mână mai repede.

Țăranul se uită la el pieziș și nu se sinchisi, culegând liniștit cotoarele de tutun din pălărie și aruncându-le peste căruță în așa fel încât s-ar fi părut că treaba îi face multă plăcere.

„Ai dracului toromaci”, gândi Achim, resemnat să privească până la sfârșit cum omul, după ce a terminat de sfărâmat și și-a umplut chimirul cu tutun, a scos din altă parte un jurnal, și-a răsucit o țigare și apoi și-a aprins-o după multă vreme, chiar de la pânza verzuie în care ținuse mai înainte păpușa. Scăpăratul din amnar l-a scos pe Achim din sărite:

— Am eu chibrit, aprinde, nu te mai omorî, a spus el, dar tot atunci o scânteie făcuse cârpa să scoată fum, și țăranul a mișcat triumfător din deget, respingând chibritul.

— Poate să plouă, să ningă, să viscolească, și eu tot aprind, a explicat el lui Achim, mișcând cârpa aprinsă prin aer drept dovadă.

— Da, dar mână mai repede, i-a tăiat-o Achim, răsuflând greu.

Omul s-a întors cu spatele, nepăsător, pufăind din țigare. Curios însă, caii au pornit deodată la trap, ca și când ar fi auzit ce vorbiseră oamenii. Țăranul nici nu se uita la ei și nici nu părea mirat că animalele o luaseră tam-nisam la goană.

Achim Moromete, fără să se mai mire, întinse mâinile pe marginea leagănului și începu să aștepte cu nerăbdare trecerea timpului. Până ce au ajuns la Grințeni, nici el și nici țăranul n-au mai schimbat vreun cuvânt. Numai într-o vreme a auzit un nechezat scurt și glasul țăranului mormăind supărat. Unul dintre cai, în timpul trapului, începuse să dea de veste că are de gând să arunce afară ceea ce mâncase.

— Joci sârba, a mormăit căruțașul, trăgând de hățuri.

La Grințeni, Achim Moromete sări jos din căruță și se uită la ceas. Se opriseră la o răspântie de drumuri într-o poiană plină cu rămășițe de nutreț, de băligar și de paie îngălbenite. Alături de această poiană, într-un colț, era o cârciumă cu obloanele mari și cu câteva mese și scaune lungi, scoase afară. De-a lungul gardului care împrejmuia curtea cârciumii, doi oameni jucau popice. În fața poienii, puțin mai sus, Achim văzu o clădire înaltă cu multe ferestre, pe fruntea căreia citi: Banca Populară „Primăvara”, 1931.

Alături, chiar lângă bancă, împrejmuită cu un gard frumos și o grădină cu alei plină cu pomi, se vedea o casă de o frumusețe care îl uimi pe Achim.

— Acolo stă părintele Alexandru Popescu, spuse căruțașul, ghicindu-i uimirea.

— E bătrân? întrebă Achim, gândindu-se dacă proprietarul are destul timp să se bucure de frumoasa casă care se vedea că e de curând făcută.

— Nu. Nu e bătrân. Abia s-a însurat. D-aia…

— De unde dracu' au popii ăștia bani, întrebă iarăși Achim, ros de invidie.

— Mai întrebi? răspunse țăranul. Nu vezi că banca e alături?!

— Da, dar ce facem până la 12? Abia e 9… zise Achim, uitându-se spre cârciumă.

— De, acuma, răspunse căruțașul, eu ce să-ți spun? Mie nu-mi place băutura, ca pisicii untura!…

— Ei, gata, acuma. Am terminat. N-am mâncat de ieri de la prânz, mai spuse Achim, așezându-se la una din mese. Să așteptăm. Du-te și spune-i cârciumarului să vie încoace.

Achim Moromete se uită la ceas. Îl răsuci, îl duse la ureche, apoi, când omul se întoarse cu niște măsuri de băutură în amândouă mâinile, el se trase mai aproape și se pregăti pentru cele trei ceasuri cât mai avea de așteptat până s-o întâlnească pe Veta Moromete.

Căruțașul se așeză și el alături și turnă fără sfială în pahare.

V

Chemarea aceasta a unui cumnat, la care nu se mai gândise de ani de zile, o găsi pe Veta nepregătită. Nu înțelegea pentru ce ar putea s-o caute. Se învățase de mult să se știe singură, fără niciun fel de rude și mai ales fără cumnați. După ce se întorsese din București i se părea ciudat că tatăl ei mai trăiește. Încă dinainte de război, îl uitase atât pe el, cât și pe singura ei rudă din sat, o mătușă bătrână, fără copii, care îngrijea de casă, în timp ce tatăl ei umbla cu gaz și păcură prin satele de la câmpie. În iarna următoare întoarcerii ei în sat muri și această femeie, și Veta, rămasă singură, se rugase mereu de tatăl ei să nu mai plece de-acasă. Din nenorocire, Vasile Joacă,

după ce era sărac, mai era și ambițios. Nu-i plăcea să trăiască din mica pensie a fetei, spunând că mai se simte în stare să-și țină și singur zilele.

Achim Moromete nu găsise pe nimeni acasă. Starea de sărăcie a soției fratelui său nu-l miră. El cunoștea în parte povestea ei și a lui Nilă, dar pe aceea a lui Vasile Joacă n-o cunoștea bine nici Veta. Înainte de a veni în Vaideci trecuse și el prin București. De fapt, Vasile Joacă, tatăl Vetei, era de undeva de pe Olt și plecase din sat împreună cu un frate care muri la câțiva ani după aceea. Plecările acestea de prin sate rareori luau un drum bun. Nici nu apucaseră bine țăranii să-și dea seama că sunt proprietari de pământ că se și pomeniseră cum acest pământ se adunase pogon cu pogon, închegându-se de astă dată nu în moșii întinse, ci în mici moșioare de la cincizeci de pogoane în sus. Nemaiavând ce munci, cei rămași fără pământ își căutau de lucru în altă parte, nu însă pentru a se apuca de altceva, ci pentru ca să strângă bani și să cumpere la loc averea intrată în mâinile unuia ca Ilie Moromete.

Din opt pogoane, câte primise la împroprietărire, tatăl lui Vasile Joacă le mai lăsase, lui și celuilalt frate, două pogoane. De la început, omul vânduse unul ca să poată plăti foncierea pe trei ani, apoi, după câțiva ani trebuise să mai vândă un pogon ca să plătească împroprietărirea. După moartea acestuia, Vasile Joacă și fratele lui s-au înțeles să vândă și ei un pogon și cu micul lor capital să facă negustorie în București. După un an de zile, într-o primăvară, au cheltuit și acești bani. Vasile lăsă baltă meseria de precupeț și, sfătuit de un prieten care venise și el din Vaideci pentru același lucru, se apucă să vândă gaz. Într-o zi se hotărî să părăsească Bucureștiul: prietenul din Vaideci îi vorbise de o văduvă de la el din sat, care nu era săracă, și îl îndemnase să se însoare cu ea. Era o femeie care se măritase de două ori, și acum n-o mai lua nimeni. Bărbații pe care îi luase muriseră pe rând.

— La noi, oamenii sunt nițel bătuți în cap. Fata asta e tânără și frumoasă și, cum îți spuneam, toromacilor noștri le e teamă să se însoare cu ea, să nu moară și ei, ca ceilalți, îi spusese prietenul de gaz. Dacă n-aș fi însurat, aș lua-o eu…

Vasile Joacă s-a dus în Vaideci, a cunoscut-o pe femeie – care aștepta de trei ani pe cineva – și a luat-o. În loc să moară, el a început să trăiască în Vaideci, a făcut-o pe Veta și s-a lăsat de gaz.

În acest timp, fratele său stătea în București și făcea mereu negustorie, fără niciun rost, pentru că nu-i prea mergea. Într-un timp, Vasile Joacă se dusese la el și îl îndemnase:

— De ce nu faci, mă, ca mine? Îți trece vremea, ai să îmbătrânești și pământ tot n-ai să cumperi.

— De unde știi, răspunsese fratele, săltând capacul unui cufăr așezat sub pat și vânturându-i pe sub ochi un teanc de hârtii.

— Cât ai? se holbase Vasile înmărmurit.

— Am de trei pogoane, mai stau să fac pentru încă două și mă întorc în sat.

— N-ar fi bine să te răzgândești? spusese iar, după un timp, Vasile Joacă, uitându-se peste fața slăbită a aceluia. Eu cred că trei pogoane și cu încă jumătate de pogon care mai e și dacă te însori…

— Ori e albă ori e neagră, a răspuns fratele, zâmbind. Ce vrei să fac? N-are niciun rost să mă întorc… Trebuie să fac de cinci pogoane. Altfel, le pierd și pe-astea, și atunci?

— Și dacă faci cinci? întrebase Vasile, gândindu-se la ceva. N-ar fi mai bine să rămâi în București? Înveți o meserie… eu știu? Tot e mai bine…

— Lasă că am văzut eu ce e aici, Vasile, a răspuns fratele întristat. Nu se poate. Mai stau și pe urmă plec…

Acest frate al lui Vasile a mai stat în București și a împlinit pogoanele, dar s-a întors în sat atins în piept. A cheltuit apoi toți banii strânși pe doctorii, și Vasile Joacă a trebuit să vândă și ultimul pogon moștenit, ca să-l poată îngropa.

Mulți ani după aceea, tatăl Vetei s-a bucurat de o viață liniștită. Nevasta ținea la el, și omului îi plăcea mereu să-i aducă aminte:

— Vezi, fă, că dacă mor eu, nimeni nu te mai ia!

Veta a avut norocul să trăiască nouă ani într-o casă în care părinții ei nu se certau niciodată. Din nenorocire, Vasile Joacă se dezmetici din această viață liniștită într-o zi când femeia, în urma unei sarcini cam târzii, muri, chinuindu-se să nască. Moartea aceasta scurtă tinerețea bărbatului. Omul își trăi durerea un an de zile, apoi aduse în casă pe sora nevestei, să îngrijească de fetiță, iar el se apucă să colinde drumurile cu butoiul cu gaz. Prin moartea femeii se simțea dezlegat de sat și drumurile nesfârșite cu căruța îi plăceau mai mult decât să muncească cele două pogoane ale nevestei.

Într-o vară, când Veta terminase școala primară, Vasile Joacă a luat-o pe fată în căruță și s-a dus cu ea la prietenul lui de gaz din București.

— Ca să vezi, mă, frate, i-a spus el aceluia. N-am murit eu, a murit ea, săraca. Ei! Mi-a lăsat sufletul ăsta! Ce să-i fac? O dau să învețe o meserie!

M-am gândit… Undeva la o fabrică. Eu îți plătesc… ține-o la tine. Tu, trebuie să cunoști pe cineva…

A doua zi, Vasile Joacă s-a suit în căruță și a plecat închinându-se, iar Veta a rămas în București. La început, în răstimp de trei-patru luni, ea îl vedea pe tatăl ei mai des, pentru ca după un an să nu-l mai vadă deloc. Rareori primea câteva rânduri șterse și tremurate, în care îi spunea să fie cuminte și să-și vadă de meserie. Veta a învățat repede să lucreze. Femeia găzarului a luat-o cu ea la o filatură de bumbac de pe șoseaua Vitan, unde era lucrătoare. Când a început să câștige și să cunoască lumea, Veta și-a căutat o odaie în cartier și s-a rugat de gazdă să-i înlesnească mutarea. Prietenul tatălui ei, care avea și el un copil, i-a făcut un pat de scânduri, un scaun și o măsuță, i-a cumpărat de ocazie o lampă de gătit, o saltea de paie, două cearșafuri de tort și încă alte lucruri mai mărunte și i-a urat noroc.

Veta avea acum cincisprezece ani și știa să se descurce bine. Pe moromeți, adică pe Nilă Moromete, l-a cunoscut la un an după ce se mutase, într-un bal din Cărămidari, unde se dusese cu câteva prietene. Veta avea o fire veselă și, încă după atâția ani, îi plăcea mereu orașul. La bal, tocmai era ostenită după ce jucase mult și se odihnea alături de un om gros și fioros la înfățișare, pe care nu-l văzu decât după ce acela i-a vorbit.

— Nu prea, a răspuns Veta, pufnind-o râsul, așa cum făcea totdeauna când îi vorbea vreun bărbat.

O înveselea felul serios în care deschideau unii dintre ei gura. La fel făcuse și Nilă Moromete, spunându-i că pare ostenită de atâta joc.

— Dumneavoastră nu jucați? a întrebat ea după un timp, intrigată că omul n-o ia la joc, așa cum i se întâmpla de obicei.

Omul de alături s-a șters pe frunte stângaci și a îngăimat:

— Ba joc și eu…

Apoi a tăcut. După câteva clipe și-a întors capul spre ea și a privit-o, încercând să zâmbească.

— Sunt cam greu… sparg dușumeaua…

Veta a râs iarăși, uitându-se în jur, înveselită. Omul fioros, cu fața întunecată și mare, părea fricos, lipsit de curaj. Îi plăcea. Îi plăcuse mai ales spre sfârșitul balului, când Nilă, abia îngăimând, îi spusese că ar vrea s-o mai întâlnească, dacă nu se supără. S-au împrietenit cam greu, apoi după câteva luni, au hotărât să trăiască împreună. Ziua aceea a fost însă umbrită de întâlnirea ei cu cei doi Moromeți, Paraschiv și Achim. Nilă, după sosirea lui în București, lucrase de la început la construcția unui bloc pe C.A.

Rosetti și fusese apoi angajat portar, la sfârșitul construcției, chiar acolo. El a chemat pe cei doi frați în camera lui de portar și, împreună cu Veta, le-a adus la cunoștință ceea ce făcuse.

Pentru a sărbători această zi, Nilă Moromete cumpărase niște sticle. Veta era veselă și se bucura că are să cunoască familia bărbatului. Cei doi au sosit, s-au așezat la masă, iar Nilă a destupat o sticlă.

— Nu v-am spus despre ce e vorba, a zis el, încercând să zâmbească.

De fapt, el zâmbea, însă buzele lui groase abia se întindeau și nu se cunoștea nimic.

— Mă însor, a zis el, turnând în pahare. O iau pe ea.

Cei doi frați s-au uitat la el cu răceală, iar Vetei i-a înghețat toată bucuria când a simțit ochii viitorilor cumnați măsurând-o de sus până jos. Mai puțin nesimțit, Paraschiv a întrebat-o încet, curios:

— De unde ești, m'?!

— Din Muscel, a răspuns Veta, uitându-se la Nilă, care fără să se sinchisească de îndoiala fraților stătea liniștit la masă și bea vin.

— Din ce comună, a mai întrebat Paraschiv, la fel de curios.

— Din Vaideci.

— Vai de ei!!! Ce comună e asta?

— O comună… a îngăimat Veta, stingherită de glasul lui Paraschiv.

— Și cum, mă, Nilă, zici că vreți să vă însurați? întrebase și Achim, cu un glas care pe Veta o neliniști.

I se părea că acela vrea să spună cu glasul lui: „Cum, vreți să vă însurați, așa, de capul vostru?”

— Ei, ce ziceți de ea, răspunsese Nilă, uitându-se la fată și punându-i mâna pe umăr.

Veta, la această mișcare a bărbatului, se alăturase de el strâns, răzimându-și obrazul de palma lui de pe umăr. Fiindcă cei doi nu răspunseseră nimic, Nilă a umplut iar paharele, l-a ridicat pe al său, a ciocnit cu fata și cu frații și a băut dintr-odată.

— Ea este, a continuat el, încercând să zâmbească.

— Să vă fie de bine, a spus atunci Achim, golind paharul. Dar ia spune Nilă, cum stați? Ce avere are ea? Lucrează în București? Unde? Spune??…

Nilă s-a uitat la fată, de astă dată zâmbind de-a binelea, și a răspuns cu un gest, mutând paharul de la locul lui:

— Lasă, mă!

Cei doi s-au uitat unul la altul și au zâmbit și ei.

— N-are nimic, mă, a spus după un timp Nilă, mișcându-se liniștit și greoi în scaun.

Paraschiv și Achim s-au uitat iarăși unul la altul.

— Și tu te însori cu ea, mă, așa? Fără nimic?! a spus Achim, uimit, uitându-se spre Veta cu dispreț.

Fata s-a îngălbenit de rușine și, zăpăcită, nu știa ce să mai facă. Paraschiv și Achim o priveau acum în batjocură și de asemenea îi aruncau și lui Nilă priviri de reproș și dispreț.

— Ei, păi atunci să vă fie de bine, a spus Achim din nou, mereu batjocoritor. Să ne chemați și la botez.

— Când vă duceți la primărie? a întrebat Paraschiv, zâmbind ascuțit.

Veta se uită disperată la bărbat și nu înțelegea nimic.

Nilă tăcea, cu fruntea în jos, ca un vinovat. Nici nu se uita la ea și părea că își dă seama de prostia pe care era gata s-o facă, însurându-se cu ea.

— De ce vă bateți joc de mine, a spus atunci ea, după un timp, curajoasă, luând o hotărâre. Nici nu mă cunoașteți! Eu nu l-am tras de mânecă.

Cei doi au privit-o cu aceeași răceală și nu i-au răspuns. Nilă tăcea mereu, pus pe gânduri. Fata a început deodată să plângă și, auzind-o, Nilă s-a învârtit în scaun și s-a uitat la ea, doborât de mirare. Paraschiv și Achim tăceau nepăsători. Tăcerea aceasta o strivea pe Veta, și s-a ridicat în picioare cu obrajii aprinși. Încetase să mai plângă.

— Nilă, baremi să-mi fi spus… Nu m-aș fi supărat! a zis întristată pe neașteptate și căznindu-se să nu plângă iarăși. Ai să găsești una bogată… Mai bine nu ne întâlneam. Nu e nimic. Eu mă duc.

Veta a tras scaunul în lături și a vrut să plece. Ciudat însă, Nilă, care stătea ca un molâu și se uita la ea tăcut, văzând-o că vrea să plece, a apucat-o deodată de mână și a tras-o cu atâta putere înapoi, pe scaun, că fata a țipat.

— Stai jos, a spus el încet, privind-o în ochi. Unde te duci? Ești nebună? Ce-ai cu ei? Ce ți-au făcut? Lasă-i în pace… Ia ici și bea și vezi-ți de treabă…

Uimită, Veta a zâmbit printre lacrimi și-i asculta, tresărind, vorbele scurte, care chiar dacă apărau pe frați, îi mergeau tot ei la inimă.

După aceea n-au mai vorbit despre însurătoare și avere. Nilă își bea paharul la fel de liniștit și nu era dispus să mai dea nicio explicație despre nevasta lui. Stătea cu frații la masă, bea vin, se uita din când în când la Veta și, tot la fel, întreba câte ceva pe cei doi:

— Ce-ați mai făcut cu cutare lucru?

Apoi după alt pahar:

— Cu Niculae v-ați mai întâlnit? Nu v-a venit ordin de concentrare?

Cei doi răspundeau ce au făcut și întrebau și ei la fel. Apoi, după ce au terminat de băut, s-au despărțit.

După un an, Veta născu un băiat care încă din fașă semăna cu Nilă, mai bine decât Nilă cu el însuși. În acest timp, însă, viața omului se schimbă.

Plecarea zi de zi a Vetei la fabrică la început nu-i plăcuse bărbatului. I se părea că nu este în stare s-o întrețină singur. Pe de altă parte, nu înțelegea cum de îi place nevestei lui să lucreze, să se scoale în fiecare dimineață cu noaptea în cap și, din plin centru, să se ducă tocmai pe Vitan. De aceea, el căută și-i găsi Vetei un alt serviciu, mai ușor credea el, chiar în bloc, la un domn, Neusdeter, de la etajul al doilea. Abia după ce i-l găsi, îi spuse într-o duminecă:

— Mâine nu te mai duci la fabrică. Ți-am aranjat eu aici, la domnul Naișteter, un serviciu. El e doctor, și ai să lucrezi cu el când are vizite.

Speriată, Veta a făcut ochii mari câteva clipe, apoi a zâmbit și i-a răspuns;

— Zău, Nilă, eu nu mă pricep. Lasă-mă la fabrică. Mă gândesc că, acolo, eu știu meseria, și acuma, cum s-aude de război, cine știe!… La fabrică e mai sigur… Și am vechime… Dacă plec, cine știe!… Și pe urmă, tu te sperii degeaba, că eu la fabrică nu… E meseria mea… zău, Nilă!

Uimit, Nilă a dat din umeri și lăsat-o în pace. Mai târziu însă, vorbele ei l-au zgândărit. Poarta nu e o meserie. Dacă se face război, la întoarcere, blocul n-o să-l aștepte pe el. Multă vreme, Nilă se gândi acasă ca la un refugiu, dar nu se putea dezlipi de București. Viața plăcută pe care o ducea ca portar îl făcea să i se pară pământul și plugul ca ceva șters și îndepărtat, mai ales plictisitor. Ce știe Ilie Moromete de cinematograf?

Totuși, plecarea zilnică a Vetei îi amintea mereu că ea, nevasta lui, are o meserie, pe câtă vreme el, ca portar… Îndoielile lui se curmară într-o zi când se certă cu administratorul blocului. În aceeași zi, seara, el îi spuse Vetei că se gândește să învețe o meserie. S-a certat cu administratorul și acela are să-l dea afară.

Hotărât, el vorbi în scurtă vreme cu un inginer de la S.T.B., care locuia în bloc. Veta era întristată de schimbare, mai ales că era acum însărcinată. Cu mult curaj, stăpânit de gândul că meseria îl va pune la adăpost față de viitor, Nilă se mută din bloc și, ajutat de inginer, fu angajat la S.T.B. Viața lor se schimbă cu totul. Începură să trăiască greu. Când izbucni războiul, Nilă tocmai își luase carnetul de sudor. Un an de zile rămase mobilizat pentru

lucru; în al doilea an, însă, plecă pe front. Cu Paraschiv și Achim din ziua când îi chemase la el, nu mai dăduse ochi. Plecarea pe front îl neliniștea. Veta l-a condus până la gară cu copilul în brațe.

Era o dimineață rece de toamnă, și bărbatul tăcea și călca adânc trotuarul pustiu al străzilor. Trenul pleca la 4 dimineața, și porniseră spre gară pe jos. Când au ajuns, garnitura nu trăsese la peron. Veta tremura de frig și strângea copilul la piept, în timp ce omul o privea turburat și-și mușca buzele.

— Veta, a spus el, încet. Vezi și tu cum te descurci. Ce o să se întâmple? Are să-ți fie greu. Acum câțiva ani, când ne-am luat, nu le-a plăcut, că n-ai avere… Ce să-i faci?

Nilă s-a oprit din vorbit și, clănțănind din dinți, Veta se străduia să-l asculte, uimită că tocmai acum, atât de nepotrivit, bărbatul ei voia să-i spună acele lucruri.

— Așa au înțeles ei că trebuie să se însoare cineva. Am să-i văd și pe ei! Tu te-ai supărat atunci… Lasă, nu te mai supăra. Acuma… dacă n-ai să mai poți sta în București, du-te acasă. Acolo, cu leafa mea, ai să trăiești mai bine, înțelegi Veta?

Femeia, ca și când ar fi fost surdă, strângea copilul în brațe, se uita mereu la bărbat cu ochii mari deschiși și părea că nu înțelege nimic din ceea ce îi spunea el. Chipul ei, încă bucălat ca la șaisprezece ani, era aprins, și trăsăturile, încordate și străine. Deodată, un șuierat ascuțit a spintecat aerul și un uruit de vagoane anunța apropierea trenului. Femeia a strâns nebunește copilul la piept, cu ochii mari, a groază, și, ca și când abia atunci și-ar fi dat seama că bărbatul ei se duce, a țipat:

— Nilă, Nilă! Nu mai pleca!… Nu mai pleca!…

Impresionați, câțiva oameni care treceau pe-alături au lăsat fruntea în jos, fără să se uite. Veta s-a apropiat de bărbat, l-a apucat de gât cu un braț și s-a lipit de el cu deznădejde. Câteva clipe, omul a lăsat-o încleștată de el, apoi, încet, posomorât și crunt la față, a îndepărtat-o hotărât și a sărit pe neașteptate într-unul dintre vagoanele care treceau încet pe lângă peron.

Vestea morții bărbatului, după un an de război, a găsit-o pe Veta în starea în care se aflau pe atunci toate femeile ai căror bărbați le fuseseră smulși din casă: îngrozită de veștile înspăimântătoare pe care le aduceau cei întorși de pe front sfârtecați, îngrozită de viața din ce în ce mai grea și din ce în ce mai turbure.

Nopțile mai ales își păstraseră mereu, până astăzi, prospețimea lor cumplită. Cel așteptat ciocănea în geam și striga să-i deschidă. Năucită,

femeia sărea din pat și ieșea afară minată de nădejdi nesăbuite. Câteodată, la fabrică, își aducea aminte că el niciodată n-are să se mai întoarcă și izbucnea în plâns. De multe ori uita de acest lucru, i se părea că nu s-a întâmplat nimic, că bărbatul s-a dus la slujbă și se pomenea uitându-se la ceasul mic de pe masă, așteptând să audă pașii lui rari în curte.

— Poate n-a murit! Poate are să se întoarcă! Mulți au fost dați ca morți și trăiau! Așteaptă baremi să se fârșească prăpădul și, atunci, dacă nu se întoarce, ia-ți nădejdea.

— Nu se știe! Nu te omorî! Mai așteaptă… La câți nu li s-a făcut parastasul?! Pe urmă se pomeneau cu scrisoare că e prizonier!

Veta înțelegea totuși că cei din jur căutau numai să-i adoarmă durerea, lucru care o deznădăjduia și mai mult. O chinuia mai ales amintirea despărțirii, când bărbatul, la gară, o îndepărtase crunt și sărise în tren. Ea știa că omul ei, în clipa aceea, se simțea sfâșiat și fugise ca să nu-și piardă curajul. Nilă era un om blând, și din cauza aceasta închipuirea îi turbura mintea. Se vedea silită să gândească și să-și dea seama că bărbatul ei a căzut undeva pe o câmpie întinsă și a rămas acolo singur, pentru totdeauna, și niciodată n-are să se mai întoarcă, niciodată n-are să-l mai vadă intrând în casă și dezbrăcându-și tăcut și sfios haina de lucru. El nu mai este deloc, nicăieri. A pierit și n-are să-l mai audă nicicând, spunându-i o vorbă. Femeia se pomenea smulgându-și părul în tăcerea nopții, și în ființa ei se zbuciumau mereu desperarea și deznădejdea, amestecate cu ura împotriva celor care duceau oamenii la moarte.

După o vreme, copilul începu să-i vină încetul cu încetul în ajutor, deși acest lucru, la început, îi sporea parcă și mai mult durerea. În acest fel trăi aproape doi ani de zile, timp în care părăsi fabrica, se întoarse în Vaideci și încercă să trăiască din pensia bărbatului. Vasile Joacă o încuraja și el și o îndemna să uite, spunându-i mereu că trebuie să-și ia gândul de la bărbat. Ea încercase să-l asculte, dar după terminarea războiului, când ziarele vesteau mereu întoarcerea prizonierilor din Rusia, Veta începu din nou să se chinuiască și să aștepte. Vasile Joacă, deși bătrân acum, umbla mereu cu butoiul cu gaz prin sate. Cu câteva luni în urmă, pe la sfârșitul primăverii, Veta se hotărî să se întoarcă în București și să înceapă să lucreze iarăși la fabrică. Citea și auzea că, de acum încolo, viața muncitorului are să se schimbe, și acest lucru o îndemna și mai mult să se apuce de lucrul ei, la filatură. Undeva, în Vlădoieni, avea o prietenă din fabrică, ai cărei părinți trăiau acolo. Ea luă într-o dimineață mașina cu gândul să-i întrebe pe părinți

de adresa prietenei, căreia voia să-i scrie și s-o întrebe dacă se poate întoarce în București. În Vlădoieni a găsit-o pe fosta colegă în concediu. Prietena i-a spus că se poate întoarce la fabrică, dar nu acum; e mai bine la toamnă. Tot în Vlădoieni, Veta găsi de lucru la un negustor de lemne, unde se hotărî să rămână până în toamnă, cu toate că negustorul nu-i plătea mare lucru. Copilul însă era slăbit, și acasă ar fi putut muri de foame, pentru că Veta nu avea nimic; tatăl ei vânduse și bruma de pământ ce-i lăsase mamă-sa. Vasile Joacă trebuise să-și schimbe căruța și butoiul, care de atâția ani de umblet putreziseră.

Chemarea cumnatului i se părea de neînțeles. Nu-l putuse uita pe Achim din ziua măritișului ei, când acela o cântărise ca pe o marfă. De câte ori îi venea în minte întâlnirea aceea, mereu i se urca sângele în obraji. La început, glasul repezit și graba cu care îi vorbise Achim la telefon îi tăiaseră răsuflarea. Fulgerător, un gând îi trecuse ca o săgeată roșie prin minte: Nilă. Ghici însă repede, tot în glasul cumnatului, că nu pentru ceva care i-ar face ei bucurie o căuta Achim. Când a ieșit din primărie, era puțin amețită. Faptul că Achim venise după ea în Vaideci o uimea și îi umplea inima de neliniște. Pentru ce anume o căuta? Aflase nelămurit că cei doi cumnați și mai ales Achim învârteau afaceri în București și că aveau bani mulți. Ceea ce însemna că nu pentru ceva de acest fel o căuta acum cel mai mic dintre frații Moromete. Pentru ce atunci? „Ah, Doamne, trebuie să fie ceva cu Nilă!” își șoptise Veta, alergând spre casa negustorului de lemne. „Doamne, Doamne! Nu se poate! Pentru ce mă caută?! Trebuie să fie ceva cu Nilă…”

Gândul acesta grozav îi tăia picioarele. Apoi, deodată, nesocotința nădejdii o părăsi și se hotărî să nu se ducă. N-avea ce vorbi cu Achim. Ar fi putut să-i spună ceva la telefon, să-i spună totuși pentru ce o cheamă. Într-un timp, mergând spre casa unde ținea socoteala lemnelor, chemarea lui Achim, prin faptul că nu voise să-i comunice nimic, i se păru la fel ca și atunci când îl întâlnise, îndrăzneață și plină de nerușinare. „El e sigur că am să dau fuga, gândea ea, înfuriată. Ce are cu mine? Să vie aici, dacă are ceva să-mi spună.” Totuși, ajungând acasă, gândul la Nilă o umplu din nou de teamă și neliniște. Agitată, ea se pregăti de plecare și abia în mașină se mai liniști spunându-și că trebuie să-și mai vadă și casa, chiar dacă Achim n-ar fi căutat-o. Mereu neliniștită, abia băgă de seamă că se apropie de Grințeni, unde Achim o aștepta cu o căruță.

VI

Când a coborât la răspântie, în Grinţeni, un necunoscut s-a ridicat de la o masă din faţa cârciumii şi s-a apropiat de ea, şi Veta l-a văzut cum s-a oprit după câţiva paşi, cu îndoială parcă. Era un om tânăr, scurt şi îndesat, îmbrăcat în haine negre ca de doliu şi cu un ceas mare şi strălucitor la mână. În cap avea o pălărie ciudată, cu borurile mari şi fundul turtit mult pe ceafă. Se uita la ea cu îndrăzneală, dar părea în acelaşi timp foarte uimit. După primele clipe, Veta îl recunoscu numaidecât şi porni spre el.

Văzând-o venind, Achim rămăsese pe loc, cercetând-o mereu. N-o mai recunoştea. Acum cinci ani, Veta era o fată scundă şi bucălată, şi nu prea frumoasă. Schimbarea de acum îl făcuse să tresară cu putere. Veta slăbise şi crescuse mult, şi liniile ei, altădată rotunde, se întinseseră acum împlinite şi domoale. Mersul îi era neobişnuit de uşor, şi frumuseţea simplă şi plină de suferinţă a chipului ei o făcea de nerecunoscut. Un timp, Achim se simţi nesigur în faţa cumnatei sale, apoi se înfurie brusc: „Am băut prea mult”, gândi el, dezvinovăţindu-se slăbiciunii sale.

Veta Moromete înţelese chiar din primele clipe că Achim n-are nimic să-i spună despre Nilă. „Am să trec pe acasă”, gândi ea, în timp ce se apropia de cumnatul său. Femeia întrebă cu răceală:

— Pentru ce m-ai chemat?

Suferinţa îi alungase Vetei teama de oameni, şi cumnatul, care altă dată o înspăimântase, i se părea acum un om de nimic. Siguranţa aceasta însă îi strecură şi o linişte neclintită faţă de întâmplări, şi rareori îşi mai simţea inima bătând, când auzea povestindu-i-se nenorociri.

Achim nu răspunse. Îi zâmbi, întinzându-i mâna, şi nu luă în seamă răceala glasului ei. Nici el nu uitase ziua aceea când Nilă îl chemase la un pahar de vin, să se cunoască. Acum avea nevoie de ea şi era hotărât să nu se supere.

— Te-ai schimbat, zise el, zâmbind iar. Eşti ostenită de drum? Nu vrei să stăm puţin? Ce face copilul? De ce nu l-ai adus şi pe el?

Uimită, şi neînţelegând, Veta îl privi cu nelinişte şi întrebă repede:

— Copilul? Pentru ce să-l aduc?

— Trebuia să-l aduci, răspunse Achim, zâmbind mereu, misterios. Văz că nu vreai să stăm…

— Nu, am venit să mai văd ce e cu casa.
— Atunci hai să mergem, zise Achim, făcând semn căruțașului să înhame.
— Stai puțin, zise Veta, mișcându-se din loc. Spune-mi pentru ce m-ai chemat! Puteai să-mi spui la telefon… Îți închipui că nu-mi ajunge ce am, mai veniți acuma și *voi*… Nu înțeleg pentru ce ai venit tocmai aici!…
— Nu puteam să-ți spun la telefon, vorbi Achim, tresărind mâniat de pornirea cu care Veta îl întâmpină. „Mi se pare că știe, gândi el. Mi se pare că am pierdut timpul de pomană.” Să nu pierdem vremea, zise el. Am să-ți spun în două vorbe. Dar nu înțeleg pentru ce n-ai adus și copilul. Ce faci tu în Vlădoieni?
În acest timp, țăranul înhămase și aștepta.
— Ei, haide, să mergem, zise mai departe Achim, apropiindu-se de căruță. Am să-ți spun în două cuvinte. E ceva foarte serios și urgent.
Veta s-a apropiat și ea de căruță, și după ce țăranul i-a văzut așezați pe leagăn a mișcat hățurile și a pornit la trap.
— Ascultă, Veta, strigă Achim, ca să acopere zgomotul roților în timp ce se depărtau de sat. Ia spune-mi, Nilă ți-a vorbit ceva despre averea lui de la țară? Aș vrea să știu înainte de toate.
Căruța zdrăngăni alunecând peste o groapă plină cu pietroaie mari. Veta se mișcă în leagăn, așezându-se mai bine în urma hurducăturii, apoi l-a privit pe Achim o clipă, fulgerându-l cu privirea. Vru să răspundă ceva, mișcă chiar buzele, dar tăcu. Omul aștepta răbdător.
— Ei, Veta, ce e cu tine? strigă el iarăși, după un timp, văzând că nu-i răspunde. Mi se pare că ești puțin bolnavă…
Femeia strânse din buze, făcu o mișcare aspră cu mâinile, strângându-și barișul sub bărbie, și nu răspunse decât după un timp.
— Ascultă, zise ea, privindu-l în albul ochilor. Nilă mi-a spus cum ai scăpat tu de armată. Un doctor ți-a dat o hârtie că ești nebun. Eu, tocmai pentru asta, ca nebun, te-aș fi trimis pe linia întâia. Ți-ar fi trecut, pe urmă, cheful de avere.
Achim înghiți greu, înroșindu-se de furie. Glasul femeii era străin, liniștit și plin de dispreț. Uluit să audă o femeie vorbind astfel, în prima clipă se uită la ea, așteptând s-o vadă zâmbind, închipuindu-și că e o glumă. Își înghiți anevoie mânia. Se gândea la scopul pentru care venise și-și dădea seama că a făcut o greșeală acum cinci ani. „Iată că acum am nevoie de ea,

gândi el. Nu-i nimic. Lasă că vedem noi. I-am mai auzit eu pe mulți vorbindu-mi cam tot așa.”

— Nu trebuie să te superi, Veta, zise Achim, stăpânit, încercând chiar să zâmbească. Am venit să-ți aduc o veste bună și să mai stăm de vorbă. Eu nu mă supăr că mă faci nebun, înțeleg că ai ținut la fratele meu, dar pe mine nu mă cunoști deloc. Nilă era un om bun, dar eu am să-ți spun ceva. Era bun, pentru că și atunci când era vorba de bani, el… ei, dar știi tot atât de bine ca și mine! Odată i-am împrumutat… A venit peste o lună și mi i-a dat îndărăt: „Banii n-au culoare, Achim, mi-a spus el și d-aia ți-i dau îndărăt. Dacă mi-ai fi împrumutat brânză, nu ți-aș fi mai dat-o îndărăt, cu toate că lumea zice invers.” „Cum invers?” l-am întrebat eu, pentru că nu înțelegeam. Ei, pe urmă am înțeles. Am întâlnit oameni mai buni ca el, dar când venea vorba de bani, nu-i mai cunoșteai. Odată se schimbau! Nilă nu era așa. Poate că, dacă era altfel, nu se întâmpla să… În sfârșit, venea la mine… Aranjam! Nu sunt eu vinovat că el a… Ce-ai fi vrut să fac? Că ați pierit, pe urmă, din C.A. Rosetti… V-am căutat!…

— Și acuma ce vrei? întrebă deodată Veta, privindu-l iarăși în albul ochilor.

Achim Moromete închise ochii, căruța zdroncăni, își duse mâna la pălărie și se feri de privirea cumnatei. „Degeaba am venit, gândi el, crud. Știe despre ce e vorba.”

— Dacă știam că așa ai să mă primești, nu mai veneam, spuse el, reținut, încercând totuși să arate părere de rău sinceră. E o vorbă, continuă el, sentimental: „Sărută-l pe om când are buzele amare, nu…” În sfârșit, ce să mai vorbim!? Eu…

De astă dată, Veta zâmbi, însă în batjocură.

— Nu cumva vreai să spui că eu am buzele amare, și tu… Zici că nu te cunosc deloc! Acuma știu pentru ce ai venit. Nu ți-e rușine? zise Veta liniștită, privindu-l cu răceală.

Achim Moromete își mușcă buzele și deodată se încruntă.

— Ei, strigă el căruțașului. Oprește.

Căruța se opri încet, și Achim sări alături.

— Veto, nu vreau să mă cert cu tine. N-are niciun rost. Nu vreau nici eu să pierd vremea. Mergem puțin pe jos și, dacă nu ne înțelegem, eu mă întorc îndărăt, și tu îți vezi de treabă.

Fără să arate prea multă mirare, Veta se gândi câteva clipe și se dădu apoi, hotărâtă, jos din căruță. Voia totuși să afle din gura lui ceea ce bănuia

că îl făcuse s-o caute.

— Ține caii încet, și am să te strig eu, zise Achim țăranului.

Țăranul se uită la el pe sub sprâncene, și lui Achim i se păru că îl privește în bătaie de joc.

— S-o luăm pe potecă, spuse Achim, părăsind șoseaua.

Când căruța se îndepărtă puțin, omul se pregăti să spună Vetei pentru ce o chemase. Mersul pe jos îl liniștise și, se uita la femeie, mulțumit, că se dăduse jos să-l asculte. Se temuse că ea nu va voi.

— N-am vrut să m-audă ăsta cu căruța, începu el. Cum ți-am spus, e o chestie simplă, dar oamenii de pe aici… Ce-am pățit aseară… o poveste întreagă. Uite, Veta, despre ce e vorba. Am vrut să-ți spun numaidecât, dar nu știu cum înțelegi tu lucrurile! Ție ți s-a părut mereu că eu sunt nu știu cum, că Paraschiv la fel… de atunci, din ziua-aia! Bine, dar așa crezi tu că e omul? Cum ai să poți trăi? Trebuie să te gândești… Trebuie să iai viața așa cum e… Ce-ai să faci? Nilă… sigur, dar… ce poți să faci? Eu nu pricep nimic. Vezi? Tu, de trei ani de zile puteai să muncești douăzeci de pogoane de pământ, partea lui Nilă de la tata. Acum e dreptul copilului, pentru că Nilă… Ei, și acum să vezi ce se întâmplă, pentru ce am venit…

Achim se opri din vorbit, cercetând-o pieziș pe femeie. Știrea pe care i-o aducea nu-i făcea Vetei nicio impresie. Puțin nesigur, simțind că iarăși începe să-l muște mânia, Achim iuți pasul, tuși și începu din nou. „A dracului femeie, gândi el între timp. Știe, altfel, cum!?”.

— Veta, tu stai în Vaideci. Sau în Vlădoieni. Treaba ta. Dar să vezi ce se întâmplă. Tata habar n-are că mai ești și tu pe lume și mai ales că Nilă are un copil. El vrea să facă o afacere cu unul din sat, Palici, să schimbe tot pământul și o parte să i-o dea lui Niculae în bani, în cocoșei, iar altă parte s-o treacă pe numele surorilor noastre vitrege. De noi nu vrea să știe. D-aia ne-am întors din București. Tu, adică băiatul, are dreptul la uzufructul –, cum ți-am spus – a douăzeci de pogoane. Mie, Nilă mi-a scris din armată și m-a rugat să am grijă de tine și de copil, dacă el… și dacă tu nu te măriți…

— A spus Nilă asta?! tresări Veta, oprindu-se din mers.

— Da, a spus-o, răspunse Achim[4] repede.

— Minți, continuă Veta, vorbind scurt și uitându-se liniștită peste șosea.

— Veta, strigă Achim. Ascultă până la sfârșit și pe urmă poți să-mi spui ce vrei. Am să-ți arăt scrisoarea. Așa mi-a spus. Ei, tata n-are să facă el cu Palici… Ce vreau eu să-ți spun? Am venit să te întreb: vrei să-ți trimit eu, de pe douăzeci de pogoane, bani sau, în sfârșit… grâu, porumb? Asta e

toată povestea. E dreptul tău. Nu numai dreptul. Dar ai chiar datoria față de copil… Nu poți să-l lași așa?!! Ei, și acuma hai să ne suim în căruță, sfârși Achim, părăsind șoseaua. Nu trebuie să te mai gândești că n-ai pentru ce, urmă el, făcând semn căruțașului să se oprească. Și nu trebuie să te superi pe mine… A fost odată… atunci, dar omul nu e ca nebunul…

Veta îl urmări cu privirea și nu-i răspunse. De altfel, după cum credea Achim, nici nu avea ce să răspundă. Ceea ce îi spusese era limpede. Ei se suiră în căruță, și țăranul, la un semn al bărbatului, atinse caii și o luă la goană spre Vaideci.

VII

Căruța făcea un zgomot supărător și sălta zdroncănind peste șoseaua plină de pietroaie mari. Cei doi de pe leagăn se țineau strâns cu mâinile de loitre. Achim aștepta totuși de la o vreme ca Veta să întrebe sau să spună ceva. Când au ajuns în sat și după ce au dat drumul căruții, în timp ce se îndreptau spre podul mic unde se află casa Vetei, îngrijorat, Achim i se adresă, încercând să zâmbească într-un fel care voia să spună că toată afacerea s-a terminat:

— Nu-ți pare bine? Ai să vezi cum se schimbă lucrurile!

În fapt, Achim voia de la Veta o consimțire în scris prin care el era însărcinat să muncească partea ei de douăzeci de pogoane. Nu voise să-i spună nimic, despre acest lucru, fratelui său Paraschiv. La tatăl său nici nu se mai gândea.

— De ce vrei să-mi pară bine? a spus Veta, oprindu-se din mers și privindu-l ca și mai înainte. Pe mine să nu mă amestecați în treburile voastre! N-am avut și n-am pierdut ale moșii! Până acuma unde-ai fost? Ai putea să-mi spui?

— Sigur că n-ai de ce să te bucuri când pierzi moșii, a spus Achim, rânjind. Dar acuma câștigi!

— Am spus, continuă Veta cu răceală. Vă privește pe voi. Pe mine să mă lăsați în pace.

Ajunși în dreptul luncii, Veta se apropie de aceeași casă unde Achim întrebase dimineața de ea și strigă pe cineva, lăsându-l pe om singur, lângă

podul cu tub alb de beton.

— Ce mai este, Ghincule, zise Veta femeii care, când o văzu, fugi repede să-i iasă înainte. Stai, spuse Veta, zâmbind. Adu-mi cheia de la casă.

Apoi vecina alergă și-i aduse cheia. Veta întrebă iarăși:

— Ce e cu tata? Nu s-a mai întors deloc pe-acasă?

— Nu, nu s-a întors deloc săracu' nea Vasile! răspunse vecina, compătimitor. Are să moară odată pe drum… De ce-l mai lași să plece?!

— N-am ce să-i fac, răspunse Veta, pornind spre luncă. Mereu m-am certat cu el…

— Uite, acuma ai putea să nu-l mai lași, zise Achim când cumnata sa luă drumul spre casă. Pe la noi n-a fost secetă, așa că…

Veta nu-i răspunse și nici până acasă nu-i vorbi, deși Achim spunea mereu câte ceva.

La lumina zilei, casa femeii arăta jalnic. Pereții, altădată albi, erau acum murdăriți de muște și plini de păianjeni. Lui Achim i se părea mai pustiu decât pe întunerec. Când au intrat înăuntru, o grămadă de gângănii negre au luat-o la goană în toate părțile. Veta se uita cu deznădejde peste pereții plini de gândaci scârboși.

Deodată scoase un strigăt ușor, uitându-se înmărmurită spre una din terestrele casei. Cercevelele de fier ale geamului erau îndoite rău și canatul dezlipit din zid. Cele două paturi de lemn erau goale și mișcate din locul lor, o cană de apă, căzută jos de pe măsuța de lângă sobă. Pe pereți se vedeau urmele a ceva care îi acoperise și care acum era smuls. Numai câteva căpătâie mai acopereau blănile goale ale paturilor, de pe care păturile fuseseră luate cu velnițe cu tot.

— Mi-au spart casa, murmură Veta, galbenă la față.

— Cum? Ce? întrebă Achim, nevenindu-i să creadă.

— Ah! Doamne! Doamne! strigă femeia cu desperare și deznădejde, așezându-se moale pe patul gol. Ce i-o fi trebuit zdrențele mele?!…

Achim se uita la ea, buimăcit.

— Ce? Ți-a furat? Cum? Ți-au spart… Nu se poate!

— Ce să fac eu acuma? murmură Veta, stins.

Ea își luă capul în mâini și apoi amuți. Fruntea i se încrețise rău și fața i se înăsprise și ea. Achim se așeză și el pe pat, fără să-și dea seama, prin capul său îl fulgeră că întâmplarea nu e rea. Cumnata lui va trebui acum să primească bani de la el. Alungă însă acest gând, ridicându-se brusc și plimbându-se agitat prin odaie.

— Ei, lasă, Veto, zise el într-un târziu, uitându-se cu un început de milă la Veta, care rămăsese cu privirea înțepenită în gol. Lasă că nu-i nimic.

Achim Moromete se opri un timp din măsurat și, fiindcă tăcerea se prelungea, el repeta mereu, cu un glas în care nerăbdarea abia era ascunsă:

— Ei, ei, ei! Lasă! Lasă, Veto! Lasă acuma!

După un timp, măsuratul odăii și tăcerea Vetei îl stingheriră. El se așeză pe pat iarăși și vru din nou s-o încurajeze pe cumnată.

VIII

Deodată însă, un zgomot de pași îl făcu să tresară și, abia avu timpul să se ridice, că cineva se auzi urcând prispa casei și aproape în același timp un ciocănit tare în ușă.

— Intră, spuse Achim, intrigat.

Veta nu se mișca.

Ușa se deschise, și Achim rămase în mijlocul odăii, mirat. Omul care trecu pragul era același care, la plecare, înaintea mașinii, dimineața, ieșise în urma lui în dreptul primăriei și-i făcuse semne ciudate, salutându-l de mai multe ori, ca pe-un cunoscut. Acuma venea spre el cu mâna întinsă, zâmbind și salutându-l ca și atunci foarte familiar.

— Bine-ai venit, a spus omul îmbrăcat orășenește, adresându-se Vetei. Apoi iarăși spre Achim: Îmi dați voie? Niculae Badea.

Achim îi apucă mâna surprins, neînțelegând ce căuta acest individ și ce anume voia de la el. După trăsături, părea țăran, dar se vedea că e învățat să poarte haine bine croite.

— Ești de-aici din comună? întrebă Achim, măsurându-l cu privirea.

— Nu, nu sunt de-aici de locul meu, răspunse noul venit, surâzând. Anul trecut am terminat școala și am fost numit notar în locul celui de aici, care a ieșit la pensie.

— Și în comuna dumitale se fură ca în codru? întrebă Achim, înțepat.

Zâmbetul notarului se stinse, și începu să clipească din ochi, neînțelegând.

— Nu vezi, zise Achim, arătând casa goală și cercevelele îndoite ale ferestrei.

Omul își aruncă privirea pe pături, apoi la geam, rămase câteva clipe gânditor, și mirat la culme. Achim îl văzu din nou zâmbind.

— Ei, n-are nimic, făcu notarul cu un gest al mâinii. Am să anunț șeful de post… N-are nimic! Are să se lămurească. Lăsați!

„Ăsta e nebun”, gândi Achim.

— Ce mai faci, continuă notarul, adresându-se Vetei. Nu știam că ești în Vlădoieni! Vezi! Ce înseamnă!…

Veta îi aruncă o privire ștearsă și, deși nu înțelegea ce căuta la ea, nu se sinchisi. Lui Achim i se păru că abia acum înțelege pentru ce cumnata lui este atâta de dușmănoasă și pornită împotriva lui. „Are cine s-o învețe gândi el. lămurindu-și cum de putea Veta să rămână nesimțitoare la vestea pe care i-o adusese. Asta e povestea. Se mărită cu notarul!… Hoață femeie!” își mai spuse el, gândindu-se înfuriat la timpul pierdut cu această călătorie.

— Eu tocmai intram la primărie când ați ieșit dumneavoastră de la telefon. M-am uitat și am văzut că nu sunteți de pe-aici, spuse notarul, așezându-se pe pat fără să fie poftit. Îl întreb pe Iliuță, telefonistul: „Cine e domnul?” „E un domn din București, a dat un telefon la Vlădoieni.” „La Vlădoieni?” l-am întrebat. „Și ce caută aici?” „Caută o persoană de-aici, din sat, care e plecată acolo.” „Ce persoană?” l-am întrebat eu iar. El îmi spuse de dânsa. Veta Moromete. „Cum, zic eu, în Vlădoieni este dusă? Iliuță, strig eu, cere numaidecât Vlădoienii, că am și eu să-i spun ceva…”

De astă dată, Veta ridică fruntea mirată:

— Mie?! întrebă ea. Ce să-mi spui? Ce se tot întâmplă? Ce e cu mine azi?

— Stai că am să-ți spun îndată ce! Iliuță lucra de zor. „Domnu’ notar, zice el, ce să mai stricați telefonul! A chemat-o domnul acela în comună. E cumnatul ei.” „Cumnat?!” întreb eu și ies repede afară să vă chem îndărăt.

— Am văzut că îmi făceai semne, mormăi Achim.

— Nu, zise notarul, vesel. Când am ieșit, nu v-am mai văzut. Nu știu unde ați intrat. Ei, și pe urmă: „Iliuță, l-am întrebat eu, ești sigur că se întorc cu mașina îndărăt?” „Sigur, zice el. I-am auzit personal vorbind la telefon.” Ei, abia după aia ați trecut d-voastră cu căruța și eu am ieșit să vă chem îndărăt.

— Da, da, bine, îngână Achim, uitându-se la ceas. Dar despre ce e vorba?

— Dumneavoastră sunteți cumnat cu ea? întrebă notarul.

— Da, sunt, răspunse Achim, înțepat.

Omul începuse să-l supere. Veta își lăsase iar capul în palme și tăcea, amorțită de ceva care îi întuneca parcă și judecata.

— Mi se pare că știți, zise deodată notarul, și o umbră de îndoială îi trecu peste chip. Dacă știți, să mă scuzați. Eu, ce să vă spun, o țin de trei luni de zile în sertar. Într-o zi, din greșeală, s-a dezlipit și n-aveam ce să-i mai fac.

— Nu înțeleg, zise Achim, înfuriat de astă dată. Ce tot vorbești dumneata? N-ai gură să spui odată? Ce tot ocolești?

— Vasăzică, nu știți, zise notarul, satisfăcut, și iar zâmbi. E vorba de fratele dumneavoastră, Nilă Moromete. Trăiește!

— Ce, tresări Veta, arsă. Ce-ai spus?

— E vorba de soțul dumitale. Trăiește, nu e mort.

— Cum, strigă Achim, răgușit, ridicându-se în picioare.

— E prizonier, am o scrisoare de la el… o țiu de trei luni de zile în sertar, nu știam de unde să te iau, spuse notarul, uitându-se la Veta. Scrisoarea e la mine… d-aia… d-aia… Asta e, sfârși el, scoțând din buzunar un plic cenușiu.

Veta se uita la mâna cu plicul cu o privire holbată, fără clintire.

— Ce tot spui? strigă Achim, crunt, smulgându-i plicul din mână.

— De, eu zic că ăsta e, îngăimă notarul, speriat de strigătul celuilalt, cuprins el însuși, o clipă, de îndoială.

— E de la Nilă, șopti Achim, desfăcând scrisoarea repede. Cine știe de când o fi scris-o, săracu’!

Veta era galbenă ca ceara și părea că nu pricepe nimic din ceea ce vedea. Deodată, Achim scoase un strigăt de uimire și ochii îi încremeniră peste hârtia scrisă.

— Trăiește, șopti el, uitându-se în jur, speriat. Veto, auzi?

Achim îi întinse scrisoarea, dar femeia își ridică fruntea și se uită la om cu o privire arzătoare, fără să întindă mâna. Achim Moromete, într-o clipă, înțelese îndoiala cumplită a femeii și o zgâlțâi de umeri.

— Așa este, zise el, răgușit de o emoție puternică, așezându-se pe pat.

Veta luă plicul în mână și-și aruncă privirea peste el. Când recunoscu scrisul bărbatului, ochii i se împăienjeniră brusc și mâna îi căzu pe pat, istovită. Abia îngăimă, stins:

— Nilă! Nilă! Oh! Nilă!

Apoi căută umărul lui Achim și se agăță moale de el. Omul vru s-o sprijine, dar femeia, ca un copil adormit, îi alunecă din brațe și, mereu galbenă ca ceară, se lăsă într-o parte pe scândura goală, fără cunoștință.

Notarul se ridicase de pe pat și se pregătea să plece.

— Vino mai târziu, domnule notar, zise Achim, fără să se întoarcă, ridicând-o pe Veta în capul oaselor.

Femeia își reveni, clipind nedumerită din pleoape.

— Doamne, Doamne, mi-a fost rău?! Ce se întâmplă cu mine? Unde sunt? întrebă ea, uitându-se neliniștită în toate părțile. A fost cineva aici?

— Hai puțin afară, zise Achim, turburat de starea Vetei.

— Nu, nu, nu merg! Ce s-a întâmplat? O, o, o, mi-au spart casa, murmură Veta cu îndoială. Tu când ai venit? Ce cauți aici?

Achim nu știa ce să răspundă și se uita tâmpit în ochii femeii. El apucă scrisoarea de alături și, fără să-și dea seama că femeia este încă amețită, începu s-o citească.

Tot atunci, pe neașteptate, auzi un țipăt scurt, înecat, și simți cum hârtia îi este smulsă din mâini. Cumnata lui avea acum obrajii roșii ca purpura și se ridicase de pe pat în prada unei emoții de nedescris. Ochii îi străluceau ciudat și trăsăturile feții erau de nerecunoscut. O bucurie adâncă, grea, gata să plesnească, stăpânea mișcările și pașii dezordonați ai femeii. Ea nu-și găsea loc și-și apăsa cu amândouă mâinile partea stângă a pieptului, gâfâind și străduindu-se să nu se înece.

Achim Moromete se apropie de cumnată-sa și se opri răbdător în fața ei, așteptând s-o vadă mai liniștită. Faptul i se părea și lui de necrezut, se gândea la fratele său Paraschiv și la bătrânul Moromete, cuprins de o senzație de teamă nelămurită. Planul lui cu pământul Vetei se spulberase, dar nu numai atât. „Ce-are să se întâmple acum?” îi trecu prin cap întrebarea. El se smulse din fața femeii, care între timp deschidea mereu, tremurând, scrisoarea, și Achim, ca și când n-ar fi văzut-o începu să se plimbe neliniștit și agitat prin odaie.

Publicată în *Viața românească*, anul II, nr. 3—4, martie-aprilie 1949, pp. 123—153

ANA ROȘCULEȚ

I

Într-o dimineață, pe la începutul verii anului trecut, vecinii casei cu numărul 74 de pe șoseaua Pantelimon se treziră din somn speriați de niște strigăte ascuțite, care răzbăteau cu putere dintr-o mică odaie a curții de alături. Aceleași strigăte mai fuseseră auzite de nenumărate ori, cu câteva săptămâni în urmă, dar acum, glasul care stârnea liniștea celor câteva curți părea mai chinuit decât oricând.

Proprietarul celor cinci-șase cămăruțe așezate în șir de-a lungul curții sări din pat, înfuriat că a fost trezit din somn, luă ceva pe el și ieși repede afară. Tot atunci, una din ușile cămăruțelor se deschise încet și după ea se făcu văzut același militar mărunțel care venea în fiecare duminică și se închidea până a doua zi dimineața într-una dintre odăile închiriate. Proprietarul coborî cele trei trepte din fața ușii și se propti amenințător în drumul militarului, așteptându-l să se apropie de poartă. Strigă, bolborosind furios, cu un aer înțepat și viteaz de proprietar:

— Cine ești dumneata? Ce cauți aici?

Omul îmbrăcat militar se opri nepăsător și se uită moale și cu mirare la celălalt. După câteva clipe mârâi liniștit:

— Parcă mai m-ai văzut!

— Eu n-am închiriat camera pentru armată, zise proprietarul, rostogolindu-și ochii în toate părțile, neîndrăznind să se uite la militar, a cărui liniște nu-i plăcea. Dacă te mai prind p-aici, am să chem poliția… Am răbdat până acum dar… Ieși afară, derbedeule!

— Ascultă, nu mă face să te bat! mârâi soldatul din nou, cu dispreț, pornind în același timp spre poartă și fără să se sinchisească de furia

celuilalt.

În odaia de unde ieșise militarul, de unde se auziseră mai înainte strigătele, se făcuse liniște. Era o cămăruță strâmtă, fără podea, cu un tavan burdușit și cu o ușă care se deschidea de-a dreptul de afară. Pereții goi, de asemenea burdușiți și crăpați, făceau ca singurele podoabe de pe ei, un calendar și o lampă de petrol, agățată de un cui, să pară obiecte de preț. Jos, pe pământ, era așternut un preș rupt, presărat cu încă alte câteva zdrențe, care închipuiau un loc de dormit. Singurul scaun din odaie stătea răsturnat lângă o măsuță lipită în dreptul calendarului și lămpii; mica suprafață a mesei, pe care se aflau câteva cărți și caiete, puse îngrijit una peste alta, făcea loc străin față de restul camerei și mai ales față de patul răvășit și mototolit care ocupa jumătate din odaie.

O fetiță de zece sau unsprezece ani stătea în acel așternut întins jos și se uita nemișcată spre ușa camerei, care rămăsese puțin deschisă. Când afară nu se mai auzi nimic, ea se sculă încet și o închise. Se întoarse apoi și rămase cu privirea pironită peste pat, de unde acum nu se mai auzea decât o răsuflare grea, înăbușită. Fetița stătu un timp lângă ușă, parcă păzind intrarea, apoi se dezlipi de ea și se apropie de pat; se aplecă în jos cu genunchii pe pământ, trase de dedesubt un lighean de alamă, îl apucă de băieri, ținându-l bine, ca și când ar fi fost plin cu apă și ieși încet afară. Când se întoarse, puse ligheanul plin cu apă pe scaun și începu, cu mișcări încete, ca de păpușă, să ridice așternutul de pe pământ.

Deodată, undeva, în depărtare, dar destul de puternic, sirena unei fabrici începu să sune adânc și stăruitor. Fetița rămase nemișcată, cu zdrențele așternutului în mâini, iar femeia înghemuită în pat tresări și se ridică în capul oaselor. Chipul tânăr îi era aprins ca focul și o margine a gurii învinețită și umflată. Când fetița o văzu, făcu un pas să se apropie de ea, apoi se opri și după câteva clipe vorbi tremurat:

— Mamă…

Apoi iar, după câteva clipe:

— Te speli?!… Am adus…

Fără să răspundă, femeia se învârti spre marginea patului, făcu semn să dea scaunul cu ligheanul mai aproape și, când copilul i-l așeză înainte, își dezveli un picior până la genunchi și-l întinse deasupra apei. La încheietura pulpei, carnea era zgâriată adânc și învinețită. Începu să se spele repede, îndârjit, curățind zgârietura de sânge.

— Și tu ce-ai încremenit lângă mine? vorbi ea după un timp, fără să-și privească fața. Ia ligheanul d-aici și schimbă apa.

Femeia sări în picioare, se aplecă peste pat și luă în brațe tot așternutul. Îl scoase afară; se întoarse; ieși iar.

În drum se lovi de fetiță, care se întorcea cu altă apă.

— Stai jos și spală-te pe picioare, îi spuse cu asprime, mușcându-și partea umflată a buzelor.

În câteva minute, odaia se schimbă numaidecât. Aerul proaspăt al dimineții pătrunse înăuntru și învioră totul. Cârpele pieriseră și patul întins și curat respira odată cu toți pereții aerul răcoros și tare al zilei. Acum, femeia, deși se îmbrăcase, nu se mai grăbea să plece. Aprinsese lampa și făcuse un ceai. Fetița se îmbrăcase de mult și se uita liniștită afară, prinsă de freamătul parcă îndepărtat al orașului.

— Haide, treci și mănâncă!

Copilul tresări, se apropie de măsuță și se așeză. Femeia se așeză și ea pe pat.

— Mămico, nu te mai duci la fabrică? îngână copilul, simțind și mai ales înțelegând ceva din mișcările mamei, acum moi și parcă prinse de o neașteptată deznădejde.

Femeia nu răspunse, dar după un timp zise repede, cu un glas a cărui asprime opri mișcările fetiței;

— Ba mă duc!… Mănâncă mai repede, că e târziu…

Întristat, copilul se posomorî, înghiți repede și se ridică de pe scaun. Femeia se uită la chipul ei nemișcat, cu ochii mari, deschiși, și strânse pumnii cu putere, înfigându-și unghiile în cuvertura patului; apoi vorbi cu același glas de mai înainte, de astă dată chemând:

— Te-ai pieptănat bine? Vin' încoace!

Când fetița se apropie, mama o apucă de umeri și o întoarse cu spatele spre ea. În același timp începu să-i despletească una din cozi și s-o pieptene încet, cu niște mișcări lungi și mângâietoare, care ținură timp îndelungat. Într-o vreme își trase copilul pe genunchi, pieptănându-l mereu și prinzându-i întreg capul în palme. Fetița clipea din ce în ce mai rar, toropită de mângâieri, și într-un timp închise ochii, gata să adoarmă. Femeia se opri din pieptănat, apucă fetița în brațe și o strânse toată la piept, îngrămădind-o în poală și mângâindu-i picioarele și tălpile ei micuțe, vârâte în niște ciorapi scurți și albi, genunchii subțiri, umerii abia răsăriți, gâtul plăpând și spatele subțirel și moleșit. Apoi începu s-o sărute aprins, des, lipind-o cu disperare

de obraji, de frunte; chipul fetiței înflorise și se făcuse atât de frumos că femeia încetă deodată s-o mai strângă și, stăpânindu-se cu greu, o ridică de pe genunchi și o întoarse repede cu spatele. De astă dată încercă s-o pieptene mai hotărât. Într-un timp, fata vru să se întoarcă, dar cu o mișcare repezită, mama îi apucă umerii, mușcându-și adânc buzele:

— Stai!

Îi împleti destul de anevoie părul, o bătu pe umeri și o îndemnă:

— Ei, hai mai repede, ia-ți cărțile că e târziu… nu mă aștepta la cantină, că azi am treabă… întoarce-te repede acasă.

II

Rămasă singură, femeia închise ușa încet, apoi se lungi pe pat și stătu acolo nemișcată, cu ochii pierduți în tavan, cu chipul răvășit și întunecat. Într-un timp tresări, se ridică pe jumătate și întinse mâna pe măsuță, de unde luă o oglindă mică, în care se uită câteva clipe, aruncând-o apoi repede la loc, gata s-o spargă. Numaidecât după aceea, chipul i se încreți de ură și sări jos din pat. Se părea că un lucru nou, un gând neașteptat o răscolea cu putere. Apucă scaunul de spetează, îl trase, se așeză la masă și răscoli după o coală de hârtie. Scrise câteva cuvinte, căznindu-se greu, parcă asudând; deodată, degetele care țineau creionul începură să-i tremure; încercă totuși să scrie mai departe. Termină un rând, începu pe al doilea. Dar apoi, creionul căzu parcă istovit și mâna se lăsă moale de-a lungul mesei. Din crâncenă cum era, fața femeii se mai liniști, dar curând după aceea peste trăsături i se lăsă o tristețe adâncă, și ochii, până acum strălucitori și hotărâți, își pierdură sticlirea și încremeniră întunecați. Peste hârtie abia se putuse așterne, rar și hărțuit, câteva cuvinte scrise astfel:

„DoMnule CoMisaR,

SuBseMnaTa Ana Roșculeț, de Pe Șoseaua BonaPaRte…”

Singur numele era scris bine.

Se ridică de la masă și se apropie de pat, unde se lăsă cu tot trupul, cu toate mișcările istovite.

Timp îndelungat stătu apoi astfel, cu capul puțin mai jos de pernă și cu palma stângă sub obraz, uitându-se fără să clipească spre ferestruica mică a

ușei.

Uneori, gâtul i se încorda, ridica obrazul de pe palmă, privirea i se oțelea, pentru ca după câteva clipe să răsufle greu și să cadă istovită la loc. Într-o vreme, răsuflarea înecată i se opri și din gât începură să-i iasă niște gemete ușoare de disperare. Apoi, încetul cu încetul se liniști și închise pleoapele, istovită.

I se păru că se trezește apoi din somn la zbârnâitul ascuțit al unei sonerii. Câteva clipe, totul se întunecă, apoi un gând: „Dracul s-o ia, de s-a sculat așa de dimineață". Soneria zbârnâi iarăși. Sări din pat. Se uită lângă ea, să-și vadă fetița dormind. Iarăși, câteva clipe, totul se învălmăși, și din nou soneria zbârnâi, de astă dată lung și nervos. Apoi strigăte: „Ana, Ana!"

Sări din pat și rămase uimită de ușile luxoase prin care trecea. Era un dormitor uriaș, în care năvălise întreg soarele de primăvară din dimineața aceea. Într-un pat cu speteze înalte de lemn încrustat stătea un domn a cărui pijama o uimi ca ceva de neînchipuit. Era un domn tânăr, cu chipul lung ca de cal, frumos și cu o privire moale, blândă. Stătea cufundat în perne, cu o lulea mare cât un braț între dinți, și fuma liniștit. Alături de el, pe jumătate ridicată în capul oaselor, o doamnă într-o pijama asemănătoare. Pe cât de blând părea domnul, pe atât de sărită părea doamna, pentru că, în clipa când fata intră, izbucni într-un râs care cutremură dormitorul:

— Uită-te ce ochi a făcut fata asta, spuse ea, ridicându-se de tot, din pat, zvârlind plapoma cu piciorul.

Domnul se întoarse spre ea și dădu din cap, cu lulea cu tot, în semn de supărare.

— Lasă-mă, dragă, zise iar doamna, veselă, nu vezi cum se uită? Ascultă, Ana, câți ani ai tu?

Domnul se întoarse iar cu luleaua în gură și spuse liniștit:

— De zece ori ai întrebat-o de față cu mine și ți-a răspuns că în toamnă împlinește șaptesprezece ani!…

— Uite, fetițo, zise doamna, fără să-l ia în seamă pe bărbat. Astăzi nu stăm acasă, plecăm și ne întoarcem mâine dimineață… Pregătește-mi…

Vru să răspundă ceva. Gemu în somn; dormitorul plin de soare începu să se clatine. Un singur perete mai stărui un timp în aer, împreună cu un tablou care o arăta pe doamna în pielea goală, cu spatele răsucit în afară, apoi și acesta se topi. Se deșteptă încet, fără să deschidă ochii.

Se visase cu zece ani în urmă, când plecase de la țară și intrase la stăpân. Într-o zi de duminică rămăsese singură acasă. Ieșise apoi în oraș și se

plimbase toată ziua. Spre seară a cunoscut un tânăr care lucra la Filatura Românească de Bumbac. După o lună de zile, bărbatul a scos-o de la stăpân, iar după altă lună a fost angajată la Filatură. Acolo, după ce a măturat praful de bumbac aproape un an de zile, i s-a dat în primire o mașină. Curând după aceea a născut. După un an, omul a plecat militar, apoi pe front, de unde s-a întors rănit greu și a murit la câteva săptămâni în spital.

III

Adormise fără să închidă ușa și, când se trezi, era târziu: dormise tot timpul dimineții, și acum, o femeie, pe care în primele clipe n-o recunoscuse, se așezase lângă ea și o privea în tăcere cum se scoală. Se frecă la ochi, zâmbi șters o clipă, apoi se posomorî și se ridică alături pe marginea patului, încă amețită de somnul greu și lung în care zăcuse.

— Ce e cu tine, Aneta, de ce n-ai venit la lucru? Au întrebat de tine de la sindicat…

Femeia care intrase tăcu și după câteva clipe adăugă cu părere de rău:

— Ca să vezi! Tocmai azi, când lipseai…

— Ce să fie! Uite că îmi vine să înnebunesc!…

După acest schimb de cuvinte urmă un timp lung de tăcere. Apoi, vizitatoarea spuse încet:

— Iar te-a bătut? Săraca de tine! Ai colțul gurii umflat. Pune o compresă rece.

— Lasă că nu mor eu din atâta… zise Ana, ridicându-se de pe pat cu o mișcare repezită și așezându-se apoi pe scaun, în fața prietenei. Scrie-mi tu o hârtie, s-o dau la circă. Eu nu sunt măritată cu el. Să spun acolo ce se întâmplă, și când vine, trimit fetița, să vie și să-l lege…

Prietena nu răspunse decât după ce se ridică și ea de pe pat și făcu câțiva pași pe lângă ușă. Era o lucrătoare voinică, de vreo treizeci de ani, bine legată; niște umeri largi, mâini zdravene și un trup care se subția cu cât cobora spre șolduri și genunchi.

— Ana, proastă mai ești, îi spuse. Cum crezi tu că o să lege poliția pe cineva, așa, că vrei tu? Pentru ce?

Ana deschise ochii mari și răspunse încet, abia șoptit, mirată la culme și neputând să priceapă:

— Bine, dar mă bate! Mă omoară cu bătaia! Pentru ce să mă bată?

— Ei, te bate! Na-ți-o bună! Ei și? Treaba voastră.

După ce se făcu iar tăcere, prietena se așeză pe pat și spuse cu un glas în care se strecura și puțină sfială:

— Aneta, știi ce să faci mai bine? Altfel nu scapi de el…

Ana abia asculta. Stătea pe scaun posomorâtă, rezemată cu cotul de măsuță, și zgâria cu unghia pânza de stambă care o acoperea. Vizitatoarea începuse să spună rar și încet o poveste întreagă.

— O cumnată de a mea, tot așa! Lucra la Telefoane, femeie de serviciu în dormitorul operatoarelor. Nu știu cum s-a întâmplat… Nu mai venea acasă după ce sfârșea serviciul. Era măritată cu unul care ținea un chioșc cu zarzavaturi… Ei, și cumnată-mea nu mai venea! Stătea după-amiezile la niște cursuri sindicale… În fine, venea acasă mai târziu… Ăsta, turbat: Că ce școală e aia? Că ce ședințe? Cumnată-mea îi spunea și se tot rugă de el: „Lică, n-o să ție mult, numai trei luni și pe urmă gata! De ce nu vrei să mă crezi?” Ăla o lasă, dar după trei luni, cumnată-mi i se dă cantina în primire. O scoseseră de la dormitoare… Într-o zi ne pomenim cu bărbatu-său. Cică se desparte de ea. „Am răbdat trei luni, zice, dar acum nu se mai poate, i-au intrat responsabilii în cap…” Ce crezi că s-a întâmplat? Crezi c-a lăsat-o? Într-o duminică dimineața, când cumnată-mea se pregătea să plece, ăluia odată îi sare smalțul și o ia la bătaie. Dar ce bătaie! O nenorocise de tot! O săptămână, două, pe urmă s-au avut bine, dar după aia, iar scandal. O văz că vine la noi, învinețită. „Du-te la sindicat, zice bărbatu-meu înfuriat, să te învețe ce să faci! Nu poți să mai trăiești așa!” „Atât ar mai trebui, să audă și de asta, zice ea, ca să rămân schiloadă pe toată viața.” Ei, Aneta, știi ce-a făcut pe urmă cumnată-mea? A răbdat, a răbdat, a răbdat. Și într-o zi face cunoștință cu unul… Pleacă pe urmă de acasă și bagă divorț. Vine Lică după ea, la Telefoane, nimic! O pândește să iasă, o caută cumnatu-meu, nimic. Se roagă de ea, ce să se mai roage! Aia era sătulă de cât îndurase…

Se făcu iar tăcere. Femeia de pe scaun ascultase tot timpul cu ochii pe jumătate închiși.

— Așa și cu tine… mai ales că ai trăit cu el fără primărie, continuă prietena după câteva clipe. Dacă și tu te lași, așa, n-ai să scapi de el niciodată. Dar eu nu înțeleg ce dracu’ are cu tine! De ce te bate! Spune-mi și mie.

— Cum de ce mă bate?! întrebă Ana, mirată. De nebun!

— Nu se poate!

— Mai de mult începuse el să se poarte urât, d-atunci de când cu bocsul. Spunea că ce s-amestecă statu’ în meseria lui! Zicea că el îi dă dracului cu leafa lor!… Era învățat să câștige mult… Și nu știu cum a fost, eu i-am cerut niște bani și m-a plesnit… Pe urmă…

Ana se ridică oftând greu și tăcu. Se așeză alături și scoase de sub pat niște ciorapi de bumbac, pe care vru să-i tragă în picioare.

— Ei, lasă că ai să scapi tu de el. Găsești pe cineva, te măriți și gata. N-o să stai așa…

— Vica, tu nu știi ce e în stare să-mi facă Tomiță dacă aude numai că vorbesc cu cineva! Și nu mi-e frică de mine… zise Ana, aproape strigând. Ce-i fac eu dacă…

În curte se auziră deodată niște pași care o făcu pe femeie să rămână cu vorba în gât.

— E Tomiță, spuse ea, îngălbenindu-se.

Cealaltă se fâstâci și ea, și amândouă se ridicară în picioare. Pașii se opriră în dreptul odăii, și în micul geam al ușii se văzu o capelă verde și o frunte îngustă, cu niște ochi mici, ca de viezure, uitându-se o clipă înăuntru. Apoi, ușa se deschise și un om mărunțel și pricăjit pătrunse în odaie. Când intră și se făcu văzut, Vica holbă ochii a mirare și se uită la prietena ei într-un fel că: „Znamenia asta îți face ție zile fripte?” Fiindcă Ana nu o luă în seamă, strâmbă din buze și se așeză pe pat parcă provocator, abia răspunzând la „bună ziua” dat de noul venit.

— O prietenă a mea de la fabrică, spuse Ana, încet.

— Tomiță, mormăi militarul cu un glas uimitor de gros și de spart, care îi venea parcă din piept sau din burtă.

Își spusese numele cu îngâmfare, dar glasul sunase mai mult amenințător. Vica își pironi ochii pe el, uimită, și peste trăsături îi trecu o fluturare de teamă. Felul în care omul se așezase pe scaun, în care își luase capelă din cap și o pusese pe măsuță, felul în care își scosese tabacherea și bricheta și-și aprinsese fără vreun cuvânt țigarea, fiecare mișcare pe care o făcea părea un fel de pregătire pentru că următoarea s-o îndrepte spre celălalt și să-i dea în cap. Vica se sperie de-a binelea când auzi glasul mânios al Anei:

— Ce e Tomiță, iar ai venit?

Omul păru că nu ia în seamă, nu aude glasul femeii. Răspunse liniștit, chiar cu un fel de părere de rău:

— Am plecat fără bilet de voie… cerusem până seara și n-a vrut (aici urmă o înjurătură adresată cuiva). Trebuie să mă întorc repede!

Femeia scoase un suspin care îl făcu pe om să-și lase fruntea în pământ.

Se făcu tăcere lungă. Ana se așezase pe pat lângă prietena ei și se uita la noul venit cu o privire turbure. După un timp, omul de pe scaun ridică fruntea din pământ, și mișcările pe care începu după aceea să le facă părură și mai amenințătoare. El puse repede țigarea pe colțul mesei și se ridică brusc în picioare. Vica tresări și făcu o mișcare să se ridice, dar, uimită, se trase mai pe pat, așteptând. Omul stătea în picioare în fața Anei și, cu pleoapele lăsate peste ochi, scotea ceva dintr-un buzunar de la piept: un portofel.

— Uite, Aneta, zise. Îmi spuneai acum o lună că n-ai rochie de vară și pantofi. Eu mă duc, nu pot să mai stau. Ia ici ăștia…

Fără voie, buimăcită, Ana întinse brațul și luă din mâna aceluia o mulțime de hârtii de câte o mie. Apoi, fiindcă omul se întoarse și porni spre ușă, ea lăsă repede hârtiile pe pat și sări în picioare în urma lui. În aceeași clipă, chipul i se înroși ca focul și vru să spună ceva. Militarul, însă, deschisese ușa.

— La revedere, zise omul, ieșind, și pentru că Ana nu răspunse nimic, prietena spuse repede în locul ei:

— La revedere!…

IV

— E cam țicnit, vorbi Vica, după ce pașii se îndepărtară. Ia uite ce de bani! Dacă e militar, de unde-i ia?

— Nu e țicnit, îl cunosc eu, răspunse Ana, aruncând banii pe măsuță cu sânge rece. Crede că sunt proastă, am să uit…

— Pare om de treabă, de ce te bate? întrebă prietena, uitând cu totul ceea ce simțise cu câteva clipe mai înainte.

— Of, Doamne, Doamne, dacă nu-mi vine să înnebunesc. Ce-o mai fi copt în el de dimineață până acuma?!… Tomiță, Tomiță, fire-ai al dracului cu ochii tăi! scrâșni femeia, răscolind sub pat și încălțându-se cu furie. Haide, Vica, vreau să mănânc azi la „Carpați”. Uite, așa mi-a venit mie…

Am să mă îmbăt… Unde oi fi pus eu bluza aia?… Nu știu ce spuneai când ai venit, că a întrebat de mine? Ce-are cu mine? N-am dreptul să lipsesc și eu o dată în viața mea? Să mă lase în pace! Am să mă mărit cu Tomiță și plec de la fabrică. Și cum e el mare bocsier și dat dracului, dar ce? Îl învăț eu minte! Ai văzut ce semn avea la gât? Eu l-am ars. Călcam rufele, dragă, și i-am dat cu fierul în ochi. Noroc că s-a ferit, că rămânea orb… La „Carpați” am să mănânc! Hai repede Vica… Am să cer creier pané! Fi-ți-ar creierul al dracului, Tomiță! Ai văzut ce cap are? Ca de vițel, dragă! Vițel pe tipsie!… Ce te uiți așa?

— Ce-i cu tine, te-ai zăpăcit? întrebă cealaltă, uimită nu atât de vorbele pe care le auzise, cât de tonul cu care erau spuse și care i se părea puțin dezmățat, lucru pe care chiar și Ana îl băgă de seamă.

— Și tu ce te uiți așa ca proasta? spuse Ana cu sânge rece, ferindu-se totuși să se uite la prietena ei.

Fiindcă nu primi niciun răspuns, tăcu, apoi, după ce termină să-și încheie nasturii la bluză spuse abia șoptit cu alt glas, cu chipul schimbat, oftând scurt:

— Haide… ți-am spus că îmi vine să înnebunesc… Hai să mergem… Ce, te-ai supărat?…

Ieșiră împreună, și Ana încuie, puse cheia într-un loc anumit, apoi porniră spre poartă.

— Te-am întrebat adineauri, și nu mi-ai spus, de ce m-a căutat sindicatul, zise Ana când ajunseră în stradă.

— Cine știe ce-o fi având cu tine, îi răspunse Vica după un timp, oprindu-se pe loc. Apoi, rece: Te duci la „Carpați”? Eu nu merg.

— Nu, mergem colea la lăptărie. Mi-e foame rău și vreau s-o văd pe fata mea când o trece acasă. Ce ți-a venit cu „Carpații”! zise Ana cu un glas plin de tristețe. De „Carpați” mi-arde mie acum?…

Intrară alături într-un birt-lăptărie unde, deși era ora prânzului, se afla un singur om, îmbrăcat în zdrențe, și care mânca zgomotos și clefăind un iaurt.

— Venisem să văd ce e cu tine, să-ți spun noutăți și să te iau la un cinema. Știi că fetei ăleia angajată acum o săptămână i s-a dat în primire o mașină? E una nouă, care a fost angajată cu încă alte două la câteva zile după naționalizare… Am fost așa de supărată!… zise Vica în timp ce se așezau la o măsuță în fundul birtului.

— Dă-mi niște ouă jumări și, dacă ai, să-mi faci o friptură… Vreau să mănânc o friptură, dragă, iai și tu una? Plătesc eu…

— Nu, am mâncat la cantină. Nu mi-e foame! Un orez cu lapte, dacă e proaspăt…

— Dă un orez cu lapte, zise Ana cu plăcere în glas.

— Ai auzit ce spuneam? continuă cealaltă. Cât i-am dat mașina și am lăsat-o singură, nici n-a trecut un sfert de ceas și m-am pomenit cu ea: „Tovarășă, mi s-a stricat mașina”. Ce să-ți spun, Aneto, mă duc la ea să mă uit. Când colo, nimic. I se rupseseră două fire și nu mai știa cum să dea drumul țevilor. Mai oprise și mașina de tot și se fâstâcise grozav, nu știa ce să mai facă. Parcă luase foc secția, așa era de speriată; îi leg firele și plec. Nu trece un ceas și iar mă pomenesc cu ea, galbenă ca ceara: „Tovarășă, zice, nu știu ce s-a rupt la mașină, ce fac eu acuma?” „Ia să văd, tovarășă, te pomenești că cine știe ce-ai făcut” îi răspund. Gata, te-ai dus”, îi spun iar, când mă uit și văd. Vream s-o bag nițel în sperieți. Tu știi că noi am măturat pe jos luni de zile până am prins ceva, și ea, gata, moț la mașină. La noi, știi ce-a fost, dar nici așa, în câteva zile să te faci lucrătoare… Bun orez, mai dă-mi unul. Mi-aduc aminte, când am intrat eu, era una a dracului, de te făcea să-ți iei lumea în cap. Ale dracului timpuri, Aneta?…

— Dar ia stai, care e aia care spui că a venit acum o săptămână, că au fost atunci trei inse! întrebă Ana cu interes.

— E una frumușică și blondă, așa, bucălată!

— O știu! Nu i-o dăduse maistorița pe cap lui Pistrui?

— Ei, acuma mi-a dat-o mie, confirmă Vica. Și-i spun: „Ei, tovarășă, ai pățit-o! Dacă nu te pricepi, ce te vâri?! Acum o să te dea afară, dacă nu și mai rău.” (Ea credea că hm!… E… mare lucru să stai lângă mașină, s-o cureți de praf și să-i scoți țevile!) Pistrui se uita și râdea pe înfundate. Pe urmă am început și eu să râd, că nu mai puteam! S-o fi văzut-o ce ochi făcea! Când a băgat de seamă că nu e nimic, s-a posomorât. „Ei, lasă, i-am spus, așa se învață meseria. Când stai și te uiți la altul cum lucrează, ți se pare un fleac, ia dă-i drumul.” Am stat lângă ea câteva minute și pe urmă o aud: „Acuma știu.” Plec eu, și nici nu trece așa, ca de când am venit noi aici, și o văd cu obrajii roșii, cum se uită spre mine, peste spinarea mașinii. Nu mai îndrăznea să mă cheme.

— Iar se *stricase*?! zise Ana, încercând să zâmbească.

— Acuma, drept să-ți spun, să le fi văzut pe ălelalte! Nici cinci minute nu puteau să stea singure. Aurica asta, Muscan, cred că într-o săptămână are să lucreze ca mine. Ai s-o vezi!…

— Dar văd că ești destul de veselă! zise Ana cu mirare. Spuneai „Am fost așa de supărată!”

— Păi da, reluă Vica, înfuriindu-se puțin. La plecare mă pomenesc cu tovarășul Jamgocean printre mașini și, după ce se uită la mine (lui i se părea că zâmbește), zice că „Ce-ai pățit astăzi, tovarășă, bagă de seamă, uite, are să ți-o ia înainte tovarășa asta, Muscan, ce-i faci?” Am vrut să-i răspund, dar mi-era rușine, să nu creadă aia nouă cine știe ce despre mine. Și nu m-aș fi supărat, dar când să ies, ofițerul de serviciu la fel: „Am auzit că te-a întrecut una nouă, ce-ai pățit?” „Ia te uită! îi spun, ce înseamnă asta, tovarășe?”

— Îmi pare rău că am lipsit, murmură Ana, dând farfuria la o parte. Cine știe pentru ce m-o fi chemat. Tu ce crezi?

— O să vezi mâine. Hai să mergem la cinema.

— Nu merg, răspunse Ana cu un glas aspru, rece, cu privirea întunecată.

— Ascultă, Aneta, reluă cealaltă după câteva clipe de tăcere. Tu niciodată nu te duci să vezi filme. De câte ori am vrut să te iau, te-ai răstit la mine, parcă cine știe ce rău ți-am făcut! Și eu care credeam că sunt prietena ta!

— Nu fi proastă? nu merg la cinema, pentru că nu pot să citesc repede jos și nu înțeleg nimic din film! zise Ana încet.

Se făcu tăcere. Birtașul se oprise și el din cântărit niște carne și se uita intrigat spre cele două femei.

— Da, Aneta, n-am știut. Nu te supăra!

V

A doua zi dimineața. Ana porni spre fabrică îngrijorată. În trecut se mai întâmplase să lipsească de la lucru și totdeauna se înspăimânta: i se părea că la poartă are s-o aștepte ofițerul de serviciu și are s-o oprească și să-i spună că a fost dată afară.

Acum însă, lucrurile se schimbaseră cu totul. Filatura Românească de Bumbac, al cărei capital se afla în portofoliul *S.A. de Gérances et Dépôts* din Geneva și *Security and Financial Service Corporation din Panama* (!), trecuse de câteva săptămâni în mâinile clasei muncitoare. Unele lucrătoare din filatură au crezut că acest lucru are să aibă un efect practic imediat.

— Ni se măresc salariile! Acuma, fabrică e a noastră!

— Nu, nu se mărește niciun salariu! Ce rost are? Mai bine să ne aducă pantofi la cooperativă, a mormăit o vecină a Anei, o lucrătoare bătrână și morocănoasă, care umbla de câteva zile fără tălpi la pantofi. În cooperativele funcționarilor bagă pantofi și în ale noastre bagă pe dracu'…

Toată lumea înțelesese însă limpede că s-a terminat cu puterea patronilor.

Ana fu nevoită să-și dea seama că ceea ce o îngrijora acum, apropiindu-se de porțile fabricii, nu era faptul că are s-o aștepte la intrare omul patronului și să-i spună că a fost dată afară.

Își amintea de Tomiță și de dimineața de ieri. Gândul o întunecă numaidecât și deodată fabrica i se păru un lucru străin, rece, depărtat de ea și încâlcit. Răsuflă adânc și simți începutul zilei și al lucrului ca pe o povară greu de îndurat. Se simți pornită și îndârjită împotriva tuturor și, în această stare, străbătu curtea întretăiată a fabricii și o luă spre secția unde lucra.

Numai când văzu cum încetul cu încetul mașinile sunt luate în primire de tovarășele ei și încep apoi numaidecât să bâzâie, se simți mai liniștită. Zbârnâitul țevilor, care răsuceau cu repeziciunea aripilor unor bondari uriași bumbacul întins pe mașină în subțiri fuioare de lapte, o făcu să uite totul. Începu să curețe mașina cu repeziciune și lucră timp de două ceasuri cu o râvnă parcă străină de ea. În tot acest timp, ca și când ar fi fost singură, nu se uitase nicio clipă dincolo de mașină, deși Vica și Pistrui trecuseră pe lângă ea vorbind tare și îi dăduseră noroc. Tot în acest timp, maistorița trecuse cu pași rari printre mașini, se oprise câteva clipe în dreptul ei, vrând parcă să-i spună ceva, apoi pornise mai departe.

Abia târziu își roti privirea peste sala uriașă a mașinilor și se șterse pe frunte de sudoare. Îndârjirea i se risipise, și acum se simțea numai întristată. De peste a treia mașină, Vica îi făcu semn din cap și-i zâmbi într-un fel, parcă voind să-i dea de veste de ceva.

— Tovarășă, vrei să vii să te uiți? Mi s-a stricat mașina!… auzi alături un glas, care în zgomotul surd al secției suna șoptit și sfios ca al unui copil.

Ana se întoarse repede și zâmbi șters. Strigă să fie auzită:

— Ia să vedem! Dacă s-a *stricat*, e nenorocire!

Porni iute alături de lucrătoarea cea tânără și, după ce legă un fir rupt, rămase câteva clipe în fața fetei, cercetând-o de sus până jos. Apoi, deodată, parcă fără voie și stăpânită de o simțire scurtă de simpatie, apucă obrazul bucălat al fetei, îl strânse între degete și strigă:

— Nu-ți fie frică! Dacă se *strică* iar, cheamă-mă! Dumneata ești tovarășa Aurica Muscan?

— Da!

— Pe mine mă cunoști?

— Nu.

— Aneta Roșculeț, se prezentă Ana. Cu cine înveți?

— Cu tovarășa Diaconescu Vica, dar de dimineață, tovarășa maistoriță mi-a spus că să învăț cu dumneavoastră, că sunteți alături.

— Și de ce vorbești așa, *dumneavoastră!*… întrebă Ana, zâmbind puțin. Ești măritată?

— Nu, tovarășă!

— Părinți ai?

— Da, tovarășă!

— Îți place mașina?

— Îmi place foarte mult.

— E! Bine! Spor la lucru!

Abia se întoarse la mașina ei și, din cealaltă parte a secției, Ana o văzu pe Pistrui făcându-i și ea niște semne. Îi răspunse, cu o mișcare a mâinii, că n-are timp.

— Te cheamă tovarășul Pavel Vasile, îi strigă Pistrui, apropiindu-se. Ieri a trecut repede p-aici și a spus că să treci pe la comitet. Mai sunt cinci minute, ar fi bine să te duci acuma.

VI

Ana opri mașina și, odată cu bătaia repede a inimii, un gând de o clipă îi răci spinarea: „Ce fac eu acuma! O să mă întrebe pentru ce am lipsit…”

Tot atunci, maistorița trecu pe lângă mașina ei și se opri:

— Treci pe la Comitet, Ana. Tovarășul Pavel nu știu ce vrea să te întrebe.

Maistorița vorbise liniștit, cu un glas simplu, ca și când i-ar fi spus: „Treci pe la cooperativă, că se dă nu știu ce”. Sau: „Treci pe la personal, să-ți facă nu știu ce fișă”.

Dar tocmai tonul acesta îi întări același gând neliniștitor, fără să-și dea seama că, de fapt, nu de sindicat trebuia să se teamă. Are să mă întrebe de

ce am lipsit, pentru ce am lipsit: „Asta nu se poate, tovarăşă; îmi pare rău, dar trebuie să-ţi spun că…”

Se smulse de lângă maşină şi porni repede afară. „Ei şi? N-au decât! M-am săturat de viaţa asta”, gândi cu răceală, când zgomotul maşinilor se frânse odată cu închiderea uşii. Se îndreptă încet spre biroul Comitetului de fabrică şi, fără voie, îşi aduse aminte cum, cu cinci sau şase ani în urmă, îl văzuse pe mecanicul Pavel Vasile în odaia strâmtă a portarului, alături de doi domni cu mâinile în buzunare şi care se uitau la el din două părţi, cu ţigările în gură şi cu albul ochilor parcă încremenit, rânjind. Pavel Vasile era posomorât, şi pe vremea aceea i se făcuse milă de el, fără să ştie însă pentru ce. Privirea piezişă, cu albul ochilor bulbucat, a celor doi inşi care îl însoţeau, o înspăimântase.

Abia acuma amintirea aceasta i se limpezi cu totul în minte şi intră în biroul Comitetului cu uimirea pe faţă, stăpânită de gândul îndepărtat al întâmplării de atunci.

Când închise uşa, înăuntru întâlni privirea puţin mirată a unui om de vreo patruzeci şi cinci de ani, care tocmai atunci terminase de vorbit la telefon şi lăsase receptorul în furcă. Omul se ridică numaidecât în picioare şi ieşi puţin spre colţul biroului, în acelaşi timp vorbind încet şi aşteptând-o pe lucrătoare să se apropie, să-i strângă mâna.

— Noroc, tovarăşă! Ce s-a întâmplat? o întrebă.

Îi strânse mâna cu putere şi se întoarse la locul lui, trăgând scaunul, gata să se aşeze.

— Stai jos, tovarăşă!

Atât la întrebare, cât şi la semnul omului care îi arăta în faţa biroului scaunul să se aşeze, Ana nu răspunse nimic şi nu se aşeză. Voia să-şi dea seama dacă a fost chemată pentru că a lipsit ieri, dar de pe chipul omului nu putu să ghicească nimic. Rămase în picioare şi vorbi încet, cu sfială şi cu urme de nelinişte în glas:

— Dumneavoastră m-aţi chemat…

Omul mai rămase o clipă în picioare, apoi îşi desfăcu mâinile într-un gest mic şi se aşeză. Îi vorbi cu o uimire simplă şi puţin veselă în glas:

— Da, tovarăşă. Mi-am adus aminte! Dumneata eşti soţia lui Roşculeţ de la secţia chimică? Eram în închisoare când am aflat că a murit pe front… Dar stai jos? De ce nu stai jos? Te rog să ia loc!

Ana se aşeză încet, ca pe ghimpi, şi rămase aproape înţepenită în scaun, abia îndrăznind să atingă biroul cu două degete. N-ar fi putut să-şi dea

seama dacă îi era frică de ceva. Micile ei întâmplări i se învălmășiseră în cap în așa fel încât prezența omului – care s-ar fi putut s-o întrebe pentru ce a lipsit, fără să ia în seamă că există cineva care de câteva luni o chinuie fără rost – o făcea să se simtă din ce în ce mai neliniștită. Pe de altă parte, zâmbetul și simplitatea președintelui de comitet o rușinau și, în același timp, o îndârjeau. Lucrătoare rămasă în urmă, încurcată în viață cu bărbatul ei, Ana Roșculeț nu știa lămurit ce este sindicatul, în mintea ei totul era învălmășit, de la directorul filaturii și până la tehnicieni; pentru ea, partidul, sindicatul și direcția erau totuna. Acum presupunea că omul din fața ei are s-o ia pe departe și până la urmă s-o întrebe pentru ce a lipsit. De aceea se și crispă rău când omul începu:

— Uite, tovarășă… Partidul nostru dă o atenție deosebită, atunci când…

Glasul președintelui se frânse pe neașteptate și tăcu. Ana se uită ca într-o fulgerare spre el, și privirea îi rămase pironită pe chipul președintelui, care se întunecase și se făcuse atât de grav, încât părea dârz.

Totuși, omul tăcuse pentru ca s-o întrebe cu un glas simplu, blând și nedumerit:

— Tovarășă, dar de ce ești așa de speriată? Ce s-a întâmplat?

Anei i se păru cu neputință acest glas simplu. Se stăpâni, înghiți în sec, se mișcă puțin în scaun, apoi se uită bănuitoare spre om. Președintele sări de pe scaun, ocoli biroul cu pași rari și se apropie de ea. Era un om care, deși nu prea înalt, părea totuși astfel din cauza oaselor mari și largi ale umerilor și picioarelor. Avea buzele groase, gura mare, de asemenea, nasul, obrajii urechile și fruntea și mai ales ochii îi erau mari. Chipul era totuși mic, obișnuit; însă, mișcările, largi și moi, răspândeau în jur ceva cuprinzător și liniștit, care îl făcea să pară înalt, gros și bătrân.

— Ei, *tovarășă,* ce e cu dumneata, vorbi el rărind cuvântul și adâncindu-l parcă, în timp ce o apucă de braț. Ce e cu dumneata? De ce ești așa de speriată?

Ana se ridică în picioare și trase scaunul, să nu stea prea în fața omului. Dar președintele mai făcu un pas și-i puse mâna apăsat pe un umăr. Apăsarea o crispă pe femeie, dar tot atunci glasul moale și direct al omului o înfioră iarăși:

— Dar ce s-a întâmplat, tovarășă, ce este, de ce te sperii așa? Haide, tovarășă, ce înseamnă asta? Noi ne cunoaștem de mult! Bărbatul dumitale mi-era prieten…

Ana strânse speteaza scaunului în palme și-și mușcă buzele. Șopti, înghițind greu, cu urme de dârzenie în glas, stăpânindu-se totuși!

— Nu, tovarășe… dar sunt necăjită.

Făcu o mișcare aprigă din cap, se stăpâni și rupse din gât cu o furie rece, cu intenția să arate pentru ce a lipsit și să curme discuția.

— Mi-e rușine de dumneata, tovarășe, ieri am fost așa de chinuită, că îmi venea să iau lumea în cap. Și n-am putut să viu la lucru… Am un bărbat care de câteva luni a înnebunit… Fetița mea s-a făcut acuma mare, și mi-e rușine de ea, nu mai pot! I-am spus să mă lase în pace… Nu știu are cu copilul meu! De câte ori vine, n-ajunge că îmi culc fetița pe jos, mai și țipă la ea… Iar pe mine mă bate ca pe un câine. Nu-mi poate suferi copilul. Și i-am spus să mă lase, să se ducă… i-am închis ușa… dar…

Ana se opri, se uită la omul din fața ei și, când îi văzu ochii mari, care o priveau ca niște oglinzi luminoase și adânci, se turbură cu totul și izbucni scurt în plâns, oprindu-se însă numaidecât și bâiguind ca un copil:

— Tovarășe Pavel, nu știu ce să fac… n-aș vrea să mai lipsesc, dar nu știu ce să mă mai fac… mă omoară cu bătaia… când a aflat că strâng bani să-mi dau fetița mai departe la școală, m-a nenorocit cu bătaia… Alaltăieri m-a chinuit toată noaptea…

Omul o ascultase neclintit, fără să clipească, fără să încerce să spună vreun cuvânt. Când lucrătoarea se opri vreo câteva clipe, el trase un scaun și se așeză liniștit în fața ei, cu un cot pe lemnul lucios al biroului. Nici de astă dată, deși femeia se oprise, nu spuse un cuvânt. O privea cu aceiași ochi și dădea numai din cap în semn că ascultă, să spună tot, fără teamă. Părea numai uimit, ca atunci când ceva vechi, un lucru de demult și rău, și pe care îl credeai mort iese nu se știe de unde și se agață de om cu furia celui care vrea să distrugă.

Ana se așeză pe scaun, mai tăcu un timp și apoi, aducându-și aminte, spuse temătoare:

— Și vedeți? Din cauza asta am lipsit ieri! Nici n-am putut să mă scol din pat… Credeam că d-aia m-ați… să vin și să…

Ana se opri și-și lăsă privirea în jos. Obrajii îi ardeau; se făcuse roșie la chip și se ținea dârz pe scaun în fața biroului. Se făcu o tăcere de câteva clipe, pe care lucrătoarea o rupse spunând cu glasul omului muncii:

— Tovarășe, eu mă duc la mașină! A trecut pauza…

Președintele de comitet se uită în treacăt spre ceasul din perete și dădu din cap:

— Da, dar acum spune. Vreau să știu ce e cu dumneata. Nu se poate să trăiești în felul ăsta…

Ana însă își revenise și acum era liniștită. Îi trecu prin minte că nu are niciun rost s-o ia de la început, n-ar folosi la nimic. Toată povestea ei lungă cu Tomiță i se părea acum de nimic, fără rost și fără folos s-o audă președintele Comitetului de fabrică. Cu ce poate să-i ajute? Se ridică iarăși în picioare îndârjită și se șterse apăsat pe obraji. În aceeași clipă însă, președintele se ridică și el în picioare, o opri nemulțumit, chiar iritat:

— Dar, tovarășă Ana, spune, să vedem ce e de făcut. Îmi pare rău că nu te-am cunoscut mai bine până acum. Ia spune-ne, bărbatul dumitale e muncitor? Unde lucrează?

— Nu, tovarășe! E bocsier!

— Boxeur? E înscris în Federație, în O.S.P.[5]?

— Nu, nu e scris. Spunea că nu are nevoie de leafa statului. Acum e militar.

— În ce regiment?

— Aici, în București, la grăniceri.

— De mult ești cu el?

— L-am cunoscut la trei ani după ce a murit bărbatul meu. D-atunci!

— Și ce are de te bate? Nu e sănătos? De ce nu te desparți de el? Acum nu mai e ca pe vremuri, dacă bărbatul e nebun, să-l înduri toată viața. Și judecătorii noștri…

— Tovarășe Pavel, nu sunt măritată cu el. Am stat amândoi până în primăvară, acuma… și, fiindcă începuse să mă bată, am fugit, mi-am căutat altă odaie. Dar a venit după mine, nu știu cum m-a găsit…

— Și când a început să te bată? Pentru ce?

— I-am spus o dată să nu mai vie, că nu se mai poate, n-avem nici casă ca lumea. O singură odaie și nu se poate… mi-e rușine de copil! Și când a auzit că mai vreau s-o dau mai departe la școală!… Copilul meu învață foarte bine și, când am fost odată cu ea, învățătoarea mi-a spus că nu trebuie s-o las… A ieșit mereu premiantă… D-atunci a început… și acum mi-e frică s-o mai las singură acasă… Ai să vezi, îmi spune mereu, dacă nu-ți bagi mințile în cap, vai de pielea ta! Vrei s-o faci domnișoară, să te coconești?! Lasă că o fac eu să nu mai fie domnișoară.”

— Și de ce n-ai venit să ne spui, zise președintele de comitet, ridicându-se în picioare și măsurând câțiva pași. Trebuia să vii aici, să ne spui, adăugă

după aceea, rece cu un fir de bănuială în glas. De ce ai răbdat atâta? Asta nu se poate!

Femeia tresări și se închise în ea numaidecât. Se posomorî și tăcu. Președintele Comitetului de fabrică se mai plimbă puțin, apoi se așeză iar pe scaun.

— Tovarășă, n-am vrut să te învinuiesc, îi spuse cu alt glas. Ah, ce fire ai! Păi nu faci nimic, așa! Nu se trăiește așa! Nu vezi cum e la noi? Singur nu ajungi nicăieri. Te lupți, te lupți mereu, și nu poți să schimbi nimic. Acuma, gata, lasă! N-o să treacă prea mult timp și oameni ca ăștia… dar trebuie… În sfârșit! Bine că știm! D-aia îți spuneam: trebuia să vii aici, era chiar pe vremea când se făceau anchete pentru locuințele filaturii noastre. O să ne interesăm dacă mai e un loc, și atunci ai scăpat de el numaidecât. Până atunci, cred că cel mai bun lucru e să cauți și să te ferești de el.

— Cum să mă feresc, tovarășe! Nu mai știu ce să fac! Ieri, după ce m-a chinuit toată noaptea, s-a întors ca un miel și mi-a lăsat o grămadă de bani. Ce să fac?!

— Să nu faci deocamdată nimic! Caută să nu-l provoci. Și mâine treci iar p-aici. Acum ascultă pentru ce te chemasem ieri. Știi că avem câteva lucrătoare noi. Una din ele e chiar la secția dumitale. Ne-a spus că ea vrea să învețe cât mai repede meseria. Maistorița mi-a vorbit de dumneata că te pricepi mai ales cum să te porți cu cele noi și am vrut să stăm de vorbă. E o poveste cu fata asta, pe care am vrut s-o știi. Tată-său era tâmplar la un pension din astea, catolic. Și pentru leafa de acolo a vrut ca fata lui să învețe și ea în pension. Ce să-ți mai spui? El își dădea leafa de pomană, iar fata spăla coridoarele pensionului și slugărea toată ziua prin casele babelor catolice. Acum o săptămână l-am cunoscut pe tat-său, când a venit cu ea aici. Când a auzit c-o primim, ce să-ți mai spun, se și vede! Vrea să se facă *numaidecât* lucrătoare…

Ana se ridică de pe scaun, iar președintele de comitet se ridică și el și-i întinse mâna, zâmbind:

— Ei, tovarășă Ana, îmi pare bine că te-am cunoscut. Ai o viață familială chinuită și rău ai făcut că te-ai lăsat prinsă până acuma, dar, vasăzică, bine că știm și o să ne gândim, așa că treci mâine să discutăm, să vedem ce este de făcut! Nu sta singură, tovarășă! Să nu-ți fie frică de nimeni, auzi? Treci mâine!… Noroc și spor la lucru!… Și ai grijă de Aurica Muscan!…

Președintele Comitetului îi strânse mâna, și Ana ieși din birou. Se întoarse la mașini într-o stare neobișnuită de turburare. Se simțea puțin

zăpăcită, ca și când ar fi făcut sau i s-ar fi întâmplat ceva nefiresc. Această discuție nu i se părea nefirească, dar întorsătura pe care simțea că au luat-o lucrurile o găsea întunecată, nu înțelegea, nu înțelegea bine pentru ce un lucru cum era viața ei încurcată de acasă poate fi o problemă pentru Comitetul fabricii; și, pe de altă parte, chiar povestea tinerei Aurica Muscan și atenția Comitetului pentru o ucenică i se părea iarăși cu neputință. Ana nu înțelegea bine de unde veneau toate acestea.

VII

Câteva zile mai târziu, lucrătoarea Ana Roșculeț fu vizitată acasă de o asistentă socială, care îi făcu o fișă. După o săptămână, într-o duminică, a fost mutată provizoriu, cu toate lucrurile, în căminul filaturii. Președintele Comitetului de fabrică îi spusese a doua zi că blocul filaturii e ocupat în întregime de familii care au câte doi și trei copii; nu se poate muta acolo, unde ar putea să scape de omul ei. „Ai să stai în cămin câteva săptămâni până îți pierde urma și până îți găsești altă locuință. Deocamdată. După aceea o să vedem noi ce e de făcut.”

Președintele îi mai spusese apoi că lucrurile ar fi simple dacă ar fi numită responsabilă a căminului. În cazul acesta ar avea drept la locuință, împreună cu fata. „Dar mai bine, tovarășă, să stai liniștită o lună de zile și pe urmă să-ți cauți o odaie. Fă-l pe omul dumitale să creadă că te-ai mutat aici definitiv, ca să nu te urmărească atunci când ai să pleci!”

Ana căută să se aranjeze în cămin cât mai pe nesimțite. Îi era rușine de lucrurile ei, care păreau nelalocul lor în dormitorul simplu, făcut numai pentru schimburile care lucrau noaptea. În primele zile, fetița era atât de întristată, încât noaptea, la spatele mamei, stătea ceasuri întregi fără să închidă ochii, ascultând respirațiile grele, uneori sforăitoare, care se auzeau în celelalte paturi.

În duminica următoare, Ana fu anunțată de la poartă că o caută cineva.

— Cine e, ce are cu mine? a întrebat, tresărind.

— Nu știu ce are cu tine. Stă la poartă și vrea să-ți vorbească!

Ana făcu o mișcare fără voie și vru să se ridice de pe pat. Pentru întâia oară de când dura povestea ei cu Tomiță, copilul se agăță de umerii femeii

și șopti apăsat, cu ură, cu un glas care nu prea semăna cu al unei fetițe de unsprezece ani:

— Mamă, nu te duce! Stai aici.

Femeia, surprinsă, amuți, apoi dădu copilul la o parte. Îi răspunse la fel, ca și când ar fi vorbit unei fete de douăzeci de ani:

— Trebuie să mă duc și să-i spun că am terminat cu el. Altfel, o să-mi dea târcoale mereu.

Ana se sculă de pe pat și porni spre ușă, dar în drum se opri, stătu o clipă la îndoială, apoi se întoarse; se aplecă sub pat și trase o valiză de lemn, din care luă un pachețel cu bani. Apoi plecă hotărâtă, calcând cu dârzenie, deși chipul i se făcuse palid.

Străbătu curtea fabricii și se îndreptă spre poartă. Intră în biroul portarului și acolo dădu cu ochii de bărbat.

Tomiță o aștepta așezat pe o bancă de lemn, fumând nervos, cu coatele pe genunchi. Când auzi că intră cineva, se ridică în picioare. Era îmbrăcat civil, într-un costum negru, pretențios, cu capul gol și cu părul lins încărcat de briantină. Îmbrăcămintea de pe el și nasul puțin tumefiat îi dădeau o înfățișare de individ care a dat de curând o lovitură bună.

Când o văzu pe Ana, aruncă țigarea cu un gest leneș și încrezut și, fără să spună vreun cuvânt, îi întoarse spatele și porni spre ieșire cu un aer care invita amenințător pe femeie să-l urmeze; deschise ușa și ieși afară în stradă. Ieșind, lăsase ușa deschisă, sigur fiind că femeia are să vie după el. Stătea pe trotuar cu mâinile în buzunare, cu spinarea întoarsă spre poarta fabricii; în așteptare, își adună nepăsător o tuse în gât și scuipă cu dexteritate prin colțul gurii.

De după ghișeul și telefonul său, portarul urmărise scena indiferent. Ana îl urmărise și ea pe bărbat, dar nu se mișcase din loc. Se uita la el cu încordare, așteptând. Trecură astfel câteva clipe, și în cele din urmă, intrigat, Tomiță se întoarse și se uită în urmă. Când văzu că femeia nu vine, spuse încet și gros cu un glas al lui, un glas al unei voințe care nu da socoteală.

— Vin' încoace!

La auzul acestui glas, femeia făcu un gest hotărât, întoarse spatele și porni spre curtea fabricii. Tot atunci, omul strigă în urma ei cu uimire, revenind în camera portarului:

— Unde te duci? Nu stai să-ți spun ceva? Stai să-ți spun ceva, că nu te mănânc!…

Femeia se opri brusc, se întoarse repede la loc și trecu iute prin fața bărbatului. Ea intră alături într-un fel de vorbitor, iar omul, nemulțumit și stăpânindu-și furia, se mișcă și el în urma ei și intră înăuntru.

Nici nu intră însă bine că, deodată, femeia izbucni alături de el, măsurându-l cu o privire rece ca de oțel. Întrebă încet și apăsat, rar și hotărât:

— Ce este Tomiță? Ce vreai? Ce mai cauți? Vorbește!

Luat pe neașteptate de acest glas pe care nu-l cunoștea și de privirea înțepenită a femeii, omul holbă ochii de uimire și rămase nemișcat în fața ei, puțin prostit, cu tresăriri de adolescent care este repezit. Mârâi totuși prostește, fără convingere, neștiind ce altceva să răspundă!

— Ce mă iai tu așa, auzi? Eu îți… (și o înjură pe femeie, căutând, slab, s-o înfricoșeze).

Femeia însă nu-l luă în seamă, continuă cu un dispreț rece, tăios:

— Asta e a doua oară când fug de tine, și vii iar să mă cauți. E-he! Mă uit la tine și nu-mi vine să cred că am putut să te rabd ca o proastă atâta timp… Acuma ce mai cauți? Crezi că mai sunt aia care să-i fie frică de tine? Ce noroc ai avut!… Să fi chemat poliția și să te fi… Ce te uiți așa ca un neghiob? Crezi că mai mi-e frică de tine?

Ana spusese cuvintele acestea cu o ură atât de puțin stăpânită, că omul se lăsă pe una din cele două bănci și se uită la ea pierdut, zăpăcit de uimire. Felul lui de a fi, îngâmfarea, aerul încrezut, nu mai erau. Femeia nu-l slăbi însă, continuă din ce în ce cu mai multă pornire dușmănoasă, din ce în ce mai amenințător!

— Și acuma vii iar după mine și-mi întorci spatele. Credeai că-ți mai știu de frică. Credeai că o să mor când o să te văz. Dacă te mai prind p-aici, o pățești, chem poliția să te lege…

Femeia se opri, se așeză în fața omului pe cealaltă bancă a vorbitorului și părăsi pentru o clipă tonul amenințător:

— Ia spune, Tomiță, ce cauți aici după mine? Ce mai cauți?

Apoi continuă cu furie joasă, crescândă, stăpânita cu greu:

— Ce-ai mai vrea tu acuma să mă bați și să sări cu picioarele pe mine. Să mă încui în casă și să mă omori cu bătaia. Ce m-ai bătut și m-ai chinuit tu, și eu mă rugam degeaba să nu mai dai…

Cuvintele acestea se pare că răscoliră în femeie amintiri atât de negre, că deodată, ea sări în picioare și scrâșni amenințător:

— Și acuma ce cauți aici? Vorbește! Ce te uiți așa ca un nătărău? Scoal' în sus și ieși afară! Ieși afară d-aici! Ieși!…

Omul ridică privirea și păli, lovit în inimă. Se vedea că n-o mai recunoaște pe fosta lui femeie în niciun chip. Ura ei îl strivea, și se vedea că situația i se pare de necrezut. Cu două săptămâni în urmă altfel se întâmplau lucrurile. Rămase pe bancă, strivit de pornirea crudă a femeii; bolborosi:

— Ai înnebunit? Se vede că ești nebună! Nu mai vreai, treaba ta! Eu nu te iau cu forța. Dar de ce strigi? Ți s-a suit sisi la cap?…

Ana se așeză la loc, înghițindu-și cu greu pornirea de a chema portarul să-l dea afară. Chipul i se făcuse stacojiu. Ardea de ură și se frământa nestăpânit. Starea de umilința a bărbatului și vorbele lui tâmpite se vede că o înfuriaseră și mai rău, pentru că după ce se așeză pe bancă, începu să vorbească iar și de astă dată începu să-l lovească cu insulte, amintind în același timp cu ură și durere despre viața dusă împreună cu el:

— Nu-ți vine să crezi, ți se pare că am înnebunit… Nu-ți vine să crezi că nu mai tremur înaintea ta… Credeai că nu mai e altul ca tine, că mor după tine, că nu mai găsesc altul, că dacă am copil, nu mai găsesc pe cine să mă ia… Om de nimic ce ești! Mucosule! Vreai să mă îmbunezi cu banii, când eu te rugam cu sufletul la gură: „Tomiță, Tomiță, nu mai veni noaptea la mine. Mi-e rușine să stau cu tine în pat și copilul jos. În trențe…” Câine ce-ai fost! Veneai noaptea și mă chinuiai ca un câine! Îți intrase în cap că ești mare bocsier și eu trebuie să înghit mereu, să te rabd mereu, să tremur în fiecare zi când aud pași în curte: „Vai! O fi Tomiță! S-o fi gândit și el și o fi înțeles să vie la mine ziua. A, nu! El vine puțind a băutură la miezul nopții, ce-i pasă lui de una ca mine!”

În timp ce vorbise, femeia desfăcuse pachețelul cu hârtii și-l aruncase în poala omului, care nu făcu nicio mișcare să-l prindă. Biletele căzură pe podea.

Se făcu, în urma acestui gest, o tăcere apăsătoare. Femeia vorbise gâfâind și acum ostenise. De alături, din biroul portarului, se auzi țârâitul telefonului. În cele din urmă, Ana se mai liniști. Nemișcarea bărbatului și mai ales privirea lui rătăcită o făcură, se vede, să se simtă atât de repede răzbunată și să uite trecutul, pentru că, după un lung timp de tăcere, ea reluă cu un glas mai înmuiat, dar totuși dominând:

— Așa, Tomiță, ești băiat tânăr și nu știi ce e o femeie. Învață-te să te porți și să pricepi că nimeni nu poate să rabde când paharul se umple.

Bărbatul tresări, doborât de uimire. Se uită la ea holbat, neputând să înțeleagă de unde veneau aceste cuvinte în gura unei femei așa deodată, când timp de doi ani de când o cunoștea, niciodată n-o auzise vorbind astfel și mai ales cu acest glas atât de mândru.

Ana era și ea puțin uimită de ceea ce îi trecea prin cap. Această uimire, însă, creștea în ea ca o bucurie ciudată care o însuflețea, o făcea de nerecunoscut chiar ei însăși, fără să-și dea seama de unde îi vine această schimbare atât de neașteptată.

— Haide, Tomiță, să nu fii supărat pe mine, continuă ea după câteva clipe. Eu știu că nu ești om rău, dar ai trăit numai cu oameni fără căpătâi. Eu nu mai sunt supărată pe tine…

Bărbatul tresări iarăși și deodată vorbi răgușit, zâmbind șters, supus, rugător:

— Aneta, hai acasă și n-am să-ți mai fac nimic. Ai să vezi… O să luăm o odaie largă și ne căsătorim amândoi. Crede-mă!

— Nu, Tomiță, răspunse femeia, zâmbind binevoitor, cu îngăduință chiar, pentru starea în care se afla celălalt.

Bărbatul însă nu pricepu acest zâmbet și se ridică brusc, simțind-o iarăși apropiată, ca și mai înainte de această întâlnire, și o apucă de mână bucuros, vrând s-o ducă cu el chiar în clipa aceea:

— Haide, Aneta, ai să vezi ce bine o să fie…

Femeia se ridică alene, parcă șovăind, și omul nu înțelese nici acum că mișcările ei nu erau șovăitoare, ci mai mult încărcate de liniște și oboseală. Ea îl privi cu același zâmbet de mai înainte și-i vorbi cu aceeași liniște și oboseală a mișcărilor.

— Nu se poate, Tomiță!

— Ei, lasă, lasă, făcu omul prins de pornirea lui prostească și veselă, străduindu-se s-o facă și pe ea să fie la fel. Lasă, mă, Aneta. Ce-a fost, a trecut! Haide, mă! Gata! Hai cu mine să ne plimbăm nițel și pe urmă ne întoarcem și luăm chiar acum lucrurile tale! Ce să ne certăm noi pentru un fleac… Așa se întâmplă…

Ana tresări ca la un semnal când auzi *pentru un fleac*, apoi se posomorî și încercă să nu se supere. Răspunse ca mai înainte:

— Nu se poate. Tomiță!

— Ei nu se poate! făcu omul sâcâit. Cum nu se poate? Eu îi spun una, și ea că nu se poate. Ce dracu'! Haide, mă Aneta, nu mă mai fierbe atâta!

Fiindcă femeia nu se mișca și se uita numai la el în tăcere, omul înmuie glasul și vorbi iarăși rugător, însă colții celui dinainte se făcură simțiți:

— Haide, mă Aneta, nu fi proastă! Mă fierbi mereu. De ce nu-mi spui verde: nu vreau și gata. Ce dracu'!

Cuvintele acestea, la început, treziră o clipă ura surdă a femeii, obosită de câtva timp, dar apoi, vorbele bărbatului căpătară alt înțeles pentru ea. Se vede că i se părură neroade, pentru că se lăsă pe bancă și zâmbi cu îngăduință, femeiește, ca și când ar fi avut în față un băiat de șaptesprezece ani care încearcă să fie bărbat. Acest zâmbet îl răni pe om mai rău decât tot ceea ce se întâmplase până acum. Sângele îi năvăli în obraji și, pe neașteptate, dându-și seama de felul cum ascultase femeia pornirea lui de mai înainte, scrâșni:

— Dumnezeul mă-tii de…

Se opri, scrâșni iarăși.

— Ce te uiți așa?! Candela mă-tii! Când ți-oi da un pumn, te împrăștii pe jos. Ce mă *duci* tu pe mine?!

Ceva amenințător care începu să pâlpâie în privirea femeii îl opri s-o lovească. Stăpân totuși pe el, se aplecă jos, luă banii și-i băgă furios în buzunar.

— Biserica mă-tii! Ce, tu crezi că eu mor după tine? Adio și-un praz verde!

Vru să deschidă ușa și să plece. Se întoarse furios:

— De ce nu vrei, mă, să mergi? Crezi că ai să găsești unul mai bun? Te-ai făcut deșteaptă, crezi că ai să scapi de mine! Nu scapi tu de mine, câte zile ai avea. Te prind afară și spăl cuțitu' în tine!

Fiindcă femeia tăcea, răzimată de perete, cu chipul împietrit, omul apucă clanța să plece. Deschise ușa, apoi reveni! Scoase banii din buzunar și-i întinse femeii:

— Și banii de ce nu vreai să-i iai? Ce faci fițe d-astea! Eu ți-am dat o dată, nu sunt atât de fraier! Ia-i, să te îmbraci bine, să te placă la sindicat.

Omul făcu un gest să-i vâre banii într-un buzunar al bluzei, dar deodată renunță, se întoarse repede și porni furios, înjurând tare și trântind amândouă ușile, a vorbitorului și pe aceea de la poartă.

VIII

După plecarea lui Tomiță, Ana se simți deodată atât de nenorocită, că ieși în goană din biroul portarului și, ajunsă în dormitor, se trânti în pat, scrâșnind din dinți. Fetița nu îndrăzni s-o întrebe nimic.

Ana se sculă apoi neliniștită, într-o stare de turburare care creștea în ea ca o sfâșiere dureroasă, și ieși din nou afară.

Începu să se plimbe agitată, și tăcerea de duminică a lungilor acoperișuri ale fabricii o mai liniști. Începu să-și dea seama de întâmplare. Tomiță se arătase atât de necopt în întâlnirea de acum, că toată legătura ei cu el i se păru un lucru prostesc, cu neputință de îndurat, fără rost și de rușine. O durea gândul că abia astăzi îl descoperise pe om; suferea pentru tot ceea ce trăise cu el, pentru ceea ce dăduse.

Se mai plimbă un timp singură, pe lângă zidurile căminului, și după ce se mai liniști, se întoarse în cămin și se așeză pe pat. Fetița stătea lângă noptieră și-și făcea lecțiile.

Deodată copilul tresări, parcă speriat. Dedesubt, din sala de festivități, izbucniseră aplauze care zguduiau clădirea.

Prinsă de un gând neașteptat. Ana sări a doua oară din pat și ieși afară. Ocoli zidurile căminului și ajunse în fața sălii de festivități. Prin geam se vedeau oameni mulți și lucrătoare, tovarășe de-ale ei, înșirați pe bănci, ascultând pe cineva care vorbea.

Ana apăsă clanța și intră înăuntru încetișor, pe nesimțite. Deși intrase de nenumărate ori aici (era o sală care pe vremuri servise de cantină), încăperea i se păru nouă, impunătoare, necunoscută. În fund avea o masă de-a lungul peretelui, plină cu figuri de șah, de-a lungul celorlalți pereți, scaune și măsuțe mici; două dulapuri încărcate cu cărți. În celălalt capăt, unde se ținea acum ședința, pereții erau plini de lozinci și tablouri ale învățătorilor muncitorimii. Pe o mică estradă în formă de cerc, tăiat pe jumătate de peretele din fund, era așezată o masă de lemn negru în dreptul căreia stătea un om în picioare și vorbea.

După ce intră, Ana rămase nemișcată, alături de câteva lucrătoare din urma băncilor. Se așeză cu sfială și căută să audă și să înțeleagă ceea ce vorbea omul de pe estradă, dar nu apucă bine să asculte, că tresări: cineva îi șoptise numele de alături. Se întoarse și întâlni privirea maistoriței.

— Tovarășa Ana! E o ședință de partid!

Ana zâmbi și dădu din cap în semn că știe, dar privirea fixă, nemulțumită, a maistoriței, o făcu să bănuiască ceva. Când pricepu, la început se întristă

și lăsă capul în jos; apoi, deodată, simți ceva adânc care o jigni, și chipul i se înroși, se făcu stacojiu.

Se sculă fără sfială și ieși repede afară. Rămase în fața ușii, simțind încă în spate privirea fixă, nemulțumită, a maistoriței. Scrâșni din dinți, și o nemulțumire rece, grea, îi năvăli în inimă, la început împotriva maistoriței, apoi împotriva tuturor celor din sală care stăteau acolo adunați și care o dăduseră afară.

Se pomeni singură, călcând rătăcită pe lângă zidurile căminului.

Se întoarse în dormitor și o găsi pe fetiță citind. Vru să-i spună ceva, dar tot atunci un ropot de aplauze îi luă vorba din gură. Aplauzele ținură mult, apoi se înmuiară cu încetul, pe rând, după care se auziră zgomote înfundate, însoțite de voci și de murmur, semn că ședința se terminase.

Ana se uită repede la fetiță și ieși din nou afară, împinsă de un simțământ căruia nu i se putea împotrivi. Din sala de festivități ieșeau încet, în liniște, vorbind aprins, dar fără gălăgie, colege de-ale ei, maistorițe, funcționari de la direcție, muncitori pe care nu-i cunoștea bine.

Treceau pe lângă ea, în grupuri, unii fără s-o vadă, alții mai tăcuți, privind-o în treacăt; Pavel Vasile era înconjurat de câțiva muncitori și trecu pe lângă ea fără s-o bage în seamă. Ana se posomorî, dar în aceeași clipă, aruncându-și ochii spre acoperișurile fabricii, președintele o văzu și-i făcut un semn din cap.

Oamenii ieșeau din sală și, după ce rămâneau un timp prin curte, în grupuri, porneau spre ieșire.

IX

Ana intră din nou în sala de festivități acum golită și, când deschise ușa, se lovi piept în piept cu prietena ei Vica.

— Tocmai vream să te caut! Arăți prost, ești bolnavă cumva? Hai să stăm puțin… îi vorbi prietena.

Se așezară la o măsuță.

— Am avut o ședință grea de tot. Știi că pe tovarășul Pavel de la comitet o să-l alegem director în locul lui Ieremia, care pleacă de la noi; e numit, nu știu ce, în altă parte, continuă cealaltă.

Cuvintele acestea nu-i prea plăcură Anei deși vestea o făcuse să tresară, îngăimă cu totul altceva, cu un glas nepăsător, indiferent:

— Da! Se poate.

— Știi că maistorița noastră a fost lăudată în ședință? După tovarășul Pavel a vorbit tovarășul Vișan, secretarul nostru, și a lăudat-o pentru Aurica Muscan. Zicea că nu s-a mai pomenit ca în trei săptămâni cineva să fie lucrătoare în filatură la noi.

— Și de mine, care am învățat-o, n-a spus nimic? întrebă Ana, cu pornire. Toată săptămâna trecută am stat numai de ea, pentru că tovarășul Pavel personal mi-a spus cum a fost, cum era într-un pension și toată povestea. D-aia m-a dat maistorița afară din ședință! A uitat când mergeam amândouă la birt și n-avea bani!

— Ce, tu ai intrat astăzi în sală? Păi nu e voie, nu te supăra pe ea! Nu ești membră de partid. Așa că nu te necăji degeaba, îi spuse cu sfială Vica. Știi ce mi-a spus bărbatu-meu după ce te-a cunoscut? „Păcat de fata asta că nu știe carte.”

Ana o întrerupse scrâșnind și strigând răgușit, nefiresc:

— Du-te dracului cu bărbatu-tău în brațe! Te găsiși tu deșteaptă! Nu vezi ce proastă ești?

Vica Diaconescu își mușcă buzele, se uită câteva clipe la cealaltă și porni încet spre poartă, fără să mai spună vreun cuvânt. Ana se luă după ea, o urmări în tăcere, cu privirea tăioasă, până ce n-o mai văzu, apoi se întoarse în sala de festivități. Se uita cu aceeași sticlire tăioasă a ochilor spre fundul sălii, unde mai mulți tineri jucau șah; se îndreptă apoi spre dulapurile cu cărți și vru să deschidă geamul. Alături, la masa lungă din mijlocul sălii, trei-patru muncitori și câțiva funcționari răsfoiau în tăcere niște ziare și reviste.

— Cine are cheia de-aici? întrebă Ana, zgâlțâind verigă de la ușa dulapului.

Nu-i răspunse nimeni. Cineva doar ridică fruntea din ziar și se uită la ea câteva clipe, uimit. Vru să-i răspundă, dar lăsă acest lucru în seama altcuiva. Chiar se auzi un glas:

— E închis astăzi, tovarășă!

— Și daci eu *vreau să citesc!*… făcu Ana cu glas apăsat.

— Ei! De ce n-ai cerut de aseară?!

Un tânăr muncitor, care părea cu totul absorbit de șah, își ridică brusc fruntea și o fixă stăruitor, cu aceeași uimire pe care Ana o citise în ochii

celui cu ziarul. Așteptă ca tânărul (care i se părea că o cunoaște) să zâmbească batjocoritor, și sângele i se urcă a treia oară în obraji. Dar acela nu zâmbi deloc. Mai stărui un timp privirea spre ea, apoi se întoarse la figuri.

Ana se dezlipi de dulapul cu cărți și se așeză la masa lungă din mijlocul sălii. În aceeași clipă, vecinul ei zvârli ziarul înfuriat, furie care, de altfel, nu turbură pe nimeni. Se uită la Ana:

— Iar vor război, bolborosi el revoltat. O să-i cam ia dracul… Uite, tovarășă, ce scrie, mai spuse el, împingându-i ziarul.

Ana vru să-l apuce, dar omul, care după îmbrăcăminte părea să fie un funcționar de la birouri, nu-i dădu timp să se uite:

— Eu nu pricep ce fac muncitorii de acolo, spuse el, supărat. De exemplu, ăia care lucrează în uzinele de armament!

— Să-ți spun eu, tovarășe Citac, zise un băietan grav, împăturind ziarul liniștit. Socialiștii de dreapta, ăștia sunt pacostea. Eu i-aș împușca pe toți, încheie el cu o revoltă care făcu să-i piară gravitatea.

— Ei, nu-i aia, zise altul, un muncitor bătrân, slab și subțire, proaspăt bărbierit. Cine ține puterea! Aia e! Că dacă îi mătură pe-ăia, se duc dracului toți socialiștii de dreapta.

Altcineva răspunse că de aceea lupta partidelor comuniste e grea, pentru că burghezia găsește cozi de topor.

Ana asculta posomorâtă discuția, și felul în care oamenii se înfuriau, pomenind de război și de capitaliștii americani o turbura și o nedumerea. La un moment dat se simți stingheră între acești oameni, care vorbeau cu atâtea amănunte de niște lucruri asupra cărora ea nu se gândise niciodată. Se ridică de la masă și ieși afară, urmărită de vocile celor dinăuntru. „Mare scofală, îi trecu prin cap, în timp ce se îndrepta spre dormitor. Citesc și ei în ziar și pe urmă vorbesc…”

X

Toată ziua aceasta de duminică i se păru Anei apăsătoare, lungă, și se simți din ce în ce mai rău. Se gândea pe rând, stând în pat, la tot ceea ce i se întâmplase în ultimul timp și nu înțelegea pentru ce nu este liniștită, pentru

ce totul i se pare desfăcut și împrăștiat, fără legătură, închis și turbure. Gândul că a scăpat de Tomiță, în loc s-o bucure, o înfuria. Prietena ei i se părea de nesuferit. Simțea că Vica Diaconescu trăiește într-o lume în care ea nu se poate mișca bine. O învinuia atât pe ea, cât și pe maistoriță, că n-au ajutat-o niciodată, că nu încercaseră niciuna s-o scape de Tomiță, deși știau amândouă, de mult, că se chinuie și pierduse timpul cu el.

Spre seară ieși în oraș, în apropiere, intră într-o cofetărie și se întoarse cu câteva prăjituri pentru copil. Apoi, fără să știe sigur ce are de gând să facă, se îmbrăcă cu îngrijire și-i spuse fetiței să stea liniștită, să se culce, pentru că are să se întoarcă târziu.

Apoi plecă încet și ieși în curte. Nu ajunse însă în dreptul porții și deodată se opri pe loc, stătu câtva timp la îndoială; se întoarse fuga în dormitor.

— Îmbracă-te și hai cu mine în oraș, îi spuse fetiței cu un glas ca de taină.

— Unde mergem? întrebă copilul, nevenindu-i să creadă.

Hotărârea mamei o nedumerea, nu putea să-și dea seama unde s-ar putea duce împreună.

— Haide, măicuță, ce te uiți așa? zise Ana, căutându-i ciorapii și încălțămintea în valiza de lemn de sub pat.

— Unde mergem? De ce nu-mi spui? întrebă fetița sfios.

Ana o apucă de umeri și încercă să-i zâmbească:

— Ai să vezi! Ia spune-mi: tu ai fost vreodată la cinematograf?

Copilul făcu ochii mari și câteva clipe nu-i răspunse. Vestea aceasta parcă o uluia pe fetiță. I se păru de necrezut: mama ei nu pomenise niciodată despre acest lucru. Răspunse încet:

— Am fost, mămico! Acum două luni, ne-a dus cu toată clasa…

Apoi adaogă sfios, rugător:

— Mergem la cinema?

— Mergem, răspunse Ana, trăgându-i ciorapii iute. Hai mai repede, să ne întoarcem devreme… săptămâna asta lucrez în schimbul de noapte…

— Mămico, tu n-ai fost niciodată, așa e?

— Da, așa e! Nu mai tot întreba!

Porniră afară, și Ana o luă spre Șoseaua Iancului, unde știa că e un cinematograf. Chipul îi era încordat și neliniștit. Fetița mergea alături, tăcută și gravă.

Când ajunseră și intrară în hol, fetița se opri și se uită nesigur la mama ei.

— Ce-i cu tine? Spui c-ai mai fost! Ce te uiți așa? zise Ana din ce în ce mai neliniștită.

Se vedea că gândește la ceva, cu încordare și teamă.

Ana scoase bilete și intrară amândouă înăuntru. Filmul tocmai se terminase și acum se aprindeau luminile.

Ana se așeză cu grijă într-un loc mai îndepărtat de cei de prin scaune, lucru care pe fetiță o nedumeri.

— Hai mai la mijloc, mămico, se vede mai bine.

Ana o apucă de braț și o sili să stea jos. Îi spuse scurt, aspru:

— Stai aici!

Apoi își înmuie glasul și spuse iar, după câteva clipe de tăcere:

— Nu sta pe scaun. Stai în poala mea!

— Dar de ce? întrebă copilul nedumerit. N-ai să vezi nimic…

— Ba am să văd, răspunse Ana încet și adăugă blând. Nu vrei să stai mai bine? Pe moale? Ce, nu-ți place?

Nedumerită, fetița se sculă și se așeză cu sfială pe genunchii mamei. Nu înțelegea purtarea ei, nu cunoștea decât mângâieri rare, când mama ei îi pieptăna părul.

— Măicuță, zise femeia, stăpânindu-se cu greu să nu-și strângă copilul în brațe. (Totdeauna se stăpânea astfel dintr-un fel de teamă, pe care nu și-o lămurea. Își dăduse numai seama că, ori de câte ori o mângâia prea mult în timpul pieptănatului, simțea ceva copleșitor, care-i făcea rău.) În film, oamenii vorbesc alte limbi, continuă Ana, șoptit. Și e scris jos pe românește. Să citești tu încet și repede ce scrie, eu am ochii cam slabi, din cauza fabricii și nu văd bine.

Copilul se întoarse pe genunchi, mereu nedumerit; femeia simți că fetița nu crede; o strânse în brațe și spuse iar:

— Ai auzit ce ți-am spus?

— Atunci să mergem mai aproape, zise copilul, încercând să se scoale.

— Nu, stai aici, uite că începe, zise femeia apăsat.

Luminile se stinseră brusc și în sală izbucni o voce spartă, care pe fetiță o sperie.

„La Uzinele Reșița, noul director, un fiu al clasei muncitoare, întocmește, împreună cu colaboratorii săi, noul plan de producție. În trecut, slugile capitalului anglo-american au făcut din aceste uzine un izvor de câștig și de spoliere a bogățiilor țării. Trecute de curând în stăpânirea clasei muncitoare, Uzinele Reșița vor contribui la crearea industriei noastre grele și la construirea socialismului în țara noastră.”

Timp de câteva minute, femeia și fetița stătură cu ochii neclintiți pe ecran, cât ținu jurnalul. Apoi se făcu lumină, și amândouă răsuflară greu, cu ochii strălucitori.

— Îți place, măicuță?

Copilul vru să răspundă, dar luminile se stinseră din nou, și filmul începu.

Se vedea o câmpie fără margini, ca de pe altă lume. Apoi se auziră lătrături de câini și se văzu un sat obișnuit, cu niște case făcute din niște bârne înnegrite. În mijlocul ecranului apăru un gard, și numaidecât un cocoș sări pe el, mândru. Era un cocoș micuț, de o rasă necunoscută. El bătu din aripi și cântă atât de puternic și într-un fel așa de caraghios, că toată sala izbucni în râs. Fetița se lipi de mama ei și o luă de gât, abia stăpânindu-și bucuria.

— Citește, îi șopti Ana, apăsat.

Se auziseră glasuri în film și se vedeau niște țărani vorbind între ei într-o odaie.

— Nu scrie nimic, mamă, răspunse fetița, uitându-se neclintit pe ecran. Apoi spuse numaidecât. Ba da, acum scrie: „Ei, Vanca, ai să plesnești de atâta somn”… „Ce-aveți de gând, putrezește grâul pe câmp”… „Ce spui Proșka! Măicuța noastră Rusia a ajuns pe mâinile femeilor”… „Din partea mea, eu unul, nu am nevoie de nimic”… „Las’ să putrezească. Să vedem cum o s-o scoateți la cap cu colhozurile voastre.”

Ana se apropiase cu urechea de gura fetiței și urmărea filmul cu răsuflarea tăiată. Încetul cu încetul uită că se află în sală. Numai glasul cald al copilului, care îi șoptea la ureche, o făcea din când în când să tresară. Timp de o jumătate de ceas stătu încordată în scaun, cu mâna încleștată în jurul umerilor fetiței, tremurând mereu ca nu cumva șoaptele copilului să supere pe vecini. Uneori, chiar se auzea câte un sâsâit, și atunci simțea sudoarea cum îi udă tâmplele. Apoi, după un timp, prinse firul povestirii pe care o urmărea și se mai liniști. Aproape că ghicea singură ce se întâmpla, și chiar ce-și spuneau oamenii. Dar după un ceas, povestea de pe ecran, cu o țărancă ajunsă președinte de colhoz, apoi deputat în Sovietul Suprem, puse stăpânire pe ea atât de mult, încât, atunci când femeia fu încolțită de dușmanii noii orânduiri și căzu împușcată pe niște scări, Ana abia se stăpâni să nu țipe.

XI

La sfârșit, când se aprinseră luminile, mai rămase încă buimăcită în scaun. Viața de pe pânza se stinsese; nu se mai mișca nimic, totul pierise, se spulberase. Se sculă de pe scaun și, cu fetița alături, ieși afară.

Se întunecase, și Bucureștiul începuse să-și aprindă luminile. Filmul parcă o amuțise pe Ana, pentru că, până aproape de Filatură, nu scoase niciun cuvânt. Fetița o întreba câte ceva; îi răspundea scurt, tresărind. Viața filmului o stăpânea cu putere, o urmărea ca și când ea singură ar fi fost acolo în mijlocul întâmplărilor. Pe de altă parte, sfârșitul i se părea de necrezut, o turbura. În timpul cât stătuse în cinematograf, se stăpânise cât putuse de mult pentru ca fetița să nu-i simtă emoția care o înăbușea. Țăranca aleasă deputat, care se urcă la tribună Sovietului de deputați din întreaga Rusie, cu un caiet plin cu cifre și realizări, caiet după care trebuia să-și țină discursul, i se părea Anei de neînchipuit. Femeia deputat, de emoție, scăpase caietul din mâini, nenorocire; cum își va mai putea ține discursul! Ana tremurase tot timpul, îngrozită ea însăși de întâmplare. Apoi, fosta președintă de colhoz lăsase caietul baltă și, încurajată de zeci de priviri prietenești, își îndreptase trupul, ridicase fruntea în sus cu mândrie și începuse să vorbească pe limba ei simplă, mai bine decât după orice discurs pregătit dinainte.

Toate acestea i se păreau Anei de pe altă lume. Își aminti apoi că auzise de așa ceva și la noi și rămase înmărmurită de adevărul pe care îl descoperea.

Intră în curtea fabricii și apoi în dormitor, încă amețită de întâmplare. Se întinse să se odihnească, copleșită pe neașteptate de o mulțime de dorințe nelămurite și arzătoare. Rămase astfel vreme îndelungată, ascultându-și cu uimire bătăile tari ale inimii.

Ziua de astăzi i se părea grea, bogată în întâmplări; simțea nevoia să doarmă, să se liniștească, să-și dea seama de ceea ce se petrece cu ea. Trecu mai mult de un ceas astfel: neliniștită, turburată, stăpânită de dorințe încâlcite, întunecoase.

Apoi, gândurile i se limpeziră cu încetul, cu cât timpul trecea și se apropia ora de intrare în schimbul de noapte. Fetița era și ea îngrijorată de starea mamei.

Într-o vreme, Ana pricepu că toate aceste lucruri, cum erau ele văzute în film, se întâmpla și s-au întâmplat totdeauna altora: peste ea au trecut numai vremuri dureroase și a rămas, timp de zece ani, aceeași lucrătoare dintr-o filatură de bumbac – și nici cel puțin una dintre cele mai ridicate – o

lucrătoare care a uitat chiar și ceea ce putuse învăța în două clase primare, cât stătuse în satul ei.

Ana se întoarse în pat cu fața în jos și mușcă perina cu dinții; abia acum viața ei cu Tomiță și despărțirea de dimineață o făcură să izbucnească într-un plâns scrâșnit, nestăvilit, greu de suferință și de disperare.

Ana plânse încet multă vreme fără să-și dea seama ce anume o doare. Simțea doar că ceva trecuse în acești ani pe lângă ea; că în această vreme suferise fără rost; că oamenii n-o luau în seamă; cum astăzi, simțindu-se singură, fusese dată afară din sala de festivități de o fostă lucrătoare ca și ea, ajunsă maistoriță, – lucrătoare căreia totuși nu-i putea găsi nicio vină: la toate acestea, care o nelinișteau, o întristau și o răscoleau. Ana nu răspunse decât plângând fără rost, plângând numai și mototolind așternutul în palmă.

Apoi, după un timp, se simți mai bine și se întoarse cu privirea în tavan. Fetița stătea alături pe pat, uitându-se gravă și tăcută la mama ei. Ana se ridică în capul oaselor și încercă să zâmbească. Vorbi încet, ușurată că de o povară:

— Haide, măicuță, dezbracă-te și te culcă… A trecut… nu te speria… M-am gândit la un frate de care mi-e dor…

Ana spusese aceste cuvinte fără să mintă. Simțea ceea ce spusese, dar nu pentru fratele ei… Nu știa pentru ce anume.

Copilul se culcă, și Ana începu și ea să se dezbrace. Chipul i se luminase și mișcările îi erau domoale și hotărâte. Își îmbrăcă hainele de lucru și porni spre secțiile de mașini.

XII

Când intră înăuntru, o căută cu privirea pe Vica. Se apropie de ea, o apucă moale de braț și-i vorbi fără să-i lase timp aceleia s-o judece în vreun fel:

— Cred că nu te-ai supărat pe mine! Vreau să-ți spun mai pe urmă ceva! Dă-mi mâna!

Nu, ceea ce spusese o impresionă pe prietenă, ci glasul parcă necunoscut al Anei, un glas liniștit și cald, pe care-l simțea din inimă.

Îi zâmbi și-i strânse mâna:

— Ce-i cu tine? Cum era să mă supăr? Am văzut că nu te simți bine!

— O să mai vorbim noi, zise Ana, îndepărtându-se și căutându-și mașina.

— Noroc, tovarășă Aneta!

— Noroc, *domnișoară*, răspunse Ana, în glumă, oprindu-se din mers în dreptul mașinii la care lucra Aurica Mușcau. Ce mai faci? Cum merge?

Apoi, trecând pe lângă ea, se opri câteva clipe, o apucă de obraz, pe care i-l strânse cu două degete și-i spuse cu o oarecare asprime, zâmbind totuși:

— Ți-am spus mereu să nu te grăbești cu primirea schimbului și să mă aștepți și pe mine. Uită-te! Mai sunt două minute. Cum crezi că ai să înveți să *lichidezi* cu ruperea firelor?

Ana trecu repede cu privirea peste sectorul ringului, apoi porni în jurul lui, cercetând cu atenție banca cu inele și fuse și rama de alimentare a mașinii. Lucrătoarea cea tânără venea în urma ei.

— Ei, tovarășă, cum se poate să primești schimbul fără să controlezi mașina? spuse Ana cu nemulțumire.

Apoi continuă făcând un gest cuprinzător peste spinarea ringului:

— Cum se numește partea asta a mașinei?

Aurica Muscan răspunse repede:

— Tren de laminaj.

— Da, și ce ți-am spus eu să faci când primești schimbul?

— Să vă aștept pe dumneavoastră, răspunse tânăra cu grabă, revenind însă numaidecât asupra răspunsului și roșindu-se rău, băgase de seamă supărarea celeilalte*;* adică nu, să bag de seamă dacă există *aglomerări* de semitort; să nu fie semitort în cursoare și valțurile de presiune; trenul de laminaj să fie curățit de puf; deșeurile să fie…

— Ia uită-te bine și vezi cum e trenul de laminaj!… Nu aici! Ia-o de la cap, o întrerupse Ana, împingând-o ușor de umeri.

Aurica Muscan se îndepărtă repede cu sculele în mână și, fără s-o mai ia în seamă pe cealaltă, începu să șteargă cu repeziciune părțile rău curățate ale mașinei. Repeziciunea și îndemânarea cu care lucra o uimiră pe Ana:

— Foarte bine, dar de ce să pierzi timpul?! N-are de ce să-ți fie frică. „Tovarășă, te rog să predai schimbul cum trebuie”, așa să-i spui când iai în primire și bagi de seamă ceva. Ieri ai fost lăudată în ședință, așa că… Ei! Dă-i drumul și spor la lucru!

Ana își luă apoi mașina ei în primire și începu să lucreze. Încetul cu încetul, starea de simțire în care se afla înainte de a intra în secție începu să i se mai limpezească. Se simțea, lucrând, mai împăcată. Gândurile, de

asemenea, începură să-i umble pe un drum mai clar, mai hotărât. În felul acesta, Ana se pomeni bucurându-se că se simte tânără, că are numai douăzeci și opt de ani și că, de fapt, acum se află în plină tinerețe. Gândindu-se la ceea ce are de făcut de-acum încolo, Ana își spuse cu naivitate că are mult mai puține greutăți ca președinte de colhoz aleasă deputat. „Ah, Doamne, ce-a mai pățit! Cum era s-o împuște cu pistolul”, gândea lucrătoarea încă sub impresia puternică a primului film văzut de ea.

Ana continuă să lucreze și să frământe în ea gânduri simple și nevinovate. Își spunea că la noi în țară e mult mai ușor să-ți arăți puterile; în Filatură nu mai sunt dușmani, cum avea președinta de colhoz în satul ei. „Pot să ajung și eu maistoriță și pe urmă… Da. Cunosc totul… Am uitat să mai citesc și să scriu bine, dar… Da, trebuie întâi să învăț carte și pe urmă… într-o lună de zile… într-o lună de zile pot să mă duc singură la cinematograf.”

Lucrătoarea de la ring se opri multă vreme cu gândurile aici. Se bucura atât de mult că, în primul rând, învățând carte, are să se poată duce singură să vadă filme, încât uită cu totul de celelalte visuri. Se simțea stăpânită cu putere de dorința de a încerca să-și aducă aminte de carte. Și acest lucru i se părea ușor. După o vreme, i se păru nu numai că e foarte ușor să-și aducă aminte. Mai mult decât atât. Adică, spre ziuă, când termină o levată, i se păru că s-a înșelat singură cu cititul, că, de fapt, știe să citească! O lună de zile i se păru o prostie. „În două, trei zile, am să citesc!…”.

Până la sfârșit, când se lumină de ziuă, lucră și trăi cu gândul nerăbdător să intre în cămin și să vadă, să caute cărțile fetiței. La plecare îi aruncă prietenei o minciună:

— Am vrut numai să-ți spun c-am văzut un film, Vica. Asta-i tot…

Plecă repede, lăsând-o pe aceea nedumerită. Când intră în cămin și se apropie de pat, începu să tremure puțin. Cărțile și caietele fetiței stăteau aranjate pe noptieră. Se așeză încet pe pat și luă cu inima ticăind cartea cea mai groasă, dar pe care o știa că este *Citirea.* Fetița se deșteptă din somn și rămase cu privirea neclintită pe chipul mamei, care era palid și plin de sudoare. Nu o văzuse niciodată luând o carte în mână.

Ana închisese cartea cu o mișcare moale și se ștergea apăsat pe frunte. Cu o expresie de uimire pe față deschise cartea din nou, la întâmplare. Încercă să citească!

— Pî-o-vî-es-tî-e. Ce vrea să spună?

O luă de la capăt înfuriată:

— Po-ves-te!

Sudoarea îi năvăli iar pe chip. Buzele i se mișcau șoptit, gura i se schimonosea:

— Poveste de de-mî-u-lât… de demult! Ce vrea să spună?

Își mușcă buzele și, înțelegând, izbi între pagini cu pumnul.

— *Poveste de demult.*

Îndoiala care i se strecurase prin minte îi pieri. „Știu să citesc”, își spuse cu tărie.

Obosită ca de moarte, puse cartea la loc și se întinse în pat îmbrăcată. Fetița închise ochii și se prefăcu că geme în somn, pentru ca după aceea să se poată trezi că și cum n-ar fi văzut nimic. Când deschise ochii, mama ei adormise pe nesimțite. O sculă încet.

— Mămico, dezbracă-te.

Ana se ridică în capul oaselor, se dezbrăcă și intră în pat. Somnul însă îi pierise. Își urmări copilul cum se pregătește de școală și pentru întâia oară își aminti de un sat îndepărtat din Oltenia, unde la fel ca și fața ei acum se pregătea să meargă la școală. Gândul îi rătăci la părinți, care muriseră pe rând cu cinci ani în urmă, la cei câțiva frați care se împrăștiaseră și ei fiecare în altă parte. Știa că unul făcuse armata la C.F.R., și, după terminarea stagiului, rămăsese acar; altul lucra undeva în Slatina, la uzina electrică*;* un altul, împreună cu o soră mai mare, trăiau și acum în sat; își aminti de toți, și gândul i se întoarse din nou la anii de școală. Învățase două clase primare, și tatăl ei nici nu se mai gândea s-o lase mai departe. Se întâmplase însă ca, în toamnă, când trebuia să înceapă al treilea an, fratele ei mai mare să trimită părinților din armată o scrisoare unde îi învinuia fără milă. „Dacă m-ați fi lăsat să fac patru clase primare, acum, după ce mă liberam rămâneam la C.F.R. ca șef de tren. Nu m-ați lăsat, parcă cine știe ce moșii aveam de muncit…” Scrisoarea se terminase cu câteva rânduri pentru Ana: „Aneto, învață carte, nu te lua după mama și tata…”

Cu toate că tatăl ei se supărase de scrisoarea fiului, se hotărî s-o lase pe fată să învețe, fără să-i cumpere însă cărți. Pe clasa treia, *Religia* se făcea cu părintele paroh, care venea de două ori pe săptămână.

Într-o zi, – abia trecuseră cinci luni din noul an școlar, era în mijlocul iernii – părintele întrebă în clasă pe școlari, care dintre părinții lor are acasă brânză veche. S-au ridicat câțiva și părintele a ales doi, cărora le-a dat drumul să se ducă acasă și să vină cu tata și cu brânză. Cât au plecat băieții, părintele și-a amintit că n-are bani să plătească:

— Du-te tu la coana preoteasă să-ți dea o sută de lei, a spus el Anei, care stătea în primele bănci.

Ana a plecat și s-a întors cam târziu.

— Ce-ai stat așa de mult? a întrebat-o părintele supărat.

Fata, în loc să se sperie, i-a răspuns repede:

— M-a oprit coana preoteasă și mi-a spus să mă întorc… zicea că o să vă spună ea, dumneavoastră…

Din ziua aceea, în fiecare dimineață, părintele intra în clasă și-i făcea numai semn cu degetul. Ana se ridica din bancă, își luă cărțile și caietele și pleca.

După o vreme însă, unii copii au început să râdă de ea, și Ana a spus acasă. Tatăl a căzut pe gânduri, și peste câteva zile, pentru o mie de lei pe an și îmbrăcăminte, n-a mai lăsat-o să se ducă la școală.

Părintele era darnic, cu o mie de lei pe an, spunea, plătește o servitoare de la oraș, dar… Pe urmă, fata are abia unsprezece ani. Dar coana preoteasă zice că n-are nimic. Dacă învață de mică să gătească boierește, are să… Dacă merge la școală, ce-are să facă? La ce-i folosește? De ce să plângă! În fiecare zi mănâncă bomboane. Acasă ce mănâncă?

XIII

Abia acum, Ana se opri stăruitor asupra acestor întâmplări. Își aminti apoi cum după cinci ani de slugărit se sfătuise cu o prietenă, slugă și aceea în casa unui bogătaș al satului, și fugiseră împreună în București. „Cum am putut să slugăresc cinci ani la popa?” se întrebă Ana cu nedumerire și furie.

Pentru întâia oară, viața ei trecută o făcu să se sperie. Îi trecu prin cap că s-ar fi putut să rămână pentru totdeauna la stăpân. Se îngrozi.

Apoi își aminti iar. Cum în București intrase la alt stăpân și cum îl cunoscuse apoi pe bărbatul ei, care o făcuse lucrătoare. Din nou își aminti frânturi de întâmplări, de ani turburi, apăsători. Învățase meseria nu ca acum, în câteva săptămâni, așa cum învață Aurica Muscan. Amintindu-și de acei ani, i se păru că ceea ce gândise și simțise ea în timpul lucrului cu câteva ceasuri mai înainte e ceva de necrezut. Ceea ce se întâmplase atunci căpăta astăzi un înțeles îngrozitor.

Cu cinci ani în urmă, când bărbatul ei murise în spital, chinuit de rănile căpătate în război, întreaga filatură i se păruse un mormânt. Timp de câteva săptămâni lucrase rău și fusese amenințată cu concedierea. Suferința pentru moartea bărbatului a fost repede înlocuită cu spaima de a nu pierde mașina.

Acești lungi ani din trecut treziră în Ana o ură surdă, întunecată, împotriva tuturor oamenilor de pe atunci. Proprietarul! Îi ceruse, în ziua morții bărbatului, s-o amâne cu chiria, și proprietarul *tăcuse.*

Ana se mișcă în pat, vru să se scoale. Oboseala, care cu câteva clipe mai înainte o cuprinsese cu totul, se împrăștie ca și când n-ar fi fost.

Își aminti iar:

„Dacă nu vrei să mai lucrezi, spune-mi! Noi n-avem ce să facem cu oameni care nu vor să lucreze. Că altfel, te dăm noi afară și te mai dăm și la sabotaj.”

Amintirea îi răscoli de ură toată ființa: nu atât pentru aceste vorbe, cât pentru ceea ce făcuse *atunci;* începuse să plângă.

„Domnule director bărbatul meu…”.

Și nu mai auzise apoi decât un glas îndepărtat și niște vorbe fără rost în care cuvintele *curaj* și *femeile germane care…* se luau mereu de la cap.

„Trebuia să-l fi plesnit, scrâșni Ana, înfigându-și unghiile în așternutul patului. Unde-o fi acum *domnul director*.”

Gândul îi alergă apoi cu repeziciune peste timp și se opri stăruitor asupra altor întâmplări.

Războiul se terminase. Îl cunoscuse pe Tomiță. Lumea începuse să se turbure. Viața se scumpea. Se făceau adunări. Se întăreau Sindicatele. Se cerea mărirea salariilor. În Filatură răsăriseră oameni care organizau ceva. Pavel Vasile, Vișan, Constanța Poliger, Ieremia, Jamgocean, chiar și Vica și cealaltă prietenă a ei, Matache!

Ieșeau la manifestații.

Ana se întrebase de nenumărate ori de unde vin toate acestea. Pricepea că e vorba de o viață mai bună pentru toți muncitorii și se bucură.

Ieșise în stradă și din nou se bucurase când, alături de ea oamenii ridicau pumnul plini de curaj și strigau: „Jos călăii muncitorimii! Jos Rădescu.”

Apoi, iarăși frământări.

După aceea veniseră alegerile.

Își aminti că și atunci, și apoi mereu, răspunsese cu încredere la chemarea Organizației din Filatură, cum totdeauna simțise ceva nou, neobișnuit, când ieșise în stradă la manifestații, se simțea tare între tovarășele ei.

Auzea tot mai des, în jur, cum se spune *Partidul nostru* și *Clasa noastră muncitoare,* și faptul i se părea uimitor. Vedea limpede cum acest Partid, zi cu zi, se întărește tot mai mult și lovește în patroni, în boieri.

Ana se pomenise și ea că nu se mai teme de nimeni. Pe stradă începuse să vadă oamenii, să-i cunoască. Nu se mai ferea, dinaintea unuia luxos și cu burtă mare. Nu mai simțea că există undeva, *sus,* pe Calea Victoriei sau prin blocurile înalte ale orașului, o lume de care să se mai sperie. Vedea singură că puterea acestei lumi primea în fiecare zi lovituri care o surpau.

Nu mai simțea în aer acea veselie și nepăsare din trecut, acea veselie care o strivea, a unor oameni îmbuibați pe spinarea muncitorilor. Nu mai vedea pe străzile mari cucoane încărcate de sus până jos în blănuri ori domni grași și puturoși, chefuind prin restaurante.

Îi vedea acum, lipsiți de moșii și de fabrici, strecurându-se ca prin găuri, uneltind.

Ana se întorcea acasă veselă, și lucrul în fabrică n-o mai istovea ca altădată. Acasă însă, bucuria aceasta se risipea repede. Omul cu care trăia era nepăsător. Făcea box și vorbea cu dispreț despre ceea ce ea încerca să-i spună. Atunci, Anei, cei patru pereți ai odăii în care trăia i se păreau la fel ca totdeauna, neschimbați. Patul era același, proprietarul același, cozile la care stătea ceasuri întregi pentru o bucată de stambă o scoteau din fire; nu pătrundea cu mintea în miezul lucrurilor, toate acestea o țineau pe loc. După-amiezile de ședință la care tovarășe de-ale ei luau parte o intrigau, dar cei patru pereți ai odăii, cozile și Tomiță o trăgeau înapoi. Nu citea ziare, nu știa nimic.

Ajunsă aici cu gândul, Ana sări deodată din pat ca și când aceste lucruri și clipa prezentă ar fi ars-o pe neașteptate.

„Nu se mai poate! Trebuie să plec d-aici. Nu pot să mai stau aici. Ce sunt eu? Vai de mine! Nu sunt în stare să… Ha! Tomiță! De cine mi-era mie frică? Dacă vine după mine, îl dau pe mâna poliției!:

«*Tovarășe,* dumneata ce păzești aici? Pune mâna pe el și leagă-l!»”

Ana începu să se îmbrace cu niște mișcări aprige, cu trăsăturile încordate, tremurând. În timp ce se încălța, își aminti că se mai simțise la fel și ieri dimineață, când vorbise cu Tomiță, în camera portarului.

Abia acum își dădu seama de unde îi venise atunci, ca și acum, această tărie. Odaia cu cei patru pereți burdușiți *nu mai era.* Totul se schimbase.

Ieși afară și începu să se plimbe prin curte. În dormitor, unele lucrătoare din schimbul ei se culcau. Se uita în ochii fiecăreia cu privirea neclintită,

zâmbea și de câteva ori chiar întrebă:

— Ei, a mers bine?

După puțin timp însă, pornirea aceasta din ea se mai domoli. Nu se putu împiedica să nu gândească iarăși despre ziua de ieri, cum ieșiseră oamenii și tovarășe de-ale ei din sala de festivități și trecuseră pe lângă ea fără s-o vadă, ca și când ea nici n-ar fi fost.

Ana nu se mai simți însă rău. Își dădea seama că trebuie s-o ia de la cap, s-o ajungă din urmă pe Vica, totul e limpede.

Mai așteptă o vreme și intră hotărâtă în biroul Comitetului de fabrică. Voia să vorbească cu președintele comitetului și să-i spună că se mută; voia să-i mai spună încă alte lucruri, să-l întrebe ce poate să facă, și cum, de aici înainte. De fapt, voia mai mult să spună cuiva despre schimbarea pe care o trăia din plin. Se simțea însă și puțin neliniștită, îmbulzită de gânduri nelămurite, de dorinți turburi.

Biroul era gol. O femeie de serviciu mătura și aerisea. Era cald.

*

Ana se mai plimbă o jumătate de ceas și se întoarse iar. Când intră înăuntru, găsi în birou pe responsabila organizației U.F.D.R.[6] Îi dădu *bună dimineața* și o întrebă:

— Tovarășul Pavel Vasile n-a venit?

— A venit de mult, dar nu știu unde a plecat. Trebuie să se întoarcă! Ce-ai cu el?…

— Dânsul m-a chemat, minți Ana instinctiv.

— Uite-l c-a și venit, zise cealaltă, arătând spre ușă, pe care chiar intrase președintele de comitet, însoțit de încă doi inși, unul îmbrăcat într-o salopetă cenușie, plină de scame de bumbac, iar celălalt descheiat la gât, într-o cămașă milaneză, fără haină. Ana recunoscu în cel în cămașă pe secretarul organizației de partid.

— Noroc, tovarăși, zise președintele apropiindu-se de biroul său. Luați loc. Apoi, după un timp, ca și când ar fi fost vorba de ceva anumit, văzând-o pe Ana: Ei, tovarășă Ana, merge?

— Merge, tovarășe, răspunse Ana, zâmbind.

— Bun! făcu președintele, așezându-se. Ia spune-mi, te-a căutat până acum?

— M-a căutat, zise Ana.

Dădu din cap într-un fel anumit, adică s-a terminat repede, lucru care îl făcu pe președinte să spună:

— Asta înseamnă că te-ai cam speriat degeaba! Ce spunea?

— Se ruga ca prostul, răspunse Ana cu veselie.

Cei doi zâmbiră. Președintele chiar râse. Se ridică de la birou, veni spre ea și-i întinse mâna.

— Vezi, o amenință. Asta trebuia să se întâmple de mult! Ce *dramă* era! Și acum? Ai văzut?

Ana înțelese din strângerea de mâna a celuilalt că trebuie să plece și se posomorî. Apoi spuse liniștită, cu hotărâre:

— Tovarășe, vreau să vă spun ceva!

Președintele îi lăsă mâna și se întoarse la birou în tăcere. Îi arătă scaunul:

— Iar stai în picioare? Nu prea arăți bine. Stai jos.

Secretarul organizației de partid și cu celălalt se așezaseră și ei și răsfoiau ziarele. Responsabila U.F.D.R. scria repede într-un carnet, cu un aer de parcă era singură în birou.

— Tovarășe Pavel, spuse Ana cu glas limpede, așezându-se pe scaun și aplecându-se cu pieptul pe marginea biroului. De când m-am mutat aici, nu mă simt bine deloc. Nu știu ce să fac. Eu am fost șase ani servitoare… Vai de capul meu! Îmi vine să plec în sat la mine și să dau ochii cu popa… Să-l strâng de gât! Ce să fac eu acum, tovarășe, c-am rămas cea mai proastă și nu se uită nimeni la mine. Eu înțeleg tot, tovarășe, mie nu-mi scapă nimic… cunosc toată fabrica, dar eu…

Surprinși de glasul neobișnuit al Anei, – un glas care avea în el ceva împiedicat, lipsit de curgere, dar din care țipa o îmbulzeală de gânduri și dorințe nelămurite –, cei doi lăsară deodată ziarele și se uitară holbați la ea. Ana vorbea aprins, și președintele băgă de seamă că lucrătoarea avea în acel moment o privire în care licărea ceva arzător, care îl neliniști.

— Tovarășă Ana, stai puțin.

Secretarul organizației de partid se ridică în picioare și spuse:

— Tovarășă, despre ce…

— Tovarășe Pavel, îl întrerupse Ana, limpede și apăsat, uitându-se repede și la unul și la celălalt, mereu cu ceva neobișnuit în glas, ceva aprins și nervos. Dumneata ai avut poate noroc, ai învățat carte, ai învățat meserie, te-ai făcut mecanic, ai intrat în partid, ai suferit (îmi aduc aminte), dar eu n-am cunoscut pe nimeni, eu pe dumneata te-am cunoscut acum două săptămâni… eu numai copilul l-am dat la școală, pentru că mi-a rămas în cap ce spunea un frate al meu de la C.F.R… Și am slugărit ca proasta… Dar

ce să fac eu, tovarăși? strigă Ana, răsucindu-se în scaun și uitându-se spre toți cei din birou.

Președintele de comitet se ridică în picioare. Ana se ridică și ea numaidecât, se dădu câțiva pași înapoi, își frânse degetele crâncen, apoi își desfăcu brațele, și glasul cu care vorbi răzbătu afară prin geamurile deschise și se frânse fără ecou în stradă.

— Tovarăși, eu nu pot să văd un film, eu mă chinui ceasuri întregi dacă vreau să scriu ceva, când semnez la leafă, îmi vine să frâng tocul în mână. Viața din cămin mi se pare nesuferită. Ce să fac eu?

„E obosită, n-a dormit deloc, gândi președintele posomorât. Sau o fi având friguri… Cine știe ce i s-o fi întâmplat la lucru”… Vru să-i spună ceva, dar Ana vorbea din ce în ce mai aprins:

— Nu știu ce să mai fac! Stau toată ziua în cămin și îmi vine să mor… Unde să mă duc? Ce să fac? Nu pot să fac nimic! Eu am vrut ieri să aud ce se spune în ședință, și tovarășa Matache m-a dat afară ca pe o proastă. Dar de ce, tovarăși, nu-i voie să aud și eu ce se spune despre noi, cum muncim la mașini?… E munca noastră, de ce s-o laude pe maistoriță când *eu* am făcut-o lucrătoare pe Aurica Muscan? De două săptămâni stau numai lângă ea și am împlinit și norma. Dar de ce să mă dea afară din ședință? Dacă eu intram în partid, eu eram acum maistoriță și nu ea… Ce vină am eu, tovarăși?

Ana se opri câteva clipe și își trase răsuflarea. Își dădu seama că e pornită și vru să înceapă numaidecât, din nou, cu alt glas, dar președintele de comitet apucase să spună:

— Da, tovarășă, da, ai dreptate, dar stai, nu te pripi… Stai liniștită pe scaun, să vorbim ca lumea… Liniștește-te!

El o luă de braț și-i făcu semn să se așeze. Cei doi începură să se plimbe, uitându-se unul la altul, schimbând priviri grave cu responsabila U.F.D.R. și chiar cu președintele.

— Tovarășe Pavel, zise Ana din nou, cu un glas acum stins, eu am vrut să spun numai că mi-a părut rău! De când stau aici în cămin, nu știu ce se întâmplă cu mine. Ce să fac eu, tovarășe? Azi noapte mă gândeam să viu și…

Responsabila U.F.D.R. se ridică în clipa aceea în picioare și spuse tare:

— Uite, tovarășă, nu trebuie să vezi lucrurile așa, pentru că…

Secretarul organizației de partid tresări și interveni numaidecât:

— Ce înseamnă asta? spuse el grav. De ce o întrerupeți? Lasă omul să vorbească, tovarășă! Ce obicei e ăsta să nu lași omul să vorbească?

Responsabila U.F.D.R. Își mușcă buzele repede:

— Tovarășe Vișan, nu te supăra, dar când cineva apucă pe o pantă greșită…

Secretarul organizației de partid o întrerupse iar, vorbindu-i ca la școală:

— Lasă omul să vorbească!

Apoi își schimbă glasul și rosti!

— Spune, tovarășă…

Ana se uită la președintele de comitet, apoi la secretar, vru să înceapă iar, se mișcă în scaun, dar nu mai izbuti să spună vreun cuvânt.

Se făcu un timp tăcere, cei doi se plimbau cu pași ușori prin birou, așteptând liniștiți.

— Apucasei să spui că nu te simți bine aici, zise președintele încet, îndemnând-o.

— Tovarășe Pavel, mă simt bine, dar… nu știu… mă gândeam să viu și să vorbesc cu dumneavoastră! Eu…

Ana vru iar să-i dea drumul, dar prinsă de un gând neașteptat de mândrie și rușine, se roși ca focul și rămase nemișcată, cu o parte a pieptului lipită de birou și cu fruntea în pământ.

Secretarul organizației de partid, Vișan, trecu pe lângă ea liniștit și vorbi:

— Spune, tovarășă, nu te opri! Suntem doar între noi. Nu putem să facem nimic, dacă oamenii nu vorbesc.

Ana ridică fruntea din pământ și se uită la el. Se întoarse cu privirea spre președintele Comitetului de fabrică. Vru să înceapă a doua oară, dar capul parcă i se golise. Glasul secretarului o îndemnă, nu mai știa însă cum să înceapă, ce cuvânt să spună întâi. Se simțea însă bine, prezența oamenilor din birou o încălzea, dar îi fura gândurile.

— Bine, tovarășă, zise președintele de comitet, după un timp, nu te grăbi. Ai să ne spui altă dată. Acum, eu vreau să te întreb ceva: Câte clase ai?

— Două clase… începusem pe a treia… rosti Ana încet.

— N-ar fi fost rău să te fi dus și dumneata atunci când se țineau cursurile de… (președintele voi să spună alt cuvânt în loc de *analfabeți,* dar nu găsi).

Interveni iar responsabila U.F.D.R.:

— Se mai țin și acum, nu s-au terminat…

— Da, tovarășă Ana, spuse președintele mai departe. Nu trebuie să suferi atâta, dumneata știi carte, trebuie numai să-ți aduci aminte, trebuie să citești

mult… Te-ai încurcat prea mult cu viața… Și viața noastră din trecut!… Dar nu te speria! Asta e! Nu trebuie să te sperii deloc!

— În U.R.S.S., o colhoznică era ca dumneata, zise responsabila U.F.D.R., care de la un timp se uita intrigată la lucrătoare, nu s-a speriat deloc că nu învățase în școli superioare și că nu știa o boabă din ce-i ăla tractor. A învățat și a ajuns prima tractoriță pe țară, pe urmă a fost aleasă deputat în Sovietul Suprem.

— Da, da, murmură secretarul organizației de partid. Uite, tovarășă! Nu trebuie să dai deloc îndărăt. Cunoaștem povestea cu omul acela cu care erai încurcată. Acum, că ai scăpat de el… Mie mi-a părut bine când te-am auzit ce spui. Înțelegi, tovarășă Roșculeț? Fii liniștită și nu te speria!

Ana se ridică în picioare.

— S-o trimitem la tovarășa Ierulescu, ea se ocupă ca școala, zise responsabila U.F.D.R.

— Da', acuma, mai întâi du-te și te culcă, tovarășă, zise secretarul organizației de partid. Nu prea arăți bine. Culcă-te și dormi, iar după aia, te duci la birouri, este acolo o tovarășă, Ierulescu, lucrează la Personal, cred că o cunoști. E șefă de serviciu. Și să vorbești cu ea.

Ana se răsuci spre ușă și căută să plece. Secretarul organizației de partid îi întinse mâna și o conduse liniștit.

— Așa tovarășă! Odihnește-te și pe urmă te duci la Ierulescu. Și când ai timp, mai treci și caută-ne. La revedere.

*

După plecarea Anei, președintele de comitet se întoarse la biroul lui, vru să spună numaidecât ceva, dar rămase tăcut. Se uită la secretar. Secretarul organizației de partid și cu muncitorul îmbrăcat în salopetă traseră scaunele și se așezară și ei mai aproape. Președintele tăcea cu coatele pe birou și-și plimbă palma peste sprâncenele și urechile lui mari, cu privirea ațintită spre responsabila U.F.D.R.

— Vezi ce-ai făcut? zise după un timp secretarul organizației de partid cu un glas care nu-și mai ascundea supărarea. Nu ți-ai dat seama ce lucrătoare e asta? Eu n-am mai întâlnit așa ceva. Și dumneata o întrerupi! Mai avea ceva de spus și când te-a auzit cu *panta greșită*, sunt sigur că s-a speriat. Noi abia așteptăm ca oamenii să…

— Da, tovarășe Vișan, dar n-ai auzit-o ce spunea? Ce pornită era pe maistoriță? răspunse aceea, luându-i vorbă din gură.

— Tovarăşă Constanţa, dumneata ai crezut cumva că vorbea un duşman al clasei muncitoare? întrebă omul în salopetă, cu ironie, zâmbind ascuţit.

— Ei, să lăsăm, zise secretarul organizaţiei de partid. Eu vream numai să spun, tovarăşă Constanţa, că aici e vina dumneavoastră, a U.F.D.R.ului… Ce să mai vorbim! Nici n-ai întrebat-o măcar dacă este înscrisă în U.F.D.R.

— Da… îngână responsabila moale. Ai dreptate. Cum o cheamă, tovarăşe Pavel?

Preşedintele Comitetului de fabrică îi spuse numele şi îi mai spuse încă ceva. Secretarul organizaţiei de partid trase un blocnotes de pe biroul preşedintelui şi începu să scrie în el, repede, ceva. Apoi ridică fruntea şi vorbi:

— Ei, prin urmare, duminica viitoare avem şedinţă plenară. Dar văd că Ieremia şi Jamgocean întârzie. Dă-i tu un telefon lui Jamgocean, şi eu îl caut pe director. E aproape 8…

XIV

Ana se întoarse în dormitor şi, când se lăsă pe pat, simţi că întreg căminul se clatină ca de cutremur. Îşi duse mâinile la ochi şi căzu pe pernă. „Ah, ce obosită sunt”, gândi şi vru să se dezbrace, dar dormitorul începu iar să se clatine. „Ameţeli” îşi spuse Ana, dar tot atunci îşi simţi tâmplele fierbinţi şi o durere de cap aşa de grea, că îşi simţea încheieturile descleiate. „Trebuie să mă dezbrac repede şi să dorm”…

Se dezbrăcă iute, tremurând, şi când se vârî în pat, i se păru că se scufundă cu el în gol. Închise ochii şi rămase astfel, cu dinţii încleştaţi. Apoi începură să-i umble prin cap cuvinte răzleţe şi întâmplări; câte un glas care i se desprindea singur din minte şi se auzea chiar în faţa ei, alături, pe pernă, uruitul puternic, dar înfundat, al maşinilor, frânturi de scene din film; adormi greu şi nu se trezi timp de şapte ceasuri. Când copilul se întoarse de la şcoală şi o trezi, Ana se ridică puţin în capul oaselor şi simţi o foame şi totodată o sete cumplită.

— Măicuţă, dă-mi nişte apă.

Copilul îi aduse şi bău pe nerăsuflate.

— Ia din valiză niște bani și cumpără ceva să mâncăm. Tu ai fost la cantină?

Copilul îi răspunse că a mâncat și căută în valiza de lemn. După ce plecă, Ana se întinse iarăși în pat și, până să se întoarcă fetița, adormi din nou.

Se trezi târziu și se simți istovită, parcă bolnavă. Se sculă totuși și mâncă, apoi părăsi patul. După un timp își reveni. Se îmbrăcă îngrijit și spuse fetiței că au să meargă în oraș împreună, la o prietenă.

A doua zi, Ana a fost foarte surprinsă când șefa de serviciu de la Personal, Ierulescu, i-a spus că o cunoaște și știe despre ce e vorba. Chiar acolo, pe loc, a pus-o să scrie și să citească ceva. La citit nu i-a spus nimic, dar când a fost vorba de scris, Ierulescu a rămas nedumerită. Era o femeie cam de treizeci și cinci de ani, cu mustăți și negi pe obraji. Părea ursuză și morocănoasă, dar îndată ce vorbea, trăsăturile i se schimbau cu totul și chipul i se făcea prietenos, puțin chiar glumeț.

— Vai de mine, dragă, i-a spus Anei, întinzându-și mustățile într-un zâmbet și apucând-o de braț. Treci nițel lângă mine, să te uiți. Ai scris așa! „FilATura RomâNeaScă de BumBac”. Păi de ce îl faci pe *a* în două feluri? Asta e A mare. Cum îl faci pe unul, fă-l și pe celălalt. Pe urmă, aici: *m* e *m*, dar *n*, ai uitat că e la fel, numai că are trei craci?! Mai ții minte alfabetul? a, b, e, d, e, f, g, h…?

— Da, tovarășă!

— Ia spune-l! Așa!… Păi vezi că îl știi? Ei, o auzi Ana, amenințând în glumă. Ia să-ți dau eu un caiet și o carte din astea, și mâine să-mi vii cu alfabetul scris de zece ori (dacă ai timp). Iar pe cel cu litere mari, tot de zece ori. Și să-mi știi să citești bucata asta!

Ana s-a întors acasă și a scris alfabetul de patru ori, pe urmă a dat cu caietul în pământ.

— Prostie! Măicuță, ia vezi dacă am scris bine, i-a spus ea fetiței, chemând-o să vadă ceea ce scrisese (altceva decât alfabetul).

„Dragă frate – citi fetița – Află despre mine Că mam mutat. Stau la Fabrică în Cămin. Mam despărțit de Tomită Și când Moi muta o săti spui adresa. Tu ce faci. Ești sănătos. Te aștept să vii în concediu pela mine, până atunci Săți spun adresa mea. Cu bine. Aneta.”

— Mămico, e bine, dar aici trebuie apostrof. Și aici liniuță, zise fetița grav, corectând rândurile. Și, după punct, trebuie literă mare.

— Apostrof? întrebă Ana, mirată. Dar ce, așa nu se înțelege?

— Nu, mămico, pentru că lipsește o literă și atunci pui apostrof…

— Dar nu lipsește nicio literă, unde vezi tu?
— Ba da, lipsește! Pentru că e *mă am* mutat și d-aia, lipsește *a*, se scrie *m'am.*
— Dar ce, tu zici mă am mutat? Zici *mam* mutat.
— Păi da, mămico, dar… nu e așa! se încurcă fetița.
— Și liniuța? întrebă Ana, intrigată.
— Trebuie liniuța, mămico!
— De ce?
— Pentru că sunt două cuvinte *diferite. Să* și *ți.* Dacă zici așa: „Săți vezi de treabă", e mai greu de pronunțat, zici *„Să-ți…!"* Dar sunt două cuvinte și le desparți cu liniuța.
Ana tăcu și lăsă caietul din mână. Fetița o privi câtva timp, apoi se apucă să-și facă lecțiile. Deodată, Ana o întrebă pe neașteptate, aspru:
— Ce se numește subiect?
Copila ridică fruntea de pe noptieră și, surprinsă, nu răspunse îndată. Zâmbi:
— Subiect, mamă?
— Da, subiect.
— Păi asta e ușor, zise copilul, am învățat pe clasa doua.
— Da, da, dar spune!
Copila se încurcă, se supără puțin, încrețindu-și fruntea ei mică, apoi spuse deodată:
— Vorba care ne arată…
— …despre cine se vorbește în propozițiune, se numește subiect, completă Ana mai repede decât fetița.
— Mămico, mai ții minte? întrebă copila cu ochii strălucitori.
Ana se întinse pe pat și închise pleoapele fără să răspundă. Gândul la cei doi ani și jumătate de școală primară începu din nou s-o frământe. Își aminti deodată niște vorbe, care pe vremea aceea totdeauna o speriaseră: „Ce-avem la *Intuiție?"* Nu-i plăcea *Intuiția* și luase o dată bătaie la palmă. Apoi, totul i se învălmăși în minte: Turnul Babel, Potopul, Iov, Marea Roșie, Iosif vândut lui Putifar. *Aprodul Purice, Dacii și geții. Legenda lui Gelu,* Negru Vodă… Deodată începu să râdă. Își aminti o poezie lungă, care se spunea în clasa a treia și care se termină așa:

„Ștefan se întoarce și din cornu-i sună,
Oastea lui zdrobită de prin văi s-adună.
Lupta iar începe, dușmanii zdrobiți.

Cad ca niște spice, de securi loviți.”

Când o învățaseră, nu se știe care dintre cei din clasă, în loc să zică *de securi loviți,* spusese *peste cur loviți,* și câteva zile nu făcuseră altceva decât să țipe și să recite această strofă, cu rândul de la urmă schimbat.

XV

Ana se prezentă a doua zi în biroul Personalului, unde Ierulescu făcea școală de câteva ori pe săptămână cu câteva femei de serviciu și doi paznici.

— Cam târziu, o auzi Ana când intră. Acum las-o pe altă dată.

Ana se posomorî numaidecât, dar un semn al învățătoarei o liniști. Înțelese că trebuie să aștepte. Ascultă cum se învățau literele, de la *oi* și *ac,* și se simți atât de departe de aceste lecții, că apucă mândră un ziar uitat pe un birou și începu să-l răsfoiască. Îl răsfoi mult timp, citind titlurile încruntată, apoi îl închise repezit – cum vedea că fac oamenii în tramvai sau pe stradă – și-l aruncă cu un gest că da, a citit tot, cunoaște ziarul, nu e nimic nou. Învățătoarea se uită cu uimire la ea, neînțelegând. Când pricepu, strânse din buze și zâmbi la întâmplare. Apoi încheie lecția:

— Pe vineri! E ceasul 3 și jumătate, mă duc și eu acasă.

Școlarii se sculară de pe la birouri, dădură *bună ziua* și ieșiră.

— Ei, ce-ai făcut? zise învățătoarea, îmbrăcându-se. Văd că citești ziarul. Ce s-a întâmplat? Așa de repede ți-ai adus aminte?

— Tovarășă, eu v-am spus că știu să citesc, dar nu înțeleg toate cuvintele dintr-odată.

— Ei, păi aia e! Lasă că nu-i nimic. E chestie de citit mult. Am să-ți dau eu ceva ușor și are să meargă. Cu scrisul e mai greu. Dar nici cu scrisul. Dacă citești… Hai să mergem…

— Unde mergem? întrebă Ana, mirată.

— Mi-e foame! Mă duc acasă și mergi și tu cu mine, dragă! Nu stau departe! Ia spune-mi, ai scris alfabetul?

Ana se încruntă și-i răspunse că l-a scris numai de patru ori. Îi mai spuse că nu are nevoie, pentru că după aceea a scris o scrisoare fratelui, fără greșeli.

— O ai la tine? Întrebă cealaltă.

Ana i-o arătă.
— Și p-aici cine ți-a corectat?
— Fetița mea!
— Ai o fetiță la școală?! întrebă aceea, mirată. Pe ce clasă e? Învață bine?
— Pe-a patra primară!
— Vai de mine! De ce nu mi-ai spus?! Atunci se schimbă lucrurile! Știi că mi-era frică? Tovarășul Pavel mi-a spus de tine că ți-ai luat angajamentul ca într-o lună de zile să citești *Scânteia* ca oricine… „Tovarășe Pavel, i-am spus, dacă nu stă cu cineva în fiecare zi să-i arate, nu cred că… eu am fost învățătoare și știu cât e de greu!” Dacă înveți cu fetița, atunci merge! Să vedem!
— Dar ce spuneți de scrisoare? întrebă Ana la urmă.
— Foarte bună! Îmi pare bine! Am să-ți spus eu!… Acuma hai să plecăm!
Au plecat și au luat-o pe Șoseaua Iancului. După un sfert de ceas, Ana intră într-o curte mică, apoi înăuntru. Era o casă cu un singur etaj, cu niște ferestre foarte mari, dar de modă veche, cu mult lemn, cu geamurile împărțite în nenumărate ochiulețe; lumina abia putea să pătrundă înăuntru.
Fosta învățătoare avea un apartament la etaj, unde locuia împreună cu bărbatul și soacra. Încă de la intrare, Ana auzi niște zgomote foarte ciudate. Se părea că cineva lucrează înăuntru tâmplărie, taie cu joagărul.
Ana fu condusă într-o mică odaie, unde se afla o singură somieră și un șifonier, în care se simțea destul de limpede un miros foarte neplăcut. Somiera era goală, iar șifonierul deschis, răvășit. Dezordinea din odaia în care intraseră arăta că și în celelalte era la fel. De undeva de alături se auzea și mai lămurit zgomotul de fierăstrău.
Fosta învățătoare deschise ușa și o lăsă așa. Ana văzu un bărbat în cămașă, cu mânecile sumese și, într-adevăr, cu un fierăstrău în mână, se apucase să desființeze pătrățelele de la geam. Odaia era cu parchetul gol, un covor strâns sul lângă perete și patul răsturnat cu intestinele în sus. Deasupra lui, Ana văzu o femeie bătrână cu o sticlă în mână, plină cu ceva, turnând tacticos ici-colo, din acel conținut, uitându-se atent în burta patului, să descopere parcă cine știe ce. Un copil de vreo cinci ani urmărea și el, alături de bătrână, să apară ceva.
— Ce v-a trăsnit, ce e asta, Petrică? zise Ierulescu strâmbând din nas, supărată.
— Dragă, ți-am spus că într-o bună zi am să tai ochiurile astea idioate, să dau drumul luminii în casă! Toată afacerea costă o mie de lei, ce te miri?

zise bărbatul, zâmbind.

— Zău că ești nebun! Și proprietarul?

— Proprietarul să fie sănătos! răspunse bărbatul, mutând fierăstrăul la alt ochi.

— Și *joagărul* ăsta de unde l-ai mai luat?… Ești grozav, ce să zic! Ana, vin' încoace. Îți prezint pe soțul meu.

Bărbatul întoarse ochii mirat și, când o văzu pe Ana lăsă fierăstrăul în jos și-i strânse mâna grav. Apoi spus zâmbind:

— Haide, plecați d-aici, că avem treabă!

Femeia își sărută copilul și se întoarse spre Ana:

— Haidem în bucătărie! Apoi spre bărbat: Cred că n-ați răsturnat și în birou la tine!

— Nu, maică, zise bătrâna cu sticla în mână. Du-te și mănâncă, s-o fi răcit mâncarea…

Intrară în bucătărie, și Ana abia avu timp să se așeze pe scaun că gazda ei și începuse să mănânce. Mânca din picioare și direct din cratiță, grăbită, cu un aer de parcă ar fi vrut să scape cât mai repede de această treabă. În același timp făcu un sandvici enorm din mușchi țigănesc, pe care i-l dădu Anei firesc, fără vorbă, continuând să îmbuce din toate părțile.

Abia după ce termină de mâncat, se dezbrăcă și se spălă pe mâini, adică tocmai cum nu trebuia.

— Haidem în birou la bărbatu-meu.

Când intrară într-o mică odăiță, o fostă odaie de serviciu sau cămară mai mare, Ana rămase uimită de ceea e văzu și aici. În mijlocul odăii se afla o planșă mare pe un crăcan cu trei picioare: pe jos, un covor subțire plin cu hârtii de mărimea planșei, mototolite ciudat de o gheară înfiptă în mijloc; pe planșă, hârtia prinsă în pioneze, era de asemenea mototolită de aceeași mână, tot în mijloc, și smulsă în două colțuri. Ana se uită și văzu un început de desen, parcă burta unei locomotive. De-a lungul hârtiei, ceva scris cu creion roșu, limpede și furios. Ana silabisi: *Sa-cra-men-to!*

— Bărbatu-meu e desenator tehnic la Uzinele „23 August" și lucrează și acasă, dar lucrează prost, se înfurie și aruncă hârtiile pe jos, zise gazda, făcând curățenie repede. Apoi adăugă:

— Haide, tovarășă, să începem. Ia stai jos, pe scăunelul ăla.

Ana se așeză, și gazda deschise fereastra, trase planșa într-un colț și apoi luă și ea un scaun.

Ana se simțea bine, îi plăcea de învățătoarea ei.

Începură să vorbească.

Timp de două ceasuri, gazda îi răscoli amintirile, o întrebă de părinți, de frați, de bărbat. Ana îi spuse și de legătura ei cu Tomiță, de ceea ce se întâmplase în ultimul timp; îi vorbi mai ales de președintele de comitet, de discuția din zilele trecute; când își aduse aminte de film, Ana începu numaidecât să-i povestească și nu se opri decât când cealaltă îi spuse zâmbind că l-a văzut și ea; mai spuse acum și ceea ce nu izbutise să spună când fusese ultima dată în biroul comitetului. Povesti cum îi trecuse prin cap, după ce văzuse filmul, că poate să facă orice, să învețe carte, să cunoască, să conducă secția și chiar Filatura.

— Păi eu, tovarășă, cunosc tot ce se întâmplă cu bumbacul după ce camioanele lasă baloturile în curte. Eu cunosc…

Începu să-i spună repede, aprinzându-se, cum mai întâi baloturile trec la fărâmițat, pe urmă la bătut, pe urmă iar la bătut, la scărmănat, la curățat, apoi la prima mașină care îl trage într-un fuior gros cât un butoiaș, după aceea în fuioare tot mai subțiri, la început cât un trup de om, apoi ca pe picior, apoi cum alte mașini îl împrăștie în zeci de fuiorașe ca zăpada, mereu mai subțirele și mai curate, până ce nu mai rămâne aproape nimic, decât niște liniuțe de spumă, care sunt apoi toarse în nenumărate calități.

Ana vru să spună mai departe cum, pentru calitățile superioare, firul este trecut prin flacără, apoi într-o secție specială cu chimicale, pe urmă trece…

Gazda însă o întrerupse pe nebăgate de seamă și o întoarse iarăși la copilăria ei, la școala primară. Aici, întrebările învățătoarei deveniră stăruitoare, anevoioase. După o jumătate de ceas, fruntea i se umplu de sudoare. Întunericul se sfâșia încet și greu. O puse să scrie și să citească și mereu întrebări nelămurite, încărcate, obositoare. Învățătoarea se făcu de nerecunoscut. Nu mai avea nici mustăți, nici negi pe obraz. Era un om în al cărui cap i se părea ascunsă toată știința lumii. Glasul ei se schimba necontenit. Uneori era simplu ca al oricărui om, alteori șoptit, temător, plin de sfială; apoi, supărat parcă, obosit și descurajat, pentru ca după câtva timp să fie blând, plin de căldură și liniștit.

Urmară alte două ceasuri apăsătoare. În tot acest timp, învățătoarea o ținu strâns și n-o lăsă nicio clipă să se gândească la prezent ori la altceva în afară de ceea ce se întâmplase acum șaptesprezece ani. Ce era atunci? Cum începuse să învețe? Pas cu pas!

Se făcuse noapte. În apartament se auzeau din când în când bocănituri și glasuri înfundate. Într-un timp, bărbatul a vrut să intre, dar la un semn s-a

retras. Ana era atât de istovită, că abia mai stătea pe scaun. La un moment dat simți că începe s-o urască pe învățătoarea aceasta, care, când întreba ceva, după ce îi răspundea, îi punea altă întrebare și după ce răspundea și la aceea, venea cu o întrebare din urmă care le amesteca pe toate, făcând o întrebare nouă, întunecată, care o zăpăcea. Atunci o luau iar de la cap, pe altă cale. Pe urmă o punea să scrie toate acestea și răsufla ușurată, gândind că acum s-a terminat cu întrebările. Învățătoarea însă, după ce întreba scurt „Ești ostenită?”, iar Ana răspundea dârz „Nu!”, începea din non cu altceva și apoi mereu la fel, timp îndelungat.

Pe de altă parte, învățătoarea era din ce în ce mai îngrijorată. Inteligența prea vie a elevei i se părea un semn rău. I se părea că această lăcomie n-are nicio explicație și că poate fi un semn rău pentru început. Se hotărî să-i dea pentru a doua zi să aplice singură tot ceea ce o învățase acum, în patru ceasuri. „Ar fi păcat să lucreze în noaptea asta, gândi fosta învățătoare, uitându-se la elevă în tăcere. E galbenă ca o moartă.”

Șefa de serviciu de la Personal își mai aminti de discuția avută cu președintele de comitet și se hotărî să încerce s-o învoiască un ceas sau două mai devreme de la lucru. Când se ridică și îi spuse, Ana abia mai îngăimă:

— Dar de ce?

— Așa trebuie. Să te poți odihni, iar mâine la prânz te scoli mai devreme și înveți toată ziua. Iar pe la 4 să vii iar aici, acasă la mine.

XVI

Această după-amiază nesfârșită reuși să golească cu desăvârșire din mintea Anei nu numai tot ceea ce i se întâmplase ei rău cu Tomiță, dar până și meseria la mașina la care lucra de mai mult de zece ani.

Timp de o săptămână nu văzu în fața ochilor decât litere, cuvinte lipite pe hârtie, cifre. Fiecare om i se părea că e un substantiv, mașina care torcea un predicat; era uimită și în același timp zăpăcită de ceea ce îi intra în cap. O zăpăcea mai ales faptul că totul s-a întâmplat atât de repede. Ceea ce o uimea însă la culme era faptul că acum nu mai putea gândi fără ceea ce învăța. Și nici de vorbit. Când intra în secție și spunea „Noroc, Vica, ce mai

faci?”, fără voie, cuvintele îi porneau din cap cu literele lor, unele după altele. Le vedea pe fiecare în minte, și chipul i se schimba, căpăta linii grave și tăcute. Era de nerecunoscut. Se mai întâmplase și un alt lucru mai neobișnuit. În această stare, Ana se pomenea cum câte o lucrătoare mai tânără rămânea cu ochii pe ea, cu o expresie de sfială și parcă teamă, pe față. Același lucru îl băgase de seamă că se întâmpla și cu Aurica Muscan: nu înțelegea cum aceasta din urmă, pe care o credea prietenă, se uita la ea cu sfială.

— Ce te uiți așa la mine? i-a spus odată, apropiindu-se zâmbind de mașina tinerei lucrătoare. S-a *stricat* iar ceva?

Deși își dădea seama că ceea ce învăța ea acum toți ceilalți știau de mult, lucrul acesta, în loc s-o descurajeze, o făcea să se simtă chiar superioară lor, fără să priceapă însă pentru ce.

Văzând-o astfel, învățătoarea începu să schimbe lecțiile repede. Ana băgă de seamă că un fel de mândrie și ambiție începuseră să se facă simțite și la învățătoare.

Lucrul acesta se întâmplase în a treia săptămână de când învăța. Ajunseseră la verb, și Ana știa din gramatica fetiței, pe care o răsfoise mai departe, toate timpurile verbului.

— Nu te repezi, Aneta, că nu e bine. Am eu grijă să înveți cât mai repede.

*

Timp de o lună de zile după aceea, o mulțime de lucruri care s-au mai petrecut au schimbat cu totul viața lucrătoarei. În ședința plenară care îl alesese pe Pavel Vasile director al Filaturii, fostul președinte al Comitetului de fabrică a vorbit despre noua stare de lucruri din fabrici și uzine, spunând despre aceasta că, datorită Partidului clasei muncitoare, s-au creat noi condiții de viață pentru oamenii muncii și s-a deschis drumul pe care forța creatoare a maselor să pornească spre noi și mari realizări.

Vorbind mai departe despre situația nouă în urma naționalizării, directorul dădu exemple din Filatură, citind numele a șapte lucrătoare de la ringuri, care reușiseră într-o noapte să depășească norma. El lăudă de asemenea pe lucrătoarea Aurica Muscan, care într-o lună și jumătate nu numai că a reușit să învețe meseria, dar s-a dovedit a fi una dintre cele mai bune lucrătoare. El îi ură în mod special să realizeze și alte succese, apoi trecu în domeniul culturii și spuse că în toată Filatura nu mai există nimeni care să nu știe carte. În acest loc, noul director se opri mai mult timp. El vorbi despre cazul lucrătoarei Ana Roșculeț, care nu s-a mulțumit numai să-și aducă aminte

ceea ce uitase din cele trei clase primare învățate. Această tovarășă a mers cu pași repezi și, de unde înainte se mulțumea numai să atingă norma, acum ea se află pe un drum nou, care înainte îi era închis. Această tovarășă a uimit pe învățătoarea ei prin setea cu care voia să învețe cât mai mult și cât mai repede.

Noul director ură succes lucrătoarei Ana Roșculeț și conducătoarei Cercului de studii, Ierulescu, și Constanței Poliger de la U.F.D.R., apoi trecu mai departe, vorbind despre unele lucruri care mergeau prost și a căror îndreptare îi revenea ca sarcină: a propus pentru discuție în viitoarele ședințe ale Comitetului de fabrică chestiunea de a se examina activitatea câtorva oameni de la cooperativă și cantină, chestiunea birocratismului de care se făceau vinovați unii funcționari ai Direcției…

În timpul acestei ședințe, Ana ascultase cuvântul fostului președinte de comitet cu răsuflarea oprită. Faptul că numele ei fusese spus în fața întregii fabrici o amețea. I se părea de necrezut că tot ceea ce făcuse și simțise ea poate fi un lucru atât de însemnat, încât directorul Filaturii să vorbească despre el într-o ședință plenară. I se părea un nimic pe lângă ceea ce simțea ea că vrea să mai facă.

Câteva zile după aceea, Ana se hotărî să-și caute locuință. După o săptămână se mută și, în seara aceea, când intră în secțiile de mașini, zgomotul puternic și înfundat al motoarelor i se păru un cântec neîntrerupt, care pornea din toate ascunzișurile simțirii ei. Tot timpul parcă a fost amețită, și s-a întâmplat că sosirea în fabrică a unor oameni cu aparate de filmat s-o amețească și mai mult. Când aceia au pătruns în ateliere, Aurica Muscan s-a apropiat de ea intrigată și a întrebat-o ce vor.

— Lucrează fără să-i iai în seamă, i-a răspuns Ana cu mândrie. N-ai văzut în jurnale cum ne filmează?

În clipa aceea, oamenii și-au îndreptat aparatele chiar spre secția unde lucra Ana, și o lumină parcă mai albă și mai puternică decât a soarelui a țâșnit peste ringuri. Chipurile lucrătoarelor au devenit grave și mândre, și fiecare și-a văzut de mașină ca și când totdeauna ar fi lucrat strălucind în această lumină puternică. Era totuși întâia oară când li se întâmpla un astfel de lucru.

Tot în aceste zile, Ana mai trăise încă ceva, un lucru cu totul nou. Într-o după-amiază plecase în oraș, să cumpere fetiței niște material pentru o rochie. Coborâse din tramvai pe Calea Moșilor și o luase pe jos spre magazinul de stat „București”. Într-un colț al Bulevardului se oprise

intrigată în fața unei anticării. „Ce fel de cărți or fi astea?” se întrebase cu sfială, intimidată de cotoarele groase ca niște cărămizi, aliniate în rafturi. Se uitase mai atent să vadă una mai mică, mai subțire. Volumele enorme o speriaseră de-a binelea, credea că așa ceva nu este pentru ea. Voise să plece, dar o cărticică pitită într-o margine de jos a rafturilor o oprise să se mai uite. Încurajată de un trecător, care se oprise și el și lua în mână cărțile ca pe-o marfă, Ana a tras din raft ceea ce văzuse și a răsfoit. A citit autorul și titlul, nume necunoscute, ciudate: Maxim Gorki: *Conovalov*. A trecut peste o pagină și a citit mai departe. Uimită de ceea ce citea, s-a oprit asupra rândurilor, nevenindu-i să creadă. Se povestea ceva cu niște cuvinte atât de simple, atât de ușor de citit, de înțeles, că Ana, bănuitoare, a închis cartea și a întrebat cu sfială pe trecătorul care umbla cu mâinile prin rafturi alături de ea:

— Vă rog, asta e o carte bună?

Două glasuri i-au răspuns numaidecât, unul negustoresc, al anticarului, care pândea de pe scăunelul unde stătea iar celălalt al unui al doilea trecător, un tânăr care tocmai se oprise în spatele ei.

— Da, e foarte bună, a zis anticarul.

— Da, citește-o, a zis celălalt, dând din cap. E o carte cam tristă, dar e frumoasă.

Ana a întors din nou paginile, roșind fără să vrea, și a întrebat iar:

— Ce înseamnă melancolie?… Spune că s-a spânzurat de melancolie.

Trecătorul s-a uitat la ea zâmbind și a răspuns cam încurcat:

— Melancolie?… Păi să vedem! Ceva trist! Da, când un om se îmbolnăvește de tristețe. Adică nu! Ceva mereu trist, melancolic!… Citește cartea și ai să înțelegi.

Mereu încurcată și roșind atât de explicațiile trecătorului, cât și de întrebările ei, Ana s-a dus în fața anticarului, care stătea pe scăunel, și i-a spus că vrea s-o cumpere, întrebându-l cât costă.

Apoi a plecat spre magazin, turburată de întâmplare. S-a întors acasă și, încă din tramvai, a început să citească. Era mereu uimită de vorbele simple care închegau cu fiecare rând viața unor oameni necunoscuți. Cum trăiau sub ochii ei, cum vorbeau, mai ales cum vorbeau unii cu alții și cum se certau și plângeau. Citea la început încet, simțind fiecare cuvânt citit, fiecare frază, apoi la mijlocul cărții s-a pomenit că nu mai simte vorbele scrise. Urmărea întâmplările din ce în ce mai repede, fără că vreun cuvânt s-o oprească pe loc, să nu-l înțeleagă.

Când a terminat cartea, lucrul i s-a părut – ca de altfel tot ce i se întâmpla de la o vreme – că întrece și umbrește orice, că meseria ei e ceva șters, lecțiile ei la fel, ședințele de la Cercul de studii obositoare, grele, de neînchipuit este numai să poți lua o carte în mână și să vezi cum deodată totul se topește în jur și începe să trăiască o altă viață, o viață cu oameni necunoscuți, pe care îi vezi și îi simți cum plâng, cum se zbuciumă, cum iubesc și străbat lumea de la un loc la altul; cum după aceea te simți schimbat, un cu totul alt om, de care nu știai că ești, ca și când tu însuți ai fost acela căruia i s-au întâmplat toate. Timp de câteva zile, Ana trăi sub impresia puternică a lecturii. Abia după aceea începu să-și dea seama, învățând mereu, că niciodată nu s-ar fi putut bucura de toate acestea dacă ar fi rămas ca și înainte să îndure viața singură, să lupte zadarnic fără vreun ajutor, cu Tomiță și cu alții ca el.

XVII

Începuseră concediile de odihnă. Ana se hotărî să rămână în București și scrise fratelui ei să vie și s-o vadă. Pe fetiță o trimise într-o colonie a Filaturii.

Se simțea atât de bine, încât, după ce intră în concediu, uită de lecții și începu să vină tot mai rar la ședințele de studii pe care Ierulescu și responsabila U.F.D.R. le țineau de două ori pe săptămână în sala de festivități. Ana stătea acasă zile întregi și citea mereu fel de fel de lucruri pe care le alegea singură din anticării. Căuta cărți ca aceea pe care o citise întâia oară și găsea destul de rar. Luase câteva și din biblioteca fabricii: pe unele, care le găsise mai ușoare, le citise, pe altele le începuse numai și le lăsase. În fiecare pagină întâlnea fraze întregi pe care nu le pricepea. Mai ales cuvinte pe care nu le auzise niciodată. Le însemnase pe hârtie și învățătoarea o lămurise de câteva ori, dar nu-i ajutase la nimic, pentru că paginile erau pline de astfel de cuvinte.

Totuși, lucrul acesta nu o îngrijora deloc, așa cum se întâmplase la început, când descoperise că mintea ei zace în întuneric. Ana trecu cu ușurință peste neștiința ei și învinui pe cei care scriau astfel de cărți. Se

simțea foarte mândră de ceea ce învățase și-i trăiau mereu în cap laudele aduse în ședința plenară de către directorul Filaturii.

Tot în acest timp atitudinea i se schimbă de asemenea, începuse să se uite la oameni mai îndrăzneț, să vorbească mai pe negândite, să spună de îndată ceea ce îi trecea prin cap.

În noua locuință, unde se mutase, la început, când trecea prin curte și întâlnea proprietarul sau un alt locatar, dădea bună ziua și se uita la om liniștită, cu atenție, gata să stea de vorbă dacă acela ar fi voit. Acum trecea repede prin curte, stăpânită de un gând oarecare, mândră și cu capul parcă neclintit, uneori fără să mai dea bună ziua.

Trăsăturile suferiră și ele schimbarea. În zilele următoare despărțirii ei de Tomiță, când începuse să învețe, chipul îi era chinuit și grav, privirea adâncă și scrutătoare. Cei care o vedeau atunci erau impresionați de acest chip care fără să fie bine făcut avea în el o încordare care atrăgea atenția, încordare care se simțea și în mișcările trupului și care o făcea frumoasă.

XVIII

Ultima zi a concediului, Ana o petrecu neliniștită. Gândul întoarcerii la lucru nu-i plăcea deloc. Se simțise în acest an mai bine ca niciodată. Își făcuse o rochie frumoasă de vară și-și cumpărase o pereche de pantofi foarte scumpi. Dimineața se scula târziu, făcea curat și gătea ceva. Apoi lăsa ușa deschisă și stătea în prag câtva timp gândindu-se ce să facă în ziua aceea. Se îmbrăca și pleca în oraș, unde se plimba ceasuri întregi, uitându-se prin vitrine ori urmărind să vadă dacă *cucoanele* au pantofi mai frumoși ca ai ei. Câteodată, o dorință ascuțită o îmboldea să caute iar prin anticării sau în librării o carte bună, să ia tramvaiul și să se întoarcă acasă unde să stea liniștită în patul ei și să citească. Atunci chiar intra în vreo librărie și începea să răsfoiască volumele întinse. Cărțile însă o întâmpinau cu răceală. Le deschidea, citea începutul și nu-i plăcea. Simțea câteva clipe cum o cuprinde tristețea, se întuneca. Dar numaidecât un alt gând îi sărea în ajutor: „Ei, parcă ce! Ei, și?! Nu cumva o să mor!”. Fără să vrea însă, îi venea apoi în minte învățătoarea ei, apoi ședința în care Pavel Vasile o lăudase. Începea să se simtă prost, dar până la urmă nu-i mai rămâneau în cap decât laudele

directorului. „Pe nimeni n-a lăudat el așa”, gândea cu mândrie și uita totul, ieșea din librărie și termina ziua cu un cinematograf. Fratele de la C.F.R. Îi scrisese că nu poate veni, și nu se prea supărase din cauza aceasta. Tot plimbându-se prin oraș, începuse să bage de seamă că are un trup frumos, mai frumos ca al cucoanelor pe care le vedea pe Bulevard. Se oglindea în vitrine cu mândrie. Uneori, când se simțea prost, nu se mai oprea ca înainte cu gândul la ceea ce i se întâmpla. Trecea repede peste toate acestea.

Întoarcerea la lucru o zgândărea. Avusese tot timpul bani și nu se mai gândea că pentru munca ei Filatura îi dă un salariu.

*

Era o zi de duminică, se făcuse toamnă de mult. În ultima zi a concediului, Ana se pomeni că a uitat de planurile ei cu școala fetiței. Îi scrisese de câteva ori, și fetița îi răspunsese la fiecare scrisoare, că îi este dor de ea.

Ana începu să se simtă mușcată de gânduri. „Are să aibă nevoie de cărți, paltonașul ei nu mai e bun, trebuie s-o îmbrac.” Își aminti că dăduse pe pantofi cinci mii de lei, și încă nu erau pantofi de iarnă, de mers cu ei la fabrică. Suma o îngrozi de-a binelea.

Se îmbrăcă și plecă în oraș.

„Ei, o să văd eu. Am să cer un împrumut și pe urmă ea are să ia bursă, că învață bine.”

Cât ieși însă în oraș, se simți atât de rău, că vru să se întoarcă îndărăt. Nici acasă însă n-o atrăgea nimic. „Să mă duc la Vica”, își spuse ea. Dar nici acest gând n-o mulțumi. O înfurie chiar. Deși simplă și apropiată de ea, Ana simțea că prietena ei are ceva în privire și chiar în vorbe, care i se părea că o urmărește pe ascuns, o judecă și în același timp parcă *așteaptă nu se știe ce de la ea*.

Se hotărî să intre într-un cinematograf, apoi să se ducă totuși pe la Vica sau pe la Pistrui.

Coborî din tramvai fără să ajungă în centru și intră într-un cinematograf de pe Calea Moșilor, în apropiere de Șosea. Filmul începuse. Era un film de dragoste, cu un tren care călătorește nesfârșit tot timpul spre răsărit. Povestea îi plăcu și se simți bine. La sfârșit se sculă să plece. Jurnalul îl cunoștea, dar își aminti că, afară, pe afiș citise *Jurnal nou 58* și rămase.

Se așeză în scaun așteptând cu plăcere să se stingă luminile.

Jurnalul începu cu niște pescari din Deltă, apoi trecu peste niște sate cu țărani care se organizau în comun pentru arăturile de toamnă…

Deodată, Ana holbă ochii și încremeni în scaun de emoție. Glasul puternic al șpicherului o lovi la început ca un ciocan, apoi nu-l mai auzi deloc. Văzu întâi sala secțiilor de mașini a Filaturii, apoi filmul alergă la fiecare ring în parte. Se văzu pe ecran împreună cu Aurica Muscan și Vica Diaconescu, cu Pistrui, cu vecina ei morocănoasă și tăcută, întreaga secție. Își văzu mâinile alergând grăbite printre fuse, ștergând, curățind cu repeziciune, își văzu chipul tăcut și grav, luminat puternic și mare, lângă mașină și parcă se înspăimântă. Apoi, după câteva clipe auzi glasul care vorbea în jurnal și la început nu pricepu ce vrea să spună:

„Ca să lucrezi la una din aceste mașini, pe vremea patronilor trebuia mai întâi să mături secțiile luni de zile pentru ca după aceea să ți se dea voie să cunoști câte ceva. La Filatura Românească de Bumbac, Aurica Muscan a învățat să lucreze la mașină în trei săptămâni. Ea cunoaște mașina și lucrează cu aceeași îndemânare ca orice lucrătoare cu vechime… Numai astăzi, datorită…”

Vocea șpicherului se mai auzi încă un timp, deși jurnalul înfățișa altceva. Ana se ridică de pe scaun și ieși repede, fără să mai aștepte sfârșitul jurnalului.

Luă numaidecât tramvaiul spre Vica Diaconescu. Când ajunse, sări din tramvai și aproape alergă, dar abia intră în curtea unde stătea prietena ei și se opri numaidecât lângă poartă. Se vedea lacătul pus de departe. În clipa aceea simți ceva înverșunat și rău pentru prietena ei. „Unde s-o fi dus?” Se hotărî ca de aici înainte să rupă cu ea, să nu-i mai spună niciun cuvânt, nici s-o mai salute.

Cu toate că filmul îi plăcuse mult, uită cu totul de el. Îi stăruiau în cap chipul bucălat și mâinile subțiri ale tinerei lucrătoare; mâinile acelea care fuseseră filmate singure, mărite, alergând printre fuse.

Ieși în stradă încet, neștiind ce să mai facă. Un gând care îi răsări în minte o înțepă și îi mușcă inima. „Pentru Aurica Muscan au venit atunci cei cu aparatele.”

O luă iute spre casă într-o stare de furie crescândă. Simțea că ceea ce se spusese despre ea în ședința aceea plenară nu însemna nimic pe lângă ceea ce văzuse și auzise acum despre fosta ucenică.

Un alt gând o îndemnă s-o privească pe tânăra lucrătoare altfel, s-o urască pe ea cât și pe toți aceia care veniseră atunci noaptea cu aparatele de filmat. Nu-i găsi însă nicio vină. Fata fusese tot timpul sfioasă cu toată lumea și Ana simțea că fosta ei ucenică are pentru ea mai mult decât respect.

Gândul acesta o nedumeri atât de mult, că numaidecât se opri în mijlocul trotuarului și se răzimă câteva clipe de un stâlp electric. Simțea o deznădejde turbure, furioasă.

Porni iarăși și după un timp îi veni în gând ca o dorință liniștitoare să ia tramvaiul, să se ducă acasă și să se trântească în pat.

Se opri într-o stație.

Așteptă.

Tramvaiul întârzia. Stația se aglomeră cu încetul. Era după-amiază de duminică și lumea se scurgea spre centru. Ana stătea tocmai pe marginea liniei, în mijlocul străzii, și când tramvaiul se opri, ușa automată se deschise chiar în fața ei. Vru să urce, dar, în aceeași clipă lumea dădu buzna și o înghesui. Se pomeni înlăturată, călcată pe picioare, înghiontită, prinsă ca într-un clește. Întâi vru să se apuce de bare, dar mereu era dată la o parte, izbită de ușă. Atunci vru să scape, dar din spate se simțea împinsă de o mulțime de trupuri. Chipul i se posomorî crunt, se întunecă și-și mușcă adânc buzele. Se smulse cu furie din încleștare, izbi un bărbat care o împingea mai rău, făcându-l să se clatine înapoi, și se trase deoparte, aprinsă la față. Tramvaiul porni încet.

Ana abia avu timp să-și revie; se simți apucată de braț. Se întoarse cam repezit, încă zăpăcită de îmbulzeala de dinainte, și se pomeni în fața unei femei care o ținea mereu de braț și se uita la ea cu un zâmbet prostesc încremenit pe buze. Ana vru să spună ceva, dar cealaltă i-o luă înainte:

— Aneta, nu mă mai cunoști?

Ana se uită și se încruntă de mirare. Era o femeie cam de aceeași vârstă cu ea, mai groasă însă și cu mâinile și gâtul arse de foc de bucătărie; cu capul gol și cu coadele legate peste creștet. N-o recunoscu decât după câteva clipe.

— Ce e cu tine, Gherghina? Ei?!

— Nu mai mă cunoști?

— Cum să nu te cunosc! Ia te uită! Ce e cu tine? Nu te-am mai văzut de patru ani!

— Și eu la fel! M-ai uitat. Ai uitat că eu te-am adus în București!

Bucuroasă de întâlnire, Ana o strânse pe cealaltă de umeri și o zgudui.

— Dar ce mai faci? De ce nu m-ai căutat? Haide să mergem.

— Unde să mergem?

— Hai încoace! Unde stai? Ce faci tu? Unde ai pierit în primăvara aia, în ’44?!

Porniră uitându-se una la alta, încă vesele de întâlnire. Ana lăsă la o parte ceea ce simțise mai înainte și-o apucă pe consăteană de braț.

— Te-am căutat de câteva ori și casa era pustie, zise Ana repede și tare. Pe urmă, după 23 August, iar te-am căutat, că mă gândeam că din cauza bombardamentelor…

— Păi da, așa a fost… Dar stai, unde mergem? Vreau să mai vorbesc cu tine…

— Haide într-o cofetărie, zise Ana în treacăt, continuând să se uite cu veselie la prietena ei din sat.

Intrară în prima cofetărie și se așezară la o măsuță.

— Vai de mine! zise Ana încet. Nu credeam să te mai întâlnesc… Ia spune-mi!

— Ce să-ți spun! Ce-am pățit atunci!… Taman era vorba să mă mărit cu unul de pe Lânăriei, de la U.C.B., curier… Și n-am mai putut. Am plecat la Snagov cu cocoană, că nu mai putea! Îi intrase frica în oase cu bombardamentele. Și d-atunci… Tu ce-ai făcut?

— Ce să fac! De ce n-ai trecut pe la mine?

— Am trecut, dar nu mai erai!

— Mă mutasem. M-am mutat de vreo două ori d-atunci. Dar de ce nu m-ai căutat la Filatură?

— Nu știam pe unde e!

— Cum nu știai? întrebai și tu unde e Filatura Românească de Bumbac?

— Ei! Nu știu eu!…

— Dă-ne câte-o savarină! Vai, Gherghina! Și tu unde ești acuma, ce faci? întrebă Ana la fel de încet ca la început, uitându-se cu atenție la prietena ei.

— La un boier, pe Splaiul Unirii, că ăla cu cocoana de la Snagov m-a dat afară, atunci, după schimbarea banilor! S-au dus din București…

— Ce boier e ăla de pe Splaiul Unirii? întrebă Ana, înfigându-și lingurița în prăjitură.

— Ei, parcă-l știi tu cine e! zise cealaltă cu mirare. Un boier!

— Un boier!

Ana spuse cuvântul și se uită țintă la prietena ei, parcă abia în clipa aceea ar fi întâlnit-o. Privirile li se încrucișară, se priviră în tăcere câtva timp. Cealaltă, mirată, îi susținu privirea alb, apoi clipi simplu și zâmbi la întâmplare, șters. Ana, însă, rămase cu ochii larg deschiși asupra ei și, fără să știe, chipul i se posomorî, liniile feței se lăsară parcă în jos.

— Gherghina, cum poți tu să mai stai slugă la boieri? întrebă Ana liniștită, cu glas schimbat, care celeilalte i se păru străin, necunoscut.

— Dar ce vrei să fac? răspunse Gherghina simplu. Tu ai avut noroc că ai găsit unul care să te bage acolo…

— Gherghina, ce faci tu în casa aia? Spune-mi și mie. Cum poți să…

— Ei, asta e! făcu cealaltă luându-i vorba din gură, privind-o puțin pieziș. Parcă tu nu știi! Ce te mai dai îndărăt?

Ana tăcu și câtva timp așteptă în liniște. „Biata Gherghina! Ea nu știe nimic! A stat și stă mereu numai între oale și crătiți, cine știe la ce burtos”…

O privi posomorâtă și-i vorbi iar, cu un glas încet și cu ceva stăruitor, apăsat, în fiecare cuvânt.

— Îți place ție să slujești unul care a trăit pe spinarea noastră? Pentru ce să-l slujești tu pe el? Cum de nu-ți vine să-i dai cu ceva în cap? Tu nu vezi cum lovim noi în ei? De ce ți-e frică de ei?

Tonul cu care vorbise o făcu pe cealaltă să se uite la ea cu un aer de parcă cineva i-ar fi dat din senin o palmă peste ceafă. După aceea încercă iar să zâmbească prostește, dar nimic din înfățișarea Anei n-o ajută. Atunci spuse cu un aer de mirare și nepricepere totală:

— Te-ai făcut comunistă! Vezi să n-o pățești!

Ana vru să spună numaidecât:

„Nu-i vorba de…”

Însă cuvintele din urmă ale celeilalte îi schimbară pe neașteptate glasul și rosti tăios, rece, chiar amenințător:

— Vezi ce înveți tu de la boierul tău? D-aia îi mături tu și-i gătești și-i cureți casa lui împuțită?

Gherghina făcu ochii mari, nevenindu-i să creadă că ea, Aneta, poate să-i vorbească ei, care e din același sat cu ea, cu glasul cu care îi vorbea.

— Tu știi cine sunt ăștia? Ăștia au supt din noi ca niște ploșnițe puturoase și tot mai găsesc și acum o proastă ca tine care…

— De ce vrei să te certi cu mine? îi luă Gherghina vorba din gură, fără osteneală, simplu. Ce te aprinzi așa? Dă-l dracului de boier! Îmi plătește, stau! Nu-mi plătește, nu mai stau! Ce e cu tine? Crezi că eu sunt proastă d-alea? Lasă că știu eu!

Răspunsul acesta o descurajă pe Ana numaidecât. Îi venise în gând să-i spună multe lucruri, tot ce trăise ea în lunile din urmă. Să stea de vorbă ca două prietene și s-o facă să plece de la stăpân. Anei îi trecuse chiar prin

minte, cu repeziciune, că s-ar putea să fie angajată la Filatură. Nu chiar la mașini, dar nu la boier, servitoare.

— De ce înțelegi pe dos, zise Ana cu alt glas. Cum o să mă cert cu tine! Dar, crede-mă, nu înțeleg cum poți tu, *acuma*, să mai stai… Vezi, la noi, cu trei luni în urmă, au fost angajate câteva inse și acum lucrează. Și au o leafă de cinci ori cât a ta. Dar nu înțeleg cum stai tu acolo, nu te-ai săturat? Ce viață e aia?

— Viață, uite! Parcă ce! O să stau să-i îngrop?

— Dar ce vreai să faci?

— Ei, și ce vreai să fac? întrebă Gherghina cu un glas care nu spunea parcă nimic, nu voia nimic.

— N-auzi ce spun? Tu n-auzi ce spun eu? Nu vezi cum trăim noi? Tu nu simți nimic? Păi da! Că tu asculți ce spune ăla, parcă tu te ostenești să-ți dai seama!

— Aneta, zise femeia cu glas blajin. Lasă! Îți place ție să vorbești d-astea?

Ana tăcu și se simți neputincioasă în fața ochilor limpezi și goi ai celeilalte. Simțea că n-are ce să-i mai spună și acest lucru o durea. Își îndreptă privirea spre cofetar, plăti și ieșiră.

— Eu îți spun la revedere, zise Gherghina afară, apucându-i palma.

— Ei, ce te-a găsit? Ce e cu tine? întrebă Ana parcă speriată. Nu se poate! Stai să-mi dai adresa.

Gherghina mai stătu un timp și apoi îi dădu iar zor să plece. Acest zor o nedumerea pe Ana mereu: „Ce i-a venit? S-a supărat? Dar pentru ce?”

— Bine, Gherghina, la revedere! Și să știi că am să te caut!

Se despărțiră, și Ana porni spre casă. Întâlnirea aceasta, deși ținuse puțin, o obosi pe Ana cu totul.

Ajunse acasă, și deși singură, se simți mai bine. Adormi. Se trezi pe la miezul nopții odihnită; mâncă și se culcă iarăși. I se părea că această din urmă zi a concediului e ca sfârșitul unui drum pe care mergi și care nu știi unde ajunge, până ce te pomenești că s-a terminat, ai scăpat de el.

Ana nu-și dădea seama pentru ce simțea abia acum că zilele concediului n-o împliniseră deloc și că, în afară de ziua de astăzi, pierduse timp. Adormi a doua oară, fără să-și mai pună vreo întrebare.

XIX

Când se trezi dimineața și porni spre Filatură, Ana se simți ca la 15 ani. În primele clipe, aerul curat al zorilor de toamnă o făcu să uite toate neliniștile și neplăcerile care începuseră să o sâcâie în ultimele zile. Apoi starea aceasta de bucurie se adânci și își dădu seama că ceva întrerupt și greu o aștepta acolo în fabrică, să-l ia de unde îl lăsase. Gândul acesta în loc s-o supere, cum se întâmplase ieri dimineață, acum i se părea că fără acest lucru, fără filatură și mașini, n-ar putea ști ce drum să apuce. Zilele de concediu parcă o goliseră cu totul. Îi trăia în minte numai ziua de ieri, cu jurnalul văzut și cu întâlnirea cu Gherghina.

Intră în secțiile de mașini cu emoție. Dintr-o aruncătură de ochi, văzu că Vica lipsea, înțelese că este încă în concediu.

Aurica Muscan o întâmpină cu o bucurie nestăpânită, și Ana îi strânse mâna cu toată puterea. Fata, însă, se lipi de ea cu o bucurie atât de limpede și neașteptată, că Ana o îmbrățișă și o strânse cu căldură, ca pe un copil.

— Ce faci, tovarășă? întrebă fata cu veselie.

— Foarte bine! Ai văzut filmul? zise Ana uitându-se în jur și făcând semne celorlalte lucrătoare, chemându-le. Apoi, când toată secția se strânse în jurul lor, Ana spuse tare, cu mâna pe umărul celeilalte; în jurnalul nou de ieri a fost filmată secția noastră, duceți-vă să vedeți… Toate suntem acolo, dragă, ca niște artiste. S-o vedeți pe Aurica noastră… Cum vorbește de ea și o laudă!

Aurica Muscan asculta năucită, cu o expresie de neîncredere copilărească pe chip.

— Da, mi-a spus și mie soră-mea, care a fost ieri ia cinema, că m-a văzut în jurnal, dar am crezut că râde de mine, spuse o lucrătoare care, fără să-și lase mașina, ascultase vorbele Anei.

— Bravo, Aurica, ești cineva! strigă una cu veselie.

— Trebuie să faci cinste, zise alta, ciupind-o de obraz.

— Mie să-mi facă cinste, rosti Ana, jumătate în glumă, cu un glas în care simțea totuși ceva care nu se prea bucură. Eu am învățat-o atât de repede meseria. Dacă intră pe mâinile lui Pistrui sau ale maistoriței… Mie mi-a dat-o tovarășul Pavel s-o învăț!

Celelalte lucrătoare se îndepărtară spre mașini, unele tăcute, altele pline de însuflețire, câteva cu chipul puțin crispat și cu un zâmbet de invidie și răutate pe buze.

*

Se începu lucrul. Ana simțea că unele lucrătoare au ceva nu numai împotriva lui Muscan, dar și a ei, și aceasta o făcea să se simtă apropiată de ea.

Se simțea iubită de fosta ei ucenică și acest lucru o turbura. În atâția ani de când era în fabrică, Ana nu-și aducea aminte ca vreo prietenă s-o îmbrățișeze cu atâta căldură la întoarcerea din concediu.

Se uită la ea și o văzu stând degeaba, deși mașina mergea. Vru să se ducă și să-i explice că… dar tot atunci văzu ceva uimitor: Aurica Muscan se mișcase și în aceeași clipă degetele ei începuseră să alerge printre țevi cu o repeziciune aproape nefirească.

O văzu apoi schimbând semitortul. Felul în care apuca mosoarele și le scotea de pe fus, cum trecea firul prin ochiul conducătorului și trenului de laminaj și cum înnădea apoi firul, arătau o deprindere statornică de a face mișcările cu atâta economie de timp și cu atâta iuțeală, încât Ana se îndoi că această Aurica Muscan a intrat în Filatură fără să știe chiar nimic despre mașină și meserie.

Intrigată, Ana începu s-o urmărească și s-o vadă cum își îngrijește mașina și cum lichidează ruptul firelor. Cu multă uimire văzu că, în toate operațiile, mâinile lucrătoarei căpătau parcă o viață de sine stătătoare; ele făceau mișcări precise, calculate și repezi, întocmai ca o mașină. Scoaterea pufului din ochiurile conducătorului de semitort și din crapodine, de pe gâturile valțurilor și cilindrilor, curățirea curelușelor, scuturarea băncii cu inele și fuse, scuturarea sub clapete și între fuse, toate acestea erau făcute cu un fel de tehnică a economiei mișcărilor și a timpului, cum nu văzuse Ana lucrând pe nimeni până acum.

Ana își aducea aminte că toate acestea, adică acest fel de a lucra, de la ea îl învățase Aurica Muscan. Ucenica însă realizase ceva nou, datorită nu se știe cărui lucru. Ana nu înțelegea cum ajunsese lucrătoarea la această tehnică, își dădea numai seama că, lucrând astfel, Aurica Muscan câștiga timp, lichida ruptul firelor și dădea lucru de calitate.

Se uită la ea cu atenție. În acel moment, o văzu cum se odihnește, cu o expresie gânditoare, cu ceva nou pe chipul ei bucălat, sprâncenele posomorâte și colțurile gurii îi erau adâncite în obraz: privirea nemișcată, parcă încremenită, stătea astfel și se odihnea.

Ana încercă într-adins să-și facă și ea timp de odihnă, dar după câteva minute își simți brațele încordate și dureri la încheietura umerilor. Se uită atunci iarăși la cealaltă și se posomorî: Aurica Muscan făcea cu o ușurință

de neînchipuit ceea ce ea nu reușea, cu toată încordarea și cu toată experiența ei de zece ani.

„Are mâna ușoară și abia e la început! O s-o văd eu peste câteva luni”, își spuse Ana în cele din urmă și se liniști.

În pauză însă o văzu pe Aurica Muscan apropiindu-se de mașina ei cu un aer neobișnuit:

— Tovarășă Ana, o auzi șoptindu-i, vreau să-ți spun ceva, la plecare.

— Spune-mi acum, că avem timp, răspunse Ana.

— E mai bine când ieșim, vreau să-ți povestesc…

— Bine, cum vrei tu! Dar de ce nu-mi spui acuma? Haidem repede prin curte.

Porniră spre ușă, și Ana surprinse câteva priviri cum o urmăresc. Intrigată, grăbi pasul.

— Să vezi ce s-a întâmplat… începu Aurica Muscan când ieșiră afară și zgomotul mașinilor se stinse. Știi că, din cauza concediilor, câteva mașini nu prea au lucrat, și i-am spus maistoriței că ar fi bine să lucrăm câte una la două mașini. Când m-a auzit, mi-a spus că e foarte frumos din partea mea, dar că nu se poate. Și chiar dacă se poate, nu folosește la nimic. Dar nu se poate! Pe urmă, că mai e puțin până se întoarce toată lumea din concediu și gata.

— Bine, o întrerupse Ana zăpăcită. Nu înțeleg nimic. Cum să lucrezi la două mașini? Ce vreai să spui?

— M-am gândit, și se poate, tovarășă, zise Aurica Muscan cu un glas limpede, sigură pe ea. Se întorc mașinile și gata. Una lucrează între două și alta lucrează iar între două…

— Bine, nu e vorba de mutatul mașinilor! spuse Ana puțin uluită. Dar nu se poate! Și pe urmă chiar cu mutatul!…

— De ce să nu le mute? Pot să se mute, am întrebat un tehnician…

— Bine-bine, dar nu e vorba de asta! Cum poți să lucrezi la două mașini? Nu se poate!…

Ana vru să mai spună ceva, dar se opri, își aminti cum o văzuse pe fosta ei ucenică odihnindu-se în timpul lucrului, aproape jumătate din timp. Dar tot atunci își aminti și de degetele greoaie ale vecinei sale morocănoase, care totdeauna era nemulțumită de ceva. Când are să audă de asta, are să sară în sus. Ea și încă vreo câteva lucrătoare abia atingeau norma la o singură mașină.

— Și maistorița ce spui c-a zis? întrebă Ana, încă nevenindu-i să creadă.

— Că n-are niciun rost. Dacă s-ar mări producția, ar fi ceva, dar din lipsă de mașini, zicea că n-are niciun rost. Mașini să avem și producția se mărește *automat.*

„I-e necaz că nu i-a venit ei mai întâi în cap”, gândi Ana fără voie, apoi spuse cu glas tare:

— Și tu ce te sperii așa? Dacă vreai tu, ai să lucrezi la două mașini, și gata! E simplu! Dar îți mai spun că n-o să te înghită nimeni pentru asta. Ai să lucrezi singură*;* nu cred să mai poată cineva. Nu se poate, Aurica! Eu te-am văzut, ai niște mâini!… Dar nu se poate. N-au să-ți dea voie! Ai fost la comitet la tovarășul Jamgocean?

— Nu, pentru că maistorița…

— Du-te la comitet, la tovarășul Jamgocean, zise Ana repede. Du-te chiar acuma și spune-i. Și dacă n-au să te lase, te duci atunci la tovarășul Vișan, la Partid. *Spune-i că maistorița a zis că n-are niciun rost.* Nici nu trebuia s-o mai întrebi pe ea. Și pe urmă, când ieșim, stăm de vorbă.

Ana o apucă de umeri și o împinse. Fata merse câțiva pași și se opri. Atunci, Ana se apropie de ea și-i spuse cu un glas care voia să fie supărat:

— Ce ți-e frică așa? Te duci acolo și spui: „Uite, tovarășe, eu vreau să lucrez la două mașini”. Și pe urmă ai să vezi tu ce-ți spune.

Lucrătoarea plecă, și Ana se întoarse în secția de mașini. Deși inovația fostei ucenice o uluise, totuși faptele o intrigau. Voia să vadă ce are să se întâmple cu Aurica Muscan. Dacă are să i se dea voie și mai ales dacă inovatoarea o să poată supraveghea două ringuri, dacă n-o să se facă de râs.

Trecu însă multă vreme și Aurica Muscan tot nu se întorcea. Abia după o jumătate de ceas, Ana o văzu intrând întristată și parcă nedumerită și o întrebă din ochi. Aurica Muscan răspunse scurt din cap că *nu* și dădu drumul mașinii.

Răspunsul că nu se poate o nedumeri și pe Ana. Abia așteptă ora 2. La plecare o luară împreună și ieșiră în stradă. O întrebă cum s-a întâmplat.

— S-au strâns acolo șapte-opt inși, începu Aurica Muscan supărată. Care cum intra, se uita la mine și dădea din cap: „Da, am auzit, dar n-avem mașini. Ce facem cu tovarășele care rămân fără mașini? Le dăm afară? Și pe urmă, chiar așa să fie, tot nu se poate. Cum o să lucrezi la două?” „Tovarăși, am spus eu, dar stau mașinile degeaba, de ce spuneți că n-avem mașini?” „Uite, tovarășă, zice unul, dumneata ești nouă, abia ai învățat și nu știi. Avem oameni în concediu, d-aia a rămas o mașină-două care nu lucrează.” „Ce spui dumneata, tovarășă, zice altul, eu înțeleg. Dar noi n-

avem încă o industrie grea în stare să ne fabrice tot ce ne trebuie, înțelegi? N-avem mașini destule. În curând însă vom importa din U.R.S.S. unele mașini”… Numai unul, nu știu cine era, mi-a dat dreptate, dar atunci au sărit și au început să spună ca și maistorița, că este *imposibil* să se lucreze la două rânduri de fuse. Partidul ne cere inovații în producție, dar inovații care să se bazeze pe o tehnică așa *nu se poate.*

Pe urmă au început să mă laude și să-mi strângă mâna.

— Și acum ce vrei să faci? o întrebă Ana pe gânduri.

— Mâine seară avem ședință de producție, am să vorbesc în ședință. E vorba ca săptămâna viitoare să începem întrecerile. Să vedem ce are să se spună în ședință.

Mai vorbiră încă un timp, și Ana o luă spre casă singură. Întâmplarea o intriga și pe ea. *La două mașini!* Faptul o nedumerea. Se răsturna totul. „Are dreptate. Înseamnă că jumătate din noi să ne apucăm de altă meserie.” Mai merse un timp și pe urmă se opri iar asupra întâmplării. Să zicem că se poate, dar cine o să lucreze la două rânduri de țevi?” Se simțea mereu nedumerită. Nu înțelegea cum putuse Aurica Muscan să lucreze cu atâta ușurință, atât de repede, cu totul altfel decât se lucra până acum. Își dădea însă seama că Aurica ar putea lucra la două mașini. Pricepea că, dacă de la început înveți pe cineva să lucreze cu două rânduri de țevi, ajunge până la urmă să poată lucra cu două mașini, dar Ana nu înțelegea cum de îi trecuse Auricăi Muscan prin cap acest gând, când ea începuse ca orice lucrătoare, la o singură mașină. După un timp, Ana își aduse aminte că și ea învățase tot atât de repede o mulțime de lucruri. Era sigură că nimeni nu citise ca ea atâtea cărți. Gândul o duse la fostul președinte de comitet și tresări. Tocmai se apropia de birourile Direcției.

— Mă duc să-i spun directorului, dacă îl mai găsesc. Să vedem el ce zice.

XX

Intră în localul Direcției și, după ce își arătă carnetul, îl întrebă pe portar:

— Tovarășul director a plecat?

— Pentru ce îl cauți? Nu-i oră de audiență! Birourile s-au închis, răspunse portarul scurt.

— Te-am întrebat dacă a plecat, zise Ana, simțind plăcere să-i vorbească portarului pe același ton.

Dar portarul, fără s-o ia în seamă, ridică receptorul grav și vorbi cu cineva cine știe de unde. Apoi ridică privirea și o întrebă pe Ana de nume. Spuse numele în gura receptorului și îl și închise:

— La etajul doi, la tovarășul Citac.

După un sfert de oră, Ana intră în biroul directorului, care tocmai se pregătea de plecare.

— Tovarășă Roșculeț!! spuse el, surprins de înfățișarea Anei, abia recunoscând-o. Nu te-am mai văzut de mult! Ce mai faci? Ai fost în concediu? Pe unde stai acum?

Ana nu putu să răspundă la atâtea întrebări. În aceste câteva luni, fostul președinte de comitet se schimbase și el mult. Părea mai aspru, mai grav, mai impunător.

— Ai intrat vreodată aici de când ești în Filatură? o întrebă el deschizând ușa și pornind.

— Aici niciodată, răspunse Ana, numai dincolo am fost…

Omul tăcu un timp. Apoi, îndreptându-se spre ieșire:

— Ce-ai mai făcut cu tovarășa Ierulescu?

— Am învățat *mereu*, minți Ana și spuse mai departe, fără să se gândească. De mâine încep *iar*.

Se roși, se uită la director, dar se părea că omul nu băgase de seamă.

— Ce-ți face fetița?

— Trebuie să se întoarcă peste trei zile din colonie.

Porniră alături pe stradă și directorul spuse iar, fiindcă Ana tăcea:

— Ai venit să-mi spui ceva?

— Da, tovarășe, să vă spun despre ce e vorba. Aurica Muscan vrea să lucreze la două mașini și maistorița și tehnicienii n-o lasă, spun că nu se poate. Ce ziceți?

— Maistorița?! Cum? Ce spui? Cum, două mașini?! întrebă directorul oprindu-se pe loc, apucând-o de braț.

Ana vorbise simplu, ca și când ar fi fost vorba de un lucru oarecare: Aurica Muscan vrea să treacă în celălalt schimb și maistorița nu-i dă voie. Sau: Cutare vrea să-și schimbe mașina și…

Directorul, oprit pe loc, când auzi și înțelese despre ce e vorba, întrebă încet, uimit, ca și când n-ar fi priceput bine:

— La două mașini? Adică cum? Să lucreze la două deodată?

— Da, tovarășe director, dumneavoastră n-ați văzut cât de repede îi merg mâinile?

— *Poate* ea să lucreze cu două ringuri?! întrebă directorul, din nou cu aceeași uimire.

— Tovarășe director, eu, care am învățat-o meseria, pot să vă spun că n-am văzut de când sunt eu aici, de zece ani, ca cineva să lucreze atât de repede. Ea mai mult se odihnește… Nu știu cum face!

Directorul porni încet și, încă nevenindu-i să creadă, întrebă din nou:

— Și a spus ea că vrea să lucreze…?

— Da, tovarășe, răspunse Ana repede.

— Și?

— N-au lăsat-o!

— De ce?

— Maistorița i-a spus că n-are niciun rost să…

— Cum?!!

— Că dacă s-ar mări producția, atunci da, dar așa…

— Când a fost asta?

— Zilele trecute.

— Și tovarășul Jamgocean și ceilalți ce-au spus?

— Nu știu ce i-o fi spus tovarășul Jamgocean, dar știu că s-a dus acolo azi și tovarășul Jamgocean cu tehnicienii nu știu ce i-au spus, dar când a plecat era supărată și mi-a spus că mâine, în ședința de producție, are să ia cuvântul.

— Dar mie de ce… Dar cu tovarășul Vișan a vorbit?

Directorul tăcu deodată. Apoi după câțiva pași:

— Tovarășă Roșculeț, se vede că tehnicienii noștri nu prea își dau seama ce înseamnă asta. Dumneata pricepi?

— Da… Cred că are să se lucreze de aici înainte altfel.

— Ei, asta e. *Altfel*, zise directorul tare, oprindu-se iarăși din mers și căutându-se grăbit în buzunarul dinlăuntru al hainei. Scoase un creion și, în timp ce scria, vorbi:

— La ora 8 aveți voi mâine ședință, nu? Uite, tovarășă Ana, am să vin și eu acolo și am să vorbesc mai înainte cu tovarășul Vișan. Nu-i spune nimic lui Muscan, am s-o chem eu pe urmă, să stăm de vorbă cu toții. Iar pe dumneata te rog să te înscrii mine la cuvânt, în ședință, și să vorbești după ea.

*

Întorsătura pe care o luă întâlnirea cu directorul nu-i plăcu Anei deloc. Rămasă singură, se sperie. Nu se gândise niciodată la un astfel de lucru: *să te înscrii la cuvânt să vorbești.* Simplu, ca și când ar fi cel mai ușor lucru din lume.

Toată ziua se frământă în toate chipurile. Abia acum își dădea seama că atât maistorița, cât și Vica aveau în ele ceva care ei îi lipsea. Le auzise pe amândouă vorbind de nenumărate ori în ședințele sindicale și nu le luase în seamă. Descoperirea aceasta o îndârji.

Ana uită de mâncare și, în loc s-o ia spre cantină și apoi acasă, porni pe strada unde locuia șefa de serviciu de la Personal, Ierulescu.

În toată după-amiaza aceea, cât și dimineața, în timpul lucrului, a trăit încordată, frământând în minte în toate chipurile cum să vorbească în ședință, cum să nu spună vreo prostie, să nu se facă de râs, s-o susție cum trebuie pe fosta ei ucenică. Încordarea îi plăcea. Își simțea mintea limpede, frământând cu agerime și curaj gândul că ea, Ana Roșculeț, are să se ridice singură, în plină adunare, are să vorbească și are să fie ascultată de toată lumea.

*

A doua zi, spre seară, când începu ședința cu toate schimburile și cu toți funcționarii din Filatură, Ana așteptă tot timpul, tremurând, să vadă dacă vine directorul. Se hotărâse să nu vorbească în caz că el ar lipsi. Directorul însă, intră neobservat în sala înțesată și își căută un loc undeva într-un colț.

Ana o rugase pe Ierulescu să stea lângă ea, deși aceea și spusese că n-are să-i folosească la nimic.

Ședința începu.

Se făcu liniște. Se citi ordinea de zi, și președintele dădu cuvântul tovarășului Samara, responsabil cu producția, care începu să vorbească despre întreceri. Ana asculta încordată, alături de Aurica Muscan și de Ierulescu. Fosta ei ucenică nu părea deloc emoționată, lucru care pe Ana o nedumerea. După o vreme se auzi glasul președintelui:

— Cine se înscrie la cuvânt?

Aurica Muscan sări în picioare și-și spuse numele tare. Ana sări și ea în același timp și și-l spuse și ea pe-al ei.

— Pe rând, tovarăși, spuse președintele și, fără să fie nevoie, întrebă iar, grav, deși auzise limpede numele:

— Tovarășa?…

Ana își spuse numele din nou și simți câteva priviri uimite, intrigate, întorcându-se spre ea.

— Se mai înscrie cineva? întrebă președintele după ce termină de notat și alte nume. Apoi, dăm cuvântul tovarășei Aurica Muscan.

Toate acestea, tonul președintelui, *„dăm cuvântul”*, liniștea încăpătoarei săli de festivități, fură alungate numaidecât de un glas simplu, firesc, de toate zilele, care începu astfel:

— Uite, tovarăși, despre ce e vorba. Aș vrea să spun și aici în ședință că la noi se poate lucra la două mașini. Tovarăși, eu pot să lucrez la două mașini. De ce să nu se facă încercarea? Suntem datori să încercăm. Eu vă spun, tovarăși, că pot să lucrez la două mașini și am spus cum trebuie mutate mașinile… Îmi iau răspunderea, tovarăși! Asta am avut de spus.

Aurica Muscan se lăsă pe bancă, și în sală liniștea fu turburată numaidecât de o mulțime de glasuri șoptite și stăruitoare. Președintele se ridică și vorbi:

— Tovarăși, cine vrea să vorbească, să aștepte. Vă rog să faceți liniște.

— Eu mă înscriu la cuvânt, zise un glas, apoi încă vreo două, dar președintele nu le luă în seamă.

— Tovarășa Ana Roșculeț are cuvântul.

Ana se ridică și începu să vorbească atât de încet, încât în sală se făcu liniște desăvârșită. Totuși, un glas spuse limpede:

— Mai tare.

Ana se sperie de acel glas și, o clipă, totul i se întunecă în minte. Inima îi bătea și o supăra, o îneca și nu putea spune cuvintele întregi.

— Nu te grăbi, îi șopti Ierulescu de alături. Nu te grăbi deloc.

— Liniște, zise președintele fără rost, mai mult speriind-o pe Ana.

— Tovarăși, o luă Ana de la cap, trăgându-și răsuflarea. Eu aș vrea să vă spun ceva, – pentru că e vorba de întreceri – despre munca noastră de fiecare zi.

Cuvintele din urmă nu-i plăcură Anei deloc. Se încruntă și își mușcă buzele îndârjită. Așteptă câteva clipe, apoi, deodată, începu tare, cu un glas neobișnuit, pe care nu și-l cunoștea:

— Tovarăși, eu vreau să vă spun cum se lucrează în secția noastră. Se lucrează la fel ca pe vremuri, nu s-a schimbat aproape nimic. Și atunci cum să mărim producția și să începem întrecerile? Tovarăși, eu am să vă spun un caz. Tovarășa Aurica Muscan s-a făcut lucrătoare în câteva săptămâni! Cum a spus și tovarășul director, asta e ceva nou, care nu s-a mai întâmplat la

noi. Ieri m-am întors din concediu și ce credeți c-am văzut? Tovarășa Aurica Muscan lucra mai repede decât mine!!! M-am luat cu ea la întrecere și n-am făcut nimic. Eu am învățat într-un fel, am învățat așa cum știm toate. La noi norma nu poate fi depășită cu mult pentru că mașina e mașină!… Vreau să spun că oricât ne-am lua la întrecere, nu putem să facem mare lucru. Dar dacă se lucrează la două mașini, atunci… Tovarăși, eu m-am gândit ieri toată ziua și azi-dimineață și cred că se poate lucra așa cum a spus tovarășa Muscan. Eu cred, tovarăși, că după aia toate o să lucrăm așa. Tovarășa Muscan se odihnește tot timpul și nu pentru că are ea cine știe ce minune, nu, tovarăși! ci pentru că lucrează altfel decât noi. Vă spun, tovarăși, nu ca să mă laud, dar eu și încă cu vreo două tovarășe suntem cele mai bune lucrătoare și nu prea putem să câștigăm timp. Dar eu am văzut că se poate câștiga timp. Acum trei luni, abia puteam să citesc și să scriu ceva, acum am citit în concediu o grămadă de cărți. Am citit o grămadă de cărți, pentru că am învățat altfel de cum e obiceiul. Mi-am dat seama că, dacă nu învăț repede, n-am să fac nimic. Astăzi aș fi trăit tot la fel, fără să-mi dau seama de ce se întâmplă pe lume. Și atunci eu nu înțeleg pentru ce tovarășii din comitet și tehnicienii spun că nu se poate lucra la două mașini. Dacă și mie tovarășul director sau tovarășa Ierulescu mi-ar fi spus că *nu se poate* să învăț, că trebuie să mă duc la școală, s-o iau la rând cu copiii, ce s-ar fi întâmplat, tovarăși? Un tovarăș a spus, când a auzit despre propunerea tovarășei Muscan, că noi n-avem încă o *industrie grea* și din cauza asta, noi, de aici de la Filatură, nu putem lucra la două mașini. Eu cred că…

În sală se făcu mișcare, și Ana își dădu seama că, fără să vrea, a făcut o glumă care a plăcut. Se roși și-și pierdu firul. Se simțea însă bine și mai ales simțea cum ceva greu i se ridică de pe inimă.

Așteptă câteva clipe, și deodată i se păru că toată lumea din sală gândește ca și ea, este una cu ea, că poate vorbi mai limpede, mai fără teamă. Dar acest simțământ nou, puternic, în loc s-o liniștească, o răscoli de avânt:

— …eu cred că dacă lucrăm cu altfel de metode, abia atunci vom ajuta ca totul la noi să ia avânt și să ajutăm industriei grele. Oare industria grea n-o construim și noi? Dacă dăm mai multe fire?! Eu cred că da, tovarăși! Și când o să avem mașini destule… să le și luăm în primire. Eu, tovarăși, când mi-am dat seama că… vreau să spun că nu știam ce e cu mine, nu cunoșteam lupta noastră… Și când mi-am dat seama și am pornit, totul era pregătit, și școală și tovarăși care să mă ajute, și totul era organizat…

Partidul croise drumul… Și atunci, tovarăși, eu cred că la fel se întâmplă și cu producția. Pentru că atunci când o tovarășă vrea să schimbe… vreau să spun metoda tovarășei Muscan merge pe drumul deschis de Partid…

În sală se făcu iarăși mișcare, și Ana se hotărî să sfârșească. În mintea ei lucrul era limpede și gândea că spuse tot ceea ce frământase cu o zi în urmă împreună cu Ierulescu. Se uită liniștită peste sală și rosti cu alt glas, un glas încet, care voia să sublinieze că altcineva, mai bine pregătit, ar fi spus mai bine toate acestea:

— Tovarăși, cam astea am avut de spus!…

Și se lăsă pe bancă, acoperindu-și obrajii cu amândouă palmele. Ana simțea aceeași uimire pentru ea însăși cum simțise totdeauna în vara aceasta, trecând rând pe rând prin dese și adânci schimbări: aceeași stare aprinsă, frământată, arzătoare. Îndată ce se lăsă pe bancă, se ridică iarăși, vrând să mai spună încă multe lucruri, dar tot atunci auzi un glas de alături care o domoli:

— Nu te mai repezi! Ai să mai iai cuvântul… Așteaptă!

Se așeză la loc și luând seama în jurul ei, se liniști și începu să asculte. Aurica Muscan asculta de asemenea cu încordare mersul discuțiilor.

…………………………………………………………………

Zilele următoare, cât și câteva săptămâni după aceea, Ana nu putu să uite această ședință; vorbise despre ea cu multă însuflețire, multă vreme; o căutase numaidecât pe Vica și vorbiseră mult împreună; îi spusese până și fetiței, cuvânt cu cuvânt, tot ce se întâmplase.

Pe de altă parte, inovația Auricăi Muscan a stârnit toată Filatura, și câtva timp după aceea *Scânteia* a comentat în pagina întâi întreaga poveste. Ana începu apoi să lege firul lecțiilor întrerupte în concediu. Citea. Cărțile care vorbeau despre luptele muncitorimii nu i se mai păreau grele ca în timpul primelor lecturi.

Nu trecu însă nicio lună de zile și avu loc o altă adunare, care șterse numaidecât cu totul nu numai ședința aceea în care vorbise; Anei i se păru tot timpul cât ținu această a doua adunare, că ea însăși este un om căruia *până acum* nu i s-a întâmplat nimic.

Adunarea a ținut puțin. Secretarul organizației de partid, Vișan, a vorbit adunării despre acțiunea oamenilor culturii din întreaga lume, el a spus că toți intelectualii care luptă pentru pace vor ține un congres, în Polonia, la Wroclaw, un oraș distrus în mod barbar de trupele fasciste germane;

congresul va dezbate chestiunea apărării păcii, iar muncitorimea își va trimite delegații săi.

Când își auzi numele propus și aplauzele care o și aleseseră, Ana îngălbeni de emoție. Nu-și pierdu însă cumpătul. Se urcă alături de secretarul organizației de partid și în câteva cuvinte mulțumi pentru cinstea de a fi aleasă să participe în numele lor la Congresul intelectualilor din întreaga lume.

Călătorise cu avionul, atât la plecare cât și la întoarcere.

Învăță și înțelese, în aceste zile, multe lucruri. Când, la câteva săptămâni după întoarcerea ei din Polonia, Aurica Muscan fu decorată cu Ordinul Muncii clasa I-a, cel mai înalt ordin, pentru merite strălucite în muncă și inovații în producție, Ana își dădu seama că de fapt ea n-a făcut nimic deosebit; fusese ajutată să-și ia vânt și pricepea că nu trebuie să se mai oprească.

Nuvelă, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949. În legătură cu discuțiile din jurul nuvelei, vezi: Ion Cristoiu, *Propuneri pentru o posibilă istorie a literaturii române contemporane, Cazuri: „Ana Roșculeț”*, în *Amfiteatru,* an XIII, nr. 2 (146), februarie 1978 și nr. 3 (147), martie 1978.

NOTE

PROZE PUBLICATE DE MARIN PREDA ÎNTRE ANII 1942—1952 ȘI CUPRINDEREA LOR ÎN DIFERITE CULEGERI

PUBLICATE SEPARAT

Strigoaica (Timpul, anul VI, nr. 1809, 23 mai 1942); *Calul (Timpul,* anul VI, nr. 1820, 4 iunie 1942); *Salcâmul (Timpul,* anul VI, nr. 1853, 7 iulie 1942); *Noaptea (Timpul,* anul VI, nr. 1882, 5 august 1942); *La câmp (Timpul,* anul VI, nr. 1930, 22 septembrie 1942); *Colina (Vremea războiului,* anul XVI, nr. 689, 7 martie 1943); *Merticul* (*Fapta,* anul 1 nr. 2, 11 martie 1943); *Rotila (Evenimentul zilei,* anul V, nr. 1419, 25 aprilie 1043); *Plecarea (Tinerețea,* anul I, nr. 11, 16 septembrie 1945); *Doctorul (Tinerețea,* anul I, nr. 16, 22 octombrie 1945); *Iubire (Viața socială,* anul XIII, nr. 8, decembrie 1945); *Ceata (Lumea,* anul I, nr. 14, 1 ianuarie 1946); *Măritișul (Veac nou,* anul II, nr. 7, 19 ianuarie 1946); *Nepotul (Studentul român,* anul II, nr. 2, serie nouă, 10 decembrie 1946); *Casa de-a doua oară (Contemporanul,* nr. 26, 21 martie 1947' și nr. 27, 28 martie 1947); *Întâia moarte a lui Anton Tudose (Revista literară,* anul III, nr. 11, 27 aprilie 1947); *Salcâmul (Revista literară,* anul III, nr. 5, 16 martie 1947 (variantă a textului din *Timpul); Unul la munte (Flacăra,* anul I, nr. 9, 29 februarie 1948); *Începutul afacerii cu Palici (Flacăra,* anul I, nr. 41, 10 octombrie 1948); *Fonciirea (Flacăra,* anul II, nr. 15 (67), 16 aprilie 1949); *Povestea unei călătorii (Viața românească,* anul II, nr. 3—4, martie-aprilie 1949); *Ana Roșculeț,* Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949.

ÎN VOLUME

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, Editura Cartea Românească, 1948. Cuprinde: *În ceată, Colina, Întâlnirea din Pământuri* (fragment din *Iubire), O adunare liniștită (Unul la munte, De Anul Nou, Casa lui), Calul, La câmp, Înainte de moarte (Doctorul), Dimineață de iarnă;*

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, Editura Cartea Românească, 1948, Ediția a II-a (cuprinde aceleași texte ca și prima ediție);

Ana Roșculeț, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949;

O adunare liniștită. Nuvelă, Editura pentru Literatură și Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949, („Cartea Poporului", 5);

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, *Cuvânt înainte* de Dumitru Micu cu ilustrații de Florica Cordescu, Editura Tineretului, 1960. Cuprinde: *Întâlnirea din Pământuri, În ceată, O adunare liniștită* (subtitlurile din volumul de debut sunt suprimate), *Îndrăzneala, Desfășurarea, Ferestre întunecate;*

Întâlnirea din Pământuri, Editura Tineretului, 1961, fără precizarea: Nuvele. Cuprinde aceleași texte ca și ediția din 1960, cu singura deosebire că *Întâlnirea din Pământuri, În ceată* și *O adunare liniștită,* sunt puse sub un generic comun: *Întâlnirea din Pământuri*;

Întâlnirea din Pământuri. Desfășurarea, Nuvele, prefață de Mihai Gafița, Editura pentru Literatură, 1966, „Bibliotecă pentru toți", nr. 337, Conține: *În ceată, Colina, Întâlnirea din*

Pământuri, O adunare liniștită, Calul, La câmp, Înainte de moarte, Amiază de vară, Desfășurarea, Ferestre întunecate, Situațiile președintelui, Aglomerări, Soldatul cel mititel, Îndrăzneala, Friguri;

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, Editura pentru Literatură, 1968. Cuprinde: *În ceată, Colina, Întâlnirea din Pământuri, O adunare liniștită, Calul, La câmp, Înainte de moarte, Desfășurarea, Situațiile președintelui, Aglomerări, Soldatul cel mititel, Îndrăzneala, Friguri (Amiază de vară* și *Ferestre întunecate* au fost incluse ca episoade în *Moromeții*, vol. II);

Întâlnirea din Pământuri. Nuvele, prefață de Nicolae Manolescu, Editura Eminescu, 1973, Ediție revăzută și adăugită. Cuprinde: Partea întâi: *În ceată, Colina, Întâlnirea din Pământuri, O adunare liniștită, Calul, La câmp, Înainte de moarte, Amiază de vară;* Partea a doua: *Albastra zare a morții, Soldatul cel mititel, Îndrăzneala, Friguri; Partea a treia: Desfășurarea, Situațiile președintelui.*

Notes

[←1]

În textul de bază: *Călărașu* (n. ed.).

[←2]

Încurá, încúr – vb. I. Tranz. *(Înv. și reg.)* A mâna caii repede; a goni. Refl. (Despre cai) A porni la fugă, a se întrece alergând; a alerga în voie.

[←3]

Text corupt în periodic (n. ed.).

[←4]

În textul de bază: Niculae (n. ed.).

[←5]

Abreviere pentru Organizația Sportului Popular.

[←6]

Uniunea Femeilor Democrate din România (UFDR) a fost înființată în data de 3 ianuarie 1948, în urma unei dezbateri, la sediul FDFR. Înființarea UFDR a fost o consecință directă a directivelor trasate la în noiembrie 1945, la Stockholm, în cadrul Congresului Mondial al femeilor, de către Comitetul Executiv al Federației Internaționale a Femeilor Democrate.